

NEW-BUDA

ÍRTA:

ÁCS TIVADAR

BUDAPEST

1941.

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG

Felelős kiadó: Ács Tivadar

I. Az emigránsok.

Ez a könyv egy magyar város történeti dokumentumait tartalmazza. A város nem a Duna-Tisza közén épült, hanem jóval amodébb, napnyugatra, a legvadabb napnyugaton. Magyar emberek jelölték ki e város helyét, verték le az első karókat, csákányozták ki útjait, ami egy kissé meghökkentő is, mert sem Kálmán király előtt, sem Kálmán király után a magyar nem igen volt városalapító nép. Szemhatára nem hajlott le az egyetlen komoly magyar városfejlesztő törvény által szabott határmesgyénél s házai bizony tovább mentek a toronynál.

Ezek a dokumentumok, amelyek itt következnek, talán történeti dokumentumok, talán nem. Történeti dokumentumok, mert a Világos után feltámadó magyar életharc bizonyosságai, de mégsem, mert ezek a külföldi magyarság dokumentumai, már pedig a külföldi magyarságnak történelme nincs. Aminthogy a Nagyságos Fejedelem rodostói diplomáciai levelezése kiadatlan, annyira nem vette számba a magyar történelem Kossuth amerikai beszédeit sem, holott ezek a magyar szellemiségnek legszebb virágait hordozták körül a nagyvilágban. Talán emberi dokumentumok volnának ezek? Mindenesetre azok. Az élet gyökerétől elszakított ember bizonyágtévesei. A magyar paraszté, aki Dávid ajkán buggyant zsoltáros igézzel határt rendeltetett magának az Úristennel a iowai, vagy texasi határban, a kulturmagyaré, aki

az idegen csillagok fényében a legszörnyűbb tragédia grimaszába torzítja lelkének végtelen kiadását, a néhai való magyar főispáné, aki fejszét ragad és irtja az őserdőt, mint valaha irtotta a konvenciót, akit nem torpant sem magasság, sem mélység, sem az idő, sem a csalódás, de ha sértés éri férfiemberi méltóságát, véres sikollyal válaszol. Ezek a dokumentumok mégsem egészen emberi dokumentumok. Többek annál! A magyar ember dokumentumai. A külföldre szakadt magyar ember bizonyosságai. A fajtájabelit legáltalában gyűlölő magyaré. A fajtájabelit felmagasztaló magyaré. Aki előtt nincs Isten, ha az nem magyar Isten, aki előtt nincs titok és nincs idegenség, de örökkévaló titok és idegenség önmaga, a magyar. Ezek a dokumentumok a „fel-feldobott kő” költészetének dokumentumai. A visszahulló magyaré. A föld nagy golyóbis s ő mindenütt otthon van rajta. Parisban van a Bakonya, Clevelandban a Debrecené s Macao szigetén megáll a piacon és sommásokat szerződtet a jövő esztendőre, ha majd visszajön a két óceánon túlról, hát legyen neki nádvágója, talyigása, orosz asszonyának pesztonkája. S ha közben egy kissé király lesz a Tűzföldön, vagy Madagaskárban, attól ő még tervezheti a Duna-Tisza csatornát, sőt az volna a rendellenes, ha ő Madagaskárban nem ezt tenné. S mikor rászakadt a legnagyobb titok és idegenség, mint Berzenczeyre a sumlai táborban, ő Kaukázusba megy magyart keresni s mikor felmagasztosult a washingtoni kongresszus termében, ő Honkongba megy magyart keresni s mikor rabságot vállal, mert mégis „extra Hungariam non est vita” s törvényhozóvá lép elő, magyart megy keresni

Taklamakánba, vagy a Karakorumba, mert felsír benne a múlt, az öreg Cserey szava, Csorna diák áhítata. Ki érti ezt? Mert ez a titok, ez az idegenség. A magyar hazafivá – ahogy ezt a méregpoharas régi görögök értették – csak az országhatáron túl lesz: ezt értse úgy mindenki, ahogy érti. Idehaza nem minden tett alázatos szolgálat, javadalmazás nélküli túlórázás a Hazáért, a legszentebb templomért, amelyet a magyar csillagok kupoláznak be. Ez a templomszolgálat idehaza megszokott, stallumos, néha unalmas is. De ha elhagy az országhatár, a magyar csak ezt a templomot látja maga körül, feje fölött és szemhatára nőttön nő, látomásai megsokasodnak és áhítatot érez, mint mindenki, aki az Oltáriszentséget hordozza magával. Ez előtt a magyar előtt aztán nincs titok és idegenség, mert hordozza maga körül bárhová lép, ezt a legszentebb templomot.

Ez a könyv egy magyar városalapítás dokumentumait közli. A város Észak-Amerika Iowa államában volt, a Mississippi és a Missouri között, Decatur-megyében, a Thomson-river hajlásánál. Emigráns magyarok építették. Az idő a földdel egyenlővé tette a várost, alapítóinak emlékét elfújta a szél. New-Buda volt a város neve. Hazájukból kiüldözött magyar emberek építették. Tettük emlékezés volt arra a Budára, amelyet mindannyian láttak, éltek, éreztek a magyar birodalmi gondolat templomában.

Mikor elindultak, nem tudták még, hová vezet útjuk? Chilébe-e, Északra-e? Mindegy volt nekik. A hazát mentették el magukkal, hogy azt az idegen csillagok alatt is felépítsék. Idehaza egy számukra vadidegen népség soldateskája tombolta ki a maga

kérészetének türelmetlenségét. Előttük a nagy ismeretlenség. És mégis mentek és őserdőket hánytak ki és várost építettek. Magukkal vitték legszebb emlényeiket és látomásaikat a legszentebb hazáról, fajtájuk erényeit és bűneit. Ez volt minden, amit vittek. Fölöttük és köröttük a nagy magyar templom. Alkotmányuk volt a magyar alkotmány, melyet ezer éve sem írtak meg, de amely iratlanul is parancs. Ők a texasi őserdőben is a magyar alkotmány oltalma alatt állottak, amely szerint nincs úr és paraszt, hitvalló és hitehagyott, magyar és oláh: a várnépben csak magyar van. S a várispán is csak – primus inter pares.

A iowai telepes magyarok ispánja a sárosi főispán volt, budaméri Ujházy László. Azok közül a kevesek közül, kiknek kezén még elsőfoglalású földek voltak azidőtájt. Sáros mindig a magyar Vendéet jelentette történelmünkben. Ujházy László apja volt Magyarországon – Kazinczyval együtt – a modern szabadkőművesség atyja. Ő maga is azzá lett. Felfogásával mindig kora előtt járt. Hat falura kiterjedő birtokán az okszerű váltógazdaságot, az ősinek tudott három éves vetésforgási időt nálunk ő alkalmazta először. Állattenyésztését rangban legelsőnek ismerték. Bécs centralista törekvéseivel szemben mindig az ellenállást jelentette. Résztvett a Lovassy László-féle mozgalmakban s ő ellene is felségsértési per indult. Közéleti működése puritán volt, ő maga jellemtisztá. „Ujházy stílusa a forradalmi szereplőké közül – írja földije, Berzeviczy Albert – talán leginkább hasonlít hévben és merész szárnyalásban a Kossuthéhoz, bár dagályosabb s nem közelíti az ő eszme-

gazdagságát. Nemes, de szerencsétlen idealista volt ő, az idealistáknak abból a fajából, akik szinte maguk keresik az élet valóságaival való összeütközést, mint Torquato Tasso, akit az olaszok „gran fabricatore della propria infelicità”-nak neveztek el. Rokonszenvenné teszi őt elvhűsége és részvétre indítanak a sorscsapások, melyek önokozta bajain felül is oly kegyetlenül sújtották.”

De térjünk rá az eseményekre!

II. A komáromi kapituláció.

Komárom felszabadítása után Ujházyt nevezte ki a kormány Puky Miklós helyébe Komárom kormánybiztosává. Alighogy megérkezett az új kormánybiztos, május 28-án azonnal kiáltványban tudatta ezt a város és a megye közönségével s egyszersmind június 3-ára népgyűlést hívott egybe, ahol – a kormány intencióinak megfelelően – kihirdette a keresztes háborút a bekövetkezett orosz intervenció alkalmából. Egyidejűleg nagy energiával hozzálátott az erődítések megerősítéséhez, melyet Klapka irányított Thaly Zsigmond tervei szerint. Rendeletére Komárom-megyéből 1500, a városból 500 nemzetőr állíttatott ki a vár őrizetére. Sokat törődött az őrség és a lakosság harci kedvének növelésével. Naponta adott ki hadijelentéseket az általános hadihelyzetről.

A változott hadihelyzet folytán július 13-án ostromállapotba helyezte a várat. Az árat maximálta. A kevés élelmiszerral rendelkező polgári személyeket a vár elhagyására szólította fel. Miután Debrec-

cennel az összeköttetés megszakadt, rendezte a vár ellenállásának pénzügyi alapjait. Július 14-én kétszázezer váltó forintot vett fel a várostól, fedezetül jelölve meg a városnak még a múlt év szeptember 17-én a kormány által adott háromszázezer forintnyi kölcsönét, melyből azonban július 11-én Görgey már hatvanezer forintot visszavett, sőt külön még a takarékpénztárak pénzállományát is kölcsön vette 32.349 forintnyi összegben. Váltópénzül szükségjegyeket bocsátott ki 5 és 10 krajcáros értékekben.

Klapka hetényi, ógyallai és bajcsi győzelmei után általános mozgósítást rendelt el 19-30 éves korig, mert Klapka haditervei közé tartozott ezeknek a győzelmeknek a lehetőségig való kihasználása. Másnap, augusztus 6-án ilyen értelmű proklamációt is bocsátott ki a város lakosságához: „A kigyónak ha fejét összezúzzuk is, teste napestig mozog”.

A vár parancsnoksága csak augusztus 18-án értesült a „Pressburger Zeitung” egyik számából a világozi fegyverletételről. Közben az osztrák elővédcsapatok körülölelték a várat s már másnap Liebler vezérőrnagy parlamentair útján felszólítja a várórség parancsnokságát a kapitulációra. A haditanácsban Ujházy a halogató álláspontot képviseli, azt az álláspontot, amely nem kötelez semmire s ezért írják is vissza báró Csorich altábornagynak, hogy a „bánáti és aldunai események felől mindeddig még semmi hivatalos közlemény nem érkezett, mi tehát a hazárulás vádjá nélkül semmiféle egyezkedésbe sem bocsátkozhatunk” s hogy a parlamentairek jövésérőlmenéséről helyesen tájékoztassa a város közönségét s a várórséget, ezt az álláspontját másnap falraga-

szok útján is tudatja. Mindazonáltal, az osztrákok javaslatára, 14 napi fegyvernyugvásra szerződést kötöttek. A kapitulációs tárgyalást kellemetlenül érintette a fegyverszünet alatt Klapkához érkezett tájékoztató levél, melyet Görgey küldött. Görgey ebben a levélben közli, hogy a kormány örökös féltékenysége, „tagjai némelyikének aljas önzése” rosszabbította a hadihelyzetet, amit különösen súlyosbított Dembinszky parancsszegése, mikor Arad helyett Temesvárra vonult csapataival s ezért kénytelen volt letenni a fegyvert az orosz csapatok előtt s ugyanúgy megadta magát a magyar Gibraltar (Pétervárad) és Arad is. A kapitulációs tárgyalások új erőre kaptak és Ujházyék, magának a császárnak a garanciáján kívül, a vár feladási feltételeknek Angliával való kezességét is kívánták, mint ahogy Thaly angol nyelvű munkájában ezt felemlíti. Közben lejárt a kéthetes fegyverszüneti szerződés, mely alatt nem jött létre az egyezés, úgyhogy Csorich altábornagy szeptember 2-án azt felmondta. Ujházy ezt a körülményt ismét közölte a várőrséggel és a város közönségével, valamint azokat a feltételeket, amelyeket a haditanács megállapított a vár feladás esetére.

Ujházynek ez a gesztusa azt a célt szolgálta volna, hogy a várőrség és a város lakossága fegyelmetlenül várja az ostromot, esetleg a kapitulációs feltételeknek elfogadását. A célját nem érte el, mert egyes vezető parancsnokok bíztak az osztrák ígéretekben és az azonnali kapitulációt követelték. Ujházy, Kászonyi József, gróf Eszterházy Pál, Kosztolányi, Báthory-Schultz és Thaly ezredesek mindvégig a vár feladás ellen voltak. Azonban a szeptember 20-i ha-

ditanácson Ujházy már a Klapka által kifejtett ama állásponthez csatlakozott, hogy tárgyalni kell. Az osztrákok ismét visszautasították a várórség feltételeit s az ezt követő haditanács a végsőkéig való kitartás mellett határozott Klapka és Ujházy javaslátára. Ujházy volt az, aki fáklyás menetet vezetett ebből az alkalomból Klapka szállására és lelkesítő beszédeivel valóságos extázisba hozta a várórséget. Az egyezségi tárgyalások azonban újból megindultak, mert a körülzáró sereg parancsnokságát maga Haynau táborszernagy vette át és közvetlen tárgyalásra hívta meg Klapkát. Klapka ugyan közvetlenül nem tárgyalt, ennek dacára létrejött a történelemből már ismeretes megegyezés, amelynek során Ujházy keresztülvitte, hogy a Komáromban kibocsájtott nyolcszázezer forintnyi névértékű, de már teljesen devalválódott értékű kincstári jegyeket ötszázezer osztrák névértékű forintra váltsa be a császári hadbiztosság. A várigazgatás pénzügyi vonatkozásairól egyébként az osztrákok is a legnagyobb elismeréssel szólottak és a számadásokban soha semmi kifogásolni valót nem találtak. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert az egyik magyar újság éppen Klapkát támadta meg pénzügyi szabálytalanságok miatt, holott erre Klapkának semmi befolyása sem volt, hanem azt maga Ujházy intézte s akit Klapka emlékirataiban igen hevesen megvédett.

„Átéltük a rettegett napot – írja később Ujházy Klára – Komárom, utolsó reménye minden igazán érző hazafi léleknek, megadta magát. Nincs többé Magyarország! Itt az idő: imádott hazánk s mi több, nektek, kedves szeretteink végső istenhozzátot kell

mondanunk. Szerdán, 3-án este hagytuk el a vármegyeházát, éppen mialatt az ellenség legelső zászlóaljai rémséges hurrával a régi várba bevonultak. Nekünk, Bossányi adott szállást a házában s 4-én már egy fedél alatt találtuk magunkat egy osztrák kapitánnyal és egy tábornok szolgálival s lovaival a legkülönbب egyetértésben. A Csillag-sáncon felvillan már a láng, de csak a mécs az ott, mely az utat világítja ki a külföldre, az emigratioba. Most itt várakozunk útleveleinkre nagy nyugtalanság közt, mert valami diffikultások miatt még egyszer Bécsbe küldték: holnap talán visszaérkeznek s így holnapután, 9-én elindulhatnánk.

A bujdosókból egy kis amerikai társaság alakult: főnök Ujházy, pénztárnok Mednyánszky, jegyző Kászonyi. Klapka a hadipénztár csekély maradványaiból 1500 forintot adott a társaságnak, melynek tagjai legnagyobb részt, fájdalom, szegények. Némelyek előbb még hazalátogatnak. Találkozó helyül Hamburg van kitűzve, határidő október vége, mert november első napjaiban hajóra kell szállnunk”.

III. Elindulnak a bujdosók.

Szinnyei József, aki maga is tagja volt a vároőrségnek és nap-nap után láthatta Ujházyt, „Komárom 1848–49-ben” című naplójegyzeteiben így jellemezte a történetíró Szilágyi Sándor szavaival ebből az időből Ujházyt:

„Ujházy László spártai jellemű magyar volt, ki korát és kora viszonyait sokban megelőzte, puritán

jellemtisztasággal, fáradhatatlan tevékenységgel apostolkodott a haza anyagi és szellemi érdekeinek emelésén, a szabadság meghonosításán; rendíthetetlen következetességgel vitte keresztül és óvta meg elveit minden körülmények közt.

Kis, sovány ember volt, hosszúdad halvány beesett arccal, szürke hajjal, fehér bajusszal és szakállal. Mindezek alakjában rejtelmes, mondhatni borzalmas módon egyesültek. Bárki is az első percben tétlen vénembernek mondta volna s csak közelebbi vizsgálat után árulta el azon csodatevékenységű férfit, ki körében a szabadságharc érdekében oly sokat tudott tennie. Rendesen közhonvédöltönyben járt, vörös csákoválvál”.

Az amerikai kivándorlás gondolata – Ujházy Klára szerint – már a komáromi kapituláció napjai alatt érlelődött meg. Ujházynek és társainak nyilvánvalóan nem volt konkrét elhatározásuk, hogy Amerikában mit fognak tenni. Az északamerikai politikai mozgalmak híreiről a hazai közvélemény megfelelően volt tájékoztatva, azonban semmi olyan lépés nem történt a Kossuth-kormány részéről, amelyik a kivándorlásüggyel a legtávolabbról is vonatkozásban lehetett, Kossuth követet nevezett ki Damboroughy személyében Észak-Amerikába, de ez a követ még el sem foglalhatta helyét. Az északamerikai letelepedés a később megvalósított formájában csak Hamburgban érlelődött ki Ujházy és társai között, ahol találkozott Krajtsir Károlylyal, a magyar származású híres bostoni egyetemi tanárral, polihiszttal.

Krajtsir szepességi születésű orvos volt. 1829-ben idehaza résztvett a lengyelbarát magyar diák-

mozgalomban s lelkesedése kivitte a lengyel szabadságharcba. Klopicki tábornok hadtestében szolgált s mint katonaoorvos végigcsinálta az egész lengyel felkelést. Személyes barátságban volt Lublieckyvel, Radziwill és Czartorszky hercegekkel és különösen Joachim Lelewel-lel, a kitűnő történetíróval. Ostrolenka után Angliába, majd 400 lengyel élén Észak-Amerikába ment és agitációjára sikerült az amerikai kongresszus támogatását megnyerni a száműzött lengyelek letelepítése és földhözjuttatása érdekében. Krajtsir valóságos lengyel gyarmatot tervezett Északnyugat-Amerikában, de ez a kolonizációs kísérlete nem sikerült. Ennek okait egyik munkájában, az 1836-ban megjelent „The Poles in the United States” című könyvében taglalta. Nagy tudományos karriert futott be, előbb a virginiai, majd a bostoni egyetemen prelegált. 1848-ban sürgősen haza akart térni, hogy a magyar szabadságharcban is résztvegyen, de dolgai miatt csak a világosi fegyverletétellel egyidőben érkezett Hamburgba s így kénytelen volt visszatérni. Itt találkozott Ujházyval és menekült társaival és igyekezett őket rábeszélni az amerikai kolonizációra, melyhez amerikai hely- és személyismeretét is rendelkezésre bocsátotta. Krajtsir Bostonban Emerson és Longfellow baráti köréhez tartozott s így Amerika e két prominens emberének érdeklődése a magyar emigráció vonatkozásai iránt, túlnyomórészt az ő befolyásának eredménye. Nagyértékű kéziratos hagyatékára a Magyar Tudományos Akadémia levéltárában akadtam rá. Életéről Ács Gedeon naplójában érdekes adatokat közöl, valamint László Károly is naplójának most kiadás alatt álló

részeiben. Kalandos életét – egyébként – ismertetem „Akik elvándoroltak” című munkámban.

A komáromi kivonulók Németországon utaztak keresztül és céljuk volt valamelyik szabad Hansa-városban hajóra szállni. Az átutazás igen simán ment. Errenézve a bécsi kormány oly megegyezést létesített a porosz kormánnyal, hogy az átvonulásnak minden késleltető időzés nélkül kell végbemenni. Ujházyt családján kívül mintegy ötven tiszt, köztük maga a várparancsnok Klapka György is követte. Ujházyval volt a felesége, Farkas és Tivadar fiai, akik mint századosok szolgáltak a szabadságharcban, két leánya, a 22 éves Klára és a 11 éves Ilona és a legkisebbik fiú, a 10 éves László. A tisztek között volt Kászonyi József ezredes is, akit Jánossy Dénes hatalmas munkájában Kászonyi Dániellel tévesztett össze a hamburgi magyar emigránsokról írt soraiban, aki szintén járt és élt Hamburgban, azonban sokkal később érkezett oda. Bécsben, Boroszlóban és Berlinben a rendőrség az osztrák kormány utasításához képest járt el s a kivándorló csoport elutazását a legelső csatlakozó vonathoz siettette. Boroszlóban azonban már nagy ünnepséggel fogadták az emigránsokat, különösen Klapkát éltették, s annak szállása előtt a helybeli demokrata kör dal-kara még szerenádót is adott. Ez az intermezzo arra kényszerítette a rendőrséget, hogy azonnali továbbutazásra utasítsa az átutazókat, ami a legelső vonattal meg is történt. Berlinben ugyanez ismétlődött, így érkeztek Hamburgba, ahol ennek a leghatalmasabb Hansa-városnak szabad polgársága már önfelédlt lelkesedéssel fogadta a magyar szabadsághő-

söket. Különösen Vámosi Dániel, debreceni származású dúsgazdag brazíliai importőr, aki annakidején Rio de Janeiroban az afrikakutató Magyar Lászlót is anyagilag s a délamerikai kormányoknál létezett nagy befolyásával támogatta, valamint egy másik magyar származású kereskedő, Löwinger állottak a fogadási akció élén s nagy estélyeket és hangversenyeket, gyűjtéseket rendeztek a magyarok tiszteletére, amelyekben a hamburgi társadalom színe-java résztvett. Október 18-ára már a külön utakon érkező komáromiak is együtt voltak Hamburgban. Itt volt Ujházyékon kívül Bácska és Pétervárad felszabadítója, Vetter tábornok is. Ideérkezett Bécsen keresztül Bem tábornok főnöke, Czetz János tábornok is, Beöthy Ödön bihari főispán és főrend a pozsonyi országgyűlésen, akinek „elméssége – Szilágyi szerint – oly kiapadhatatlan, mint Arethusza forrása”. Rendre megérkeztek Madarász László rendőrminiszter, akit a közvélemény még sokáig gyanúsított teljesen ártatlanul a Zichy-féle gyémántok eltüntetésével, a lángszavú bencés pap, Rónay Jácint, az első magyar marxista Kászonyi Dániel, az erdélyi székely néptribun Gaál Sándor ezredes, Arad hős védője Asztalos ezredes, majd báró Mednyánszky Cézár, a Görgeyhadsereg fő táborigazgatója, akinek bátyját, Lipótvár kormánybiztosát, a vár feladása után, mert azt megellenezte, a pozsonyi császári haditörvényszék kivégeztette, Pomutz György Komárom rendőrfőnöke, akiről még sokat fogunk hallani, Rombauer Tivadar, a szabadságharc lőszergyári diktátora, a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasművek alapítója, de egymásután érkeztek ide gróf Eszterházy Pál ezredes, Klapka in-

timusa Komáromban, a kiegyezés után a Deák-párt kiváló tagja, Ludvigh János százados, ki ugyancsak Komáromban szolgált, Simonyi Ernő, Szirmay Pál a szentpétervári ügyvivő, gróf Károlyi Sándor, Nedbál Ignác alezredes, szintén Komáromból és Bangya János ezredes, a magyar szabadságharc legsötétett alakja. De érkeztek mások is.

„A nagy rokonszenvről és tiszteletről – írja Ujházy Klára, – melyben itt részesültünk, anyánk írt, úgy hiszem. Nem kisebbedik az, de nagyobbodik, pénzgyűjtések történnek sikerrel, mit részünkre alakult komité intéz; tegnapelőtt este a túlnyomó demokrata rész egy nagy banketben tanusítja rokonszenvét, hol atyánk köztetszés közt üdvözlé őket, az eszmét és az új tért. (Hamburg, 1849 október 25.)”

IV. A londoni emigráció.

Ujházy a nagy bankett után egy héttel, október 30-án már Londonban volt és Pulszky Ferencsel értekezett az amerikai út ügyében. Vele volt Mednyánszky Cézár, Prágay János alezredes és Hamvasy is, valamint Klapka tábornok. Amerikában Webster Dániel, akkor még Massachusetts-állam szenátora már lelkes beszédeket tartott a magyarok szabadságharc-mozgalmáról és ezeknek híre nyilvánvalóan eljutott Londonba is. Ujházy Londonból keltezett levelében jelentette Zachary Taylor amerikai elnöknek jövetelük szándékát és kérte tőle a menedékjog megadását, amire az elnök válaszolt is, amelyet Ujházy Amerikába érkezése után vett. Az elnök szí-

vélyes hangú levelében hangsúlyozta, hogy Észak-Amerika népe meleg rokonszenvvel nézte Magyarország szabadságharcát, úgy mint a rázúdult szerencsétlenséget és csupán honfitársai közérzetét fejezi ki, midőn istenhozottat mond honi földjükön Ujháznak s társainak és felajánlja nekik mindazt az oltalmat és jótéteményt, melyet szabad hazája, az elnyomottak természetes menedékhelye intézményeik által nyújt mindenkinek, kívánja, hogy ott ők is második hazát találjanak. E levél teljes szövegét Lillian May Wilson „Some Hungarian Patriots in Jowa” című művében közölte. Berzeviczy Albert szerint Kossuth is írt Észak-Amerikába egy magyar-barátként ismeretes tábornoknak s neki hazája ügyét s annak képviselőjét, jóindulatába ajánlotta.

Londonban Pulszky „csinálta” a nagy politikát. Anglia valamennyi prominens emberét megnyerte a magyar ügynek s ez fontosabb volt számára, mint a magyar emigráció összetartása. Az emigráció pártokra bomlott és sokan valóban minden követ mozgattak Kossuth és a magyar ügy népszerűségének elhomályosítására. Ebben a törekvésben különösen Batthyányi Kázmér és Szemere Bertalan járt elől s az itt közölt levelek is alapos bizonyágot szolgáltatnak, főleg az utóbbinál, hogy egész párisi tevékenysége Kossuth-ellenes volt és Marxon, Fleirigraton, valamint másokon keresztül még Amerikában is valóságos haj tó vadászatot rendezett Kossuth ellen s még a zsarolásai miatt Pulszky följelentésére tartóztatott s a rendőrségen hirtelen meghalt Beck báróné esetét is Kossuth elleni hangulat fölkeltségére akarták felhasználni. Ebben a legfőbb tevékenységé-

ben igen jó és szolgálatkész segítőtársat talált az osztrákok főkémbjében, Bangya János honvédezredesben s ennek az osztrák rendőrségtől rendes havi fizetést húzó segédjében, Csernátorny Cseh Lajosban, Kossuth kiutahiai titkárában, a későbbi függetlenségi képviselőben.

A párisi, majd londoni magyar emigrációnak Bangya volt a „legtevékenyebb” alakja. Jánossy Dénes és Deák Imre buzgólkodása folytán a bécsi titkos levéltárból előkerülő kémjelentések lassan-lassan egész más megvilágításba helyezik a kossuthi emigráció egyes vezetőinek szerepét, különösen Bangyáét. Bangya „kalandor volt minden ízében” – mint Szinyei igen jól jellemezte. A történetíró Szilágyi Sándor írja róla, hogy „midőn Kazinczy letette a fegyvert, sokan adakoztak ékszereket a lengyelek számára. Bangya vitte fel Nagybányára beváltani. Mikép-miképnem, ő eltéveszté az utat s egy szép reggel Komáromban ébredt fel. Ma pedig a külföldön, kardjára gyászszallagot kötve, járkál”. Bangya igen előkelő családból született, 1817 december 2-án. Atyja táblabíró volt Komárom-megyében s a családnak itt, Koltán volt birtoka. Ő maga a nagyszombati katonai iskolában tanult, később a sorkatonasághoz ment át s Milánóban gránátos őrmester volt. 1836-ban Bécsben van a nemes magyar testőrök között Klapkával és Görgey vei együtt. 1839-ben valami nőviszonya miatt el kellett hagyni a nemes ifjak testőrségét s akkor az erdélyi titkos rendőri szolgálatnak lett a helyettes főnöke. 1846-ban nősült Bazinban s nemsokára rá átvette a „Pressburger Zeitung” szerkesztését s ennek képviselőjében résztvett a po-

zsonyi országgyűlés karzatán. Személye a lap élén irányváltozást jelentett s az addig konzervatív szellemből egész szabadelvűvé vedlett át. Midőn a kormány és az országgyűlés Pestre tette át székhelyét, Bangya is Pestre jött s itt Zerffy Gusztávval megalapította a legtekintélyesebbnek tudott „Ungar” című lapot. Midőn Perczel Mór megalakította Zrínyiről elnevezett szabadcsapatát, Bangya oda századosként lépett be s résztvett a csapat steierországi expedíciójában. Később Kazinczy Lajos tábornok csapatában volt őrnagyként, de csak a zempléni és ugozsai harcokban volt velük, mert egy szép napon, valószínűleg nagybányai küldetése után Komáromban termett, ahol fiataalkori bajtársa, Klapka tábornok volt a várparancsnok. Előbb Parisban, aztán Londonban tűnik fel, ahol egy könyvatos laptudósítót is alapított s több külföldi lapnak állandó levelezője. Közben folytatta eredeti mesterségét és Bach rendőrségének kémkedett s minden fontos mozzanatot jelentett az emigráció életéből. Az emigráció életében igyekezett résztvenni, azonban mindenki gyanakvással fogadta tevékenységét, de perrendszerű bizonyítékot soha sem lehetett ellene szerezni. 1854 májusában, midőn már az orosz–török háború előrevetette árnyékát, valószínűleg bécsi hivatali főnöksége rendeletére Konstantinápolyba ment, hol azelőtt a hírhedt Jasmaghi volt a bécsi spiclirendszer legfontosabb embere és szolgálatait felajánlva a török kormánynak, ezredesi ranggal került Musztafa basa kisázsiai hadseregéhez tábornoki főnöknek. Vallását is fölcserélte a mohamedánnal, sőt nevét is Mohamed bejre törökösítette, sőt még egy nemesi előne-

vet is szerzett hozzá, a Karabatir-t, egy cserkesz ke-
rület nevét, melyet állítólagos érdemeiért kapott. Itt
másodszor nősült s egy tatár hercegnek 15 éves ár-
valányát vette el, akitől három lánya és egy fia szü-
letett. A hatvanas évek végén a török csendőrség
ezredese és a belügyminisztériumban a rendőrség
főnöke volt. 1868 február 16-án halt meg Konstan-
tinápolyban.

Ami Pulszkyt illeti, róla sem lehet elmondani,
hogy olyan testestől-lelkestől híve volt Kossuthnak,
mint általában hiszik. Ezt a felfogást inkább bizo-
nyítják az itt következő Ujházy levelek s a Pulszky-
hagyaték még túlnyomóan ismeretlen része, mint az
eddig tett megállapítások. László Károly feljegyezte
a most sajtó alatt lévő naplójában sok világossá vált
körülmény alapján ugyanezt a felfogását. Különben,
Pulszky sohasem tudott második ember lenni. Már
1838-ban Ujházy, mint a sárosmegyei közjogi ellen-
zék vezére, egy terjedelmes, hozzáintézett levelében
szemére veti, hogy a pozsonyi diétán egészen mást
mond és mást tesz, mint amit odahaza neki és vá-
lasztóinak mond. Kossuth Pulszkynek erre a kettős
tevékenységére csak igen későn jött rá.

V. Az első magyar emigránsok Amerikában.

A magyar szabadságharc első emigránsaiként
az abban résztvett két francia tiszt, Henry Ney és
Henry Villachamp kerültek át elsőnek az Egyesült
Államokba, mégpedig a kisázsiai Smyrnából a „Cse-
namus” nevű vitorlással, ahova már 1849. szeptem-

ber 15-én érkeztek meg. Bostonban szálltak partra, de azután nevük többet nem fordul elő az amerikai magyar emigráció – igaz, még feldolgozatlan – történelmében. A második hajó, amely magyar menekülteket hozott, az „Európa” nevű vitorlás volt, mely Prágay János ezredest és Fornét Kornél őrnagyot hozta magával, velük volt Prágaynak Zwickl nevű szolgálja is. Hajójuk 1849 december 9-én érkezett meg Liverpoolból, ahová Prágay Ujházyval együtt tett londoni útja után ment.

Bostonban külön fogadó bizottság alakult a két magyar menekült ellátására s a Tremont-hotelben helyezték el őket. A következő nap is csupa ünnepségből állott, amit este a németek rezesbandájának szerénádja fejezett be a száműzöttek ablaka alatt. A magyarok azonban nem maradhattak Bostonban, hanem New-yorkba siettek, ahová érkezendő volt Ujházyék hajója, a „Hermann”.

Szinnyey József Prágay Jánost inkább egy kapucinus kolostor priorjához hasonlította, mint katonához. Mindig mosolygó volt, nyájas és ami legfőbb jellemzője – gourmand. Klapka ezt írja róla emlékirataiban: „Prágay, azon naptól kezdve, melyen a felsőtiszai seregek vezérletét kezembe vettem, egész komáromi fegyverletételéig, szakadatlan mellettem volt, eleinte mint hadsegéd, később pedig főhadsegédi minőségben. Hadnagy valék a magyar testőrségben s legvidámabb éveimet éltem, mikor vele Bécsben megismerkedtem. Akkor a magyar udvari kancelláriánál foglalt el szerény állást s ritkította párját pezsgő életkedve, örök vidám hangulata s ama kiváló ügyességére nézve, melyet táncvigalmak s piknikek rende-

zésében tanúsított. Mintha ma is látnám, komikus „pas de pigeon”-ját lejtve a francia négyesben, vagy szenvedélyes hévvel járva a mazurkát. Pár év múlva komolyabb idők következtek mindkettőnkre. Tokajon volt főhadiszállásom, midőn egy szép reggelen csak beállít hozzám, Debrecenből jövet Prágay s felajánlja szolgálatait. Mielőtt az udvari kancelláriához került, az osztrák hadseregben szolgált: vitéz harcos, egyúttal a legderekabb kezelő- és segédtszt volt. „Jobbkor nem jöhetne, feleltem ajánlatára, éppen hadsegédre van szükségem; Ön itt marad mellettem s amily hévvel és kedvvel jártuk együtt egyidőben a táncot, ép oly tüzesen és jókedvűen fogunk most lelkünk szakadtáig harcolni.” Ettől kezdve mindjárt törzskarom s a magam élelmezését is Prágayra bíz- tam, e célra átadván neki fizetésem legnagyobb részét, magamnak csak apróbb napi szükségleteim fedezésére tartam vissza egy keveset. Prágay egyenlő, még pedig a lehető legnagyobb lelkiismeretességgel tölte be mindkét hivatalát s hadsegédi állása kötelességeinek a legválságosabb pillanatokban is kifogás- talan teljesítése mellett ráért arra is, hogy naponkint jó asztalt teríttessen számunkra. Hogy és mikép tudta az utóbbit mindig előteremteni, az még ma is talány előttem. Politikai érzelmeit illetőleg vörös republiká- nus volt. Ő is azok közé tartozott, kik a várat utolsó emberig védeni akarták.”

Prágay egy darabig New-Orleansban élt. Itt ismerkedett meg Lopez tábornokkal, a kubai szeparatisták vezérével. Lopez épp akkor készült másodsor betörni a még mindig spanyol uralom alatt lévő Ku- bába. Az északamerikai kormány titokban pénzzel

és fegyverrel segítette ezt a vállalkozást s így egy nép felszabadításáról lévén szó, Prágay habozás nélkül hozzácsatlakozott s az expedíciónak második legfontosabb embere lett. A vállalkozásban több más magyar is résztvett, de a benszülött lakosság már nem mert követni felszabadító zászlajukat az első forradalmat követő véres megtorlás után s a spanyolok csakhamar lemészárolták, vagy elfogták a kis expedíció tagjait. Lopezt, akit elfogtak, kegyetlenül megkínozták s úgy végezték ki. Prágay, kire ugyan e sors várt volna, megsebesültén agyonlőtte magát az utolsó ütközet előtt. Mikor Berzenczey László elindult New-yorkból első távolkeleti útjára s útba ejtette Habanát, tapasztalhatta, hogy a lakosság körében milyen nagy megihletődést váltott ki Prágay öngyilkossága.

Prágay emigránstársa, Fonet Kornél, a szepes-megyei Strázsa községben született 1818 augusztus 20-án, egy eredetileg francia családból, amely már 1732-ben került Magyarországra s amelynek tagjai közül több híres evangélikus pap is került ki. A szabadságharc kitörésekor kincstári mérnök volt Temesváron. A szabadságharc elején a győri utászzászlóaljban szolgált, mint mérnöktiszt, majd a téli hadjárat alatt Dembinszky, utána Klapka alatt harcolt s résztvett a kápolnai csatában. A nagysallói csata során nevezték ki századossá. Buda visszavétele után katonai érdemrendet kapott. Innen Máramaros-megyébe került, a negyedik utászzászlóalj élére. New-yorkban Prágayval együtt könyvet írt a magyar szabadságharcról, amelyet 1850-ben jelentetett meg a Putnam-cég s így ez volt a legelső amerikai könyv, amelyik

a magyar szabadságharccal foglalkozott. Fonet nem követte Prágayt Kubába, hanem gróf Wass Samuval, a volt konstantinápolyi magyar ügyvivővel, Molitor Gusztávval és Juhos Gyulával Kaliforniába vándorolt. 1852-ben visszatért Európába s Brüsszelben megnősült, de nemsokára visszatért és New-Jersey államban telepedett le. Az Észak-Dél háborújában Frémont tábornok hadtestében szolgált, mint utászörnagy. Missouriban Jefferson City mellett baleset következtében súlyosan megsérült s felgyógyulása után ő szervezte meg a new-jerseyi 22-ik önkéntes gyalogezredet, amelyiknek ezredese lett. A polgárháborúban azonban már tovább nem vett részt, mert amnesztiát kapott s hazatért.

Prágay inasáról, Zwicklről, semmi további hírt nem jegyzett fel az amerikai magyarok krónikája.

VI. A „Hermann” New-yorkban.

Ujházyék hajója, a „Hermann” 1849 december 16-án futott be a newyorki kikötőbe. Ujházy és családján kívül rajta volt Rad nies Imre, aki résztvett Prágay kubai kalandjában, de előbb igen rövid ideig a iowai Davenportban, New-Buda mellett farmereskedett. Ő a szabadságharc alatt utászkapitány volt. Kubában elfogták a spanyolok s a „Primera de Guatemala” nevű hajón kilenc magyar társával és más kubai szabadságharccal a nyugatafrikai Ceutába vitték, ahol másfél esztendeig raboskodott. Kiszabadulása után Mexikóba került, ahol tiszti rangban résztvett az északamerikai polgárháborúban. A ki-

egyezés után visszajött Magyarországra, ahol a honvédségnél reaktiváltatta magát s mint nyugdíjas halt meg itt Budapesten, 1903-ban.

A hajón volt az amerikai emigráció legrejtélyesebb alakja, Jagelló Apollónia is, aki később Washingtonban férjhez ment egy dr. Tochman nevű lengyel emigráns ügyvédhez, Kossuth amerikai manifesztumának angolra fordítójához. Ez a nő állandóan magyar huszármentékben járt s azt híresztelte magáról, hogy katonaként résztvett a magyar szabadságharcban. Az Egyesült Államokban egész irodalom keletkezett körülötte, sőt botrányperek is, ami nem használt végül is a magyar névnek. László Károly, a most sajtó alatt lévő naplójában igen elítélően ír az ő washingtoni szerepléséről. A „Hermann” hajón érkezett egy a magyar szabadságharcban résztvett bajor tiszt is, De Ahna, aki Ujházyékkel együtt, azok birtokán, New-Budán élt egy rövid ideig s onnan elkerülve Jagelló Apollónia ellen röpiratot adott ki, amelyben azt állítja, hogy Jagelló Apollónia csakugyan szolgált Komáromban, ott azonban a katonatisztek egyáltalán nem a vitézségéről ismerték, s tulajdonképpen lengyel zsidónő, akinek eredeti neve Julia Eisfeldt. Dr. Tochman természetesen felesége védelmére sietett s 67 magyar emigráns aláírásával igazolta a bíróság előtt, hogy felesége Komáromban egy hadikórházban csakugyan ápolónő volt. Jagelló Apollóniát Zachary Taylor elnöknek is bemutatták s ennek halála után Hall postaügyi miniszter társaságában kísérője volt Fillmore elnöknek a déli államokban tett utazása során. Az északamerikafpolgárháború alatt férje a déliek oldalán egy szabadsa-

patot szervezett, mire Jagellót Washingtonban letartóztatták s rövid időre elzárták az Old Capitol Presonban, ahol megtagadta férjét és annak elveit.

A „Hermann”-on volt ezeken kívül még a sok kalandjáról ismeretes gróf Wass Samu, a híres hegedűs Reményi Ede, Katona Gábor őrnagy, Eötvös Mihály, Wimmer G. felsőlövői lelkész, Hamvay Imre, a később New-Orleansba sárgalázban meghalt Borjáthi Miklós, Szalay László ezredes s Szemelényi Ernő, aki később Baltimoreban telepedett le, ahol tanári állást vállalt és egy hangverseny rendezését sürgette az ottani lapokban a megszorult magyar emigránsok felsegélyezésére. Az érkezésről, valószínűleg valamelyik emigráns tollából, „Bucsánszky Lajos nagy képes naptára”, amelynek egyetlen ismeretes példányát Pásztor Árpád fedezte fel Pittsburgban, emlékezik meg. Leírja a „Hermann” érkezését a newyorki kikötőbe. E cikk miatt a naptárt elkozták s a második kiadás már enélkül jelent meg.

„Az amerikaiak feszült figyelemmel kísérték az egész magyar forradalmat, de még nagyobb feszültséggel várták az érkezendő menekülteket, – írja a naptár cikkírója. – Amerikaiak, németek, magyarok, franciák, spanyolok vetélkedve óhajtottak résztvenni az érkezendő vendégek ünnepi üdvözlésében. Az egész katonaság s a hadsereg tábornagi kara, a polgármester, lelkészek, minden nemű és korú roppant bámuló néptömeg, Frenk Lajos tábornok vezetése alatt már a kikötő partjánál állottak, midőn a Hudsonon felfelé jött a magyar menekülteket hozó hajó. Alighogy horgonyt vetett, a választmány hajóra ment és meghívta a magyarokat. Ujházy volt az első. A

megihletődés könnyűi gördültek ki az ezüsthajú öregszemeiből, midőn a német nemzetőrség tábornoka hozzálépven s nyájas tekintettel kezét megszorítván, őt eképp szólítja: Isten hozta önöket a szabad amerikai földre.

Erre Ujházy a város kormányzójának német nyelven röviden válaszolni akarván, belső szívbeli fájdalmaitól annyira megihletett, miszerint elkezdett szavait be nem fejezheté. Jagelló hölgy, a többi magyarokkal hason lelkesedés és szívességgel fogadtatván, az amerikai válaszmány az egész magyar társaságot az Astor nevű palotába vezettette, hol a magyarok, mint New-york város vendégei, kitűnő tiszteletben részesülnek.

A magyarok tiszteletére mindenünnen összesereglett roppant néptömeg, az ezek szeméből kigördült örömkönnyek, elég tanúbizonyságai valának azon lelkesedés s részvétnek, mellyel az egyesült amerikai köztársaság szerencsétlen menekült embertársai iránt viseltetik.

Többi között a newyorki katonaság tábornoki kara roppant díszmenetet rendezett, hogy még kevéssel azelőtt harcban forgott magyarok az amerikai katonapompát szemlélhessék.

A nemzetőrség, mely háború alkalmával a köztársaság fő ereje s oltalma, békesség idején csupán ünnepi díszmeneteken jelenik meg, de sokkal fényesebb pompával, mint ez bármely európai polgárságnál szokott történni. Mindenféle egyenruha, mely Washington ideje óta Amerikában vagy Európában feltaláltatott, itt látható.”

Erre a díszmenetre Ujházyt s valamennyi kísérő

társát is meghívták. Ujházy László a nevvyorki tábor-nagyi karral s a magyar volt honvédtisztekkel előre ment, lóháton. Mellettük lovagoltak a Washington nevű huszárok, utánuk a skót s irlandi vasaszezredek, majd a fekete, kék, vörös és zöld huszárok, utánuk a többi, különféle nevezetű katonai testületek. A nagy csapatszemléről Ujházy társaival az Astor palotában lévő szállására tért vissza.

Ujházy Klára New-yorkból, december 16-án kelt levelében azt írja haza: „Itt vagyunk tehát, itt az ismeretlen, új, de ah! végeleáthatatlan távoli világban.” Ez a levél is azt mondja, hogy a hajó 16-án érkezett s még a fedélzeten vette Ujházy László Prágay levelét, aki tudatja benne, hogy New-yorkban comité alakult az ő fogadásukra, amely gondoskodni fog róluk s szállásukat az Astor-houzéban jelölték ki. Mikor elvitték őket ebbe a palotába, legelőször is megmutatták szobáikat. Öt hálósobát és két parlort jelöltek ki a magyar emigránsok lakosztályául. Egy fényes teremben étkeztek s a pincérek egész hada nyüzsgött körülöttük.

Az első magyar emigráns csoport hetekig maradt New-yorkban, de az érdeklődés körülöttük nem csappant. Ha az operába megjelentek, a publikum felállva ünnepelte őket, intézményeket látogattattak meg velük, gyűjtéseket rendeztek számukra, amelyek eredménye jó pár ezer dollár volt. Ezzel az összeggel ment Ujházy Uj-Budára. Egy Sárosba küldött newyorki levelében azt írja Ujházy László, hogy az „első magyar szavak általam hangzottak el a new-yorki tanácsházban s Washingtonban az elnök palotájában. Az asszonyok és férfiak könnyeztek beszé-

deim közben, mert az ismeretlen hangokból mégis kivették a szív és szabadság szózatát.” Ujháznak ez a levele 1850 január 10-én kelt New-yorkból. Megelőzően még december 25-én Pulszky Ferencnek is beszámol newyorki és washingtoni fogadtatásáról, de ezt a levelét az osztrák ügynökök elfogták. Ugylát-szik, hogy ezzel számolhatott is, mert ugyanaznap egy másik levélben is beszámolt a fogadtatás körülményeiről Pulszkynek, amelynek szövege e könyvben olvasható. Az elkobzott levélben azt írja, hogy New-yorkban huszonnégyen vannak magyarok, de ezekben a napokban várja még harminchét társát. Valószínűnek tartja, hogy Kaliforniában fognak letelepedni: „Kezem munkája által, a homlokom veritéke mellett, a mérhetetlen vadonok közelében megkísérlendem újra megalapítani független létemet, mely lelkemnek épp oly szükséges, mint szívemnek a vért tisztító lég. Versenyezni fogok a felettem elrepülő sas szabadságával.”

Míg az első magyar csoport New-yorkban időzött s állandó ünneplések középpontja maradt, az alatt Washingtonban is minden előkészület megtörtént ünnepélyes fogadtatásukra. A kongresszusban több indítvány is tétetett a menekült magyarok fogadtatása és oltalmazása iránt. Maga a köztársasági elnök, Zachary Taylor tett indítványt, hogy a magyarok Washingtonba meghívassanak. A kongresszus ezt a javaslatot természetesen elfogadta s a magyarok el is indultak Washingtonba. A köztársasági elnök javaslata az ottani diplomáciai körökben igen nagy feltűnést keltett, mert az elnök egyik mondása „az egész világgal békességben, barátságos testvéri

szeretetben élni” szállóigévé lett s márpedig ez a magatartás ellentétben állott látszani az osztrákokkal akkor létezett jó és szívélyes diplomáciai kapcsolatokkal.

Ujházy csoportja Philadelphiának vette útját. Már New-yorkban is főleg a német tömegek mutatták a legnagyobb szimpátiát irányukban, de itt ezek méginkább. Ezrek és ezrek várták a parton a hajón érkező magyarokat. A Cheatnul-utcán épült pompás Washington-palotába szállásolták el őket s gazdagon megvendégelték. Este a Wolnut-színházban díszelőadás volt tiszteletükre. Később, szállásuk előtt, fáklyás felvonulást rendeztek a philadelphiaiak. Sokáig térzenét adtak a palota előtt, úgy hogy Ujházy kénytelen volt lemenni az őt ünneplő tömeg közé s német nyelven beszédet intézett hozzájuk. Beszédjére a németek részéről Rosenthal, az angolok részéről Gläser válaszolt. Majd Ujházy csoportjában résztvevő s eddig nem szerepelt Binder százados oldalán Jagelló lépett a rögtönzött emelvényre, akit Binder pár szóval bemutatott a közönségnek. Jagelló meghatottan köszönte meg az ünneplést. Reményi Ede volt honvédtiszt, angolul beszélt s hangsúlyozta, hogy az amerikai nemzet első a világon. Az éjféli ünnepség hajnalban, január 12-én ért véget. Másnap a függetlenségi palotát látogatták meg, hol a polgármester kitűnő szívélyességgel fogadta őket. Két óráig tartott a fogadás.

Közben újabb transzport érkezett a magyar emigránsokból Liverpoolból New-yorkba az „Independea” nevű vitorlásra. A hajó rettenetes viharba került s hatvan napig kelt át a tengeren. Ezen a vi-

torlason jött Kerényi Frigyes, a költő, Petőfi és Tompa barátja és versenytársa Kerényi világléletében peches ember volt s ez útján is az maradt. December 5-én, elutazása előtti napon Londonban végigjárta ismerős emigránstársait, így Rochlicz Albertet és Glück Ignácot is, hogy elbúcsúzzon tőlük, de senkit sem talált odahaza. Rónay Jácinttól is levélben búcsúzott el, Ujházyék másnap, azaz január 14-én elhatározták Philadelphiában, hogy egy küldöttséget menesztenek Washingtonba. A szűkebb csoportot is természetesen Ujházy László vezette. A küldöttség tagjai voltak dr. Krajsir bostoni egyetemi tanár, Damburghy (Hausveger) régi amerikai magyar, akit még Batthiány Kázmér nevezett ki ügyvivőnek, Breisach a newyorki magyar kolónia régi vezetője, Reményi Ede, Waisz Vilmos és Urnai századosok. Az elnök ünnepélyes keretek között fogadta s Ujházy rövid, de szívhez szóló szavakkal fordult hozzá s kérte, hogy a köztársaság kormánya működjön közre Kossuth s a többi Török-honba menekült magyar honfitársainak szabadonbocsájtásában és Amerikába való áthozatalában. Bucsánszky kalendáriumára szerint az öreg honfi ezen kérelmes szavaira, melyekkel menekült magyar társai szabadságáért esengett, az amerikai szabad köztársaság elnöke – vele kezefogva – imígyen választott:

„Én osztozom az ön által kifejezett azon szánakozásban, melynél fogva Kossuth többi menekült társaival itt jelen nem lehet. Reményilem, miszerint barátságos vendégszeretetünkkel önök meg fognak elégedni s hogy a többi európai menekült rokonok, barátok, – ha Isten őket közibénk vezérli –

ezen szabad földön, szabad intézicúióink élvezetében szívesen önközöz kapcsolandják magukat.”

Ujházy magyarjai az elnöki fogadás után szerte Amerikában, amerre megfordultak a legnagyobb felebaráti- és vendégszeretetben részesültek. Divatbajött az Ujházy-szakáll és a pörge kalap. Reményi Ede is igen népszerű volt.

Ujházyék közben viszatértek New-yorkba s várták a kongresszus határozatát, mely kijelöli letelepedési helyüket, illetve földet adományoz kolóniájukra. Ez a várakozás majd egy félévig tartott, de a javaslat soha nem került tárgyalás alá, mert a kongresszusi pártok a rabszolgafelszabadítás problémáival voltak elfoglalva s a hangulat igen elmérgesedett közöttük. Nehezítette a dolgot az amerikaiaknak a lengyel kolonizációval tett virginiai tapasztalata, melyet éppen Krajtsir kezdeményezett s ahová egy lengyel sem akart elvonulni. így tartott ez április 5-ig, mikor végre Ujházy elindult nejével, három fiával, két leányával, továbbá Pomutz Györggyei, a komáromi rendőrfőnökkel, Takács Ferdinánd huszárcapitánnyal és Kovács Gusztáv főhadnaggal nyugatra földet foglalni. Iowa, akkor nemrég alakult állam volt az, amelyik leginkább szóbajöhetett. Ujházy ugyan délebbre akart menni, mert szervezete melegebb éghajlatot kívánt, de a déli államokban még a rabszolgarendszer dívott, amitől Ujházy inkább borsózdott, mint akármi más közviszonyoktól. Azonkívül figyelembe vették az ezekben az években megindult nagy nyugati népvándorlást, a kaliforniai aranymezők fellelése idején s ezek az utak, ha az átutazás nem a tehuantepeci földszoroson történt, Iowán át vezettek.

Nyilvánvaló volt, hogy ennek a vidéknek meglesz a jövője. Azonkívül az is szempont volt, hogy a keleti államokban komolyan hasznosítható szabad föld már egyáltalán nem volt, vagy ha volt, a földet gabona-termésre alkalmassá, csak őserdő kiírásával volt lehetséges tenni, amely munkában eddig még minden „pionír” belepesztult. Reményi Ede is követte ezt a kis expedíciót New-orleansig. A család remegve várta a külön expedícióra indult Ujházytól és két barátjától érkező híreket. A földválasztás nem egykönnyen ment, egyrészt a közlekedési viszonyok miatt, másrészt a gazdasági szempontok szerint. Iowában a rendelkezésre álló adatok szerint – egy-két kivétellel – íéher telepes nem lakott. Az a terület, amelyet végül is Ujházyék kiválasztottak, vándor indiántörzsek, így a pottovatomiek, choktanok és íoxok vadászterülete volt.

VII. Washingtonból Új-Budára.

Július 2-áról írja Ujházy Klára: „A kocka el van vetve, a választás megtörtént. Készen áll a kies, már gondolatban is kedves hely, befogadni munkás lakóit. Tegnapelőtt jöve meg, nem ugyan atyánk, de német utazó társa a lovakkal s egy levéllel atyámtól.” Ujházy ugyanis a helyi viszonyokkal ismerős német bevándorló farmert szerzödtetett, aki segítségére volt a terület kiválasztásában. Egy ilyen földkóstoló expedícióban résztvett Birányi István emigráns is, aki később Kornis Károlylyal, Andrassy Gyula nevelőjével és a newyorki „Magyar Száműzöttek Lapjá”-nak szer-

kesztőjével New-yorkban, majd később Braziliában, Rio de Janeiróban fényképész üzletet alapított. Ott is halt meg 1857. december 7-én.

Eközben Prágay János alezredes, önálló vállalkozásában, Texasba utazott s önálló kolonizációt akart létesíteni, Kossuthálva néven. De ebből a településből nem lett semmi, mert visszafelé jövet Prágay megismerkedett Narcisso Lopezzel, a kubai kaland főhősével és ez a találkozás megpecsételte sorsát.

Ujházy útközben egyre sürgette a földadományozási kérdés kongresszusi tárgyalását. Még washingtoni tartózkodása alatt Cass és Seward szenátorok, az utóbbi később külügyminiszter s mint ilyen, nagyon sok szolgálatot tett az amerikai magyarság ügyének, megígérték neki, hogy a törvényjavaslatot benyújtják. Írt Kossuthnak is egy ilyen tartalmú levelet és kérte, hogy küldjön egy kiáltványt Amerika népéhez. Közben a kolónia tagjaival is marakodni kellett, ami nem kevés munkát és bosszúságot okozott neki. Az ő nyugati utazása tulajdonképpen már a magyar kolónia „nemzeti ügye” lett. A magyarok száma New-yorkban százával szaporodott. Csak 1851. március 13-án 240-en érkeztek hajón Törökországból Liverpoolba, hogy onnan a legelső hajóval Amerikába, Új-Budára utazzanak. De ezek már ekkor levélbeni kontaktusban voltak Ujházyval, vagy a környezetével s ezek csakugyan meg is érkeztek július 1-én New-yorkba, Mészáros Lázár és Katona Miklós kivételével. Ez a csoport volt az, mely 31 napi utazása alatt dalárdává alakult át, s mint ilyen Amerikában is szerepelt s amelyiknek legtevékenyebb tagjai

voltak Danes Lajos és Harczy Gábor. De közben állandóan jöttek Liverpoolból, Southamptonból kisebb csoportok is.

Ujházy eddigi lépéseinek egyetlen konkrét eredménye volt, hogy az évben, vagyis 1850. február 8-án Cass senator határozati javaslatot nyújtott be a washingtoni szenátushoz, mely így szólt: „Az elnök pedig tegye meg a szükséges lépéseket, hogy Kossuth és társai a török internáltságból megszabaduljanak s nekik az Egyesült Államok ama ajánlata tudtul adassék, hogy itt menedékhelyet és otthont találhatnak, idevaló szállításukról pedig – ha azt a szükség megkívánja, – gondoskodás történjék.” Ujházy még New-yorkban találkozott Webster Dániellel, a külügyi államtitkárral, aki már az ő odaérkezésük előtt is, mint szenátor több ízben felszólalt a magyar ügy érdekében s nyilván őt is felkérte Kossuth kiszabadítására ugyan úgy, mint magát a köztársasági elnököt, Zachary Taylort is. Az óriási jelentőségű elhatározás, Kossuthnak amerikai diplomáciai segítséggel való kiszabadítása tehát Ujházytól indult ki.

Chikágóban a város ünnepélyesen fogadta a társaságot, mely innen Galenán, Davenporton át Burlingtonba igyekezett. Legszívesebben a Mississippi-folyam mellett telepedtek volna meg, de szabad földet itt sehol sem találtak. Ujházy és három társa, valamint a német vezető, lóháton járták be a Mississippi folyam és a Missouri-állam közötti területet, Burlingtontól délre eső területeket, míg végre a Decatur-megyében, a Thompson folyó partján foglalt területeket. Kétszáz dollárért megvette a folyó túlsó oldalán levő első foglalási jogot a telepestől, mert a malomjogot

korlátozatlanul akarta bírni, amint hogy ebben a könyvben közölt egyik leveléből kiderül. Ebben az időben az volt az elhatározása, hogy az egész emigrációt Amerikában s zárt etnikai egységben kell letelepíteni és így együtt tartani. Ilyen értelmű beszédek mondott már megelőzően New-yorkban és Philadelphiában. Hetvenötezer katassztrális holdnyi területet kért, amiből a maga s családja részére csak tízezer holdat vett birtokba.

Burlingtonból, július 30-án írja Ujházy Klára: „– Folytonos és fáradságos munka közt telt el a két utolsó hét. Ma már készen van minden, szekereink felmálházva állanak kapunk előtt, holnap reggel indulunk. Marhát St. Louisban nem vett atyánk, mint-hogy ott drága, mingyárt tehát visszaérkezésük után Illinoisba ment másodmagával lóháton. Egy hét múlva tértek meg, nagy fáradsággal hajtva maguk előtt még két lovat egy csikóval, négy ökröt, négy tehenet négy borjúval, tizenkét anyajuhot egy kossal, ami mindössze 450 dollárba került. Szegényebb társaink ketten-ketten összeállva vettek két-két ökröt s még az útban fognak egy-egy tehenet venni. Ez lesz mindenük. Utunk ökrös szekereinkkel eltart 6-7 napig.”

Az utazás lényegesen hosszabb ideig tartott és fáradságosabb volt, mint ahogy előre látták. Ennek az útnak történetét Ujházy az itt közölt levélben leírja. Mikor megérkeztek letelepedési céljuk helyére, Ujházy a telepnek New-Buda nevet adta. Az elnevezés értelmi szerzője az állandóan Parisban lakó és Ujházyval Andre Neuberg néven levelezgető Szemere Bertalan volt, aki maga is sokat foglalkozott a kivándorlás gondolatával. Szemere Bertalan birtokait az

osztrákok teljesen lefoglalták, azokból semmi jövedelemhez nem juthatott. Ujházy Beöthy Ödön volt bihari főispán részére is foglalt ötezer hold földet, azonban ez Ujházy állandó sürgetései dacára sem jött el Londonból.

„Utolsó burlingtoni levelemben említtem – írja szeptember 27-én Ujházy Klára – hogy reméljük, hat-hét nap múlva elérkezhetünk a Thompson-river mellé, de mennyire csalódtunk. Megítélhetitek, ha elmondom, hogy egy hétfői napon indulva, utána éppen a negyedik vasárnap érkezénk, testben és lélekben fáradtan és lankadtan a már elérhetetlennek látszó ígéret földjére.” A levél hosszan elmondja az úttalan utakon való haladásukat s megérkezésüket a célhoz, ahol sátorot vertek. „De menjünk a sátorhoz: egy sűrű s meglehetősen őskori erdőnek árnyai alatt képzeljétek azt, valamint általában egész tanyánkat. A sátor jó tágas és magas, két oldalát négy tábori ágy foglalja el, a harmadikat egy asztal, melyen az óra, néhány könyvünk, tента, papiros, újság, dohány, pipák stb. állanak, mind atyánk által rendezve. Minden a maga kiszabott helyén s jaj a rendbontónak. Az asztal egyik végében két nagy láda áll, melyekben jobb ruhaneműinket raktuk el, mintegy örök nyugalomra e munkás napokban, a ládák tetején néhány kosár, tovább ismét két kisebb láda, melyekben a férfiak tartják fúró és faragó eszközeiket. A sátor negyedik oldalát egészen a nyílás foglalja el, melyet a közepén meghasított függönnyel tetszés szerint kisebbre, vagy nagyobbra lehet hagyni, de fájdalom elzárni nem. Biz itt a hernyók, békák, egerek szabadon járnak ki s be, de mi már megszoktuk s fel sem

vesszük őket, csak egy intestál szörnyen, kivált a melegebb nyári napokon este, a híres amerikai moszkító, mely atyjafia a magyar szúnyognak, csakhogy sokkal szárnyasabb és vérmesebb. Csörgőkígyók is vannak ugyan, de nem nagy számmal. De hogy sátorunkat már a tetejétől az aljáig ismerjétek, vissza kell még hozzá térnem: középső rúdja, ha úgy tetszik mestergerendája, tele van aggatva a legkülönb szerszámokkal és tárgyakkal. Ott függenek poros hüvelyekben aranybojtos kardjai a volt magyar honvédsereg századosainak, valamint egyéb fegyverek és lőszer, ott függnék kisebb-nagyobb zsákokba és zacskókba kötve a veteményes magvak, a kávé, rizskása stb. házi, utazó és vadásztáskák, kulacs, tükrök, Kossuth, Washington és a boldogult presidens Taylor arcképei, ollók, lámpások, kalapok ...”

Az amerikai magyarság ügyét, a kolonizációt természetesen súlyosan érintette Taylor elnök halála. Utódja Fillmore nemcsak személyes érdeklődésből, de az előgaitott kongresszusi határozatok alapján is változatlan szimpátiát mutatott a magyarok ügye iránt. Ujházy azonnal fölveszi a kapcsolatot az elnökkel és 1850 szeptember 10-én megsürgeti nála a földadományozási ígérek beváltását, valamint bemutatja Kossuthtól nyert s Brussából keltezett megbízó levelét, melyben őt a Kormányzó az Egyesült Államok kormányához követül nevezi ki. Fillmore elnök nem sokkal e levél vétele után, október 21-én igen meleghangú levélben válaszol, azonban a levélből az derült ki, hogy Ujházy diplomáciai megbízó levelét nem veszi tudomásul, de meghagyja neki, hogy Kossuth személyéről és a magyar ügy állásáról a jövőben is

tájékoztassa vagy őt, vagy a kormányát. Ezt az ismeretlen diplomáciai levélváltást is itt megtalálja az olvasó.

Az amerikai első magyar kolónia alapításának egyik fontos historikusa Varga Ferenc. Ezt az emlékiratot kivonatossan ismertette itt és Amerikában Pásztor Árpád. Életrajzát maga mondja el írása elején: „Született 1817-ben Debrecenben, atyja Varga István református collégiumi tanár, anyja Péczely Klára. Ferenc 1840-ben ügyvéd lesz, 1847-ben Torontál-vármegye alispánja, 1848-ban kormánybiztos, a szegedi véisztörvényszék elnöke. Az elvonuló sereg polgári hivatalnokaival Görgeyt Világos alá követi, ott az oroszok elfogják, de áruhában megszökik, elvergődik Hamburgba, Londonba, ott együtt él az emigránsokkal, 1851-ben Amerikába utazik, ahol Új-Budán „Magyar Forrás” elnevezéssel farmot rendez be s legjobb barátja lesz a „gyémántos” Madarász Lászlónak. Húsz évig él a szomszédságában, majd 1871-ben Jowa-állam székvárosába, Larnba költözik, élénk részt vesz a városi politikában, megyei pénztáros, iskolai bizottsági tag, polgármester stb. 1896-ban Stephen fiával 47 évi távollét után meglátogatja szülőföldjét s ismét egy kis zacskó földet visz magával, hogy majdan porladó feje azon nyugodjon. A kis zacskón cédula, ezzel a felírással:

A handful of nature soil
To quiet the heart's longing.

Egy marék hazai föld, hogy a szív sóvárságát elnyugtassa.”

Varga Ferenc tehát így írja le Új-Buda alakulásának történetét:

„A rokonszenvet természetesen sehol sem lehetett oly mértékben feltalálni, mint a dicső, szabad Amerikában. A kivándoroltak iránt nyilvánították a nemes részvétet. Míg honfitársaink megtanulták a „help yourself”-et, pénzzel segítették őket. Ujháznak pedig azt tanácsolták, hogy menjen Washingtonba. Ekkor Fillmore volt az Egyesült Államok elnöke. Washingtonban azt a jó tanácsot adták Ujháznak, ki kinyilatkoztatta, hogy rabszolgatartó államban nem akar letelepedni, hogy menjen Jowa államba, mely akkor új állam volt s hogy nem lehetetlen, hogy az amerikai kongresszus földet ajándékozzon a szerencsétlen magyar menekülők számára. Így jött Ujházy családjával az Ohio folyamon és föl a Missisipin Burlingtonba, mely akkor egyike volt a jowai virágzásnak indult városoknak. De saját családja, neje, Farkas, Tivadar és Laci fiai és két leányán kívül csupán négy honfitársa követte, úgymint Takács Ferdinánd, ki huszárkapitány volt s mint ilyen írta alá a komáromi kapitulációt, ki megérdemli, hogy neve megmaradjon a magyarok emlékében. 22 évig volt az osztrák hadseregben, strázsamester, mikor a forradalom kitört, Galíciában lévén szállásítva. Ő volt az első, aki 175 magával, lovaikkal, fegyverrel áttört és felajánlotta magát és társait a hon védelmére. Mint remete élt, 1856-ban elméjében megháborodott, de mint egészen bántalan, négy hold kis földjén élt, mert azt hitte, senkinek sem szabad több földdel bírni, mint amit képes megművelni, hogy ezt a földet neki a természet adta. Nyugodjék békével.

A másik, ki Ujházyval jött, Kovács volt, ki csak rövid ideig maradt itt és Pomutz György, ki nemzet-

őri kapitány és Ujháznak magánírnoka volt a várban.

Ujházy megindult Burligtonból földet keresni. A lelkes amerikaiak egy vezetőt adtak mellé. Jowa állam déli részét kereste fel s itt annyira megtetszett neki a Decatur megyén keresztül folyó Grand River tája, hol jelenleg egy hatszáz lakosú csinos kis város – „Davis City” – virágzik, hogy annak északi oldalán megvette egy amerikaitól foglalási jogát egy kis faházzal és istállóval ötszáz dollárért s ettől a víztől délre, meg északra is foglalt mintegy 12 sectiot, mintegy 7680 hold kongresszusi földet. Takács, Pomutz és Kovács innét északnyugatra foglaltak földet, mintegy 6–7 mérföldnyire Ujházytól. Ezek voltak tehát az első települők. Jött aztán Szirmay, Lukács s egy pár magyar, kik csupán nagyon rövid ideig tartózkodtak itt. Szirmay foglalt földet s arra egy faházat épített, de maga nem maradt itt, aztán jött Farkas Lajos, ki szinte foglat földet és épített rá egy faházat. Farkas visszament Magyarországba, de soha nem hallottunk többet róla.”

Az emigránsok egyre jöttek, de még számosabban útban voltak. Ujházy Klára írja már Új-Budáról 1951 május 22-én: „Januárius óta kell kezdenem. Akkor kezdtük el a konyha építését, mely munkához két ügyes yankeet fogadtunk, kik a fiúk segítségével végezték azt. Az építés alatt atyánk Kossuthnak az amerikai néphez intézett hosszú, remek szózatát, mit még ősszel vettünk sátoros tanyánkon, kezdi fordítani magyarról németre, hogy aztán angolra fordíthassuk s elébb, ha lehetséges, a kongresszusban, azután pedig a lapokban kihirdethessék. Én letisztáztam, hozzá bő instrukciókat írtunk Tockmann ba-

rátunknak, számos levelet a kongresszus tekintélyesebb tagjaihoz Kossuth megszabadítása ügyében.

Mintegy két hete, hogy régi jó barátaink, Szirmay Pali és Kerényi Frigyes megérkeztek. Eredeti volt atyánk találkozása Szirmayval: éppen egyik lovára ülve ment elébe, a parisiennét dúdolva szintén lovon Szirmay. Ő előre ment kikémlelni, míg Kerényi közös szekerekkel egyik közeli szomszéd háznál vesztegelt, nem jöhetvén át a megáradt patakon. Így voltunk egy pár napig együtt, élvezve a viszontlátás örömeit s a régóta nélkülözött baráti társaságot. Akkor ismét véletlenül komáromi jó barátunk és ismerősünk, gróf Zichy Ottó jött körünkbe. Most tehát, valamikor rossz idő jár, együtt vagyunk tanyánkon, pipaszó mellett folyik a társalgás, mert különben ki-ki munkája után jár. Hallanátok azt a sok tervezgetést, hogy minő házat, vagy gunyhót épít majd egyik vagy másik. Egy határozatban mindnyájan egyek vagyunk, t. i., hogy egészen állandó lábra nem helyezük magunkat, addig, míg Kossuth el nem jött, mert akkor vagy ő csatlakozik hozzánk, vagy ha ő másutt kívánna nagyobszerű telepet alapítani, mi át fogunk vele együtt költözni.”

A rettenetes vihar s az ekhós szekéren való utazás – mint más forrásból tudjuk – ugyancsak kimerítette a költőt. Ráadásul még sárgalázt kapott s két hónapig nyögte az ágyat. Pomutz György és Ujházy Klára ápolták. Azonban a költő felépülése után sem érezte magát jól az őstermészet ölés s a „schöngeist”-lélek, aki erdei idillekre ajazta odahaza Petőfivel és Tompával örökké bánatos szavú lantját, most lett igazi forradalmárrá:

Homok közül felásni népet,
 Megmérhetetlen munka bár,
 Nem teljesíti senki többé,
 Oly törpe minden s gyáva már.
 Csak óriások unokái
 Adhatnak tán még életet
 És csak Washington népe adhat,
 Ha ad nekünk enyhületet.

Így ír, így dalol s nem tud belenyugodni, hogy a vadnyugat erdői, hegyei között, száműzött magyar kétkezi munkások között élje le, eseménytelenül életét. Egy magyar, Kükemezey Mihály, aki rövid, ideig ugyancsak megfordult Új-Budán, egy darabig Clothild Groveban lakik s hívására Kerényi odaköltözött. Itt, ebben az alig pár házból álló vadnyugati városkában Kerényi, ebben az évben, 1851-ben, egy kis füzetet adott ki, az Új-Budán írt verseinek antológiáját, de ebből a vadnyugati magyar költészeti termékből idáig még senkinek sem sikerült egy példányt feltalálni. Közben Kükemezey St. Luisban kapott egy jobban dotált állást az ottani szivargyárban s ő odaköltözött. Kerényi visszamaradt Clothild Groveban s mindennap várta Samu bátyját, aki levélben jelezte, hogy költő öccse után fog jönni, azonban sohasem indulhatott el. Súlyos betegségbe esett és Eperjesről felszállították a Rókus-kórházba, ahol meghalt.

Az újonnan érkezett letelepülők között Birányi százados 800 hold földet foglalt le, de nemsokára – mint mondtuk – továbbment, New-yorkban fényképész lett s végül is Rio de Janeiroban fejezte be életét. Lukács Sándor, a győri aranyifjúság vezére, aki országos hírre tett szert, mert Petőfi után ő sza-

valta el elsőnek városában a „Talpra magyar”-t, 15 ezer holdat foglalt el. Lukács feleségével és anyósával érkezett Új-Budára. Neki is menekülni kellett. A szabadságharc alatt Győr város és megye kormánybiztosa volt s Komárom élelmezését magáravállalta. Ezt megelőzően, a Jellasich-betörés idején Mach József tüzérőrnaggyal, akit a Kossuth-emigrációk eddigi történetírói oly méltatlanul félreítéltek s éppen e kötetben szereplő egy levele bizonyítja fényesen ártatlanságát, ő kapott észbe és szervezte meg a honvédtüzérséget, amelynek oroszlánrésze volt a horvát támadás visszaűzésében. Zichy Ottó gróf, ezredes a győri és győrmegyei nemzetőrök parancsnoka volt s egyike azon kevés számú magyar főrendűek közül, akik lelkesedtek a szabadságharcért. 1815 július hó 20-án született a vas megyei Molnári községben. Fiatalkorában a császári 61. gyalogezrednél, mint főhadnagy szolgált, így is lépett ki. A pozsonyi felső táblán igen buzgó tagja volt a szabadelvű pártnak. Világos előtt Komáromban szolgált s vezetője volt az augusztus 3-i kirohanásnak, mikor ezredessé lett. Alig egy évig élt Új-Budán, oly erővel lepte meg a honvágy, hogy szépen felépített házáat is otthagytta s hazajött. Előkelő családja megszerezte számára az amnesztiát s haláláig, mely 1880 június 17-én következett be, Sopronban, a Győr melletti szabadhegyi birtokán gazdálkodott. Gyümölcsös kertjét európai hírűvé fejlesztette ki. Az újonnan letelepedők közt volt Langerjgnác aradi származású honvédtörzsorvos is. Mindjárt az újbudai honfoglalás legelején, 1850 januárjában került Új-Budára s itt élt egy ideig. Később Davenportban 200 akeres farmon gazdálkodott.

Észak-Dél háborújában az északiak oldalán katonarvosi funkciót vállalt és számos elismerést is kapott. Az északamerikai polgárháború után egy ideig Bécsben élt, majd visszament szülővárosába, Aradra s ott is halt meg, 1879 április 2-án, 79 éves korában. Valószínűleg vele érkezett Új-Budára az ugyancsak aradi származású Hirschler nevű aradi kereskedő is családjával. Valószínűleg velük jött, New-orleanson át egy Hohnholczér Hugó nevű tüzértiszt is, aki Új-Budától mintegy 60 mérföldnyire foglalt magának földet, mintegy 1200 holdnyi terjedelműt. 1851 szeptemberében érkezett Varga Ferenc és társai, köztük Drahos Ernő, más néven Bissingen kapitány, negyvenedmagával, nemsokára azután a Danes Lajos-féle csoport és 44 más magyar emigráns, köztük Zágonyi Károly a „spriengfieldi hős” is. Megjött Madarász László is a rendőrminiszter és a magyar emigráció sok prominens embere.

Ujházy László a honfoglalás bajai között, mint Kossuth követe, intézte az amerikai magyar-simpathia fölkeltését növelő kapcsolatokat. Még a „Hermann”-on megismerkedett Andrew J. Donelson-nal, az Egyesült Államok éppen akkor visszatért németországi követével, akihez Abbott Lawrence, az Unió londoni követe igen meleg hangú levélben ajánlotta őt, s így benne a külügyi közvélemény kialakításában nagy segítséget talált. Jagelló Apollónia későbbi férje, a régi lengyel emigráns, mozgásba hozta a menekült magyarok érdekében a lengyelbarát szervezeteket. Ilyen értelemben dr. Krajszir Károly bostoni egyetemi tanár is igen sokat tevékenykedett. Az ő személyes közreműködésének nagymértékben köze van ahhoz,

hogy a híres bostoni emberbarát, George L. Stearns s a társaságához tartozó szellemi óriások, mint Emerson és Lonfellow s koruknak híres közírói, mint Miss Peabody, a Meszlényi-féle emlékiratok sajtóálarendezője és kiadója, Miss Villard, George L. May, a világhírű archeológus Felton professzor, az ugyancsak világhírű Ch. Summer s a bostoni egyetem sok más kiválósága, még évtizedek múlva is teljes szellemi és anyagi támogatással állottak a magyar ügy mellé. Webster Daniel külügyminiszterrel, aki oly sokat tett Kossuth amerikai körútjának sikere érdekében, még New-yorkban ismerkedett meg, s Wass Samu gróf mutatta be egymásnak a két hazafit. Webster Ujházyt newyorki szállásán is felkereste. Nagyjában ez volt az az organizáció, melyet Ujházy Új-Budáról mozgatott Kossuth kiszabadítása és amerikai diadalútja érdekében.

Közben azonban szörnyű csapás érte. Felesége 1851 októberének első napjaiban meghalt. Ez az esemény nemcsak őt, de az egész magyar kolóniát leverte. Ujházy né nem lelkesedett az egész újbudai tervért. Már az odautazást is igen megszenvedte. Sehogy sem tudta – megtelepedésük után – jövő otthonukul ezt a helyet elképzelni.

November 11-én megérkeztek a Mississippi”-utasai is, azonban Kossuth nélkül. Kossuth ugyanis Gibraltárból Angliába utazott. Ez a hír is leverőleg hatott az újbudai kolóniára, annál is inkább, mert hiszen az egész újbudai telep jövőjét Kossuth elhatározásától tették függővé. A Kormányzó csak december 6-án érkezett meg s Ujházy László nem lehetett ott a fogadásánál. Ebben nemcsak anyagi okok

játszottak szerepet, hanem sértett hiúság kérdése is. Ujházy sokat, sőt majdnem mindent tett Kossuth kiszabadítása és a magyar ügy iránti érdeklődés felázása érdekében. Pulszky, Kossuth londoni követe ugyancsak sokat tett, azonban soha fenntartások nélkül. Ujházy önzetlen hazafi volt. Pulszky eltelve hatalomvágygal és azzal a háíározott elképzeléssel, hogy Kossuthnak egyedüli tanácsadója és bizalmasa legyen. Pulszky igen furcsa leveleket küldözgetett Kossuth megbízásából Ujházy-nak, ami semmi esetre sincs összhangban azzal a meleg, baráti viszonyal, mellyel e két férfi viseltetett egymás iránt. Pulszky-nak ez a magatartása sok magyar emigránst elhessegett Kossuth környezetéből és Kossuth táborából és Pulszky magának is nagyon sok ellenséget szerzett ezzel. Az amerikai magyar emigráció viszálykodásainak túlnyomó oka is abból a félreértésből keletkezett, amelyet Pulszky mesterségesen idézett elő s amelyről Kossuth – mint ahogy László Károly naplója bizonyítja – mit sem tudott. Ujházy Kossuth-tal csak 1852 március 9-én találkozott St. Louisban.

„Atyánk elutazott – írja Új-Budáról 1852 március 2-án Ujházy Klára. – Komor lélekkel néztünk az elválás napja elébe. Mi a sors üldözöttjei vagyunk, sötét gondolatok, vészes érzetek laknak a mi kebleinkben. Atyánk elvált tőlünk. Könnyeinkkel fohászoktunk anyánk sírjánál a Mindenhatóhoz, hogy mentő ujját le ne vegye és útjában őrangyala kövesse őt. Február 28-án, reggel 9 órakor lóra ült, kevés Poggyászát a nyereg hátára akasztva, útitársa a kedves, jó, hű barátunk Pomutz György, kit nem kelé figyelmeztetni, hogy egyetlen mindenünk hű gyámo-

la s őrzője legyen. Atyánk St. Louisban fontos látogatásokat akar tenni, melyek további útjára s így a jövő sorsunkra nézve is elhatározólag fognak hatni.

Kétszeresen árva napjaink folyásáról nem sokat írhatok, hanem új magyar szomszédunkról teszek egy pár szót. A Varga családot értem. Két személyből áll csak. A férj, Varga Ferenc, a forradalom ideje alatt Torontálban első alispán volt. Nemes lelkű, mívelt ember, neje temesvári születésű, kedves fiatal asszony. Telepük a mi foglalásunk szomszédságában van. Jelenleg két magyar menekült van velük, az egyik Majthényi József, volt somogyi főispán és a forradalmi felsőtábla jegyzője, a másik egy bánátus fiatalember, Drahos Ernő. Ezek mindketten szintén foglaltak s házaikat a jövő nyáron akarják felépíteni. Közeli szomszédságunk nem csekély vígasztalásunkra szolgál, mert legalább vasárnapjainkat kölcsönös látogatással, egymás társaságába tölthetjük. Madarász László fiával kissé távolabb van tőlünk, mintegy 14 mérföldnyire, őt tehát ritkábban láthatjuk.

A remények évét írjuk. A leendő események hőse itt van. Biztat s mi bízunk benne. Az ő lépései felráznak bennünket.”

Mielőtt rátérnénk Ujháznak Kossuthtal való találkozására, forduljunk vissza Uj-Buda történetírójához, a most említett Varga Ferenchez, aki így ír a kolónia sorsának további alakulásáról:

„Mi ekkor Londonban voltunk, Madarász László, báró Majthényi József és én. Madarász levelezésben állott Ujházyval s Ujházy leveliben roppantul dicsérte a vidéket. Míg Ujházy családjával megérkezett, míg faházba beköltözökhözött, egy hónapig a

Grand River mellett sátorban élt családjával. Mi hat hónapig voltunk Londonban, várva, hogy tán keletre fordíthatjuk szekerünk rúdját, de látva, hogy „pium desiderium” tovább várni, elhatároztuk megunkat kivándorolni Amerikába. Majthényi Ostendében találkozott nejével, ki kihozta egyetlen fiát, Tivadart s azon ígérettel bocsájtotta férjét útnak, hogy követni fogja őt, ez azonban csak ígéret maradt. Madarász László fia, Vilmos kijött szintén apjához s mielőtt útnak indultunk, a Bem táborából Törökországba menekült magyar seregből mintegy negyvenen Amerikába vándoroltak ki, Bissingen kapitány vezérlete alatt, kinek igazi neve Drahos Ernő, ki torontáli ügyvéd s a szegedi vészbíróság egyik ülnöke volt. Drahos szintén óhajtván kivándorolni, felkerestem őt Southamptonban, bevittem magammal Londonba s több mint két heti ottartózkodás után, mi hatan, Madarász László fiával, Majthényi Tivadar fiával, Drahos s én megindultunk az amerikai Kánaánt felkeresni.

Nekem kedvem lett volna Davenport környékén letelepedni, de vakon követtem társaimat, kikről azt hittem, hogy több praktikus ismerettel bírnak, mint én, ki egész életemet egy városban éltem le. 22 napig voltunk gőzösön. Augusztus 13-án – a világosi fegyverletétel évfordulóján – léptünk az amerikai szabad földre Philadelphiában. Itt egy hetet pihentünk s kirándulást tettünk New-yorkba. Mi volt s mi most Amerika! Iszonyú, bámulatos, majdnem mérész előrehaladás. A vasút nem volt bevégezve Philadelphián túl Pittsburgig. Mi is az Ohio-folyón, föl Missisippin jöttünk Burlingtonba. Itt szekeret, lovat

vásárolva, Madarász, Majthényi és én megindultunk felkeresni Ujházyt. A térkép nagy betűkkel mutatta a „Hungarian Colony”-t. Postahivatal New-Buda, mert az amerikai kormány rögtön postahivatalt állított fel, Ujházyt kinevezte postamesternek, ő pedig Új-Buda címet adott az új állomásnak. Mennél közelebb jöttünk a Paradicsomnak festett ponthoz, annál kevésbé voltak képesek bennünket útbaigazítani, míg végtére ide s tova barangolva, füstöt láttunk az ég felé emelkedni. Lovainkat a szekérhez kötve, a füst után indulva, csakugyan feltaláltuk Új-Budát, Ujházyt és kedves családját. Mint volnék képes leírni ezt a találkozást? Az öreg Ujházy éppen fakéményét tapasztotta egy vörös flanell ingben, egy rongyos kalapban. Én megdöbbsentem: láttam budaméri kastélyát, midőn Eperjesen praktizáltam, sokszor hallottam szónokolni a sárosmegyei házban. Hát egy év alatt ily sorsra jutott az egykori országos hírű honfi, Sáros-megye volt főispánja!? Tisztelt nejének nem tetszett az újbudai paradicsom, annyira, mert kezeit összetéve, mondta: „Hát, lelkeim, önök a vadonságba akarnak jönni?” De mi felsóhajtottunk: „Minden jobb, mint bitófán adni ki utolsó leheleteinket. Mi nagyobb dicsőségnek tartottuk megmenteni életünket, mint a bitófa alá hajtani nyakainkat.”

„Így vidáman indultunk el Ujházy val földet keresni magunknak. Ebben nem volt semmi fennakadás, mert délre a folyótól, egész Jowa állam déli határáig még nem volt egy fehér ember is. így mikor Ujházy megmutatta, meddig foglalt el földet s mondta: „a többi, mit szemetek lát, mind szabad.” Egy igen szépen fekvő föld volt délre Ujházytól,

egyik pataktól a másikig. Mert nekünk nem volt fogalmunk a föld felosztásáról, azt hittük, a természet mutatta ki a határokat. Majthényi ajánlotta Madarásznak, vegyék foglalás alá azt a darab földet. Válasszon Medarász északi, vagy déli részt, neki mind-egy, de Madarász az egészet akarta.

Így lőn az első meghasonlás köztünk.

Ekkor azt a darab földet Majthényi foglalta el. Én a következőt délre. Az állam határáig Drahosnak foglaltuk el a földet. Ekkor visszamenve Ujházyhoz, a folyam mentén fellovagoltunk északnyugati irányzatban, még íeljebb, mint ahol Szirmay háza állott és Madarász itt vette meg egy yankeenek foglalási jogát, ki éppen akkor végezte be egy szobából álló faházának építését, de ez már Új-Budától 18 angol mérföldnyire volt. Majdnem egy hétig vándoroltunk ide s tova. Visszatérve Ujházyhoz, ott találtuk Drahost, Vilmost (Madarász) s Tivadart (Majthényi). Úgy határoztuk, hogy egyelőre Majthényi fia, Tivadar, Drahos és én együtt fogunk lakni s addig míg én visszatérek Burlingtonba – 170 angol mérföld – bevásárolni kályhákat, lisztet, kávéat stb., addig ők nekem építtetni fognak egy jobb faházat, mint a Szirmayé volt. Ez 1851 szeptember vége felé volt. Mi hárman visszautaztunk, én bevásároltam mindent, vettem egy szekeret két lóval, négy ökröt. Zsarnay honfitárs Burlingtonhoz közel egy derék mérnöknel dolgozott és azon ajánlatot tette, ha kihoznék neki egy kályhát s némi szükséges dolgokat, ő is szeretne hozzánk letelepedni. Én az ajánlatot elfogadtam. Ő az ökrös, én a lovasszekeret hajtottam. Hatalmasan betanult négy ökrünket Zsarnay barátom nem volt

képes egyetlen egy jelentőségű dombra is felhajtani, többször, majdnem két angol mérföldet kellett gyalognom, míg az felvergődött szépen a domb tetejére. Ez így ment ötödik napig. Ekkor láttam, hogy alig tettünk előrehaladást, talán azért, mert az ökrök nem értették a magyar kommandószót. Ekkor felfogadtam egy yankeet, ki minden baj nélkül szépen haladt előre. Ujházy íarmjára értünk október 6-án. Szomorú emlékű, keserves nap! Míg Burlingtonba voltam, Ujházy eltemette kedves, áldott jó nejét. Ez a szomorú csapás csirájában vetett véget a magyar telep felvirágzásának. Mert Ujházy lesújtva fájdalomtól s emellett a klímát is hidegebbnek találván, mint gondolta, elhatározta magát, elhagyni Új-Budát s 1852 év őszén lóháton megindult melegebb hely keresésére és San Antonio közelében, Texasban földet vásárolt. Visszajöttében St. Louisban találkozott egy Rajnavidékrői kivándorló német telep elnökével, ki vele jött, megnézte úgynevezett újbudai, amerikai elfoglalt földjét és Ujházy ezen német telepesnek eladta újbudai, amerikai elfoglalt földjét 800 dollárért. 1853 tavaszán Ujházy itthagytta Jowát. A német telep előreküldött 12 jó munkást, értelmes embert, hogy építsenek számukra házakat, míg családjukkal készek lesznek kivándorolni. Egyik német elvette Ujházy öregebbik leányát, Klárát s átvette az újbudai postahivatalt, s mielőtt Ujházy útnak indult volna, fiatalabb leányával, Ilkával, ki csak 15 éves volt, Madarász Vilmos Missouri államban egybekelt. Ujházy dühös volt, de már későn. Később kibékült velük, elutazásuk előtt, de a fiatal pár nem követte a családot Texasba. Ujházy családjával elment. Később Klára leánya is

követte férjével, de csak pár évet töltöttek Texasban, visszatérve Rajna vidékére.”

VIII. Kossuth kolonizációs törekvései.

így mondja el, némely vonatkozásban tévesen, Varga Ferenc Új-Buda további történetét. Ugyanis Ujháznak Kossuthtal való találkozásáig nem volt elhatározott szándéka felhagyni az újbudai kolonizáció val. Ezt az elhatározását Kossuthtal való találkozása érlelte meg. Mint mondtuk, Ujházy Kossuthtal 1852. március 9-én találkozott St. Louisban. Kossuth nagy szeretettel fogadta őt és a kíséretében lévő Pomutz Györgyöt. Március 13-án, az ottani németek nagygyűlésén, igen szíves szavakkal mutatta be őt a St. Louis-i polgároknak. Másnap vasárnap Ujházy Kossuthtal ebédelt Müge Károly vászongyáros közeli birtokán s itt tüzetesen megbeszélték az amerikai magyar kolonizáció jövőjét. Kossuth elvileg mindig ellenezte a magyarságnak Amerikában való letelepítését, mert az volt a felfogása, hogy a magyarok számára, akik földműveléssel és állattenyésztéssel akarnak foglalkozni, sokkal megfelelőbb hely Amerikánál, főleg klimatikus szempontból, Törökország és a kisázsiai Törökország. A menekült magyaroknak Kisásziában való letelepítése Kossuthtot már régebben foglalkoztatta, sőt tárgyalásban is volt egy Henningsen nevű angol fezőrrel, aki még sokkal később is ügynöke volt Észak-Amerikában, ennek a telepnek a felállítására Angliában szerzendő kölcsön ügyében. Az emigráció hivatalos, naplívivője, László

Károly ezt írja a tervről a „Naplótöredékek”-ben:

„Kossuth Törökországban maradásának főcélja volt a magyar menekülteket együtt tartani s ha a körülmények engedik, honunkba onnan közelebről hatni. Minden tetteiben ez volt neki iránypontja. Ezért intette a magyar menekülteket Widdinben és Sumlán is mindig megtörhetetlen kitartásra, tűrésre, szenvedésre s együttmaradásra, s mindent elkövetett, mennyire hatalmában állott, ezen cél elérésére, arra hogy sorsukat tűrhetővé tegye, hogy éhség s mez-
telenség miatt ne kényteleníttessenek a világba szét-
oszlani. Miután minden törekvése dacára, Widdin-
bői Hauslab osztrák tábornokkal több mint 2000, a
kislelkűek, hazamentek, a Sumlán maradtak pedig
kis szükség alatt megtörve, reményvesztve oszlani
kezdettek: Kossuth az utolsó módról, telepítésről
gondoskodott.

Törökországban akármelyik nemzetbelinek sza-
bad megtelepedni, földet vásárolni. Honunk mentője
Angolországból küldött egy egyént, Messingberd gaz-
dag fiatal urat, ki gárdai fényes tisztségét letévén,
eljött a gyéren népesített, míveletlen Ázsiába, felke-
resni, megismerni a despotákat rettegető igénytelen
magyar, polgárt, Kossuthot. Ott megismerte, meg-
ismerve megszerette, tervét megtudta s annak kivi-
vésében őt segíteni ígérte, magát elhatározta. Meg-
ígérte Kossuthnak, hogy ő maga nevére Smyrna ter-
mékeny vidékén földet vásárol, lakházakat építtet,
földművelési s kézművesi műszereket s egy majd ott
felállítandó vadász-század számára teljes felszerelést
és két tanítót stb. Angolországból hozat és az elő-
leges költségek fedezésére ezer font sterlinget (10.000

frt.) kölcsön ad. Az alapszabályok szerint a katonai parancsnok Messingberd lesz s az egész telepítvény (mintegy százötven egyénre számítva) katonai fegyelem alatt lesz; egyébiránt a munkára nézve a felosztás és hivatalok kétfélék lesznek, ú. m. katonai és gazdasági. Minden egyén kap havi díjat, ruhát s élelmet szállással. Az élelmezés csoportonként, történik. A közraktárból élelmiszereket a csapatok és ruhát az egyének megszabott áron kapnak. S ha a csapatok a kiszabott élelmiváltságból és az egyének a ruhailletéki váltságból valamit meggazdálkodnak, az nekik készpénzül kifizettetik. Dolgozni mindenki tehetsége s tudománya szerint tartozik, azaz vagy hivatalt viselni, vagy ipart üzni, vagy katonáskodni s egyszersmind földet művelni. Tanulni pedig mindenki köteles. A gazdasági osztály főnöke Mayerhofer József; a telep igazgatója Kossuth, stb.

A telep létesítésén Messinberd és Thompson urak erélyesen működtek. A telket megvásárolták, a szükségesek Angol-honból megrendeltettek. Nem volt egyéb hátra, mint az, hogy Prikk József megbízott a magyar menekülteket Sumláról és Konstantinápolyból szedje össze s hozza a telepre. O azonban Konstantinápolyban nagy lármával, falragaszok által hirdette és szólította fel az ottani magyar menekülteket a telepremenésre; mi a muszka-osztrákoknak tudtára esvén, a portánál az ellen óvást tettek. És így a magyar telepítési terv dugába dőlt”.

Akár Prick tapintatlan fellépése volt Kossuth kisázsiai telepítése terve összeomlásának az oka, akár nem, ebből a tervből aligha lehetett volna valami, mert Henningsennek nem volt meg az anyagi

alapja az ilyen terv kivitelezésére, ami kiderül abból is, hogy Kossuthtól való elválása után igen zavaros körülmények között, mindenfelé, amerre járt, Magyarországon és Belgrádban, apró kölcsönöket vett íel és adósságokat hagyott hátra. Kossuth azonban ragaszkodott a törökországi telepítés gondolatához és még jóval később is, valahányszor kísértett a török-orosz háború lehetősége, minden intézkedésében az a szándék nyilvánult meg, hogy az amerikai magyarok jöjjenek Törökországba, ott telepedjenek meg, etnikai egységben s így várják be a nemzetközi fejleményeket, midőn a magyar emigránsokat is harcba hívja a kürt. Ujháznak sem mondhatott St. Louisban mást, annál inkább, mert Ujházyéknak adandó föld ügye még mindig nem került tárgyalásra a Kongresszusban.

Ujházy főleg arra kérte Kossuthot, hogy ilyen értelemben vesse latba minden tekintélyét. Váratlanul St. Louisba érkezett Új-Budáról Kozlay Jenő komáromi főhadnagy is, aki önállóan tájékoztatta Kossuthot az újbudai viszonyokról. Ennél a tanácskozásnál közbejárt az a körülmény is, hogy Prick József, akinek Kossuth a kisázsiai telepítésnél már fontos szerepet szánt, útban volt 127 emberével Új-Buda felé, de pénzhiány miatt csak Chichagoig juthattak el. Ujháznak Prick és csoportjának Új-Budára való szállítására és letelepítésére volt kész pénzügyi ajánlata is. Ugyanis dr. Tockman közvetített Ujházy és egy Corcoran nevű washingtoni milliomos, földspekuláns között, aki hajlandó lett volna finanszírozni Prick nagyszámú tagból álló csoportjának Új-Budán való letelepítését és az elsődleges me-

gazdasági munkák idején felszerelésüket és ellátásukat. Ennek a tervnek, amelynek részleteit nem ismerjük, bizonyára igen nagy ára lett volna. Elviselhetetlen terheket jelentett volna rossz termés idején a gazdálkodó magyarokra. Talán innen magyarázható meg az, hogy egy olyan objektív ember, mint Xantus János, ki mikor 1854-ben meglátogatta Új-Budát s vizsgálta az okokat, amiért ez a telephely a magyarok kezén nem fejlődhetett nagy várossá, egyik főokul azt jegyezte fel, hogy Ujházy, aki egyébként minden tetteben a legnagyobb emberi önzetlenséggel, sőt önfeláldozással járt el hazája s honfitársai irányában, „150 négyzetlábnyi üres házhelyet, mondom 150 négyzetlábnyi üres házhelyet 100 dolláron s nem alább ajánlott nekik”, azaz a későbbben jövő magyaroknak. Közrejátszott ennél a tárgyalásnál az is, hogy Seward szenátor földadományozási javaslatát még most sem tárgyalta a Kongresszus. Mindössze annyi történt, hogy a földárveréseket itt felfüggesztették s a döntésig zavartalanul használhatták a földeket a magyarok. S ha döntés lett volna is, a magyaroknak – családonként – mindössze 160 akre föld ajándékozására lehetett volna kilátásuk. De, mint régebben mondtuk, alig volt remény a kongresszusi javaslat elfogadására, mert a régebben tett kísérletek s éppen dr. Krajtsir vezetése alatt tervezett és elhatározott virginiai lengyel kolónia csődje, hosszú időkre elvette az amerikai törvényhozás kedvét az ilyen anyagilag alapozatlan kolonizációs terveknek még a lehetőségétől is. Ezen a hangulaton még a kongresszusi tagok túlnyomó többségében meglévő s kétségkívülien nagy magyar

sympathiája sem segített. Az anyagilag nem fundált kolóniákat az első telepesek majd minden esetben 1-2 év alatt elhagyták s az egész vidéknek rossz-híret költötték, ami a földárák általános zuhanásával járt s így felmérhetetlen közgazdasági kárt okozott. Ugyanakkor volt, hogy a Kongresszus földioglalási jogosítványokkal kárpótolta a megelőző háborúk veteránjait, özvegyeit és árváit s ezeknek az egyes helyi tőzsdéken is cotírozott értékpapíroknak az ára, nagy tömegüknél fogva, névértéküknek amúgy is a felére szált le s minden ilyen további, anyagilag alapozatlan telepítés a földárák értékét a nullával tette volna egyenlővé.

Ujházy kérte Kossuthot, hogy ő is telepedjen le Új-Budán. Természetesen, erről szó sem lehetett. Kossuth Magyarországot akarta felszabadítani és ő hitt a közeli *török-orosz összecsapásban*, amelybe – az ő tervei szerint – Ausztriának is bele kell majd sodródnia. És egy ilyen külpolitikai konstellációt nem lehet az őserdőből hasznosítani a haza javára. Ujházy, különösen felesége halála után, maga is gondolt arra, hogy másutt, délebben kellene földet foglalni, de ez nem volt konkrét elhatározása. És ott kísértett a tárgyalásoknál Prick csapata is, amellyel ugyancsak kellett volna valamit csinálni. Mint derült égből a villámcsapás, úgy jött a merítőtlet. Egy texasi milliomos, Kinney Kossuthnak, iránta való lelkesedése kifejezéseképpen, nagyobb földbirtokot ajándékozott Texasban és megírta neki, hogy a birtokot az ő földjei közül ő maga választhatja ki. Kossuth azt az ajánlatot tette és arra kérte Ujházyt, hogy ezt a területet látogassa meg és válassza ki

számára az ajándékozott birtoktestet. Ujházy ráállott, annál is inkább, mert egy új lehetőség nyílt a kolonizációra, amiben – esetleg – Kossuth is részt vesz, részt vehet. Ujházy és Pomutz Kossuthot elkísérték a hajón New-orleansba s tovább utaztak vele egészen Napoleon városáig. Kossuth és Ujházy március 20-án váltak el s igen megható búcsút vettek egymástól. Ujházynek mellékes terve volt meglátogatni Szalay László ezredest, ki maga is telepesnek csapott fel és Arkanzas-államban, Little Rockban ütötte fel a tanyáját.

Ujházy Szalay László meglátogatása után megtekintette Kinney végeláthatatlan birtokait, melyek a Rio Nueces partja mellett, San Patricio és Nueces Town között feküdtek. Hogy feladatát megvalósíthassa, előb Texas fővárosába, Austin Citybe kellett menni. Utána bejárta a szóbajöhető földterületeket s a vidék annyira megtetszett neki, hogy végérvényesen elhatározta Iowából való elköltözését, ide a jóval melegebb texasi éghajlat alá.

Midőn Ujházy visszatért Új-Budára, elutazása előkészítésére már magával hozta egy rajnai kívándorló csoport főnökét, akinek eladta – Varga szerint 800 dollárért – 500 dollárért az elsőfoglalási jogát, amelyet ő maga is vett. Ekkor értesült kisebbik lányának váratlan házasságáról a nem éppen spártai jellemű Madarász Vilmostal. Az elutazás előtt érkező németek egyikével, Hans Kellerschonnal kötött házasságot idősebbik leánya, Ujházy Klára.

1853. márciusában költözött el Ujházy három fiával új texasi telephelyére, melyet Sírmezőnek nevezett el. Ugyanis 1851. október első napjaiban el-

halt felesége koporsóját kihantolta és ökrös szekérre rakva, magával vitte a majd ezer angol mérföldre lévő új letelepedési helyére. Ez év márciusában az állandóan Brüsszelben tartózkodó báró Jósika Miklóshoz, a regényíróhoz, akivel mindvégig állandó levelezésben volt, írt levelében lefesti ennek az útnak a borzalmasságát. Pokolian meleg nyárban csak igen lassan haladtak. Lovaik miatt sokszor kellett időzniök s ezért az út, a tervezettnél, két hónappal tovább tartott. Az útnak hideglelés is gyötörte, de már lábadozva érkezett Texasba, szeptember elején. A levélben megrendülten szól arról, hogy leánya, az alig 15 éves Ilona, akarata ellenére Madarász Vilmos felesége lett. Emiatt meghasonlottak, de utóbb mégis kibékültek. Tivadar fia „a maga kezére állott ki”, kereskedősegéd lett. Másik leánya, Klára egy újbudai német telepeshez ment férjhez. így kisebbedik családja – panaszolja fel. Csak Farkas és László nevű fiai mentek vele Texasba. Farkas szenvedélyes kertész, vincellér. Mezőgazdasága még csak fejlődőben van. 478 hold földje van, egy jókora patak mentén, San Antonio városától négy mérföldnyire.

Ujházy László elutazásakor az újbudai telepek száma még egyre szaporodott. Rajtuk kívül – mint mondtuk – ott élt Pomutz, Virányi, Kovács. Utánuk jött Farkas Lajos, volt százados, aki 400 holdat foglalt magának. A negyedik telep, mint már tudjuk, Lukács Sándoré volt. Közbeesett mintegy hat-ezer holdas terület, melyet Ujházy a Londonban maradt Beöthy Ödönnek foglalt le. Utána következett Rombauer Tivadar telepe, aki előbb Kaliforniában volt Juhos Lajos őrnaggyal és társaságával, valamint

Karafiáth pesti menekülttel. Volt itt telepe még Kükemezey Mihálynak, a volt sárospataki főbírónak, Hohnholzer Hugó hadnagynak és Katona Gábor századosnak, aki később Ujházy után ment San Antonioba. Sokan voltak az első foglalók közül, akik St. Louisban töltötték az első telet, mert nem akartak sátorban, vagy ideiglenes fakunyhóban meghúzódni. Idejött a már említett Zsarnay Pál is Burlingtonból, aki a szabadságharc alatt ismert guerilla-vezér volt. 1851 tavaszán jött Szirmay Pál volt képviselő és Kossuth szentpétervári ügynöke. Kerényi Frigyes, a költő, gróf Zichy Ottó ezredes, Madarász László a volt rendőrminiszter fiával, Vilmossal, Varga Ferenc torontáli alispán, báró Majthényi József, volt somogyi főispán és Drahos Ernő kapitány. Ettől a teleptől északabbra, de már Scott-megye területén, Davenport környékén is kialakult egy jelentős magyar íelepeskolónia. Ez a telep kezdődött Lukács és Rombauer földjeinek a végében, akikkel kertvégi szomszéd volt Langer Ignác dr., Spelletich Bódog, volt kormánybiztos, Amon Ferenc, volt miniszteri tisztviselő és Radnich István tüzérhadnagy, akik néhány közhonvéd társukkal gazdálkodtak ott. 1851 december 16-án megszaporodott a davenporti telep létszáma Rombauer Róberttel, Rombauer Roderickkel, Richfarszky Anselmmel, Horváth Istvánnal, Aufrecht Ferdinánddal, Grisza Ágostonnal, Lukács Kálmánnal, Pongrátz Lajossal, Kovács Károlylyal, Szabó Ignáccal, Vörös Józseffel, Zender Józseffel és Polatsek Vidorral. Az újbudai telep is megszaporodott az Aleppoból St. Louisba érkezett és New-orleansban Kossuth testőrségét alkotó Albert Anzelmmel, Dobó-

zy Imrével, idősb és ifjú Fejérvári Miklóssal, Radnich Imrével és még másokkal. így megfordult rövidebb ideig Új-Budán Udvardy Pál is, aki előbb Prágay ezredessel volt kapcsolatban a cubai expedíció előkészítésében, majd New-orleanspan mindenféle nőügyekbe bonyolódott, majd Syracuseban, mint mérnök, a város szolgálatában állt, ahonnan eltávozott s minden jel szerint rövid ideig tartó clevelandi tartózkodás után Ausztráliába vándorolt.

IX. Xantus János Új-Budán.

1854 elején a kiváló geográfus és vasútépítő-mérnök, Xantus János St. Louisból jövet ellátogatott Új-Budára. St. Louisban találkozott dr. Vállas Antal orvossal. Útközben, New-Orleansban 1853 augusztus 30-án több magyarral is találkozott, akik közül az éppen ott dülő sárgaláz következtében kettő és pedig a Bihar megyéből származó Borjáthy Miklós és a Tatóról elszármazó Pálfy Rudolf életét vesztette. Nemgyei Bódog székely ezredes is éppen az árnyékvilágba készült átvándorolni, de szervezete, úgy látszik, legyőzte ezt a kórt, mert később Mexicóban óriási vállalkozásai voltak. A betegeket dr. Kisiy gyógyította – Xantus szerint – híjján minden orvosi etikának. Ugyanitt, a következő év február 5-én Xantust meglátogatta Ludvigh Samu, aki már 17 éve philadelphiai lakos és igen jól menő gyógyszertár tulajdonosaként volt ismeretes. Sokkal ismertebb volt egész Amerikaszerte, mint lapkiadó. Övé volt a legolvasottabb amerikai lap, a „The Tore”, melyet ugyan-

csak ő szerkesztett. Kőszegről vándorolt ki, hol apja ugyancsak gyógyszerész volt. Ludvigh már nehezen beszélt magyarul. Nejét Mexicóból hozta, három gyermekből áll a családja, két leányból s egy Búból. A legidősebb leányt magyar nyelvre is taníttatta.

Xantus a sárgaláz miatt csak igen nehezen jutott Új-Budára. 1854 augusztus 11-én járt Princetomban, mely a legközelebbi magyarhoz, Varga Ferenc birtokához már csak 52 kilométerre esik. Fairwier nevű falu Iowa déli határán fekszik s innen Varga háza északra csak négy mérföldre esik, de túl a Thomson-riveren. A folyó medre nagyon süppedékes volt s ezért Xantus a fairwieriek tanácsára négy mérföldre a folyó mentén, báró Majthényi József átjárójáig lovagolt. A prairin egy dombtetőn állt Majthényi báró háza, mit ő „Pipagyújtó”-nak keresztelt. A volt somogyi főispán éppen háza előtt kaszált s Tivadar fia meg fejte a teheneket. Már messziről megismerték őt. Majthényi ezt a birtokát, amelyet igen sok munkával rendbeszedett, eladta Drahos Ernőnek, a volt uradalmi ügyvédnek. Majthényi más birtokot vásárolt innen hat kilométerre északra s már építi is a házat és tavasszal oda fog költözni. Új birtoka szomszédságában vett egy birtokot régi barátja, H. . . er Náci számára, ki Pécsről vándorolt ki ez évben, nejevel és gyermekeivel s már Chichagóból jelezte közeli érkezését.

Xantus itt találkozott P . . . mi Antallal, akit, ha vele találkozott – mint írja – szokása szerint hazafias szívességgel fogadja. Másik ilyen ismeretlen név, akiről ír, L . . . dy, aki valószínűleg a „Missisipi” utasainak egyike, Lórody Ede, akit a kiutahiai

internáltságában az emigránsok osztrák kémkedéssel is gyanúsítottak. Xantus azt írja róla, hogy igen jól ismeri, sokáig New-Yorkban, utóbb Philadelphiában élt, hol egy mázos ajtókilincsgyárban, mint könyvvezető működött. Még múlt év elején azonban, éppen mikor ő St. Louist odahagyta, L . . . dy elment Konstantinápolyba. L . . . dy meglehetősen beszélt törökül és ismerős volt az ottani viszonyokkal. Xantus hiszi, de nem tudja, hogy ott van-e még. Mindenesetre Amerikában sok szerencsét tehetett volna a nők között, mert igen csinos kiállítású és kedves ember volt. Xantus levele szerint Varga Ferenc háza legszebb tán az egész Státusban. Ő szoros értelem-ben európai ember. Vagyonának felét kényelemre költötte. Gyermekei nincsenek, de azért megelégedésben tölti napjait, fiatal, szeretetreméltó felesége és Pomutz György társaságában. Más forrásból tudjuk, hogy Varga Ferenc neje egy mechlenburgi származású asszony volt.

Pomutz Györgyről azt írja, hogy ő is foglalt birtokot, mint mindenki, de nem sokat lakott rajta s nem nagyon törődött annak használhatóvá tételével. „Mikor szegény hazánkfiái idejöttek, rémséges vadon volt ez a vidék. A legközelebbi fehérember 120 mérföldnyire lakott. Azután a jövevények közül senki sem értett a munkához s így türelmét veszelve mindenki kétségbe esett már. Pomutz Gyuri látta, hogy ez szétbomlasztja a kolóniát, melynek ő volt egyik alapítója, odahagyta saját tűzhelyét és segítette a többit, maga nem desperált, mindenkit vigasztalt”. Nejéről azt írja, hogy szeretetreméltó volt. Vargáék tanyáját Új Arad-nak nevezték el. Varga Ferenc 2500 dollárral

indult Londonból 1851 év végén, az utazása 650 dollárba került, a ház felépítése 800 dollárt emésztett fel, a melléképületeké 150 dollárt. 500 dollárért vett marhát, birkát, sertést s a birtok instruálása után 100 dollár maradt a kezében. A földet csak öt év múlva kellett törleszteni. 640 akre földje volt, melyből 120-at bekerített. Birtokáért már most ígérenek neki tízezer dollárt. Ehhez járul 80 marha, közte 20 ökör, 200 sertés, 60 birka, 4 ló, ez is mintegy 2000 dollár értékben. Vargának ez évben, vagyis 1854-ben, pedig nem jó termés volt, 1100 bushel kukoricája, 400 bushel burgonyája, 200 bushel babja termett. A kukoricát csaknem erővel veszik el 60 centért bushelenként, a bab ára 80 cent, megfelelőleg 4 váltóforintnak. Rossz termés idején is mintegy ezer dollár jövedelme van a termésemből. Az állatállomány, főleg gyapjú révén, ez évben 342 dollárt hozott”.

Xantus Új-Budán való tartózkodását főleg vadászassal töltötte. Rövid otléte alatt 21 szarvast, 78 pulykát, 53 fácánt s néhány száz foglyot és prairi-tyúkot lőtt. „Jelenleg pedig vadlúd, kacsa, hattyú, daru és más vízimadarakra vadászok s oly nagy tömegben vannak jelen, hogy alig lehet a szót megérteni a supogásuk és gágogásuk miatt. Pisztrángok, harcsák és angolnák nagy bőségben vannak nemcsak Thompsonban, de mellékágaiban is”.

1854. november 28-i, édesanyjához intézett, újbudai levelében írja: „Ha a Thompson balpartján megy az ember s a város házaitól mintegy fél angol mérföldre ér, a folyó egy kanyarulatánál keletről nyugatra, azon kilátás nyílik a szem elé, melyet levelem homlokára karcoltam (Varga tanyája). A hát-

térben, ugyancsak a balparton, felnyúló hegyek között T ... es volt huszárcapitány lakik, s hozzá északra tíz mérföldre Madarászék vannak. A varossal szemben a jobbarton felemelkedő erdőség Majthényi Józsi tulajdona.

A város jelenleg 8 házból áll. A legszélső, egyszersmind egyedül álló az északi oldalon, a postaház. Jelenleg valami Kellerschon nevű német tulajdona, ki egyszersmind postamester is. A hozzá legközelebb álló B . . . czei Tamás szíj- és nyereggyártó lakása. Azután következik a „Grocery”, azaz a bolt, hol minden kapható, mire csak szükség van a vidéken. Magyarok bírják társaságban, kik hetesen felváltva kezelik az eladást. Van még egy kovács, egy asztalos, egy orvos s két amerikai bőrkereskedő s mind a nyolc egyúttal vendégfogadós, mert amerikai szokás szerint, fizetés mellett mindenki befogad vendégeket.

Jelenleg a bőrkereskedők miatt mintegy 300 indián család (pottovatomiak, choktanok és foxok) táboroz a város körül, kik élénk cserekereskedést üznenek a magukkal hozott belénes, élen, szarvas, medve, hód és rakoon bőrökkel. A házaik mind deszkából építvék, fehérre festvék s igen jól néznek ki. Jövő évben épülend egy gőzmalom s két fűrészmalom is. Ezen túl még négy bolt fog megnyitni, egy szálloda és egy gyógyszertár. Templomról még nincs szó. Mikor még Ujházy itt lakott, egyszer a státuskormányzó meglátogatta őt s kérdezte tőle: „Hát Mr. Ujházy, hol van a templomuk?” Mire az öreg azt válaszolta: „A pokolban”. Új-Budának igen szép és kedvező fekvése van minden tekintetben s hogy

eddig nem gyarapodott, kétségkívül Ujházy indolens fukarsága az oka. Ahelyett, hogy a szétszórt magyarokat egyesítette volna, s 19 ezer holdat haladó birtokából mindenkinek annyit juttatott volna, hogy rajta megtelepedhessék, a kedvezményeket, mikben a magyar ügy miatt őt részesítették, arra akarta használni, hogy szegény szerencsétlen honfitársait kizsákmányolja s rajtuk nyereszkedjék. Kimérte a város helyét, lelkes proklamációkat bocsájtott ki s mikor megszűröl idejöttek a szegény magyarok, hogy letelepedjenek s mesterségüket folytathassák, 150 lábnyi üres házhelyet 100 dolláron s nem alább ajánlott nekik. Ez természetesen oppozíciót szült s mindjárt öten másutt mértek ki városhelyet s különféle feltételeket ajánlottak a letelepedőknek. A vidékieket is Ujházy tette elidegenítette s midőn az itt megtelepedők mezei gazdaságukat folyamatba tették, nem lehetett arra bírni, hogy boltosok legyenek. S így a tervezett város megbukott. Mikor Ujházy a múlt év tavaszán elment, csak saját háza állott a város rengeteg helyén, t. i. postaház, mihelyt azonban elment, új kísérletet tettek, Pomutz Gyuri elfoglalta a kimért városhelyet, irkált, firkált, agitált, mígnem fáradhatatlan szorgalmával sikerült azt kivinni, hogy ma már, 18 hónap multával, tökéletesen reményleni lehet, hogy Uj-Budából csakugyan város lesz.

B . . . czei egy év alatt 78 nyeret és 243 kantárt adott el. A kereskedők pedig boltjukból 1750 dollár áruportékát készpénzen s 2400 árút bőrökért adtak el. A postahivatalból az elmúlt 12 hónap alatt 950 levél és 7000 újság adatott ki, mi mindenesetre bámulatos egy európai előtt, mert a környék legna-

gyobb városa csak 8 házat számít, tehát ezen nagy közlekedés és forgalom az átmenő iorgalom s átutazó bevándorlók által hozatott létre. Kevés tőkével itt még roppant vagyont lehetne szerezni: t. i. szeszes italokat, lábbelit, ruhaneműeket, lőszereket, stb., nyers bőrökért lehet becserélni az indiánusokkal s ezeket St. Louisba szállítani, mi által 200 percentnyi iiszta hasznot lehetne elérni. Naponta egymást érik a baromkereskedők. Jowa Kalifornia marhalegelője, minden marhát aranyért lehet eladni Kaliforniában, mert ott a nap elperzseli a prairit s Jowa mindössze 1600 mérföldnyire van Kaliforniától”.

X. Új-Budaiak Észak–Dél harcában.

Xantus igen optimistán ítélte meg Új-Buda jövőjét. A tények azonban ellene mondtak. Új-Buda nem fejlődött, sőt egészen elnéptelenedett. A magyarok elhagyták s Feleky Károly szerint, Új-Buda neve negyedszázaddal ezelőtt még gyakorta szerepelt a helységnévtárban, de a hely, ahol lennie kellett volna, már gabonával bevetett föld, ahol nyomokban sem mutatkozott az alig hajdani városcivilizáció. Davenport sokkal tovább élt, mint Új-Buda. Az első foglалók között volt Fejérváry Miklós feleségével s két gyermekével s ő volt az utolsó telepes is. Ott is halt meg, Davenportban, 1895. szeptember 19-én. Vagyónának egy tekintélyes részét a városra hagyta. Kastélyának parkját, mely a város közttere lett, ma is Fehérváry-parknak hívják. Fia hősi halált halt Amerika szabadságharcáért.

Az ősrégi komlóskeresztesi Fejérváry családból származott, amely nemességét még 1588-ban kapta. Ennek a családnak volt a tagja a későbbi magyar honvédelmi miniszter, báró Fejérváry Géza is, aki vitézségéért a Mária Terézia renddel együtt kapta a báróságot. A fiatal Fejérváry apja, Fejérváry Miklós 1843-ban Hont-megye követe volt a pozsonyi diétán, majd 1848-ban a megye kormánybiztosa lett. Anyja horgosi Kárász Karolina. Apja, bár nem volt a szabadságharc exponált embere, vagyona jórésztét pénzzé tette és külföldre költözött. 1851-ben báró Jósika Miklóssal, a regényíróval együtt Brüsszelben volt s onnan jött át az Egyesült Államokba, családjával együtt. A Jósika családdal mindvégig állandó levelezésben maradt, levelei azonban a még zárolt báró Jósika-hagyatékban, a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában, hozzáférhetetlenek. Fejérváry gazdaságának megalapítása után mindjárt „milliomosnak készült”, Berzeviczy szavai szerint. Egyetlen fia volt, ifj. Fejérváry Miklós, aki az 1861-1865-i polgárháború kitörésekor, alig 17 esztendőskorában azonnal önkéntesnek ált be s már a legelső harcok egyikében elesett. A magyar második generációból ő volt a legelső, aki az Egyesült Államok szabadságárét életét adta. Egyetlen nővére volt, Fejérváry Cellesztina, aki atyja halála után, 1895-ben teljesen egyedül maradt. Az öreg Fejérváry élete alkonyán szanszkrit nyelvészettel foglalkozott. Öt évig megpróbálta még a birtokot kezelni, majd 1900-ban visszatért Magyarországra. A világháború alatt a békésmegyei Mezőberényben 80 ágyas hadikórházat tartott fenn saját költségén. Ott is halt meg 1937. no-

vember 4-én, 89 éves korában, az amerikai első magyar kolónia utolsó életben maradt tagja.

Fejérváry tehát igen komoly tőkebefektetéssel kezdte meg Iowában a földművelést. Mint láttuk, Varga Ferenc is igen szép summával érkezett Új-Budára. Ő egyébként 1902-ben halt meg Davenportban, miután meglátogatta még szülőföldjét. István fia a legutolsó évekig még élt s a iowai Leonban lakott. A többiek, akik résztvettek az amerikai magyar honfoglalásban, jóformán egy cent nélkül fogtak bele a gazdálkodásba és utólérte őket az első pionírok sorsa. Csak a magyar fajtában meglévő őserő, mely nem engedi, hogy idegen talajban elzüljék s hobó legyen, mint a világ minden nációja, mely az idegen talajon letörik, magyarázza meg azt a körülményt, hogy a magyar telepesek oly sokáig kitartottak.

A második ok, amiért Új-Buda visszahanyaglott s egészen elenyészett, az kétségkívül az északamerikai polgárháború. Ha sorbavesszük az újbudai telepeseket, látni fogjuk, hogy azok túlnyomó része otthagya házáat, földjét és a legelső jelre ott volt az északiak zászlaja alatt, harcolni az emberségért és a szabadságért. A magyarok nem várták meg a déli, lázadó hadsereg agresszív fellépését, hanem elsőként siettek Lincoln zászlaja alá. Chichagoban már 1861 januárjában erősen gyakorlatozott egy túlnyomóan magyarokból álló zászlóalj, melyet főképen Mihalotzky Géza és Jekelfalussy Sándor volt honvédtisztek toboroztak. Lincoln még nem döntött a polgárháború felvételéről, amikor Kuné Gyula magyar emigráns személyesen vitte el hozzá Mihalotzky levelét, amelyben engedélyt kért, hogy zászlóaljának a „Lin-

coin Riflemen”, azaz Lincoln-puskások nevet ad-hassa. St. Louisban ugyancsak 1861 januárjában kezdi szervezni a missourii nemzetőrséget Rombauer Tivadar két volt honvéd fia, Robert és Roderick, Albert Anzelm segítségével és megalakul a newyorki magyarok zászlóalja is, a „Garibaldi Guard”.

Az újbudaiak közül elsőnek Albert Anzelmet említhetjük fel, ő 1819-ben Pesten született, majd a gráci, utána a bécsi katonai iskolákban tanult s hadnagyként lépett a császári hadseregbe. Mikor iskolai éveivel együtt kitelt a 12 esztendő, megvált a hadseregtől s a következő három évet Londonban és Parisban töltötte, ahonnan csak a szabadságharc hírére jött haza. Kmetty tábornok mellett szolgált, ahol az őrnagyságig emelkedett. Különösen a temesvári csatában és Buda ostrománál emelkedett ki. Világos után, mielőtt Viddinbe érkezhett volna, társaival együtt az ellenséges oláhok elfogták s valamennyiüket egy pajtába zárták, majd azt rájuk gyújtották. Az utolsó pillanatban mentette ki őket Bem tábornok a lángok közül. Bemmel ment Viddinbe, ahol ő is kényszerből mohamedánná lett, innen Aleppoba került, ahonnan azután, az internálások megszüntetésével, Amerikába utazott. New-orleansban ő is ott volt Fiala Jánossal és társaival Kossuth testőrei között, mint ahogy László Károly „Naplótöredékek” című munkájából kiderül. Egy ideig Davenportban élt, onnan a nebrascai Omahába ment, majd véglegesen St. Louisban telepedett meg. A polgárháború alatt a 3. missourii önkéntes gyalogezrednek lett az alezredese. Pár hónap múlva ezredesként Frémont tábornok hadtestéhez került s később ennek a hadtestnek vezér-

kari főnöke volt. Egy darabig Asbóth hadtestében is szolgált. A Wilson's Creek melletti véres csatában súlyosan sebesülve a déliek fogságába került, de pár nap múlva a déliek egy alezredesével kicserélték. Felgyógyulása után ismét Frémont hadseregében szolgált és igen nagy elismeréseket szerzett magának. 1864 június 8-án vált meg a hadseregtől. A polgárháború végén az st. louis-i Metropolitan Bank elnökévé választották, meggazdagodott, később tönkrement s hosszú ideig segédszerkesztője volt az „Amerika” című lapnak. Élete végén, 14 évig a megyei adókvető bizottság tagjaként hivatalnokoskodott, 1893 november 20-án halt meg, 74 éves korában, St. Louisban, Felesége és négy leánya gyászolta.

Dobozy Imre Debrecenben született, 1827 április 10-én, ahol a cipésmesterséget tanulta ki. A magyar szabadságharc alatt közhonvéd volt, leveretése után fogságba került, megszökött s Varga Ferencsel és Radnich Istvánnal együtt került Új-Budára, hol Varga tanyáján dolgozott. 1861 szeptemberében már a iowai 10. gyalogezredben szolgált s ott volt a polgárháború egész tartama alatt. Ő volt Új-Buda első és utolsó cipésmestere. 1876-ban ott egy kisebb farmot vásárolt, melyet később megnagyított. Ott is halt meg 1885 június 6-án, 58 éves korában. 215 akernyi birtokát fiai vették át. Kilenc gyermeke volt, akik többnyire Davis Cityben, Új-Buda környékén telepedtek meg.

Kompolthy, akinek a keresztnévét az amerikai magyar történetíróknak sem sikerült megállapítani, valószínűleg őrnagy volt a magyar szabadságharcban s 7 évig volt nehéz várfogságban. Mivel idősebb

ember volt, aki szívgörcsöt is kapott, mert nem veték fel az északiak hadseregébe, de mert Pomutz Györgytől, akihez személyes barátság fűzte, nem akart elválni, megengedték neki, hogy polgári minőségben szolgáljon a 15. iowai ezrednél. Kiderült Kompolthyról, hogy elsőrangú utász mérnök és egész sor feljegyzés maradt hátra azokról az erődítési tervekről, amelyeket Pomutz nyújtott be és értük sok elismerést kapott. „1862 augusztusában – írja Vasváry Ödön „Lincoln's Hungarian Heroes” című munkájában – Tennessee államban, Bolívar mellett táborozott az ezred, ahová Ross tábornok hadosztályának megerősítése céljából rendelték. Ross tábornok Kompolthyt bízta meg, hogy terepszemlét tartson s annak alapján erődítési terveket készítsen. Többedmagával, távol az ezredtől, ezt a munkát végezte, amikor a déliek rajtaütöttek a kis csapaton. Társainak egytől-egyig sikerült megugrani, Kompolthy azonban hibás lábával nem tudta követni őket. Elfogták s mivel szerencsétlenségére, nem lévén katonai jellege, polgári ruhában volt, ráfogták, hogy kém. Angolul jóformán semmit sem tudott s így képtelen volt elmagyarázni, hogy mi járatban volt a katonákkal. Kegyetlenül megbotozva, több mérföldnyire ezredétől, ellenséges területen kilökték a szabad ég alá. Az öreg katona megfordult s elindult, hogy visszamenjen az egyetlen otthonba, amelyet Amerikában ismert, a messzi Iowában lévő Új-Budára. Többnyire zöld kukoricán és azon élt, amit az útmenti szegény négerektől kapott. Gyakran nagy kutyák támadták meg, amelyek ellen egy hatalmas doronggal védekezett, amit úgy forgatott, mint egy kardot. Lábai gyöngesége dacára ha-

talmas erejű ember volt és elsőrendű vívó, aki ennek köszönhetette, hogy a kutyák szét nem tépték.

Így jutott el a Salt Riwer kiszáradt medréhez, Missouriban, amely már nincs messze a iowai háttértól. Inkább halott volt már, mint élő s ott valahol az út mentén összeroskadt, várva a halált. Véletlen szerencsére egy Bechtold nevű német, aki a iowai Decatur megyében kereskedő volt (később egy német lap szerkesztője lett Omahában), arra hajtott s meglátta az út mentén lévő rongytömeget. Leszállt, s mikor látta, hogy ember, nagy küzködéssel szekerére emelte a nehéz idegent. Valahogy magához térítette s németül kezdett beszélni hozzá. Nagy meglepetésére ekkor ismerte föl Kompolthyt, akivel már a háború előtt gyakran találkozott. Az öreg vitéz rendbejött s mivel tanult mérnökember volt, összeköttetésbe került egy vállalattal, amely Colorado hegyei között végeztetett kutatásokat. Kompolthy társ lett a vállalatban s Colorádoba ment, ahol egyes adatok szerint igen értékes felfedezéseket tett. Ott érte utól a halál: egy mély sziklahasadékba zuhant, mégpedig, amint mondogatták, nem is véletlenül, hanem társai segítettek a lezuhanásban, hogy az értékes felfedezéseken ne kelljen osztozni vele. Csontjai talán ma is ott fehérlenek valamelyik coloradói hegyszakadékban”.

Kovács Gusztáv főhadnagy a Prick-féle aleppoi csoporttal érkezett Amerikába. Míg a csoportja csak Chichagoig jutott el, ő elment Új-Budára, ahol segített Ujházy fatörzsekből készült házat megépíteni. Az Ujházy-család tagjaival, Pomutz Györggyel és még egy pár, még akkor ott lévő magyarral aláírta azt az

„alapítási okiratot”, amelyet az új ház egyik szögletébe beépítettek. Új-Budáról Cincinnatiba került, ahol egy ideig fűszerkereskedése volt, majd visszament Chichagoba s ott, 1861 június 22-én, beállott az egyik illinois-i önkéntes gyalogezredbe, amelynek kapitánya lett. 1862 június 12-én a tennesseei Jasper mellett súlyos sebet kapott, amelyből nem is gyógyult ki teljesen, úgyhogy 1863 január 19-én, mint címzetes őrnagy, megvált az aktív katonai szolgálattól. 1873-ban visszament Magyarországra, ahol Gyulán (Pomutz György szülővárosában) református tanító lett. Ott halt meg 1874-ben.

Kozlay Jenő az amerikai hadseregbe 1861 október 16-án állt be, az akkor szervezett 54. newyorki önkéntes gyalogezredbe (fekete vadászok), amelynek a polgárháború vége felé ezredese lett. Leginkább Sigel tábornok hadtestében szolgált. A polgárháború legvégén tiszteletbeli brigadéros-tábornokká nevezték ki. A háború után Brooklynban városi mérnök lett s más városi állásokat is töltött be. Mint mérnök dolgozott a brooklyni magasvasút építésénél. Ott is halt meg 1883 április 1-én, 56 esztendőskorában.

Majthényi József bárónak, a szabadságharc somogy megyei főispánjának Új-Budára való kerülését az ebben a kötetben helyetfoglaló levelekből elég részletességgel megismerhetjük. Fiával, Tivadarral érkezett s feleségét várta ki, azonban az soha sem jött utána. Birtokát itt kétszer változtatta s a kiegyezés évében fiával együtt hazatért. A fiatal Majthényi báró, mint őrmester állt be az északiak oldalán, Frémont hadseregébe és az maradt 1861 szeptember 15-éig, amikor hadnaggyá nevezték ki a lovas testőrséghez,

melynek Zágoni Károly őrnagy volt a parancsnoka. Ő volt a második magyar, aki az egész polgárháború leghíresebb fegyvertényében, a híres springfieldi „halálroham”-ban résztvett. Ezt a híres eseményt meg is festették a washingtoni Capitolium kupolaterme részére. Frémont csapatának politikai okokból való feloszlata után, az indianai lovasezred kapitánya lett. Hazaérkezése előtt nősült, egy angol nőt vett feleségül, akit magával hozott. 1875-ben egyedül visszament az Egyesült Államokba, de családját Magyarországon hagyta. Ettől kezdve soha többet semmi hír nem érkezett felőle. Felesége, később, gyermekeivel együtt visszatért Amerikába.

Radnich István fehérmegeyi születésű honvéd volt s egy időt fogságban is töltött. 22 esztendőskorában, 1850 március 7-én került New-yorkba. Az asztalos mesterséget tanulta ki s egyideig New-orleansban, majd Új-Buda közvetlen közelében, Garden Groveban folytatta mesterségét és inkább házépítő ács volt. Új-Budán később 666 akernyi földön gazdálkodott. Halála előtt több mint tíz évig a davis-city Farmers Bank elnöki tisztét töltötte be. Davis-City – mint tudjuk – Új-Buda helyén épült. Eletében és halálában nagy társadalmi megbecsülésben volt része, Többek között az iskolaszék elnöke is volt. Az Észak-Dél háborújában a nemzetőrségben szolgált. 1911 szeptember 13-án halt meg, 84 éves korában. Fia A. F. Radnich ma is élő igazgatója atyja volt bankjának.

Rombauer Tivadar, korai halála miatt már nem vehetett részt az északamerikai polgárháborúban. Az öreg Rombauer az 1848 évi magyar kormány ipar-

ügyi osztályfőnöke volt, tulajdonképpen a szabadságharc lőszerügyi minisztere. A pesti De Valero lak-tanyában, a kormány anyagi támogatása mellett, fegy-vergyárat rendezett be, ahol hihetetlen rövid idő alatt 30 ezer régitípusú fegyver átalakítását hajtotta végre. A gyár azután új lőfegyverek gyártására rendezke-dett be s napi produktum a 800 darab volt. Rombauer igen nagy nehézségekkel küzdött meg a szerszám-gépek beszerzésével, mert azokat úgy kellett Galícián át becsempészni az országba. Lőpormalmokat állított fel Budán, Pozsonyban, Besztercebányán, Nagybá-nyán, Kassán és Sóváron. A szabadságharc kellős közepén, tervei szerint, vasutat építenek Esztergomig. December végén az egész fegyver- és municiógyár-tási apparátusát részint Szolnokra, részint Nagyvá-radra és Ózdra viteti át. Amerikában való kikerkezése után kezdetben bányászati és vasipari kérdésekkel kezdett foglalkozni, majd Új-Budán gazdaságot ren-dezett be. A száműzetés nem használt egészségének és 1855 november hó 12-én, itt Új-Budán meghalt. Davenportban temették el, 52 éves korában. Sírkö-vére angol nyelvű szöveget véstek:

Messze szülőházajuktól otthont találtak
 Olyant, amilyent száműzöttek találnak, csende-
[set, hideget,
 Zöld pázsit nő e szerény hant fölött,
 De lent az új hon fala lassan rájuk morzsolódik.

E sír alatt nyugszik Berta leánya is. Gyermekei közül Emil Roderich kiváló bíró, majd washingtoni egyetemi tanár, Roland bányamérnök, Guido erdő-

mérnök, Robert híres újságíró lett, Irma leányát pedig Fiala János emigrált honvédőrnagy, a Pacific vasút egyik építője vette nőül. A polgárháborúban négy Rombauer fiú vett részt.

A legidősebb, Rombauer Gyula Róbert, aki Munkácson született 1832-ben. 1857-ben ő vette nőül Dembinszky Tivadar őrnagynak özvegyét, Hogl Emi-Tiát, akinek Magyarországról való menekülését és száműzetésben töltött életét később megírta magyar nyelven. A felszabadító háborúban az első missourii gyalogezrednek, majd a délnyugati hadtest harmadik divíziójában a 2. brigád parancsnoka lett. Számos ütközetben vett részt. A háború elején csapatával a Pacific-vasutat biztosította. Sok haditett fűződik nevéhez. A polgárháború befejezése után St. Louis egyik legtekintélyesebb polgára lett. Itt szerkesztette a „New-World” című napilapot. Feleségével 1922 május 3-án ünnepelték házasságuk 65 éves évfordulóját, felesége egy év múlva, 94 éves korában meghalt, ő maga pedig 1925 szeptember 28-án, 93 éves korában. Négy fia volt. 1890-ben Turinban meglátogatta Kossuthot s bejárta szülőhazáját is. Egyik díszelnöke volt annak a nagyszabású Kossuth-ünnepélynek, amelyet az amerikai magyarok 1891-ben rendeztek Clevelandban, amelynek eredménye volt az 1902-ben leleplezett clevelandi Kossuth-szobor. Halála napjáig levelezésben állt magyarországi rokonaival, különösen Riedl Frigyessel, akinek hagyatékában nagyon sok levele „Található. Rombauer Robert az irodalom terén is működött, terjedelmes könyvben megírta St. Louis város történetét a polgárháború első esztendejében.

Rombauer Emil Roderick, az előbbinek öccse, ő is Munkácson született, 1832. május 9-én. A magyar szabadságharcban, mint fiatal íú, három fivérével vett részt. Amerikában kezdetben vasúti mérnök, majd ügyvéd, később pedig bíró lett. Mint jogász igen nagy nevet szerzett magának s a washingtoni egyetemen kapott katedrát. Gustave Körnernek, az amerikai németek vezéremberének, Illinois állam alkormányzójának Augusta nevű leányát vette nőül. A polgárháborúban kezdetben közlegényként szolgált az első missourii önkéntes gyalogezredben és kapitányságig vitte fel. A polgárháború után városi bíró, majd a feljebbviteli bíróság tagja lett. Hét gyermeke volt, három fiú és négy lány. Életrajzát ő maga írta meg s adta ki 1903-ban, angolul, kis terjedelmű könyvben. 1924. március 26-án halt meg St. Louisban, 91 éves korában.

Rombauer Roland szintén Munkácson született 1837-ben. A polgárháborúban az Asbóth tábornok parancsnoksága alatt álló District of West Florida hadosztályában az első ílórídai ezred kapitánya volt. A háború után Montana államba ment, hol bányák feltárásával próbálkozott, később ennek az államnak erdészeti tisztviselője lett. 1898. november 20-án szívszélhűdés ölte meg, lóháton, amint egy ellenőrző körútjára ment.

Rombauer Raphael Guido, a legkisebbik Rombauer fiú. Ugyancsak Munkácson született 1838-ban. Az északamerikai polgárháborúban előbb a nemzetőrségben szolgált, később tüzértiszt lett és nyugat Tennesseeben, mint tüzérőrnagy, hét tüzérüteg élén parancsnokolt. Később a hadosztály tüzérségi főnöke

volt. A háború után a St. Louis–San-Francisco vasútnak lett a tisztviselője. 1896-ban a Missouri államban lévő Novinger községben szénbányát tárt fel és megalapította a Rombauer Coal Companyt. Meghalt 1912 szeptember 15-én, 74 éves korában. Öt gyermeke maradt.

Azok közül az újbudai magyar telepesek közül, akik résztvettek az északamerikai szabadságharcban, utoljára szólunk Pomutz Györgyről. Pomutz valószínűleg Parisban nősült. A polgárháborúban való szerepléséről Vasváry Ödön az idézett munkájában, amelyre az északamerikai polgárháborúban résztvett magyarok élettörténete tekintetében nagy részt támaszkodunk, ezt írja:

„A polgárháború kitörésekor résztvett a 15-ik iowai önkéntes gyalogezred megszervezésében, amely munka 1861 novemberében fejeződött be. Egy ideig jó barátja, Kompolthy őrnagy volt vele az ezrednél. Pomutzot 1861 december 23-án választották meg ezredsegédtisztnek, 1863 április 22-én őrnagy lett, 1864 augusztus 18-án alezredes, amely minőségében parancsnoka lett Sherman tábornok tennesseei hadtestében a 3. brigádnak. 1864 november 23-án pedig ezredessé nevezték ki. Az ezred résztvett abban a díszmenetben, amelyet a győzelmes háború után Washingtonban rendeztek Johnson elnök és Grant tábornok előtt. Az ezred 1865 július 24-én oszlott fel Louisvilleben, amikor Pomutz is visszatért Iowába. Johnson elnök 1866 február 16-án az Egyesült Államok szeptérvári konzulává nevezte ki, ahol később főkonzul lett, 12 évi dicséretes működése után azonban Hayes elnök visszahívta. Pomutz nem tért

vissza az Egyesült Államokba, hanem Szentpétervárral maradt, ahol 1882 október 12-én, nagy szegénységben meghalt. 54 évet élt.

Pomutz kitűnő katona, vitéz katona és kiváló adminisztrátor volt. Ezredese, W. W. Belknap, aki később hadügyminiszter lett, megírta az ezred történetét, amelyben Pomutzról a legmelegebb dicséret hangján emlékezik meg. Pomutzot az oláhok a maguk hőségnek igyekeznek kisajátítani, bár egész életét a magyarok között, magyarokkal töltötte és magát magyarnak vallotta. Ezredese, Belknap, mint magyarról ír róla, amit semmiesetre sem tenne, ha Pomutz oláhnak mondta volna magát. Egy állítólagos unokája, téves adatokkal és ferdítésekkel teli cikkben ír róla, mint a dákö-román eszme egyik előfutárjáról!”

Az ebben a kötetben közölt eredeti és ismeretlen Pomutz-levél élénk cáfolata Andrej Popovici, állítólagos Pomutz unoka „A Roumanian heroes in the American Civil War” című cikkére, mely a Roumania Quarterly 1929 januári számában jelent meg.

XI. Sírmező.

Azok közül a magyarok közül, akik nem vettek részt az északamerikai polgárháborúban, főleg Madarász Lászlóról, a szabadságharc rendőrminiszteréről kell szólni. Ő is – mint mondtuk – az első foglalók között volt. 1859 június 26-án meglátogatta „Magyar Forrás” nevű tanyáját öccse, Madarász József, a Deák-korszak híres függetlenségi képviselője. Varga Ferenc tanyáján keresztül érkezett oda. El-

mondja, hogy fivére rendszeren fölkel napkelte előtt. Először is fát vág a konyhai szükségletre, azután míg a harmat le nem esik, kertjében kapálgatja babját, káposztanövényeit, dohányát. Ha szántás, vagy egyéb gazdasági dolog van, reggeli után 8-kor befognak. Az amerikai ökor délben nem legelvéen, korán be sem lehet fogni s a harmat is csak akkorára múlik el. A birtokon soha ki nem apadtott forrás van, amelyről Madarász László elnevezte tanyáját. Az állami térképeken is így van feltüntetve: „Hungarian Spring”. Madarász József 1859 június 30-án kelt újbudai levelében leírja Madarász László házat: „Hát a palotával meg volnék elégedve. Bútorzatai előszobájában fönntálló és a kis pamlag. A hálósobájában két ágy, két olyan fönntálló, amelynek tetején és alján is külön szekrények, mosdószekrény, éji szekrény és pamlag. Most nyissuk be a palota előszobáját, jobbról van az én osztályom. Kitűnik mindjárt a halvány márványszín papírral bevont kandalló. Efelett nyílt két szekrény. Balra és jobbra tőle, a padolattól a tetőig érő, felül is, alul is nyíló ajtókkal ellátott szekrények. Jobbra az ajtónál kerevet, kis asztal, ablakok között a ringaszék. Ez udvari szobából nyitunk be a hálóba, mely szinte téres, nagy mosdóasztallal. Hát, öcsém, a miniszterné asszony főz, fej, sütöget, mosogat. S míg alispán uram (Varga) most kapálja kukoricáját ekével, alispánné asszonyom, noha e napokban várja magát, kapálgat utána.” Ez évben Anna napkor volt az aratás. Madarász László 135 csomó igen jó rozstot csépelte. Itt értesültek a villafrancai békéről, mely úgy hatott rájuk, mint derült égből a villámcsapás.

Madarász László öccsével állandó levelezésben volt, azután is, hogy az hazatávozott. 1861 október 28-án, 50-ik születésnapja után egy héttel arról tudósítja, hogy újbudai földjén az ár hirtelen magasra növekedett, a kerítést tökéletesen elsöpörte a víz azon a szántóföldön, melyen 1851-ben nem volt egy csepp víz sem. Legalább 8 láb magas tenger volt az újbudai földek felett. A víz szintje azonban három nap múlva leesett.

Madarász László öccséhez intézett levelében jóformán csak a haza közjogi állásával s a *pragmatica sanctio* vonatkozásaival törődik. „A *pragmatica sanctio* csak magyar, független Magyarországot ismer.” Hajthatatlan közjogi ellenállás merev megtestesítése marad halála napjáig. Demokrata, de semmit sem ad a nép kegyére. Ezért nem szervezett 1848/49-ben sem pártot. Mégis sürgeti idehaza a demokrata párt megalakítását, a titkos szavazást. Hangoztatja azt a felfogását, hogy minden haladás a közjogi *souverainitás* terén csak népnevelés eszközésével érhető el. Hibáztatja Deákot és Kossuthot, amiért 1848 előtt nem organizálták a pártot. Hibául rója fel, hogy a közjogi ellenzéknek még napilapja sincs.

1866 február 10-i levelében írja: „Csak a harmadik évben érhetem el, hogy 600 dollár jövedelem legyen, mert ezalatt 300-ra viszem fel juhaimat”. 1866 május 15-i levelében reszkető sorait azzal indokolja, hogy kezei igen nehezek, mert minden nap öt holdat vonalaz a kukorica alá. Nagy önérzettel ír otthoni politikai szerepléséről: „Ha én nem vagyok, Kossuth 48 utolsó napján Szolnok helyett Anglia felé

tart. Tudom én, hogy én nem foglaltam el azon állást, melyet a posteriori úgylátszik csakis nekem lehetett s kellett volna bírnom s minden mentség mellett is csak azt bizonyítja, hogy én sem voltam képes úgy szolgálni a népügynek, mint lehetett volna, De azon sok száz pigneonok között legalább a kezdetre tettem annyit, hogy amnestia engem csak gyalázza. Az, hogy én nem azon földben nyughatom, melyben enyimek alusznak, bizonyos keserűség, de az, hogy száműzetésemet a képviselőház legalizálja, csak azon meggyőződésemet erősíti, hogy ezen képviselőlet eljárása maga rakja le azon alapokat, melyeken a népkormányzat küzdelme csak erősebb túsát vívand szülőhonomban is, mert a száműzötteknek is van hona”. 1866 május 13-iki levelében panasolja a sok esőt, mely gátolja a szántásban. 1866 július 2-án írja: „A pragmatica sanctio törvényét figyelemre soha sem méltattam, mert barbár deáksága sem képes szolgálai hízeltégeit befedni, hogy egy magát szabad magyarnak valló gyomra megemészthesse”. Majd 1866 december 7-én így ír: „1848-ban Magyarország épp úgy használta az alkalmat, mint az Arany Bulla hozatalakor és a Habsburgi háznak magyar koronával jogosított királyával több századok oltá hasztalanul, de mindig követett jogos önállását sikeresebben biztosító törvényeket szentesített. Maga a Ház sokáig mereven opponált, de utóbb beleegyezett. Csakhamar azonban a kamarilla Szent István koronája terrénumán belháborút idézett elő s hogy némi színt adjanak messzivágó terveiknek, a koronás fő leléptetett s unokaöccse, Ferenc József tétett az uralkodóház fejévé. A magyarok önvédelemre

kényszerítették, de az orosz segítség és árulás által elvesztették a hadijátékot ... De részletekről tán nemzethez illőbb volna a 48 vége és 49 eseményeit simplifikálni s Magyarország helyzetét így compantirozni: azaz első és utolsó kérdés: ki kezdte és ki okozta a 48/49-iki háborút? s ha e kérdés tisztázva van, Magyarország nem révoltait, Magyarország is csak azon jogait védelmezte a megtámadók ellen, melyeket ma is követel, ám csak papiroson és hódoló alázattal ...”

1867 június 23-án panaszkodik: „Nekem még minden évben 50-60 dollárom hiányzik a bizony keserűen nélkülözhetetlenből s tán még két évig nem érhetem el azon állást, melyben fejtörő aggodalom nélkül, kevesebb munkával is megélhessek”. De még előbb, március 5-én így ír: „ íme nálam alig valamivel több most, mint 200 dollár hiánzik, hogy jó előre ugorhatnék s ha csak 40 holdat tudnék is eladni, úrrá lennék, de háború olta itt nincs bevétel, s lehető legrendezetlenebbül tengek, sok nehéz munka s fáradság dacára. Azonban a vasút Charitonig már kész s lehet egy, bizonyonnyal két év alatt Oseláig lesz kész, mi hozzám 18 angol mérföld, így nem alaptalan a reményem, hogy akkor illően megmenekülhetek a nekem semmikép sem megfelelő helyzettől ...” „Írtam-e már, hogy amint kevesebb munkával élhetek, hozzád írandó levelekben fogom a szabadsági küzdelem azon perceit vázolni, melyekre mindeddig azt vártam, hogy Kosuth Lajos enmagától fogja tenni, kitől én azt méltán követelhettem volna, de tán sírbaviendi magával”.

Madarász László itt nyilván a Zichy Ödön-féle

gyémántokra gondol, amelyek részbeni eltulajdonításával az osztrák propaganda állandóan gyanúsította, hogy ezzel egy intrazigens közjogi forradalmi irányzatot kompromittáljon. Madarász azt várta már 1849-ben is, de élete alkonyán is, hogy ennek a kérdésnek legalaposabb ismerője, maga Kossuth Lajos íog nyilatkozni. Az bizonyos, és a bécsi titkos levéltár adatai a napnál fényesebben bizonyítják, hogy ebben az odiozus ügyben Madarász László volt a legtisztább ember. A Zichy-féle ékszerek soha sem voltak a kezében, azokat nem értékesítette és azoknak további sorsáról csak amerikai emigrációja alatt szerzhett hitelesen értesülést.

Madarász László sem lett tehát milliomos Új-Budán. 1893-ban eladta földjét, házát, állatait s a floridai Palatkába költözött, majd onnan, 1900-ban a Missouri államban lévő Good Hope községbe. Ott is halt meg örökös száműzetésben.

Kerényi Frigyesről, mint tudjuk, Clothild Groveban hallottunk utoljára. Mikor itt nagy nyomorba jutott, írt a texasi Sírmezőre, Ujházy Lászlónak s tanácsot kért benne. Ujházy megsajnálta a költőt s pénzt küldött neki, hogy jöjjön őhöz. Kerényi útnak is indult és eljutott San Antonioig, ahonnan Ujházy birtoka már csak négy mérföldnyire volt. Pénze, úglátszik, elfogyott, mert gyalog indult neki az útnak. Ezekben a napokban az eső vadul zuhogott s a törekeny testű költő ilyen időben folytatta útját, hogy mielőbb Ujházy családja körében legyen. Útközben verset komponált. Már egészen közel volt Ujházyék farmja felé, Austin és San Marco között, mikor összeomlott benne minden. A prairi marhahajtásán,

ahol ballagott, az erdő szélén egy szénégető kemenécét pillantott meg. Megkettőzte lépteit s belevetette magát a fénybe. Mint egy lepke, amely az örök fényességet keresi. Felsőtuste szénné égett. így találta rá másnap a szénégetők. Zsebei versekkel voltak tele s innen tudták Ujházyék is, hogy így végezte életét a hozzájuk ígérkező magyar költő.

Kükemezey Mihály is rövidesen elvándorolt Új-Budáról és St. Louisban telepedett meg. .

Drahos Ernő, Ujházy eltávozása után, telekspekulációval foglalkozott Új-Budán s hír szerint valami konfliktusa is támadt a törvénnyel s nyomtalanul eltűnt a magyarok első amerikai telephelyéről.

De most térjünk vissza a Texasba költözött Ujházy Lászlóhoz: „Ha jóbaráttól jő levél – írja Jósika Miklóshoz az öreg Ujházy – ilyenkor csendesség terjed el a kunyhóban, az egész család áhítatos nézéssel körülüli a kandallót, elfelejt minden egyebet s csak az olvasó szavát hallgatja, ki a magyar rokonnak kedves szavait hirdeti. Ilyen levelek vétele mindig ünnepélyes óra a család egyhangú életében.”

Ezekben az években Ujházynek, úgy látszik, igen kevés kapcsolata volt a többi emigránsokkal, mert ezek leveleiben Ujházy neve alig fordul elő. Közben családi események is zavarták ismét. Klára leánya, férjével Kellerschon rial visszautaztak Európába s a fiú szüleinél, egy Rajna-vidéki faluban telepedtek le. Tehát a német kitartás sem győzött Új-Budán. Kisebbik leányának házassága – mint előre látható volt – nem vált be. Az alig 19 éves Ilona elhagyta Madarász Vilmost és atyjánál, Texasban

húzódott meg. Közben fiúgyermek is született. A legidősebb Ujházy-fiú, Tivadar 1857-ben visszatért Magyarországra s azontúl atyja hozzáintézte leveleit. Tivadar fiához 1857-ben és 1858-ban intézett levelei tele vannak panasszal a fagy és a szárazság miatt. Texast valósággal éhínség fenyegeti. A haza jövője iránt azonban duzzad az optimizmustól, bár – mint írja Jósikának – „nem sokan fogjuk látni ismét hazánk áldott földjét és szabadságát. Sajnálom, hogy reményem nem teljesedhetik, veled együtt körülvagolni gulyánkat és ménesünket Texasban, mert ha már őseink sírhalmáról elűztek, legalább az a parányi pótlék maradhatott volna szíveinknek, hogy együtt többen viseljük a súlyos rabláncot s most széjjel vagyunk szórva a világban, mint a szélverte pelyva”. Valósággal felvidul, ha egy-egy magyar elvetődik texasi magányába. Két ilyen látogatóról tudunk. Az egyik Varga Benjamin, a másik Katona Gábor. 1858-ban birtokát átadja gyermekeinek és ő maga is Európába megy és Genfbe igyekszik, hogy legkisebbik fiát, Lászlót egy nevelőintézetbe adja s találkozzon európai emigráns barátaival is. Nemsokáig időzött Európában. Schwarczwaldban vadászterületet keresett s bérelni akart, de nem talált megfelelőt. Svájcból Hamburgba utazott s feújította itt régi barátságait, de még ez év nyarán visszatért Amerikába. A hajón vitt Budamérről küldött agarakat, de Texasba érve nem sok hasznát vehette nekik. Nagy szárazság volt ezekben az években s emiatt a termés a lehető legrosszabb volt. A nyulak elszaporodtak, de a föld olyannyira megrepedezett, hogy az agarakat futtatni nem lehetett. Egy agarát ellopták s ez nagy szomorúságot okozott neki.

1859 elején veszi a hírt Mészáros Lázár haláláról. „Ibimus, ibitis, ibunt” írja haza Sárosba Tivadar fiának. Hírek érkeznek az amnesztiáról is és nem érti az öreg Ujházy, mit bíbelődnek ezzel. „Inkább a nemzeti jogokat amnesztiáinak és régi erejükbe helyeznék vissza, mintsem hogy egyes személyekről gondoskodnak, kiket úgysis már koldusokká tévén, most a hazában nyomorgók számát akarják velük szaporítani”. Az optimizmusból majdnem kétségbeesésbe esik, mikor az oláhországi háborúhoz fűzött reményei is hamar szétoszlanak: „A jövődő borús fátyola föld ismét mindent”.

1860 végén már halálosan unja Texast és egész Amerikát. Jósikának írja: „Halálilig elunván életemet, tökéletesen meghasonlottam e tudománnyal és egész Amerikával.” Itália napsugaras, kék ege alá kívánczik. Minden reménye megvan rá. Az Egyesült Államok konzula akar lenni s vannak is ígéretei. Szolgálni akarta hazáját halála percéig. Tulajdonképen ez volt a főök, amiért Olaszországba vágyott. Terve csak két év múlva sikerült, már javában bent a polgárháború kellős közepén, mikor el kellett menekülni texasi tanyájáról, a rabszolgakérdésben hangoztatott s itt e kötetben közölt levelekből is kiderülő álláspontja miatt. Washingtonba menekült és Lincoln elnök, Seward külügyminiszter javaslatára, Anconába nevezte ki konzulnak. Ujházy boldog volt és tele volt aggodalommal. Boldog volt, hogy közel lehet hazájához, képességeit a haza ügyének szolgálatába állíthatja s aggódott, mert házuk az északi és déli csapatok átjáróháza volt. Anconai s itt közölt levelei tele vannak félelemmel gyermekei sorsa miatt. Bol-

dog volt, mert Olaszországban, Kossuth közelében, akit ő sohasem tagadott meg, a st. louis-i találkozás után sem, nem úgy, mint a legfőbb vezérkarához tartozó egyesek, inkább lendíthet a haza jövőjén. „Mert esze mindig ott járt a hazában – írja Berzeviczy Albert a „Világ”-ban írt egyik cikkében – odaképzeli magát kedves sárosi erdejébe, hallja a csörgedező patakok zúgását. Az októberi diplomát kigúnyolja: kaptatok valami új szüleményű alkotmányt, de erről is el lehet mondani: adtál Uram esőt, de nincs köszönet benne. Érdeklődik, hogy vájjon ki lesz Sárosban főispán? Mikor a visszaállított megye megemlékszik róla, a száműzöttről, köszönő levelet küld Szinnyi Merse Félix első alispánnak. Csodálatosan megjósolta az 1861-ben történeteket: az országgyűlés nem fog tágítani a 48-i alaptól s ennél fogva követeket sem választand a Reichsratba, a kormány pedig ragaszkodván a monarchia összpontosítási elvéhez, e részben nem fog engedni és széjjel oszlandja az országgyűlést s tán ostromállapotba helyezendi az országot.” Anconában egy kis kerti gazdaságot rendez be s egyfogatú kocsin jár be a városba hivatalos ügyeit intézni. Elénk összeköttetésben van majd minden magyar emigránssal. Tevékeny részt vesz a Garibaldival kapcsolatos tervezetésekből. Itteni politikájának is fő jellemzője tántoríthatatlan hűség Kossuthhoz, Kossuth barátaihoz és Pulszkyhoz való minden személyes barátsága dacára is, mindent elkövet, mindent kockára vet, hogy Pulszkyknak Kossuth terveit kontraktirozni soha sem sikerüljön. Néha már Pulszkyval szemben is elveszíti a türelmét, mint ahogy elveszítette már 1838-ban is, mikor Sárosban a jó-

formán ő révén megválasztott követ, Pulszky mást tett a pozsonyi diétán, mint amikről őket, a falusi tuszkulánunkban lakó birtokosokat levélben, vagy néha-néha hazalátogatással tájékoztatta. Pulszky idehaza sajtókampányt rendeztetett a maga népszerűsítésére. Pulszky amnesztiája akkor már a zsebében volt s talán más valakitől mandátuma is Kossuth ügytelenségi terveinek elgáncsolására, ábrándjainak elködösítésére. Ujházy tollat ragad s ír Pompery Jánosnak, a „Pesti Napló” első szerkesztőjének s megfesti benne – minden barátsága dacára is – Pulszky portraitját. Nem számít sem rokonság, sem barátság, ő Kossuthot nem engedi elemészteni.

Elénk részt vesz az olaszországi magyar légió minden előkészületében. Közben egész lelkével messze Texasban mereng. Ott kegyetlen polgárháború folyik s nem érkezik hír gyermekei felől. Ha érkezik is, csak hosszú-hosszú késéssel. Majd belepusztul ebbe az aggodalomba. Ír Washingtonba s leteszi a konzulátot. Összeomlottak az olaszországi magyar remények is. Nincs semmi más már, csak biztos romlás. Családját akarja látni s alig várja, hogy felmentő levele megérkezzen Washingtonból. 1864 március 16-án Southamptonban hajóra száll. Utoljára még Szemere Bertalantól kellett eltérni egy invektívát. Repülne az Óceánon, ha tudna. Magyarország jövője bevégeztetett. Deák ujjában már ott vibrál a húsvéti cikk. A Sírmezőről rossz hírek jöttek. A polgárháború már lezajlott, de kóbor katonák raboltak, gyújtogattak az ő tanyáján is. Éjjel-nappal ropogott a puska s a ház szüntelen támadásoknak volt kitéve. Fiai megsebesültek, egy csikósát megöltek a déliek. Éve-

ken keresztül állandó nyugtalanságban élt a tanya \$ agyon kínzott lakói az ágyba magukkal vitték töltött fegyvereiket.

Sírmezőre érve, úgy látszik, megnyugodott. Nagy agarászatokat rendezett, amelyre meghívta a környékbeli előkelőségeket s igyekezett megmutatni a legvadabb nyugaton a magyar főrend úri kedvteléseit. Sokszor napszálltától napnyugtáig ki sem szállt a nyeregből, fiatalnak érezte magát s mintha az örökéletre rendezkedett volna be. Mikor híret veszi a deáki kiegyezésnek, kijelenti az amerikai „Magyar Ujság”-ban egy férfias nyilatkozatban, hogy ő ehhez a paktumhoz nem adja magát, inkább választja az örökös száműzetést s a dualizmus végül is Magyarország halálát fogja jelenteni. Ennek az állásfoglalásnak idehaza is híre megy, sokan levéllel keresik fel, sőt itthoni tisztelőiből egy párt is alakult, mely tudta nélkül, 1869-ben az első alkotmányos választáson fellépteti őt, a texasi agastyánt, Budapest belvárosának függetlenségi képviselőjelöltjének a minden hatalom és népszerűség birtokában levő Deák Ferencsel szemben. Ez több volt, mint ügyetlenség, ez több volt, mint gúny és Ujházy súlyos lelki inzultusnak vette ezt a jelöltetését, mert még feltételezhetnék róla, hogy politikai koncepcióiban nincs realitás, hogy a volt híres sárosi főispán, aki vaskézzel csinált rendet a felvidéki aulikus s nemességükkel hivalkodó birtokosok között, aki szabadcsapatokkal harcolt Windischgraetz fényes seregeivel szemben, aki nem esett kábulatba Világos után, nem hatott meg Görgey intő levele s az utolsó csepp vérig akarta védelmezni Komáromot, aki helyt állt a legvadabb nyugaton, irtotta az ős-

erdőt és termo talajt formált a texasi prairiből a to-kaji szőlővenyige alá, ez az Ujházy már annyira agg, szenilis, hogy elhiszi azt, hogy Magyarországon, a főváros legbelsejében megválasztják azt követül, aki tízezer mérföldre van a hatalom mindenkori birtokosával szemben. Talán nem is a kiegyezés, talán nem is az évről-évre fellépő texasi szárazság, mely futóhomokká tette az azelőtt zöldelő gabonaföldeket, talán nem is családi keserőségei, hanem ez az egy körülmény volt az, amelyik kezébe adta a íegyvert 1870 március 7-én.

Berzeviczy Albert szerint olyan volt Ujházy, mint Torquato Tasso, akit az olaszok „gran fabricatore della propria inîelicità”-nak neveztek el. Mi azt hisszük inkább, hogy Ujházy élete nem a maga szerencsétlenségének volt a csinálója, hanem inkább egy nagy példamutatásé, egy igaz ember tiszta életéé, akiknek néha, történelmünk válságos korszakaiban oly annyira híjjában vagyunk.

XII. Ismeretlen levelek Uj-Budáról és Sírmezőről

1.

London 1849 oct. 30, délutáni órák.

Pulszky Ferenc urnák, Calves Wirles.

Egy óra előtt értünk ide egynéhány magyarok s azok közt Klapka is. Nem mutatkozhatok itt tovább mint péntekig, akkor visszatérek Hamburgba, hogy amerikai utunkat elrendezzük. Jöjj kérlek minél előbb ide, hogy egymással szólhassunk. Lakásom Hotel Sartoris. Üdvözlöm nődet. Viszont látásig: rokonod

Újházi László

Klapka már holnapután délbe megyen Brüsszelbe.

2.

Tisztelt Polgártárs!

Mielőtt Európától búcsút vennék, önhöz ezen néhány sorokat intézem. Hazám, reám, ha szükségemet látni íogja, mindig bátran számíthat. Az utóbbi időkbe csekély erőmet tőle el nem vontam, ámbár előre láttam, hogy kísérletünk nehezen sikerülend. Megvallom, hogy szeretném, ha okultunk volna. Szeretném, hogyha mégegyszer meg kellene vívnunk; a humanismusunk, véleményem szerint, helytelenül alkalmazott eszméje, annyi tömérdek inhumanitásnak oka ne legyen. Szeretném, hogy ne a magyarok, hanem Magyarországnak minden ajkú népjai a vívás-

ban résztvegyenek és amelyért gyümölcsökben egyformán osztozkodjanak. Hogy ez csak akkor mondatott, amikor legalább a legközelebbi időt tekintve többé nem használhatott, vesztünknek egyik oka. Azonban mit várhatnak Ausztriától Magyarország többi felizgatott népei, most látni íogják. Én – hiszem – legközelebb mindnyájan Ausztria ellen egyesülni fognak, de éppen azért egyet se idegenítünk el magunktól. Mint látom, akaratlanul politizálni kezdem, mint semmi szándékom nem volt: fiaimat és Hocholtzer húgát, ha egyik közülük Londonba szabadulni találna, pártfogásába ajánlom és mielőbb utánunk indítani kérem. Csekély pénzemet, vagyonomat, amennyire azt hamarjába pénzzé tehem, nagyobb részt, 488 fontsterlinget Londonban Th. H. Elementhorst kereskedő ajánlatára és általa V. U. Oppenheimnél letettem, ki azt kifizetés végett I. M. Oppenheimhez utalványozta. Ezen részleteket azért hozom elő, hogy azon lehetséges, ha nem is valószínű esetre, hogy hajótörést szenvednénk, a pénz feleségemnek s családomnak el ne vesszen, mert mint említtem, vagyonomnak jóval nagyobb felelérse. Ezen részletről feleségemet is tudósítottam és ezen véletlen esetbe szegény feleségemet és a pénznek visszaszerzésébe segíteni kérem. Kedves nejét tiszteljük mindnyájan, valamint balsorsunk társait, mink hárman, a tisztelendő atya s főleg a leányka, ki közöttünk a legnehezebben búcsúzott Londontól. Isten Önökkel. Dec hó 16-án 1849. Önnek igaz tisztelője

Rombauer Tivadar
Pulszky Ferenc úrnak, London.

U. i. Most egyszer asszonyi módra levelemet utóirattal zárom be. Kívánatosnak látnám, hogy valamennyi hazánkfiait, kik menekültek és külföldön tartózkodnak, ösmerjük, ezen oknál fogva őket lajstromozni indítványoznám. Az amerikaiak lajstromát rövid időre elérkeztem után önnek átküldeni fogom, hasonlóul köszönném, hogyha Török-országba, Parisba, Német-honba, Londonba és másutt elszórtaknak neveit Amerikába megtudhatnánk, ha azokat átküldeni szíves lesz. Hozzánk intézett levelek Mr. Pascal I. Howland, Street 130 sz. alatt New-yorkba bizonyosan ránk akadnak.

3.

New-york 25 XII. 1849.

Kedves Barátom! Megérkeztünk ide szerencsésen 31 napi utazás után e. i. hó 15-én, minekutána szénnek fogyatkozása miatt még Halifaxban is betértünk volna. Ott az angol katonaságnak tisztikara egy vacsoránál igen szívesen fogadott.

Itteni fogadtatásuk felülmúlta várakozásunkat és holmi vérmes reményeinket. Vetélkednek az egyesek a testületekkel minket üdvözölni és minden arc mosolyog felénk és a kedélyes kézszorítások minden percbeliek. Érkezésünk hallattára még távolabbi statusokból is jövének minket látogatni. A testületek üdvözlései között a legnépszerűbbek:

A nemzetörségnek vezérei és tisztikara.

A Colombia erősségnek pattyantus tisztikara.

A newyorki várositanács maga és képviselt népe nevében.

Az itteni magyarok, németek és lengyelek vá-

lasztmányai. Ezen kívül tegnap részesültünk egy ünnepélyes fogadtatásban a városházánál, a mayor és a tanács közönsége és számosak közönség által fogadva lévén, hol üdvözlő és általam viszonzott válaszbeszédek kicseréltek. Kaptam egy szíves választ az egyesült kormányok elnökétől is.

Volt alkalmam Dániel Webstert itteni utazásában magyarjaimmal tisztelhetni.

Ezek foglalvák a Newyorki Herald 5.674, 5.677, 5.680 számaiban. Használhatók lesznek ezen cikkek nálatok is irányunkban íentartandó rokonszenv tárgyában.

Alakult ezen kívül New-yorknak igen tekintélyes férfiaiából a városi mayor és a brocklini almayor elnökte alatt egy választmány, mely felsegélésünk tárgyában működik s melynek működése már nevezetesebb aláírásokat eredményezett.

Szállva vagyunk eddig az Astor-housnál, a városnak első fogadójában, hová minket a városi tanács azonnal a hajóról elvezettetett. Ez talán kezdetben jó volt, hogy a város középpontjában és kitűnő helyen fogadhassuk el az üdvözléseket, de ez zajos helyzet lévén reánk nézve s szerény elvonultabb lakás illetvén szegény kivándorlókat, a javunkra működő választmány beleegyezésével, holnap egy kis magányházhoz telepedünk át, a Bon Streetben 47 szám alatt, ez lesz tehát itteni címünk.

Egyébaránt köz a vélemény, hogy a Statusoktól vagy ingyen, vagy legalább kedvező feltételek alatt nyerünk földet.

A Congressusnak elnöke már megválasztva és ennélfogva a képviselők háza organizálva lévén, nem-

sokára átmenendek Washingtonba, igyekezendő a tekintélyesebb tagok erántunki jóakarátát megnyerni.

Ez volna rövid vázлата ittlétünknek. Többi társaimat alig várhatom januárius vége előtt, mivel mint értésemre esett, még 25-én sem indulhatnak Hamburgból Leginkább szomorít, hogy Törökországban honfitársaim még ekkorig sincsenek szabadlábön, mert Sumlábaní áttételük s felvigyázás alatti távozásuk nem egyéb valóságos fogságnál s valódi szellemi halál. Minden politikus és erkölcsi rugókat meg kell feszítenünk, hogy nemzetünk virága ott eltemetve ne maradjon sokáig. Tegyéł Te Londonban mindent mozgásba. Teleki Parisban, itt én eljárandok kötelességemben. Nekem fő kedvenc eszmém, hogy minden magyar kivándorlóink és forradalmunk maradványai itt pontosuljanak össze, mert csak e szabad országban, ahol minden működésünk korlátlan, organizálhatjuk magunkat erősen és némi siker reményével hazánk újraszületésére nézve. Mit sem várhatni, ha szétszaggatva maradunk és ha egyik részünk Európában tengődnek, hol a régi politica minden lépten akadályokat gördítend lábaink közé. Legfeljebb egynéhány ügynökünknek kellene maradni Angol, Francia és Német-honban, kik az itteni kivándorlók társaságával folytonos viszonyban lennének.

Írd meg, kérlek, minél előbb Kossuthéknak állásunkat, sőt jó volna e levelem másolatát és a Héráidnak fenntebb megnevezett cikkeit megküldení.

Nem zárhatom be e leveletemet anélkül sem, hogy azt mondjam meg, miképpen itt mindent nagyszerű alakban találtam, mi általam előhozva, ki igen kevés dolgokat szoktam már bámulni, nem keveset mond

Itteni kivándorlóink eddigi névsora következő: magam családommal, Vas Sámuel volt törökországi ügynökünk, Prágay ezredes, Fournet őrnagy, Radnics, Veisz Uyssold (?), Farkas, Tivadar fiaim századosok, Kreitsir és Reisbach honfitársaink köszöntenek.

Üdvözöljük szívesen nődet és mondd meg, mi képpen a tengeri úton igen erősen és alig érzélgőn tengeri betegséget álltunk keresztül.

Szíveskedjél minél előbb minket érdeklő hírekkel megörvendeztetni. Isten veled

barátod

Újházi

Pulszky Ferencnek

Reisbach híven teljesítette a nekie általad írottaknak közretételét.

(Széchenyi könyvt. Possonyi Gyűjt. 1900. 20.)

4.

Pulszky Ferenc úrnak, London.

Tisztelt Úr!

Engedje meg Ön, hogy oly bátor vagyok egy kérdéssel Uraságodhoz folyamodni. Juhos úr arról tudósított, hogy június elején egy a magyarok számára rendelt kormányhajó Angol-honból Americába menend, de mivel levele, melyben engem arról tudósít, június 8-áról szól, nem hihetem másképp, minthogy júniust július helyett elvétette, főképp miután – mint az újságokból olvasom – Mészáros úr több honfitársakkal még csak most érkezett Angol-honba, kik szinte Americába szándékoznak. Kérem tehát Uraságodat, szíveskedjék engem arról tudósítani, mikor

menend ez a hajó és ha váljon én is mehetnék-e vele, mint Juhos azt írja – mivel ha ezen hajó csak későbben megy, úgy hogy én ezen ideig Londonba megérkezhetem, mindenesetre megyek annál inkább, mivel mint Juhos úrtól hallám, atyámnak egy régi ismerőse, Amon úr, szinte ezen hajóval szándékozik általmenni és egészen Jowába, atyámnak letelepedési helyére utazni. Kérem tehát Uraságodat nékem ezen hajó elutazási idejét azonnal tudtul adni.

Most is maradok Uraságodnak
fölette lekötelezve:

Rombauer Roderich

Címiratom: Roderich Rombauer in Hohenheim
k. Wurtemberg.

5.

Majthényi József, feleségéhez.

Veldbrokban, máj. 30.-án 1850

Szeretett Kedvesem! Ma főfájás s munkátoli bágyadság, nem engede a munka fáradalmaiban részt vehetni, azért jobban és kellemesebben üdömet nem tölthetem, mintha véled, ha csak írással is mulatok, ez teszi mai csendes magányosságomat kellemesebbé, ez felejteti főfájásomat, bár így egyszer beszélgetve véled tölthetnék egypár napot, hogy abban ismét erőt gyűjthetnék magamnak keserű sorsom elviselésére, mert hidd el kedvesem, hogy csak azon tudat, hogy te enyém vagy és értetek még élnem kell, hogy érettetek még sok teendőm van, teszi elviselhetővé léteimet.

Csak itteni létem egy kissé volna eseménydúsabb, vagy csak egy kevésbé változatosabb, tehát

naplót vezetnék s ezt rendszeresen minden vasárnap leírnám s megküldeném, ami, hiszem, neked is érdekes volna, azonban miután oly egyforma életet élek, hogy minden eltöltött napom úgy iolyik le, mint másik, szüntelen egy félét írnom érdekét veszítené előtted, azért mai nap kivétel a többiek közül s kellemb, mert véled mulathatok, ha csak képzeletben is, s kivétel annyiban is, mert az ácsmesterséget ma teoriában űztem, azaz ácssterveket rajzoltam s ezt többször is fogom tenni, nehogy a munkaerőmet kiszaroljam, így előre megerőltetvén magamat s minden héten, a vasárnapokon, még egy napot hozzá fogok adni s ezt tervrajzolással íogom eltölteni.

Hamburgban létemkor gazdám apja ebédre hitt meg. Ezen jó úr szívességét le nem írhatom, miként látszott iparkodni mind házi úr, mind a házi asszony egymással versenyezni erántunki szívességben. Barátommal, kiről már írtam, voltunk nála, még a főzésben is iparkodtak magukat a honnunkbeli főzés módhoz alkalmazni. Ott létünk alatt többször előhozták jöveveledet s említették miként számodra már készen áll a szoba s teles kényelem s ne véljem, hogy az nekik a legparányibb zavart is okozhatná a megszokott házi rendükben. Igen mívelt család, jó lesz, ha ezután írott leveleidet oda utasítod, An Herren I. Melly in St. Georgen Vorstadt Nro 78. Ő azonnal, mihelyt leveleim érkeznnek, kiküldi, így nem mennek anyyi kézen keresztül leveleim s hamarabb kapom.

Mit csinálnak szegény gyermekeim, egészségesek-e? Hogy viselik magukat? tanulnak-e? Mit mivel Tivadar? Van-e tanítója, bizon jót tenne annak, ha nálam lehetne, s itt a kereskedő-oskolába juthat-

na. igen hallottam az itteni kereskedelmi iskolát dicsérni. Még most is olyan csintalan Vilma, mint volt, hát a kicsinyre nem ragad-e reá a csintalanság? Anyánkról leveledben semmit sem írtál, miként van, egészséges-e?

Mondhatom, hogy felettébb nehezen várom jövővendő leveledet, mert hiszem, hogy abból új reményt fogok jövő látásodra kitalálhatni. Úgy-e kedvesem, a leveledben nem is mondottál te le tökéletesen a jövetelről, ezt csak sok szomorúság által roncsolt kebelem magyarázta ki leveledből, mely alig várja, hogy kedves valódat magához örökre szoríthassa, azért írjal, kedves, mentül előbb, erre nézvést nyugtass meg, úgy-e el fogsz jönni mihelyt lehet, te nekem ezt megígéreted s én bízik ígéretedben, mint mindig, te még mindig nem tartád szavadat.

Kaptunk Ujházyról tudósítást, már meg telepelt Visconsionban. Az északamerikai Conzul kapott Londonban tudósítást, ez mondotta Cobdennek, ki felőle Döryt (?) tudósítván, az azonnal megírta nekünk, talán mi is nemsokára utánozhatjuk. A Presidens most nyújtott be a Congressusnak egy törvényjavaslatot, mely szerint minden magyar bevándorló kapjon ingyen 160 hold földet, szabad maradván annyi földnek megvétele, amennyit az ember venni akar. Azon törvényjavaslat szerint az ajándékiöldre nézvést szabad választás engedtetik, nem sokára tárgyalás alá fog kerülni, mihelyt eránta határozni fog a Congressus s tudtomra jó határozata, azonnal meg fogom írni.

Isten veled, s ajándékozzon meg áldásával, sze-

resd és el ne felejtsd téged igazán s forrón holtig s csak egyedül téged szerető

Öregedet.

Anyánk kezeit, téged a gyerekekkel együtt ezerszer csókol, minden ösmerősökkel, kik rólam szívesen emlékeznek nevemben.

6.

Majthényi József, feleségéhez.

Június 10-én./1850. Veldbrokban.

Tartasz tőle kedvesem, hogy felfog tűnni, miként ezen egy név alatt feltűnő leendő levelezésünk, én pedig tapasztalásból mondhatom, miként nincs mitől tartani, mert bármiféle név alatt jöjjenek is leveleid, jól fogják tudni, hogy azok nem Hamburgi Polgárt illetnek, sem idevaló embert érdekelnek, tehát ha a közlekedést közöttünk gátolni akarnák, már rég meg szüntették volna, midőn e név alatt már többet, mint 20 levelet kaptam. Még ily kiterjedt levelezésem nem volt, tegnap kaptam Mikós bárónőtől is egy pár sort, tehát ne tarts semmitől, hanem ezután ne a Hotel de Brandenburgba utasítsd leveleidet, hanem mint már írtam is, St. Georgen Forstadt zum Herren Wüppermann No 78, így sokkal hamarabb fogom leveleidet kapni.

Tehát sokan még reményeket táplálnak kebleikben, s én itt a külföldön, mondhatom, miként semmi reménnyel sem kecsegtethetlek, sőt még ha általános kegyelem jelenne is meg a magyarok számára, a legjobb esetben sincs reményem, hogy személyem bele legyen foglalva, azért naponta inkább győződök meg arról, hogy mentül előbb mehetünk, annál jobb,

s leveled e felől még inkább bizonyossá tett, miként néked is jobb onnét távozni, hol annyi kellemetlenséggel kell küzdened s még tán több is vár rád. Fetter Laci kísérlete tesz erről bizonyossá s azok jelenlegi szívessége, kik még eddig csak tettetett szívességet tanúsítottak erántad, mert igen jól tudják ők, hogy ezen magukviselete egykoron bő kamatot hozhatna számukra, magukviselete nem ered szívből, ők jó számítók s mindent csak számítás után tesznek, azért nekünk erre építeni nem lehet, én pedig semmit sem reményiek.

Felettem ne aggódj kedvesem, mert van még pénzem, s ha mostani életmódom mellett megmaradok, egy évig kijöhetek mostani pénzemmel, s reményilem, miként még olcsóbban is fogok élni, Még aranyaid csorbátlan megvannak, s azonfelül van még 111 porosz tallérom, megvan még az óráim is, azért ne aggódj s ne küldj számomra pénzt addig, még kérni nem fogok; egy évig ki fogok pénzemmel jönni, s bármennyi pénzem volna is, itt jobban nem élhetnék, mint most élek. Hanem ha oskolatársam nejjével öszvejössz, vagy neki írsz, add tudtára neki, hogy ha férje számára pénzt küldene, ne küldje Osztrák Bankjegyekben, mert 100 fton 24 percentet veszít, hanem váltsa be bent Magyar-honban, vagy küldje váltóban Wüppermann úr nevére intézve, hogy oly sokat ne veszítsen szegény, már eleget veszített s eleget szenvedett.

A házigazdám el akarja adni jószágát s máshol magának vagyont szerezni legnagyobb kedve volna Magyar-honban, tán el fog menni magának vagyont kiszemlélni, fogom őt hozzád is utasítani, talán meg-

alkudhatsz vele. Ma kérdezett, hogy mennyi készpénz kellene jószágunk megvételére? Van atyjának 100 háza Hamburgban, talán nem volna rossz vevő, majd elválík, én hiszem, hogy honunkat meg fogja látogatni, bár már megindulna, hogy felőlem tőle is valami biztosat halhatnál s véle megesmérkedhetnél, legalább megnyugodnál, hogy becsületes emberek közt vagyok.

A kiutazástól nem lehet semmit tartani, bármerre jöjj is ki s ekép oly biztosan fogsz visszautazhatni, s légy bizonyos benne, miként az utad ide sokkal kevesebb költségbe fog kerülni, mintha nálunk csak két napi járó földre akarnál is utazni.

Most biztos helyen vagyunk, de az mint a kocka fordulhat s hihetőleg fordulni is fog, itt sem fogunk soká maradhatni, tehát légy elkészülve ezen esetre is, a mi ha megtörténnék s nekünk innét távoznunk kellene, oskolatársamtul elválíni semmi esetre sem fogok, hanem együtt fogunk Belgiumba menni, miről szinte azonnal s még innét foglak tudósítani, miből szinte láthatod, hogy mily baj volna, ha Te nekem pénzt küldenél anélkül, hogy én a küldésre fel nem kérnélek s engem a pénz már itt nem találna. Azért ismét kérlek, hogy semmiesetre se küldj. Ilyenek, lel-kem, itt a körülmények s ilyen a mi sorsunk, nem egyéb, mint örökös vándorlás. Oskolatársam csókolja kezedet s kér miként mond meg, vagy írd meg ne-jének szinte ezt, mint azt is, hogyha írnak, írjon vilá-gosan s tulajdon ügyeikről tartózkodás nélkül, mi-után biztos helyen vagyunk, tulajdon ügyeinkrőlí vi-lágos levelezés bajt fejünkre nem hozhat, a hierog-liphokkal az ember semmire sem mehet s azokból vajmi nehéz kiokosodni.

Most bezárom leveletem s az angol nyelvhez fordulok. Éljd boldogul, angyalom s szeresd, a ki téged képzetben forrón ölel, a téged

igazán s hön szerető
Öregedet.

7.

Pulszky Ferenc úrnak, London.

Tisztelt Elnök Úr!

Újságok útján megtudtam, hogy mi magyarok Török-honban, az ottani hadseregben, rangjaink megtartása mellett beosztattunk.

Minthogy mi alulírottak többi tisztársunkkal együtt, kik május havában Európából Amerikába átjöttünk, Amerikában oly szánandó állapotban vagyunk, hogy mindennapi kenyerünket legnehezebb munka által, mihez ezelőtt soha nem szokhattunk, keresni kénytelenek vagyunk, mert az első magyarok, Újházi Lászlóval együtt nemcsak, hogy később jövők számára rendet nem tettek, hanem maguk vi-selete által az amerikaiaknál minden magyarok iránti sympathiát egészen tönkretettek, olyannyira, hogy jelenleg nehéz egy magyarnak becsületesebb házba bejutnia, hol testalkatához képest talán könnyebb foglalatosságot kaphatni. Ezen bajnak okát kifürkészni eddig képes nem valék. New-yorkban hátra-maradtak közül (számszerint hét, kik között Hamvasy, Kaiser, Radnics János, Báthory Szabó s még némelyek) nagyobb részt Újházit – kivévén egy De Ahna nevű bajor tiszt, ki szinte az első magyar társaságnak tagja vala – e társaság tagjait adja okul. Én öcsémmel együtt Hamburgból, költségtünkre (ki-

vévén húsz porosz tallért, melyet Hamburgban kapunk, egy-egy) május 9-én, 39 napi utazás után, New-yorkba érkezénk, hol sem Újházit, sem az első magyarokat, kivévén a fentebb említetteket, nem találánk. Magyar comitéről szó sem lehet, az 1-ső májusig összegyűjtött pénzzel az elsők megosztózkodtak, megosztás után ki keletnek, ki nyugatnak ment. New-yorkban többé pénz nem gyűjtetett a magyarok felsegélésére, sem pedig amerikaikból existait comité, első megosztás után, működését nem folytatá, egy szóval magyarok részére egy mákszemnyi sem történik. Újházi magáról s családjáról gondoskodott s zsebeit New-yorkban betömvén, az országba ment be, hol most is magyarok nevében, saját zsebébe pénzt koldul s úgy hallom, hogy a Jowa Statusban telepend. Én, öcsémmel együtt, mint napszámosok New-yorkban élösködünk s napról-napra dolgozunk. Szomorú a sorsa magyarnak Amerikában.

Ez volna képe jelenlegi állásunknak Amerikában, mely elég arra, hogy Tisztelt Elnök Urat törökországbani állásunk felől annál is inkább kérdezni tisztelettel siessünk, minthogy édes hazánk sorsán onnét hamarább segíthetünk, mint Amerikából.

Az egész kérésünk tehát abban öszpontosul, hogy Tiszteit Elnök Ur bennünket, alulírottakat, törökországbani állásunk felől, egy levél által, felvilágosítani méltóztassék s továbbá, leszünk-e Londonból, az ottani Comitee költségén, Török-honba küldve.

Alázatos kérésünket tisztelettel megújítván, Tisztelt Elnök Ur becses válaszát várva, maradunk Tisztelt Elnök Úrnak

New-york, július 2-án, 1850

alázatos szolgálói
 Csapkay József
 20. H. zászlóaljbeli
 százados
 Csapkay Imre
 magyar hadseregben a 98.-
 dik honv.
 zászlóaljbeli volt
 százados.
 Broom Street 308.

8.

Burlington, Jowa, 26/VI. 1850.

Kedves Barátom! Szíves köszönettel vettem itt ápril. 15-én és 30-áról írt leveleidet.

Ez alkalommal csak rövid sorokra fogok szorítkozni, mert holnapután indul már kis karavánunk innen, ellátva kevés marhával, szekerekkel és földmívelési eszközökkel, ezen jowai status belsejébe, előre kiválasztott telephelyünkre és így az utolsó órákban az utazásig készülletekkel el vagyunk foglalva.

Legközelebbi múlt eseményeinknek rövid rajza következendő: New-yorkból a nagyobb vándorlásnak kiindulva, itt állapodtunk meg a status délkeleti szögletében, családom és négy kísérem, t. i. Birányi őrnagy, Jakocs s Kovács kapitányok, Pomutz volt polgári tisztviselő helybenmaradtak, és csak ketten, én és Jakocs lóháton indultunk ki az ígért mesés földjét felkeresni. Jovának déli részén, Missisippitől Missourig háromszáz a. mérföldet lóháton utaztunk át, onnan hetven mérföldet gyalog St. Josepî városáig, a Missouri partjánál s végre gőzösön a Missourim lefelé St. Louisig és onnan ismét felfelé a Missisippin, Burlingtonba. St. Louisba nemcsak meleg

részvétellel, hanem segítő tervvel is fogadtattunk, mi valóban szerencse reánk, mivel különben a sok utazási költségeket és a legszükségesebb gazdasági kellekeket megszerezni nem bírtuk volna.

Választott telephelyünk esik a jowai status legdélibb részében, a Missouri-status határánál, Decatur-countryban, Croces Port szép, közepszerű folyó mellett, melyet az ottaniak Thomson Rivernek neveznek. A vidék és föld oly termékeny, mint szép s a tiszta prairik vegyesen állanak a még bontatlan erdők felett. A gyepek szántóföldül azonnal akadály nélkül feltörhetőek. Találtak szőlőknek alkalmas dombocskák is és ezeket ültetni mindenesetre szándékolunk. Kívántunk volna hajóhoz ható folyó mellé telepedni, de ilyen valamire való helyek már mind elfoglalvák. A leendő telephelyünk kiterjedt és még számos családnak fog elegendő tért nyújthatni. Odaérve, telephelyünk körülményeit bővebben fogom közölni. Nyert – mostani – tapasztalásom szerint, el nem mulaszthatom említeni, miképpen azok nagyon hibáznak, kik azt hiszik, hogy Amerikában évtizedek múlva is könnyű lesz jó földet találni és szerezni. Igen is: tiszta gyepet erdő nélkül, folyó nélkül és erdőt gyep nélkül – ez pedig mind a kettő nagy baj. Már magamnak is nehéz volt egy minden feltételnek megfelelő földet találni.

Könyvedet még mindig nem kaptam, várom kíváncsian.

Egészségünk megtámadhatatlan, kivált az enyém. Minden hidegek, melegek, a pusztákon éjjeli tanyázások dacára is és ez roppant szerencse reánk nézve, csak jó Farkasom sebes lába még mindég tökéletesen be nem gyógyult.

Köszönts magyar ismerőseinket, de különösen Beöthy barátunkat. Fogom-e őt itten már nemsokára üdvözölhetni?

Családommal együtt legszívesebben köszöntöm nődet, ígervén, hogy Klári leányom bővebb tudósítást írand hozzá.

Leveleinket fogjuk vinni Princetontól, a Missouri-status Mercer-countryának egyik városából.

Isten áldjon és örvendeztess meg Kossuth iránti minél elébbi jóhírekkel. Üdvözet és testvériséggel

hived: Újházi László.

Mr. Francis Pulszky, London, 8 Spring Street, Sussex Jordery, John Oppenheim et Co. New-york.

9.

New-Buda, Sept 7. 1850, Onette Thomson (Crooces)
Port, Decatur Country, Jowa

Kedves Öcsém Barátom!

Ha nem csatlakozom, Burlingtonból a belsőbeni vándorlásunk alatt írtam Neked utolsó leveletem. Most – amint látod – azon helyről írom már e soraimat, melyet a sors végzése szerint magamnak választottam új telephelyünkül. Hogy szülőiöldem emléket megbecsüljem s hogy mindenkor emlékeztessünk hazánk történelmére, melyek örökítve maradandak a világ évlapjaiban, telepünket Új-Budának neveztem, mely név ugyan jobban illett volna egy nagyobb telepnek, mindamellert egyről bizonyos vagyok, vagy még egyszer diadalmasan visszatérünk Ó-Budára, vagy e kisdud Új-Buda gyarapodni fog több magyarok által.

Minden vándorlásunk között ez volt igazán a

legfáradalmasabb s akadály teli. Július hó legheve-
sebb napjaiban igen nehéz szekereinket tört. utak és
hidak nélküli vidéken keresztül alig vontatták el
marháink és furcsa lett volna Neked a látvány, ha
az öreget fiaival együtt az ökröket csára s hajszra
hajtani szemléled. De csak kiállották a sarat nagyobb
szerencsétlenség nélkül, végre augusztus első nap-
jaiban megérkeztünk az Ígélet földjére, melyet már
előleges kémleleti utazásomkor kiválasztottam.

A jowai statusnak legdélibb részében vagyunk,
a Missouri-statustóli határtól mintegy magyar mér-
földre és a legszélső nyugodtól, t. i. a Missouri-folyó
és Indián-tartománytól csak mintegy 100 angol mér-
földre.

Szerettünk volna közel a hajózható Missourinál
lenni, de ott már minden jó helyeket elfoglalva ta-
láltam s így készítetve valék csak egy kisebb rendű
folyó partjait felkeresni.

Ha a választásomnak nem hízelgek, a vidék
igen szép a fent nevezett folyó mentében, hol ve-
gyesen tiszta gyepek (prairik) és még alig bántott
szép ősi erdők találtak. A föld általán fogva igen
termékeny, a tiszta gyepek jó erős hatos ökörfogat-
tal azonnal feltörhetők, az erdők makkot és diót bő-
ven termők és számos cukorjávorok is vágynak a
többi fanemek között. Amerre szemeim elterjedtek,
annyit foglaltam a Congressus szabad földjéből. De
egy akadályt mégis pénzzel kellett legyőznöm. Vá-
lasztott helyemnek vízbalpartja már egy telepes (squ-
atter) által volt elfoglalva. Hogy tehát a folyónak
mindkét partját bírhasam s hogy megkedvelt he-
lyemtől távozni ne legyek kénytelen, a nevezett squar-

tértől foglalási engedélyét megvettem s így hatalmamban van egészen a folyó, mely malmok és akármiféle gyárak építésére egészen alkalmas. Az éghajlatnak képe igen egészséges, az időjárás többnyire tiszta, a nap ritkán borít felhők mögé, az esők ritkák, anélkül, hogy a tenyészet szárazság által szenvedne. Csak egytől tartunk, hogy a tartomány hidegebb, mint gondoltuk, mert már augusztus végével igen hűvös éjék voltak s éppen ma volt az ez első dér. Az éghajlatról azonban mégcsak további tapasztalás után fogok igazán ítélni.

A squattertől egyszerismind egy rossz házat is vettünk, melyben eltelelhetünk s így házunkat csak tavasszal fogjuk építeni. Munkánk most szénagyűtésből és gyeptörésből állanak.

Velem idejönni még a magyarok vállalkoztak: hadbíró és őrnagy Birányi, huszárkapitány Jakocs, főhadnagy Kovács és polgári állású somogyi fi, Pomutz. Ok négyen egypár angol mérfölddel feljebb foglaltak helyet. Vannak körültem még igen jó tájak s kinek bátorsága s kedve van congressusi földre letelepedni, az jöhet ide s akinek pénze van, mivelte foglalási telepet is vehet.

Egyet akarok megjegyezni. Többnyire az a vélemény uralkodik: évtizedek múlva is lehet a szabad földön a legjobb választásokat tenni. Ez csalódás. Az alkalmas vidékek, ahol tiszta gyepek és erdők is együtt találhatunk, a Congressus szabad földén már elég ritkák. Aki jót akar találni, annak nem lehet sokáig időzni.

Rombauertől Californiából még nem kaptam tudósítást, én is csak most írhatok neki először, mert

paraszt létemre sok a munkám s csak akkor írhatok, ha az esős idő sátoromba szorít. Itt pedig – mint mondtam – nem sok az eső.

Hat ökrös, négy lovas parasztgazda vagyok, vágynak még négy teheneim, 10 juhaim, 40 sertésem, egy sereg tyúk s. a. t. Ez kezdetnek elég s valóban csak a tehének tartanak minket eleséggel, a disznóhússal csak télben fogunk élhetni. Egészségünk általán fogva még jó, különösen az öregeké, megtörténhetik, kedves gyermekeim néha szenvednek a hideglelésben, mely azonban nem makacs s inkább mulandó. Hazámbani kedveseimtől olykor kapok leveleket. Birtokom visszaadása s arróli szabad rendelkezés még ekkoráig sincs tisztában. A katonai zár íeloldozása után, alkalmasint a gonosz sárosiak műve következtében, a Fiscus számtalan követelésekkel állt elő és a zár más szín alatt megnyitattott, így tehát egy fillért: sem kaphatok hazámból.

Igazi nagy öröm közben Kossuthtól valahára válaszlevelet kaptam Brussából Máj. 27-ről. Egyszer-smind utasításokat, megbízó levelét az amerikai kormány irányában, amelyet azonban csak úgy fogok használhatni, ha annak némi clak alatti elfogadásáról magamat előlegesen fogom biztosíthatni, mivel ily megbízást nem lehet compromitálni. Utazásaim közt foglaltatik egy nagyobbyszerű kölcsönnek eszközése. Hitem szerént ez azonban nehezen fog sikerülni, mert az amerikaiak is inkább fizetnek sympathiával, mint pénzzel. Kaptam Lajostól egy az amerikai néphez intézett szózatot is. Derék munka, újra fel fogja éleszteni ügyünk iránti rokonszenvet. Közretételével vagyok megbízva.

Kossuthnak ez válasza második, Washingtonból írt levelemre, mert az elsőt – Londonból íratott – meg nem kapta. Ezek tehát mind régi dolgok s azóta tán sikerült nektek őt kiszabadítani.

Munkádat, vagyis kedves nődet, sajnálva még mindég meg nem kaptam s várjuk azóta. Nagy élvezet lesz reánk nézve itt a roppant csendes magány közepette egy hív lelki tápot nyerhetni.

Magyar ismerőseidet köszöntséd, különösen a jó embereket, kik nagyon ritkán vágnak, különösen Beöthyt. Mindég várom már megérkezését.

Szemerének kieszközöltem, hogy mint futár jöhet álladalmi amerikai sürgönyökkel Parisból Washingtonba.

Most Isten hozzád, barátom! Ne feledkezz el mirőlünk és üdvözöld derék nődet mindnyájuk nevében a legszívesebben.

Leveleidet címezzed e helynek neve alatt, via New-york, Princeton, Mercer-country, Missouri, Nine Eagles, Post-office, Decatur Country, Jowa

hív barátod
Újházi László

U. i. A congressus még mindig el nem intézte nagyobb szerű dolgait s így földadományozásunk tárgyára újabban nem került sor. Mozgatom ismét a köveket.

10.

Majthényi József, feleségéhez.

Branstadt július 27-én/850

Szeretett Kedvesem!

» . . Nekem egyedüli szándékom jövőre csöndes

visszavonult nyugodt családi életet szorgalom s ipar közt tölteni, a politikát megutáltam s bár mint okosodjam is, arra a meggyőződésre nem juthatok, hogy Magyar-honban, vagy bárhol is Európában a föntebb említett életet s célzt elérni lehessen. Én számot vettem magammal, számot a jövőmmel s azon meggyőződésre jutottam, hogy nekünk innét távozni kelletik oda, ahol csendes magányban egymásnak és gyermekeinknek élhetünk, mert jövőre senkinek s semmi egyébnek élni nem akarok s nem fogok. Kérlek tehát, légy oly szíves s írd meg valyon el jösz e bizonyossan a jövő holnapban, vagy talán nem jöhetsz? Az itteni körülmények kényszerítenek bennünket innét távozni, tudom hogy ily jó helyet többé nem találunk, bárhova menjünk is, jobban és olcsóbban sehon sem fogunk élhetni. Innét holnap délután fogunk távozni, Hamburgba megyünk: minekelötte tudósíthatnálak hová intézd a leveleket, küld H.-ba post restante, itt fogunk intézkedni, hogy az ideérkezett leveleid időközben oda utánam küldessenek, miután feltett szándékom Téged Hamburgban bevárni. Ha jössz, ne szólj ott senkivel, mert senki sem fogja egyéb hollétemet tudni, mint a Hotel de Brandenburgi vendéglős, ha tehát ott megérkezel, vezettesd csak oda magadat s kérdezd meg a vendéglöstöl hollétemet, az meg fogja mondani. Vigyázz, hogy ottani társainkkal öszve ne jöjj, mert azoknak sem fogjuk megmondani hollétünket, azoknak azt fogjuk mondani, hogy messze tovább fogunk utazni, ott mindenesetre bevárlak, történjen bármi. A levelek az utolsó adresse alatt lesznek küldendők, azonban mégis talán jobb lesz, ha a leveleket ismét a Wüppermann-

hoz St, Georgen Forstadt No 78, fogod küldeni. Tán nem volna jó, ha sokat kérdezősködnék a postán, tehát csak küld Wüppermannhoz. Hollétemet mégis inkább szeretem, ha a vendéglóستól fogod megtudakozni . . .

11.

Majthényi József, feleségéhez.

Aranstadt, augusztus 4-én/850

Szeretett Kedvesem! . . .

Ha tudnám, hogy azzal, ha hazamegyek volt hazámba, néktek, kedvesem, használnék, légy meggyőződve, egy percet sem késnék, de ha tudnám, hogy véle néktek gond s bú, fáradalom nélküli jövőt biztosíthatnék, kész volnék halált, vagy bármi hosszú üdéig tartó fogságot is kiállani, de miután tudom, hogy visszamenetellellemmel jövőnkre nézvést rajtatok nem hogy semmit sem segíthetek, de még tán segítség helyett nagyobb bánatot hoznék fejetekre, megbocsájtasz kedvesem, ha egyenesen és nyíltan ki mondom, hogy vissza nem mehetek, mert tegyük fel tehát, hogy holnap megérkezne a már rég várt s óhajtott Amnesztia, valyon mi történne azon befolyásos egyénekkel, azon nem várt esetben, ha Európa valamely nem várt részében hevenyiben valami zavar ütne ki, igen természetes, hogy azokat akkor úgy, mint mást szépen elfognák s elzárnák s ez igen természetes, mert azon esetre ők tulajdon érdekükben igen ostobául elfelekednének, ha nem azt tennék, s hogy meg tennék, arról meg vagyok győződve, de továbbá, ha fölteszem is azt, hogy ez mind meg nem történne is és az Amnesztia bekövetkezne, ha

visszamennék, mi biztosít engem a további üldözésektől? Mi a személyes ellenségeim ellenében? Mi a tettek elkeresztelésétől s így a más úton s más nevezett alatti büntetéstől? Talán az adott szó, vagy ígéret s kegyelem? Én, Lelkem, e tekintetben már annyit tapasztaltam, hogy ilyesmit biztosítéknak nem tarthatok, én reá semmit sem adok, de még mi több fájdalom, de rajtatok sem volna semmit is segítve, emígy pedig még talán leszek oly szerencsés értetek élhetni.

... Ezen esetben mondom, ha te nem jöhetnél, feltett szándékom Californiába utazni, s ott az aranyásáshoz hozzáfogni, azt pedig akarom s fogom üzni mindaddig, míg annyi vagyont nem szereztem, amennyivel biztos jövőtöknek alapja meg léssen vetve, akkor azután reménylem, mint amerikai polgár és élemedett, befolyás nélküli vagyonos ember, bántalom nélkül mehetek hozzátok és véletek nyugottan tölthetem a még hátra lévő néhány napjaimat. Tivardart még is, mint erántami szerelmed egyik kedves zálogát, szeretném magammal vinni, azért vagy hozd ki magaddal, vagy bármiképp küld ki valakivel. Ezen kérésemet ne tagadd meg, kedvesem, mert benne téged, kedvesemet, látva könnyebben türemdem sanyarú sorsomat. Azért kérlek mégegyszer, ne tagadd meg kérésemet, hanem mindenestre hozd vagy küld ki. Ha nem jöhetnél – a mint már mondám – kérlek, igen szépen kérlek, kedvesem, légy oly szíves és add el a Nyimi-részt talán; vagy I. bátyám, vagy mostoha fia, I. P. megveszik, magukra vállalván a rajta fekvő adósságot, a fent maradt sommát váltsd be Bécsben porosz papírokért, vagy ezüstért, de jutá-

nyossabb, ha porosz papírokért váltod be s küldd el, ha ez sem létesülhetne, akkor külgy csak annyit, amennyi az átszállításra kívántatik, vagy 1000, vagy legalább csak hatszáz ftot. Ezzel átmegeyek s tüstént hozzáfogok a munkához s hiszem, rövid idő alatt fogok annyit szerezni, mennyivel hozzátok vissza térhetek s ezzel bizonyosan nektek is többet fogok használni, mint azzal, hogy itt bármennyi időt vára-kozva s megint csak nélkülöd, hiába eltöltenek . . . Még egyszer kérek, kedvesem, válaszolj mentül előbb e sorokra s amennyire lehet, teljesítsd kérésemet . . .

hűn szerető
öreged.

12.

Altonán, augusztus 13-án/850.

Szeretett Kedvesem! Mint soraimból látod, előbbi tartózkodási helyünket, Branstatot, elhagytuk. Elhagytuk pedig azon oknál fogva, ha te jössz, hogy oly mélyen ne kellessen bejutnod ezen most háborúba keveredett országba, hol mindenesetre történjen is bármi, közelebb lehetünk a szabad Hamburghoz, közelebb a kikötőkhöz, hol mindenesetre könnyebb a menekülés. Megvallom, előbbi helyünket igen nehezen hagytuk oda, mert nem hiszem, hogy bárhol is találjunk oly oltsó és egyszersmind jó helyet, mint volt legközelebb odahagyott helyünk. Jól esett látni, hogy házigazdánknak is nehezen esett távoztunk, ki egy igen egyenes szívű, jó öreg ember. Itt vagyok tehát Altonában . . .

Még most is jönnek új meg új társaink hazánk-

ból, minden amneszticai kilátások ellenére is, úgy látszik, nem sok bizalmat helyezhetnek belé, de nem is lehet bízni benne még akkor sem, ha megadatik, kivált, ha az utóbbi modorban adatik, mert amint a Hamburgi Hírlapban olvasám, mindazok, kik szabadon bocsájtattak amnesztiával, policiális felügyelet alatt vannak s tartózkodási helyüket csak azon esetre hagyhatják el, ha bebizonyítják Americábai kivándorlásukat; megvallom, hogy ily amnesztiát elfogadni nem fogok, mert igen jól tudom, minő dicső egyének ügyelése alá fognék bízni, kik megtennék talán minden héten a jelentést magamviselőtől s még talán holmi toldalékokkal is. Ez volna a legszebb kilátás mentül előbb a hűsre kerülhetni, bezeg ezzel azután volna tirajtatok kedveseim nagyban segítve. Segítség elég, csak legyen ki viselhetné. Egyre kérlek, kedvesem, arra tudniillik, hogy semmi körülöttek keringő híreknek ne adj hitelt, mert az mind nem igaz, semmi változást, értem olyant, mely európai maradásunkat biztosítaná, ittlétünket csak tűrhetővé tenné is, reményleni nem lehet, hogy napról napra bizonytalan legyen személyes és vagyonsbiztonságunk . . .

Én most egészséges vagyok és tökéletesen biztosságban, itt házigazdánk jótállására magától a Policiától kaptunk tartózkodási engedelmet, tehát csak ide egyenesen intézd leveleidet, Lange Strasse in Altona, beim Uhrmacher Strange No 17 an Herrn J, Schwarz . . .

Forrón és hűn szerető Öreged.

13.

New-Buda 8 Sept 1850

Elnök Ur!

A nagy és nyugodt egyedüllétből, amelyet sz emberi sors változandósága jelölt ki számomra, megragadom a tollat, hogy Önnek szerencsekívánataimat elmondjam. Az Ön hazaszeretete és tehetsége először a második helyet jelölték ki Önnek ebben a boldog országban. A legfelsőbb lény akarata, aki az emberek élete fölött dönt, most a világ első helyére emelte Önt, mert egy dicsőséges nép és szabad ország vezetőjének lenni a legfenségesebb állás és a legnagyobb megtiszteltetés, amit egy, halandó elérhet. Meg vagyok róla győződve, hogy a közszabadság és az emberi nem boldogságára fogja felváltani. Isten tartsa meg erejét, hogy célját elérje! Ez a legőszintébb kívánságom.

Fáradtságos utazás után néhány honfitársammal Jowa-államban telepedtem meg (Decatur-country) a Croocet Fort-folyó partján, melyet az itteni kevés számú lakosság Thomson-rivernek nevez, a Congressus szabad földjén, amelyet izmos karunkkal, elszánt akarral kezdtünk megművelni, Ezt az akaratot mindig az az édes reménység lelkesítette, hogy a Congressus nagylelkűsége egyszer megadja nekünk, hogy ennek a földnek egy kis részét ránk íratja, amely földdel a sors oly bőkezűen áldotta meg ezt a szerencsés népet. Azok nevében, akik velem együtt egész vagyonukat feláldozták hazájuk szabadságáért és a nemzetek közös ügyéért, az Ön hatalmas segítségéért esedezem, hogy ezen levél a Congressus elé juthasson,

Szülőföldem szívemből soha ki nem törölhető emlékét, hogy megszenteljem s hogy mindig visszaemlékezzünk az eseményekre, amelyek a történelem lapjaiba már belevésődtek, telepünk helyét New-Budának kereszteltem. Adja az örök igazság, hogy a szabadságnak ugyanezen szelleme hassa át Öreg-Buda földjét is, mint milyen az Új telepeseit áthatja.

Néhány napja, végtelen örömmel kézhez kaptam barátom, Kossuth Lajos első válaszát, brussai dátummal, utasításaival együtt, melyeket kötelességemnek tartok megfelelő körülmények között bemutatni.

Kegyeskedjék, Elnök Ur, elfogadni mély tiszteletem biztosítását, amit jelen körülmények között csak alázatos soraimmal tudok kifejezni, de amit személyesen is szeretnék megújítani.

Alázatos szolgája:
Újházi László

14.

Francia szöveg: Ne-Buda le 8ieme Sept. 1850.
Monsieur le President!

Du milieu de la grande et calme solitude, que la fortune variable du sort, humain ma maintenant indique, îe saisie la plume, pour vous offrir mes felicitatione, Vetre patrietisme et Vos talents Vous ont assigne premierement la seconde place danscet heureux pays, la volonte de l'Etre-sufrême qui decide sur la vie des hommes, Vous a monté, a la premiere. Vui – a la premiere du mond, car être le chef d'un peuple gloria et oraiment libre, c'est la position la plus grandieuse et la plus honorable

qui peut être occupée par un mortel. Vous en userez – j' – en suis persuadé, pour l'intérêt de la liberté commune et pour le bon heur du genre humain, qui Dieu conserne Vos forces pour ca but! – C'est mon sincère souhait!

Après un voyage bien pénible me voilà établi avec quelques uns de mes compatriotes dans l'Etat Jowa, Decatur Country, sur le bord de la rivière Crooced Fork – nommée par les peu habitats Thomson River, – sur la terfe libry du Congrès, que non bras fortifiées par une volenté décidée – ont commence a labourer. Cette volenté est toujours ran-timée par le douce espair, que la magnanimité du Congrès daigne vous assigner une petite partie de cette terre, avec la quelle la providence a béni si richement ce peuple fortuné. Au nom de ceux, qui ont sacrifié avec moui toute leur fnrtune pour la liberté de leor patrie, et pour la cause commune des nations, j'implâre Votre puissant secour pour le pas-sage du billet présente déjà au Congrès.

Pour honorer la memoire de mon pays natif, qui ne peut pas être jamais effacée dans mon coeur, et pour nous rapeller toujours les événements, qui rester ont tracés dans l'histoire, j'ai nommé la peace, de notre établissement New-Buda dont jouisse main-tinant les colonistes de New.

Avant peu de jours j'ai reçu avec un plaisir infini la première réponse sur mes lettres, de mon ami Louis Kossuth, datée de Brussa; et des instruc-tions, les quelles je me terais un devoir de les pou-voir présenter dans des circonstances convenables.

Daignez agréer Monsieur le President l'assurance

de ma profonde estime, que les présentes circonstances me permettent exprimer seulement par ces lignes devonds, mais que je desire pouvoir renouveller persellement. – Jai l'honneur d'etre Votre très a le cisson serviteur

Ladislaus Újházi.

To his Excellenz the President of the United-States Millard Fillmore at Washington.

15.

9 G. Quebeck St. New Ro. London, Oct. 15 1850

Tisztelt Uram!

Amerikába indulok, de mielőtt Londont elhagynám, Önnek irántam tanúsított jóindulatáért szives köszönetemet e sorokban kifejezni alkalmat veszek. Az Isten áldja meg hát Önt, igen tisztelt nejét és kedves gyermekeit minden jóval s tartsa meg a nekem már tán örökre elveszett hazának.

Tisztelő honfitársa:

Grisza Ágoston.

Pulszky Ferenc úrnak,
London.

16.

Washington, D. C. 1850. október 21.

Mr. Ladislaus Újházi,

Igen tisztelt Uram,

múlt hó 8.-án kelt levelét akkor kaptam kézhez, amikor tudomásomra jutott, hogy az Ön fárasztó zarándoklása végre véget ért és talált egy helyet, ahol megpihenhet és remélem, ahol menedéket is talál, az új, de termékeny lova államban.

Fogadja kérem őszinte köszönetemet kedves jó-

kívánságaiért, amelyeket elnökké történt váratlan megválasztásom alkalmával küldött. Amikor Önnel itt találkoztam, sohasem reméltem, hogy ezt a tisztséget be fogom tölteni. Az isteni Gondviselés elrendelte, hogy magamra vállalam ezt az előkelő állást minden felelősségével együtt és hogy ez dicsőséget, vagy dicstelenséget fog hozni – az idővel fog csak elválni. Ön ismeri eléggé a hivatalos élet gondjait és bizonytalanságát és tudja értékelni az ott folytatott munkát. Én, bármi is legyen az eredmény, feladatomat lelkiismeretességgel és becsülettel kívánom teljesíteni és teljesíteni kívánom kötelességemet pártatlanul az egész országom érdekében.

Minden a Legfelsőbb Bíró kezében van, aki az emberek ügyeit intézi és Akinek igazságosságában és kegyelmében teljes bizalommal hiszek.

Mi folytatjuk változatlan utunkat, mint egy nemzet, amely nem avatkozik idegen háborúba. De népünk mély rokonszenvvel tekint mindenütt az elnyomottak felé és kész arra, hogy felszabadító kezét kinyújtsa azokhoz, akik szabadságügyükért szenvednek. Nem kételkedem abban, hogy a Congressus foglalkozni fog azokkal a magyarokkal, akik feláldozták mindenüket függetlenségükért és szabadságukért s akik most idegen országba száműzöttek.

Örömmel értesültem arról, hogy kapott híreket a nemes és lovagias Kossuth-tól. Én mindig boldog leszek, ha hallani fogok róla, egészségi állapotáról és jólétéről és mindig örülni fogok, ha kapok hírt Önön keresztül, amely nekem vagy az amerikai kormánynak szól.

Őszinte imádsággal az Ön egészségéért és jó-

létéért, valamint társai egészségéért és jólétéért vagyok az Ön

Millard Fillmore-ja.

Ab exitus: Millard Fillmore–Ladislaus Ujházy, the Hungarian Exile, New-Buda, Thomson River, Decatur Country, Iowa.

17.

New-Buda-on, Thomson River (Crookesport) Decatur Country, Iowa, 6 IX. 1850.

Kedves Barátom! Reményilem Burlingtonból – Jowában – megkaptad leveletem, melyben tudósítottalak, hogy útilevel éranti kívánságodra nézve egyenesen Washingtonból egy jó emberem, Tochman által íogsz egyenesen tudósíttatni. Ezen Tochman barátomtól az utolsó postával értesítettem, hogy intézkedésem tökéletesen sikerült, – t. i. Webster Daniel külügyi titkár rendelést bocsájtott ki a párisi amerikai követhoz, hogy Te az első álladalmi sürgönyökkel Parisból Washingtonba mint futár küldessél. Ez még többet ér minden úti levélnél, mert eszerint – alkalmasint minden költség nélkül átjöhetsz.

Igazi örömmel értesültünk közlapodból és rokonimtól kapott levelekből, miképen megengedetett nődnek Téged utólérhetni. Ezek régibb tudósítások lévén, reményilem régen együtt vagytok és indulóba Amerikába. Bár a kedvező sors megengedné, hogy mi is valahol együtt találkozhassunk, vagy ha letelepedni kívánsz, vidékemre jöhessél. A Te szomszédagod már csak felérne egy egész kolóniával.

Burlingtonig mi történt velem? nagyjából tudod. Rövid vonásokban közlendem veled további

sorsomat. Barátom! Csak Burlingtontól kezdődött az igazi fáradalmas és sok akadályokkal megküzdendő vándorlás. 180 angol mérföldet kellett menni a vidék belsejébe, többnyire járt utak és hidak nélkül. Julius hónap legnagyobb forrásaiban nehezen megrakott szekerekkel, miket vonni alig bírtak marháim. Ha láttad volna főispány uramat miként hajtotta szeke-
rében ökreit és miként diskurált velük fennhangon angolul, bizon elmosolyogtad volna magadat. De a szükség és az erős akarat mindenre megtanítja az embert. Így történt velünk is. Végre egy hónapi utazás után, augusztus 1-ső napjaiban elértük az ígért földjét, melyet telepeinknek még az előleges kémlelő utazásomkor választottam – s pedig még valami igazi szerencsétlenség nélkül – mulandó bajokat kivéve.

Vállalkoztak velem ide kijönni kivándorolt magyarjaink közül négyen: hadbíró és őrnagy Birányi, huszárcapitány Jakocs, főhadnagy Kovács és polgári állású somogy megyei Pomutz György. Én hetedmagammal lévén itt, mindössze csak 11-en szállok meg elsőül a vidéket. Segedelmek által annyit megtakaríthattunk, hogy kiki közülünk vonó marháival, némi teherekkel és a szükséges gazdasági eszközökkel el vagy on látva. Folyik tehát a munka, szénatarakítás és a prairinek – gyepek első feltörése.

A vidék, melyet választék, fekszik a jowai statusnak legdélibb részében, a Missuori-statusnak határától csak egy pár mérföldnyire, egy gyönyörű közeprendű folyó mellett, melyhez tiszta, egészséges vizére nézve kevés hasonló van az egyesült tartományokban. Azonfelül a folyó alkalmas malmi és

gyári építkezésekre. A föld magában – általán fogva – egyike a legtermékenyebb és legkövérebbnek, melyet az Unióban találhatni, könnyen – s bár száraz, bár nedves időben egyaránt művelhető, külön a tiszta-azonnal feltörhető gyep, külön a buja erdő, melyben elég cukorjávörök, makk és diót termő rak. A földművelés végett tehát itt fák irtásával korántsem kell bíbelődni. Az éghajlat; többnyire tiszta, verőfényes napok, egészséges lég. ritka esők, anélkül, hogy a tenyészet a szárazság végett szenvedni látszanék. Csak egy aggodalmunk van, hogy t. i. a vidék alkalmasint hidegebb, mint azt óhajtottuk és gondoltuk, mert már augusztus végével igen híves éjeket tapasztalunk. Majd meglátjuk tovább – ekkorig az éghajlatról még nem ítélnék tökéletesen.

Ha magamnak nem tisztelgek, családom számára igen szép tájat választottam és foglaltam bizony jó darabot – tetszésem szerint – a congresszus szabad földjéből, de hogy a folyónak mindkét partját bírhasam, kényszerítve voltam egy előbbi foglalótól – squattertől – foglalási jogigényét megvenni. Van különben körültem szabad hely még többek számára is. Ha tehát vannak, kik határozott letelepedési szándékkal és jókedvvel bírnak, azok idejöhetnek és a vidék jó voltában nem fognak csalatkozni.

Amint levelem hely és idő keltétől látod, teljesíttem kívánságodat és telepünket Új-Budának neveztem. E név ugyan jobban illett volna csak nagyobb telepnek, de egy látszik nekem bizonyosnak mégis csak: vagy mégegyszer visszatérünk diadalmasan Ó-Budára, vagy ha nem, úgy az Új-Buda nevelkedni fog.

Leveled tehát küld e helynek címzete alatt: via New-york, Princeton, Mercer-country, Missouri, Nine Eagle, Post office: Dacatur country, Jowa.

Az előbbi hét postájával kaptam az első levelet Kossuthtól, Brussából március 27-éről, válaszát második rendű levelemre, első iratomat ő meg nem kapván. Kaptam tőle egyszersmind némi utasításokat és egy, az amerikai néphez intézett szózatot, mely mindenestre jó hatást teend és ügyünk iránti rokonszenvet újabban fogja feléleszteni.

Itten a congresszusban még a nagy belső kérdések sem lévén eldöntve, földadományozásunk tárgya sem tárgyalatott, Mozdítom most újabban a köveket.

Köszönsed a többi magyarokat, különösen Telekit. Nemsokára majd neki is írok, most nem érkezem, mert paraszt létemre csak akkor írhatok, ha eső szorít sátoromba, itt pedig – amint feljebb mondom – nem sok eső esik.

Isten hozzád, a legközelebbi leveleink általi találkozásig – bár személyessé válhatnék – és ne felejdkezz meg az öregebbről, ki téged ifjabb barátját annyira szeret. Hived

Újházi.

Monsieur Andre Neuberg, Paris. (Szemere Bertalan) (Széchenyi-levéltár 1927, 5. η. sz.)

18.

A „Pesti Napló” londoni tudósítója közli Ujházy László newbudai levelét:

London, 1850. nov. 27.

A continens képes állásáról körülbelül mi is

annyit tudunk, mint önök: tudjuk, hogy mit sem tudunk! A hadseregek farkasszemet néznek, a fejedelmek hatalmasan fenyegetik egymást s hatalmasan barátkoznak és ha még lehető, ki is békülnek, mert tudják, hogy rájoknézve a háború akkor is baj, ha nem vesztenek s így az illetőknek aligha el nem mondják amaz ismeretes magyar közmondást: „Ha te az én zsidómat vered, én a te zsidódat ütöm!” Ily körülmények között, úgy hiszem, kedves dolgot teszek önöknek, ha egy hosszú, de érdekes levelet közlök, mely Észak-Amerika legvégső zugában, Jowában, Új-Budán (New-Buda) kelt. A levél tegnap érkezett, Ujházy László írja Beöthy Ödönnek Londonba:

„Kedves drága Barátom! Be fölötte sajnálom, hogy londoni, május 24-ről írt leveledet oly későn kapom, mert valóban, közös érdekünkben állott volna, hogy válaszomat elébb megnyerhesd. Ma hozta fiam leveledet a postáról, nagy örömünkre s irodalmi állapotom szerencséje, éppen lanyházik az eső, a mezőnek munkahelyéről sátrunkba szorultunk s így tüstént a válaszhoz foghatok, mert igazán szólva, mióta parasztcsalád lettünk, csak akkor írhatok leginkább, ha rossz idő jár. – Fölötte sok írni való lenne az itteni állapotokról és életünkről, de egy levél terjedelméhez kellvén szabnom jelentésemet, csak a dolog velejét fogom eléadni,

Velem együtt fogod érezni, kedves barátom, hogy egyedül a független életnek ellenállhatatlan ösztöne s hogy lelkem szabadságát, e legdrágább kincsemet megőrizhessem, bírtak arra, hogy számtalan akadályokkal megküzdve, a szabad státusok legvégső

nyugodájában keressem és üssem fel tanyámat. A szabadságot már mindenesetre élvezzük és a földet, mely minket becsületes munka mellett anyagilag táplál, majdán új hazánkként meg is fogjuk szeretni, a nélkül, hogy valaha Magyar hazánkat felednők, hol a szabadságot és honszeretetet együtt megízleltük. Mostani állapotom túrhetőségéhez csak az hiányzik, hogy valamely derék család szomszédomul telepedjék: szívem fő vágya lenne elérve, ha mi együtt élhetnénk!

Nem telepedém meg Wisconsinban, miként óhajtád, mert e tartomány hideg; mostani lakhelyem sem oly meleg, mint óhajtottam, de lejjebb nem mehetek, különben rabszolga-statusba kellett volna laknom, mi elvem ellen van. Megtelepedtem tehát a jowai status legdélibb részében (Decatur-country) egy pár mérföldnyire a Missouri-status határitól; megjegyezvén, hogy a kivándorlások nagyrésze mind Jowába vonul, mi e statusnak szép jövődőt nyit.

A föld termékenysége minden e részbeni kívánságot kielégít. A táj, hol megtelepedtünk, nagyobb-szerű völgyet képez, melyet a Thomson-river (más-ként: Crooked) kettéhasít. A föld maga, hol tiszta gyepbőf, hol vegyesen erdőből áll; a gyep ismét nagy lapos rétet képező, de nem mocsáros, vagy lassú lejtő, szántóföldje igen alkalmas: négy erős marhával könnyen feltörhető, amint én már gyakorlom is és ha egyszer fel van törve: két lóval könnyen szántható, mert fekete homokos természetű s olyan, hogy bár esős, bár száraz időben egyaránt szántható. Az erdők szépek, sugárfákból állanak s annyi diót és makkot teremnek, hogy a sertésenyész-

tés mibe sem kerül; csak a tél derekán kell egy kis tengerit adni a marhának. Fákat irtanunk nem kellett sehol.

A folyó e tartománynak egyik kisebb rendű folyama, tizenegy magyar öl szélességű, elegendő és tiszta vizet ad a legnagyobb szárazságban is. Hajózhatóvá nehezen válik, de több rohami vannak, hol malmokat és gyárat lehet építeni, ami a jövőre nagy érdeklődéssel bír. Magam a legjobb malmhelyet foglaltam el s a jövő tavasszal egy örlő- és fűrészmalom építéséhez fogok, mi ha meglesz, könnyen és olcsón fogunk építhetni.

Az állatok országa némi vadakat nyújt, melyek közül leghasznosabbak: a szarvasok, vadpulykák, gyeptyúkók és fácánok; de ezek nincsenek oly nagy mennyiségben, mint gondolám. Ragadozó állatok alig léteznek, kivéve a kis gyepi farkasokat, de ezek csak malacokkal és báránnyal harcolnak és a csörgőkígyók, de ezek gyávák, az embert nem támadják meg s mozdulatlanul várják be a halálos ütést, melyet erős vesszővel is végbevihetnek. Én már három kiirtottam, ezek egyike kutyánkat marta meg, iszonyú fájdalmakat szenvedett, de felüdült.

A szükséges ásványok közül mészkő, tanyánk körül elég található – s így mindennemű építési anyagban nem lesz fogyatkozás. Az éghajlatot többnyire derült napok jellemzik, mely időjárás ritka s szelíd esők által szakítottatik félbe; de a tenyészet azért nem látszik szárazságban szenvedni. Július és augusztus hóval igen híves napok járnak. Szeptember 8-án volt az első dér. A tél karácsony tájban kezdődik s a természet április elején nyílik meg.

Erős szelek eddig nem jártak, általában éghajlatunkat igen egészségesnek mondhatni.

Az itteni emberi faj, radicalis Yankeekből áll, ők az első bevándorolt angolok utódai; népesedésük ritka s csak a Thomson balpartjáig terjed el. A jobbparton én vagyok az első települő. Hátam megett, nyugat felé, kétnapi, lóhátoni járóföldre nincs emberi nyom, azonfelül ismét kezdődik a telepedés a Missouri felé, mely folyam a szabad státusok és indián territórium közt határt képez.

Kedves barátom! Azt kérdezed talán, miért nem telepedtem hajózható folyó, vagy tavak mellé? felelet: mert ily helyek, t. i. a jófélék, már mind elfoglaltak. Jófélék közé számítom azokat, hol a gyep az erdővel vegyest van; mert egyik a másik nélkül nem sokat ér. Összejártam lóháton e státust a Missisippi folyótól a Missouriig, azon helyet, hol megtelepedtem, legalkalmasabbnak találtam. Véleményem szerint, csalatkoznak, akik azt hiszik, hogy a congressus földén évtizedek múlva is könnyen letelepedhetnek. Ez a Yankee-faj igen vándorló nép, mindig előbbrenyomul s elkapja az ember orra elől a legjobb helyeket, hogy aztán a foglalási jogokat és igényeket későbbi telepedőknek jó áron eladhassák. Aki jó, szabad földet akar választani, ne késsék soká.

A Yankee jellemzéséhez megjegyzem, hogy jó emberek, de tudatlanok, műveltség nélküliek, minél fogva társaságuk élvezetet nem nyújt, azonban írni s olvasni tudnak. Legbecsesebb tulajdonságuk, hogy mindenki tulajdona előttük szent. Úton-útfélen hagyhatni mindent és soha semmi el nem vész. Megrohanásról soha sem hallani, a legtávolabbi tanyára

is fegyver nélkül, puszta lovagló vesszővel, bátran el lehet menni.

Ideérvén, több ezer holdnyi földet elfoglaltam, azt gondolván, hogy a nagyobb foglalás csak haszonnal jár. Azután, a hazában maradt, megházasodott legidősebb fiamat is várom és vöm, Nagy Károly családját. Végtére is annyit tartunk meg, megnyit vagy a congressustól kapunk, vagy megvehetünk; a többit, az elfoglalás jogaival el is adhatjuk. A foglalást kezdetben a folyam jobb partján tévém, de hogy birtokosa lehessen a folyam mindkét partjának, különösen a jó malomhelynek, megvettem ötszáz dolláron a folyam balpartján az egyik Yankee-nek foglaló telepét. Kaptam vele egy rossz, inkább kunyhóhoz hasonlító házat, egy rossz istállót, 10 acrenyi tengeri termést, 40 sertést és 4 köpű mézet. A telet, némi igazítással, e házikóban tölthetjük, tavasszal pedig a jobboldalon, mert ez szebb vidék, lakóház építéséhez és gazdasági épületekhez fogunk.

E vidékre magyarjaink közül eljöttek még négyen: Birányi hadbíró, volt őrnagy; Takács huszárkapitány, az ki századával Gallicziából honunkba jött; Kovács főhadnagy és Pomutz somogy megyei; e szerint mi magyarok két telepet képezünk, ők szinte a folyam mentében telepedtek meg, de néhány mér földnyire íöllebb, úgy, hogy két Yankee-telep esik közibénk.

Barátom! a jobboldalon, a tőszomszédságomban van még egy gyönyörű, több ezer holdnyi tag, kevesebb erdővel, de szebb gyeppel, szinte a folyam partján; ezt számodra feltartom, de kívánnék tőled mielőbb biztos elhatározást, mert időről-időre több

hazánkfiai írnak, kik szinte telepedni szeretnének; pedig neked szeretném adni az elsőséget. – Telepem egyik előnye abból is fog állani, hogy maholnap a washingtoni kormánytól postamesternek neveztettem ki. Jovának egyik szenátora, maga jószántából ezt nekem kieszközlé. E posta által St. Louisval s így a polgárosodott világgal, egyenes és biztos közlekedésben fogunk állani.

Én mindennel el vagyok látva, mi parasztgazdának szükséges. Mosolyognál, ha látnád mikép az egykori felsőházi tag, politikus beszédek helyett két katona fia segítségével rövid „hejsz” és „csá” szavakat intéz ökreihez; de jó mester a szükség s hamar leszünk ökrészek is, lovakkal is úgy tudván bánni. Különös, hogy az amerikai marha, mely soha pórázon nem áll, hanem a végetlen pusztákon tökéletes szabadságban él, a legszelídebb és legjobb akaratú, annyira, hogy még rossz erkölcsű lovat Amerikában nem láttam; jele, hogy a szabadság még az oktalan állatokban is javítja az erkölcsöt.

Ha te idejössz, neked mint magános embernek, cselédre leend szükséged, egy férfi cseléd havi bére 8-10 dollár; ezeket a kikötőben, vagy a bevándoroltak közül lehet választani, vagy a Yankeek fiai közül fogadni; mert itt annyi a gyermek, mint a csillag az amerikai zászlón. A megkívántató épületek 200-300 s a szükséges háziállatok 500 dollárba kerülnek. – Mi, minden cseléd nélkül vagyunk; de van három munkás férfi: én és két fiam és két munkás nőm, feleségem s idősb lányom: 12 éves leánykám és 9 éves fiam is sokban segítenek.

Hazámból s birtokom romjaiból eddig egy fillért

sem nyerhettem. Mi fog e részben történni? nem tudom. – Kénytelen vagyok, aggodt napjaimban új létem alapítását az A betűn kezdeni; de csak erőt s egészséget adjon a sors, még bátor vagyok megküzdeni minden akadályokkal. Zúgolódni nem fogok, mert saját akaratomból a forradalombani részvét s első lépést megtettem, jól tudtam, hogy mindenemet kockára teszem! – Azt írod, kedves nőd és gyermekeid nélkül nem indulhatsz; igen természetes, nem lehet ily szent kötelékeket tágítani. Be boldog vagyok én, hogy családom közepette lehetek: adja Isten, hogy te is mielőbb élvezhessd azon megnyugvást: megosztani bajt és keserúséget tieiddel. Köszönöm érdekes közléseidet, oh! be jól esik a csöndes magányban hallani valamit barátainktól; a család ilyenkor a munka után körbeül a ház előtt, a tűz körül s egyik olvas, a másik lesi szavait.

A congressus Kaliforniával s a rabszolgai kérdéssel van elfoglalva; a föld-adományozásra utóbb kerül a sor. Azt mondják Washingtonban, csak telepedjem a congressus földjére, nem fognak feledni bennünket. Midőn St. Louisban voltam, ügyünkben nagy meeting tartatott, s a congressushoz folyamodvány intéztetett. Tiszteld nevemben Cobdent s közöld vele létem jobb vonásait; megvagyok győződve, hogy szívesen veendi, azon részvétnél fogva, melyet irántam tanúsított. Azon őszinte kívánattal zárom be soraimat, adjon Isten erőt és lehetőséget idejöhötned, hogy e bár szegény, de mégis oly független életet, velem együtt élvezhessd. Sátoros-ünnep lesz házamnál, ha veled találkozhatom. Áldjon az Ég utolsó ízigen.

Ujházy László.”

(Közli: P. N. 1850 XII. 14.)

19.

Majthényi József levele, feleségéhez.

Altonán, november 28-án/850.

Szeretett Kedvesem! . . .

Mondd meg kedvesem, hogy képzeljem s higgyem azt, hogy te engem kövess Americába, ha nem voltál képes magadat elhatározni egy rövid hamburgi útra, én ezzel már tisztában vagyok azért, ez szerént fogom irányozni intézkedéseimet . . .

Utolsó kérésem hozzád ím ez, amint következik: ha elhatározhatnád magadat a vélelmi kívándorlásra: mert én jövő májusban okvetlen megyek: mert szavamat adtam, mert társaságba léptem s ettől vissza maradni nem akarok, szavamat megszegni soha semmi szín alatt nem fogom s mindig szoktam tartani s így nem áll hatalmamban véled kivándorolni ha nem ez ép a Te hatalmadban áll, ha tehát májusig elintézed dolgaidat s jösz, együtt megyünk s én az emberek legszerencsésbbikének érzendem magamat, ha nem jösz, kénytelen leszek magam menni, ...

Azonban nem is észak America a mi célunk, hanem Dél-Americának nyugoti partján fekvő Chilli köztársaság, ennek éghajlata a világon a legegészségesebb, itt semmi chronicus nyavalyákat, hideg-
lelést s ragadványos nyavalyákat nem lehet tapasztalni, a meleg soha sem haladja meg a 22 fokot s öt fokon alól soha sincs a meleg, az élelem mód igen olcsó, a napszám 9 schilling azaz 20 krajcár pp. A kamatláb, ha az ember kereskedőknek hosszabb időre költsönzi pénzét, holnaponkint kap 2½ percentet, vagyis évenkint 20 percentet, ha az ember fertály évi felmondásra rövidebb időre és biztos helyre korma-

nyi biztosíték mellett kölcsönzi ki, akkor kap rendszeren 12 percentet, ha pedig minden pillanatbani kifizetésre 9 percent, tehát már ebből is át fogod látni, mily élénk ott a kereskedés és hogy ott az ember ugyanazon kapitálissal mégegyszer oly vagyonos, mint Európában, amelyet innét átvisz. Ha az ember a sokkal olcsóbb életet az európainál számításba nem veszi is, a földnek az ára, ha az ember erdőt, prairit, rétföldet – egyet a másikba vesz – 8 holdnak az ára 3 spanyol tallér, vagyis 6 ft. Napszámost eleget kapni a már fentebb megírt árért, úgyszinte cselédet is. Ez utóbbi Észak-Americára nem egészen áll, mert ha kapni is napszámost és cselédet, igen drága: körülbelül 3–4 pftba kerül egy közönséges napszámos. Chilinek a földje jobb, productiv erejű, mint az egyesült Státusoké s mi tapasztalásainkkal s mi szokásainkkal és tudományunkkal mindig jobban kiállhatjuk a versenyt a chileusokkal, mint ayenkeekkel. Chilitiek, institúciók szerint, oly szabadok, mint az egyesült Státusokban. Szabad vallásgyakorlat, azonban előnyt találnak mégis a pápisták, miután a kormány inkább kedveli. A barom felettébb olcsó, egy igen jó hátaslónak az ára 6 tallér = 12 ft. Egy borjas tehén ára 4 tallér, egy tanult ökörnek az ára 12 tallér. Már ezen árból át lehet látni, mily olcsó lehet ott az élet, következőleg könnyű; mi ezen tudomást nem csak leírások olvasása után, hanem oda való s onnét jött egyénekkeli értekezésből merítettük, a többek közt épen e napokban érkezett ide valami Jermann nevű egyén családotul, ki ezelőtt 18 évvel költözött oda át s ott egészen vagyon nélkül megtelepedvén, elvett egy szegény nőt s most tizennyolcz

évi szorgalma után van neki 14 quadrát mértföldnyi birtoka s millionairnek mondhatni s így mindenki, kivel e tájrul beszélünk, nem győzi eléggé dicsérni e köztársaságot. Adó nem nyomja a lakósokat, a policia a lehető legjobb, úgy hogy minden rablásért és erőszakos betörésért jót áll s az elrablott értéket pótolja, ezekből ítélve állíthatom, hogy ott szorgalommal az ember szerencséjét teheti. Irtunk már az ottani kormánynak s a települési feltételek meghatározása és velünki közlésére felszólítottuk. Nem kétlem, miként mártiusig a felelet meg fog érkezni, a levelet melyet oda irtunk, le fogom írni s más alkalommal néked megküldöm, úgy majd a kapott feleletet is, melyet mindenesetre közölj Stefivel, ő mint okos ember, fog belőle ítélni. Mi már a Köztársaság itteni képviselőjétől kaptunk passusokat is, melybe Téged is beleirattalak s ez is mutatja, mily nagyon bíztam erántami szerelmedben s adott szavadban . . .

Immár mennyi nő kijött férje után s egynek sem lett baja, de mindezen úttóli félelmét nevette ideérkeztekor. Csak tegnapelőtt érkezett Zontagné, négy nappal ezelőtt Joliné és mind baj nélkül s nekem mégis azt veted szememre, hogy én nem törődök vele bármi történjen is veled. Ám iszen, ne félj kedvesem, nem foglak többé kéréseimmel zavarni, nem fogok vele többé terhedre lenni. . . . e levelem foglalja magában hozzád legutolsó kérésemet . . .

Leveleimet adressálhatod An Herren Gabriel Geier, in der Langen Gasse Kupferschmied meister in Altona.

Isten veled kedvesem, ne haragudj rám, bo-

csáss meg, ha bántlak én nem tehetek róla, Anyánk kezeit és téged és szegény gyermekeinket csókolván, maradok holtig szerető szerencsétlen

Öreged.

20.

New-Buda, 1850. decemb. 3.

Ujházy levelének kivonatja.

... „Én mindennel elvagyok látva, mi egy jó gazdának szükséges, nagyobb földművelési vonó eszközökkel, kézzel, marhákkal, t. i. 4 kanczával, 6 jármos ökörrel, 4 borjus tehennel, 40 sertésekkel, 10 juhokkal, s némi aprómarhával. Többnyire már Illinois státusban megvettem, s tulajdon vonatomon mentem telepemhez. 1 Ló ára 60-70 dollár, – egy pár ökör ugyan 60-70. 1 tehén 10-15. A juh és sertés igen csekély árú. Szekereket, eszközöket megvehetni 500 dollárral; ideértve némi bútorokat és konyhaedényeket. Valamivel csinosabb házat s némi gazdasági épületeket kiállíthatni 300 dollárig. Egy îérîi cseléd havi bére 8-10 dollár. Egy napszámos bére 50-75 centig megy, és tartás, kívántatik élelmiszerekre – az első évben – míg az ember saját terméséhez jut, 200-300 dollár. A gazdasági s házi eszközöket is St. Louisban vásároltam, nagy választás lévén e szép kereskedő városban.

Nem hagyom érintetlenül, hogy körültem meg lehetős kész gazdaságot is vásárolhatni 80–1000 ackernyi, mívelt, körülkerített földdel, ellakható házzal, némi gazdasági épülettel, körülbelül 1000 dollárért. Ily gazdaság mellett még elég lévén a tovább foglalható prairi és erdő.

Nem mentem Wisconsinba, mert melegebb tartományt kerestem és a mai lakhelyünk Wisconsin legdélibb részénél is 2 egész geogr. fokkal lejjebb fekszik és még ez sem egészen oly meleg, mint tulajdonképpen kívántam. De lejjebb nem mehetek, különben rabszolgai státusba kellett volna költözködnöm, mi elvem ellen volt. Telepedtem tehát a Jovai-státus legdélibb részébe, Decatur countrijába, csak egy pár angol mérföldre a Missouri-státus határitól, megjegyezvén, hogy a kivándorlás nagy része jelenleg mind Jowába vonul s ez oknál fogva a státusnak mások feletti jövője nyílik.

A föld termékenysége minden kívánságot kielégít. A táj, hol letelepedénk, egy nagyobbserű völgyet képez, melyet a Thomson-river északról délnek kettéhasít. A föld maga hol tiszta gyepből – prairiből –, hol vegyesen erdőből áll; de a tiszta gyep képezi a nagyobb kiterjedést. A gyep ismét 3 kategóriába esik: egy része laposság, rétet képező, de azért az áradástól többnyire ment, mocsárok nem lévén, ezek felett nyúlik el a lassú lejtő, szántóföldnek igen alkalmas, és ezek felett újonnan a prairiknek platója dombokból álló és pompás legelőt nyújtó.

Szántóföldek képzése végett itten egy fát sem kelletik irtani. Az erdők szépek, nagy sugárfákból állók, köztük számos czukorjavor s annyi dió- és makk-termés, hogy a sertéstartás mibe sem kerül. Meg kell még jegyezni, hogy a föld fekete, némi homokos természetű. Thomson hajózhatóvá alig válható, de több oly rohamokkal bír, hol malmokat s gyárat alkalmasan építhetni.

Az éghajlatot jellemzi a többnyire tiszta derült

napok, mely időjárás ritka szelíd esőkkel szakítottatik csak félbe, de azért a tenyészet a szárazság miatt nem szenved. Július és augusztus igen heves forró napokkal járnak.

Ide érvén a Congresszus szabad földéből, mely már mért föld, jó nagy darabot foglaltam, több ezer ackereket, gondolván, hogy nagyobb foglalás sohasem árthat, sőt csak használhat, mivel ily foglalás a vétel elsőbbsége jogigényével jár. En a jobb parton foglaltam, de egy igen alkalmas malomhely biztosítása végett a balparti egyik foglaltól is megvettem foglalási jogigényét 500 dollárokért, s kaptam e tétellel egy rossz, inkább kunyhónak nevezhető házat, egy rossz istállót, mint egy 10 ackernyi tengeri termést, 40 sertéseket, 4 köpű méhet. A biztosság itt oly nagy, hogy bizton lehet mindent kint akárhol hagyni és soha semmi el nem vesz, mert a másé szent”.

Ujházy fog egy fűrészmalmot is építeni, már meg is alkudott egy st.-louisi építésszel a felépítése végett, s annak építéséhez a jövő tavasszal hozzá fog fogni s így ebben sem lesz hiány. Közéleben egy jó vízi malom is van, ezt Lukács leveléből is láthatod.

Isten veled kedvesem, csókollak ezerszer a gyermekekkel együtt. Egy pár jó férficselédről és egy nőcselédről gondoskodhatnál, aki magát reá szánná a kivándorlásra. Sokba nem kerülne, miután most jövő májusban, midőn sok északamericaiak fognak általjönni Londonba az Industrie Austellungot meg nézni, 100 francba kerül egy személy szállítása s mi

jegyek szerzése végett New-Yorkba fogunk írni, miután ily olcsó jegyeket az utazásra csak ott kaphatni s most már Liverpoolból 10 nap alatt New-Yorkba utazhatni..... Szerető Öreged.

21.

Majthényi Józseí, feleségéhez.

Altonaan, december 10/850.

Szeretett Kedvesem! (A levél elején jelzi, hogy Wüppermann címére küldött pénzt megkapta és köszönetet mond érte.) ... A pénzt 17-ik decemberben vehetem csak fel, de neked kedvesem még is Schapringert kérdőre kell vened, mert a pénznél nagy a veszteség, körülbelül 11 porosz tallér, vagyis 17-18 ezüst forint, én nem Schapringert okozom, hanem okozom a bécsi kereskedői házat, hol ő a pénzt lefizette, mert énnekem a 400 ft. ezüst húszasokért kellett volna, úgymint múltkor beváltottam pénzemet, kapni 266 porosz tallért és 26 schillinget s most 255 porosz tallért fogok kapni. Ily formán 11 a veszteség. A hiba, véleményem szerint, fekszik azon bécsi kereskedői házon, aki ide avizálta, mert neki kellett volna 530 bankó márkát avizálni s csak 510-et fizetett ki. Ez baj, mikor az embert nyomorúságában így is csalják s pedig szerencsések s gazdagabbak, azért kérlek, tégy lépéseket Schapringernél s ne hagyd a bőriben elveszni indult summát a bécsi kereskedőnek. Majd ha felvettem a pénzt, megküldöm a bizonyítványát azon banquiérnek, aki kifizeti, arról, hogy mennyit fizetett le, azon számítással együtt, hogy az általad küldött s letett somma után mennyit kellett volna kapnom.

Paulina férjével együtt tisztelnek, még itt van s hihetőleg haza sem fog menni, mert plenipotenciát küldött haza vagyona eladatása végett. Az én szállásomban most Varga lakik nejével és én ugyan előbbi házigazdámmal lakom más szobában. Fizetek házbért 8 márkát. Vargáékkal együtt vezetünk menaget, azaz egy helyről hozatjuk az ebédet s együtt eszünk. Ok igen szíves emberek, neje igen eszes, komoly s modest, igen jó egyetértésben élnek s a szerencsétlenséget, mely őket velünk közösen nyomja, kölcsönös gyengédséggel s szeretettel iparkodnak pótolni s ezt nekem látnom s nézmem kell, azon gondolatok közepette, mikor én is lehetnék ily szerencsés, miért kell ezt még is nélkülöznom . . .

Isten veled kedvesem, Anyánk kezét, téged a gyermekekkel együtt ezerszer csókolván, Isten oltalmába ajánlva maradok
 örök hű Öreged.

22.

A „*Pesti Napló*” londoni tudósítója közli *Lucács Sándor két levelét.*

London, 1850. dec 24.

Nem kétlem, élénk, őszinte rokonszenvvel olvasták önök Ujházy László újbudai levelét, melyeta Pesti Napló 232. számában közölt. Tegnap ismét egy levelet kaptam Amerikából, L. S.-tól. A szeretet és fájdalom szavai, melyekkel barátjához szólt, magamnak tartom, de közlöm önökkel saját személyének és amerikai telepedésének vonatkozó sorait:

I.

„Kedves Barátom! Az ember labda a sors ke-

zében! – Az események jobbra-balra dobják s ki tudja, ha kit a gyermekkorok édeskedves szép emlékei egy szép vidékhez szelíd szeretettel kötnek, ott fogja-e a férfikornak tevékeny éveit átélni s ott iogja-e fejét nyugalomra hajtani? vagy talán más tért rendelt a sors cselekvéseinek, más országba, vagy világrészbe üzte, hogy elfáradt testének, idegen, hideg földön találjon nyughelyet? Ha a múltra visszaemlékszem, ha a jelent vizsgálom, s jövőbe nézek, szívem és eszem erős tusát vívnek s hogy nyugodt lehessenek, a számító hideg észhez kell folyamodnom, ki kell tépnem a forró szívet kebelemből.

Liverpoolból kedves nőmmel s anyósommal, harminchat napi nehéz, kellemetlen, borzasztó tengeri út után, szerencsésen New-yorkba értem. Az első tíz nap alatt három rémitő szélvést állottunk ki, egy-egy szélvész rendesen szakadatlan 36 óráig tartott. Ki a tengeren nem tapasztalt vést, annak a tengeri utazás kellemetlenségéről és borzadalmairól fogalma sincs. Ki Amerikába jő, kettőre el kell szánva lennie: 1-ször el kell tudnia szakadni szülőföldjétől; 2-szor túrnie kell a tengeri út leírhatatlan kínjait; ki e kettőre erőt érez magában, bátran jöhet Északamerikába, itt a munka után nemcsak becsületesen fog élni, hanem vagyont is szerezhethet rövid idő alatt. Ha mégegyszer utaznám a tengeren, gőzösön tenném az utat; igaz, hogy kétannyiba kerül, de az embernek alig van ideje a haragos tenger hullámain csodálni, alig van ideje a nap leírhatatlan szépségű kelte és nyugtát imádni, alig van ideje az utazás kellemetlenségeit érezni s 8-10 nap alatt Amerikában van.

New-yorkban, míg dolgaim elintézem, tíz napot töltök s volt alkalmam a szabad státusok fővárosát, intézeteit s népét megismerni. New-york szép város, egyes részeiben szebb, mint Európa bármely városa, bámulatos szépségű fejér és barna márványházak, templomok, intézetek vannak itt; de a házak nagyobb része, valamint Amerika többi városaiban is fából építvék, 3-4 emeletesek s kívülről tarka színekkel kicifrázvák. Ez oka, hogy a tűz itt gyakori, de az oltó intézetek jók; az amerikai föl sem veszi a tüzet, csak akkor hagyja ott a házát, ha szomszéda ég. – Amerika minden kigondolható jótékony intézetben bővelkedik, az intézetek megfoghatatlanul szaporodnak s mindig egyesek művei; ha valakinek eszébe jut intézetet alapítani, csak föl kell lépnie s száz meg száz pártolóra talál. – Hát a sok különböző s egymás mellett oly békésen megférő vallások! az európai ember belefárad, míg minden 20-30 vallásfelekezetnek szertartásait végignézi. A szabadkőmívesek társulatának Amerikában közel négymillió tagja van; a részvét és szeretet, mellyel egymás iránt viseltetnek, legszebb vonása e társulatnak; ha valamelyik szabadkőmíves bármi csapás által elszegényedik, azonnal fölsegítik, ha valamely ügyet kezd, felkarolják ügyét s bizonyosan haladni fog. – A szépművészet és szépirodalom a benszülött amerikaiak között nem igen honos: jellemvonása az amerikai népnek, hogy minden újdonságot hévvel felkarol és bámul; de ha szemeit kinézte, ha torkát a magasztolásokban kilármázta, mint elviselt ruhát félredobja. A zenében ki mondhatatlanul hátravannak, a legszebb amerikai nemzeti zene nem sokkal jobb az európai medvetán-

coltatónál; hát még a tánc minden európai táncból a legildomtalanabbul van összefércelve, minden kellem nélkül. – Az ipar és kalmárság szintoly magas fokon áll, mint Európában; a legdrágább s legizletesebb tárgyon kezdve, a mindennapi haszontalanságig, mindig oly tökélyel állítatják ki, mint a világ legmíveltebb részeiben; de a jeles iparosok, mind európai bevándoroltak. A behozott czikkekre nagy vám van vetve, ez oka, hogy az amerikai iparúzők haladnak s mindennek két, sőt hárommannyi ára is van, mint Európában. A házépítésben hátravannak; külseje a háznak csinos, de belseje ízlés és kényelem nélküli, egyik szobából a másikba többnyire lépcsőkön juthatni, a folyosók setétek, a lépcsők keskenyek, a kémények füstölnek. A kalmárboltok külsejének nagyszerűségét csak az képzelheti, aki Londont látta. Hát maga a kereskedés? Amerikában több gőzös van, mint Európában ladik; az előkelő városokban naponta 200-300 gőzös érkezik meg: bevándoroltakkal, czukor-, kávé-, liszt-, pamut- s egyéb kereskedelmi czikkekkal. Az amerikai ember hideg, keveset beszél s még kevesebbet nevet; saját tárgyán kívül mással nem igen foglalkozik, de amihez fog, ahoz ért is, nem sokat, de folytonosan dolgozik. Járdataposó henye ember itt nincs: minden ember saját szerencséjének kovácsa, a szabad státusok institutioi gondoskodnak, hogy saját szorgalma után minden ember élhessen. A nők együgyűek, fényűzők, lusták, piszkosak: – sokat mondok s egy szóval sem írtam többet a valónál, s mi a legfeltűnőbb, a férfiak mégis szolgai alárendeltségben vannak a nők irányában. Ha van, akire csapást kívánnék csak

azt mondanám, vegyen magának amerikai nőt!

Barátom! – indulok Jowába, Új Budára, Ujházy Lászlóhoz. E leveletem együtt egy másikkal küldendem, mely jowai megtelepedésemet tárgyalandja.”

II.

„Kedves Barátom! New-yorkból október elején megindultam, Jowa felé s többet utaztam 2.000 angol mérföldnél vaspályán és gőzösön. Az amerikai gőzösök igen szépek és kényelmesek, mindenkinek saját külön kis szobácskája van s ezenfelül a nőknek és férfiaknak fényes társalgási termeik. Utam hegyen-völgyön, őserdőkön s nagy fáradsággal ápolott tanyákon vezetett keresztül. – Megtelepedhettem volna közelebb is, mert Indiánéban, Ohióban van még sok szép és jó föld, de ennek nagyrésze már el van foglalva s csak drága pénzen vásárolható. A kongresszus területén s oly földön akarván megtelepedni, melyen gyepek is van, erdő is van s a lég egészséges – Jowát választám. Utamban tapasztalám, hogy a magyar név tiszteltetik mindenütt. Jowa, földjére és éghajlatára nézve igen hasonlít a Magyarországhoz; a Missouri és Mississipp között, több apró folyó hatítja keresztül; a folyók partjai rendszeren 2-3 mérföldnyire be vannak növe erdőkkel, de az erdőtől jobbra is, balra is gyönyörű s elláthatatlan nagyságú gyepek terülnek el egyik folyótól a másikig. Van itt róna gyepek, melyek nagyobbak Magyarországnál, melyen a legjobb széna terem s minden színű, illatú s előttünk ismeretlen virágok buján tenyésznek. A sok ezer és ezer, szabadon tenyésző marha között egy soványát, egy beteget sem láttam,

mind olyan, mint aminőket az alföldről a bécsi vágóhídra szoktak hajtani. Jowa egy negyedrészában már már városok is vannak s igen sok tanya. Kaliforniát kivéve, egy státusnak sem szaporodnak úgy lakói, mint Jovának; a városok s tanya rendszeren 8-10 mérföldnyire vannak egymástól. Minden tanya egyszermind vendégfogadó.

Hat napi utazás után a Thomson folyó partjához értem s egy őserdő tövében, vászonsátor alatt az ősz és szorgalmas Ujházyval és családjával találkoztam.

Ujházy és családja nagy örömmel s megelőző kitűnő szívességgel fogadott. Estve, a sátor előtt, a vízparton nagy tüzet gyújtottunk, a tüzet körülültük s késő éjjelig magyar hévvel s hideg angol számítás-sal tanácskoztunk. E kedves család körében sok kellemes órát töltöttem. Ujházy család jövő évre fog építeni. Ujházy és családja igen óhajtá, hogy szomszédságukban megtelepedjem; de az ajánlott földet céljaimmal nem találtam egészen megegyezőnek. Másnap Ujházyval együtt a tőle 1½ órányira lakó magyarokat meglátogattam. A Thomson balpartján lakik csinos kis házban Takács volt huszárszázados, egyedül; tőle egy negyedórányi távolságban laknak egy faházikóban Pomutz, Virányi és Kovács, kik együtt gazdálkodnak. Nagy sátoros ünnep volt, midőn közöttük megjelentem. Rövid szíves magyar barátkozásuk után Ujházyval megindultam, számomomra földet keresendő, Hegyen, völgyön, vízen, mezőn, árkon és rónán keresztül jártunk lóháton, reggeltől késő estig; végre nyolcadnapra találtam jó szép, egészséges, nagy congresszus-földet, melyet tüstént elfog-

laltam, körülhatároltam s a jövő tavasszal a gazdálkodást meg fogom kezdeni.

A föld, melyet elfoglaltam, a Thomson mindkét partján van, 2 ½ órányira Ujházytól, 20 négyzet angol mérföld s tesz mintegy 12.800 magyar holdat; egy negyed részét három szép hegy s völgyek foglalják el, a hegyek földje igen jó, egy bokrot, egy kövecset nem láttam rajtuk, gyönyörű, szelíd gyepel vannak benőve s itt-ott források csörgedeznek, s bor-, gyümölcs-, gabonatermesztésre, de főleg marhatermesztésre igen alkalmas. Földemnek másik negyedrésze platán, fehér és fekete nyár-, makk- és diófa erdők teszik s terem annyi makk, hogy télen nyáron akár húszezer sertésnek elég lenne; a többi $\frac{2}{3}$ rész, egyenes, kövér gyepség, melynél gabonatermesztésre s marhatermesztésre alkalmasabbat soha sem láttam, el lehet rajta tartani 10.000 darab marhát is. Az erdőben az 5-600 éves sűrű fák között hét gyönyörű gyepség van, melynek legnagyobbika tesz mintegy száz holdat. A fű egy és két láb magas, szelíd természetű, puha, mint a selyem s közötté sajtászerű, előttünk ismeretlen virágok tenyésznek. A gyep hosszának központjában, az erdőszélben, 20 lépésnyire a víztől egy szomszéd amerikai által 30 láb hosszú és 24 láb széles lakóházat építtek erős tölgyfából, ára 110 dollár s március 15-én végkép elkészül. Házamtól balra, alig 200 lépésnyire van egy sóstó, 100-200 holdnyi területű; idejárnak estenkint a szarvasok, pulykák, vadludak és réczék; a vad, különösen a fogoly annyi itt, hogy egy negyedórai vadászat által annyit keríthetni, mennyi szükséges. Kelétről elfoglalt földem határainál megy

el a kaliforniai út. A Thomson folyó hosszában van összesen 23 szomszédom, mind tanyás, kiknek egy része német, a többi angol és amerikai. Északra és nyugatra több millió holdnyi föld terül el, mely igen alkalmas leendő az idetelepülő magyarok számára. Földemtől Brunswik város 17, Desmoen 24, Burlington 37 magyar mérföldnyire van; ki e három pont valamelyikét eléri, egész Amerikával gyorsan közlekedhetik St. Louis, Cincinnati, New-Orleans ismét csak egy ugrás.

Néhány szót a congresszus-földről. Congresszus-földnek nevezik azt, mely a státus tulajdona s melynek egy része már fel is van mérve: ezen megtelepedhetnek minden amerikai polgár s bírhatja míg árverés alá nem kerül, vagy míg vevő nem jelentkezik. A státus, minden évben, bizonyos mennyiségű földet árverés alá bocsájt, de rendszeren nem jelentkezik senki, mert a föld többször árverés alá nem kerül s egy holdnak rendes ára ezentúl 1 $\frac{1}{4}$ dollár. A foglaló elsőbbségi joggal bírs vannak, kik 10-15 évig ingyen bírják földjeiket. Nekünk, pénztelen magyaroknak, legcélszerűbb foglalásokat tenni, annál is inkább, hogy azon rokonszenvnél fogva, mellyel az amerikaiak irántunk viseltetnek, reméljük, hogy sem a státus, sem egyesek nem fognak zavarni bennünket, s ha néhány évig használandjuk elfoglalt földjeinket: képesek leszünk azokat saját keresetünkből megvenni. A föld birtoka és a fizetés engem nem aggaszt, csak rokonaim és barátaim jöjjenek, hogy a munkát magam is és saját hasznunkra megkezd-hessük. Nem kell ide sok pénz, csak szilárd akarat.

A gazdálkodást csak jövő tavasszal kezdek

meg, ezért St. Louisban fogok telelni, hol az angol nyelvvel, építés-, kovács-, téglavetés- és ácsmesterséggel foglalkozom; minek nagy hasznát veendem. Telepedésem helyétől az utolsó postaállomás 2 órányira van s így könnyen kaphatok levelet is, újságot is. Pesttől tanyámig, vitorlás hajón, úgyhiszem 120–150 p. forinttal meglehetne tenni az utat. Isten veled barátom; nőm, anyósom forrón üdvözölnek. Téged soha soha feledni nem fogunk.
St. Louis 1850 november 29.

L. S.

u. i. Az amerikai magyarok árván tévelyegnek egyik városból a másikba. Nekem talán sikerülni fog őket s valami coloniát megtelepíteni.

(Közli: P.N. 1851,1.7. 248 ez.)

23.

Majthényi József, feleségéhez.

Altonán, december 25/850.

Szeretett kedvesem! . . .

A pénz már kezemben. Itt küldöm a számadást, mely szerint felvettem a pénzt, ebből Schapringert kiszámíthatja, mennyivel kaptam kevesebbet; én tudom azt, hogy pénzt szállítani ingyen nem lehet, én magam is számítottam vagy két percent veszteségre, hanem ezen avizo mellett vesztek körül belül 4 és $\frac{1}{2}$ percentet s ezt sokallom, Azért kérlek, légy szíves ez iránt felszöllítani Schapringert a szükséges követelő lépések megtételére, másodszor, miután én téged e sorokkal biztosítalak, hogy a küldeményből az avizo szerint 510 banco marcat csakugyan felvettem, erről nyugtasd Te meg Schapringert, ő pedig Wüppermann

megnyugtatóására adjon ki szinte egy nyugtatást, miszerint ő ezen summát csakugyan az illető helyen lefizette, ez szerint rajta e summáért senkinek többé keresete nem lehet, adja azt át neked nekem leendő megküldése végett, hogy én Wüppermannak kézbe-síthessem. Szeretném ezen jó úrnak minden legkisebb aggályát is etekintetben megszüntetni, mert igen sok szívességgel van irántunk családja. Lám, mihelyt megtudta, s pedig csak véletlenül, hogy tőled pénzt várok, azonnal kölcsönt kínált a pénz megérkeztéig, én azonban reá nem szorulván, szépen megköszöntem szívességét.

Hála Isten, Vili iránti ügyeitem is megszűnt, miután tegnapelőtt atyja megérkezvén, fiát tőlem átalvette. Ők kezeidet csókolják, Vili azonnal hozzá fog itt az angol nyelv tanulásához. Még bennünket ki nem zavarnak innét, ők is itt fognak maradni. Vili köszönti Tivadart. Ő a lakatos mesterségre szánta magát, itteni tartózkodása ideje alatt azt fogja tanulni. Laci is ki most Frank s Sweitz hon széleiről jön, kétségbe esvén a rövid idő múltvai változás felett, szinte a kivándorlásra szánta el magát. Ő is Chilit tartja a legjobb telepnek és azon világrésznek, mely legjobban egyez meg honunk éghajlatával, sőt még sokkal jobb, miután a tél csak 3 hónapos, de nem hideg, esőzésből áll s egészséges helyzeténél fogva a barmoknak nem szükséges az istálló, még télen sem, sőt mi több, még téli eleségről sem kell gondoskodni számukra, miután a barmok egész télen át bőven vannak legelőkkel ellátva, tehát ha nem is Eldorádó, nem is Paradicsom Chili, még is a legboldogabb tartományok egyike. Amint látszik, a Chilit

Kormány megbízottja, ki szinte maga is földbirtokos ottan, nagyon iparkodik rajta, hogy mi más tartományt ne válasszunk s oda menjünk, azért hiszem s meg vagyok győződve, miként a Kormány is hogy csak az ott létet megkedveltesse vélünk, kész leszen bennünket a lehető legnagyobb kedvezményekben részesíttetni s így jövőnk felett nincs okunk kétségbe esni s nem is hiszem, hogy minékünk ott úgy kelljen dolgozni, mint az utolsó napszámosnak, mert már arról biztos adataink is vannak, hogy ott napszámost kaphatni pedig s szint oly olcsón, mint honunkban...

Már Porosz-honban is szaporodik a kivándorlani szándékozók száma, ott már a középpontban, Berlinben egy kivándorló társulat alakult, Gróf Bülov az elnöke, ezek is déli Americát tűzték ki célul s pedig hihetőleg Czentrál-Americát fogják választani, Nicaraguát, miután itt fog keresztül vágatni a Világ Canális, mely az Atlanti tengert a Csendes tengerrel összeveköttendi.

A napokban vettük Lukács Sándor honfitársunk levelét Éjszak Americából, Jowából, hová ő szerencsésen megérkezett, megtalálta ott Ujházyt, családjával, kiknek ott jól folyik dolguk. Újházi az egyesült Státusok Kormánya által kineveztetett postamessternek, kormányi fizetés mellett. Lukács közel mintegy két óra járásnyira Újházitól, foglalt 15.000 hold földet. Thomson-folyó hasítja köröszkül birtokát; ez egy hat ölnyi széles folyam, a vize tiszta. Birtokának fele tiszta föld, fele pedig erdő. Földet, melyet foglalt, csak öt év múlva tartozik lefizetni, rátánként, még akkor is 1 és egy fertály dollárjával holdját s így pénzt egészen a megmívelésre, földjének építé-

sére és instrukcióra fordíthatja. Ilymódon lehet Chiliben is földet ily minőségben szerezni s a még hozzá, hogy Chiliben 10 évig ment a települő az adótól, ami itt nem áll, mert ezek csak 3 évig, vagy legfeljebb ötig mentesítettek, még is, hogy tökéletes fogalmad legyen a településről, le fogom e napokban írni Lukács Sándor levelét s megküldöm, hogy azt több másokkal is közöld. Az derék, hogy ő leginkább kikel az északamerikai nők ellen, hogy ők semmit *sem* dolgoznak, csak henyélnek s a *piperére* gondolkodnak, a férjeik valódi sclávjukká (rabszolgájukká) aljasulnak s nem egyébbnek, mint nejeik teherhordóinak lehet őket mondani, de még a bevásárlást a konyhára is a férfiak teszik, ők viszik a kosarat a vásárra, a főzőszereket bevásárlani és hazavinni... Isten veled kedvesem, Anyáink kezeit, Téged pedig kedvesem, gyermekeimmal együtt, ezer meg ezerszer csókolván (Istenem, de szeretnélek benneteket együtt látni) maradok holtig

forrón szerető:
Öreged.

24.

Majthényi József, feleségéhez.

London január 18-án/1851.

Szeretett Kedvesem! Mint láthatod, e sorok Albion fővárosából írom, melyet e világ fővárosát nak mondhatni, mert ha az ember az egész világot kicsinyben látni akarja, ide jöjjön, itt meg láthatja, itt ha az ember a utcán megy, a feje zúg az embernek az iszonyú gyalogjárók tömegétől, de még inkább szédül a gyorsan robogó kocsik tömegétől,

amelyek oly sebessen járnak, hogy az ember sérelem nélküli menekvését csak a kocsisok iszonyú ügyességének köszönheti. Itt az utczákon ide s tova csak omnibusz mintegy 10000 jár s ha történetből egyiknek lova megerőltetés végett kidől a hámból, csak leszerszámozza, s a ledőlt lovat ott hagyván, másikat fog be s tovább vágat.

Mi még veszély nélkül előbbi tartózkodásunk helyén maradhattunk, onnét nem mozdultunk, de végtére a kénytelenség bennünket tovább kényszerített, így történt, hogy e í. hó 9-én a hajóra mentünk, egy roppant „Trident” nevű Angol Gőzösre, azon éjjel a gőzösn hálván, másnap, azaz e í. hó 10-én reggel 7 órákkor megindultunk. Összesen 11 egyénből állott társaságunk, mind egysorsú magyarok. Három nő volt köztünk, Paulina, Varga s Zontag sorsosink nejei. Még aznap, mint egy 11-12 óra körül kiértünk a nagy tengerre. Ezen látvány rám nézve roppant hatást gyakorlott, gyönyört leltem benne ... (Itt kb. 3-4 sor olvashatatlan). Az utasok a fedezeten gyönyörködtek a szép látványban, mégis délután ... szél kerekedvén, mind inkább érezhető volt hatása, melynek következtében a hullámok s habok növekedvén, a fedezeten lévő vendégek száma mind inkább kevesbedett. Én utolsóelőtti mentem le a kajütbe, émelgést keveset érezvén, egyszer hívtam csak segítségül a St. Ulrichot, mely után egy jót aludtam; másnap reggel oly jól éreztem magamat, hogy a meg lehets nagyságú szélvész közepette ismét a fedezetre mentem, a tengert, a maga borzasztóságában, dühös nagy hullámaival szemlélni, s nem győztem eléggé csudálni, mint küzdöttek sikerrel a kisebb-

szerű, elibénk jövő vitorlás hajók a náluknál százszorta nagyobb hullámokkal, s itt volt alkalmam meggyőződhetni, miként a tenger közepén érheti a legkevesebb veszély a hajókat. 12-én reggelre lecsendesedvén a tenger, betegjeink ismét felüdültek s mind ismét a fedezetet lepték el, Albion partjainak látásában gyönyörködven. Mondhatom, mihelyt az országpartjait közéről látja az ember, annak.. . nagyságát azonnal kénytelen elismerni. Láttam a nagyszerű parkokat, láttam az ... ős fák közt épített nagyszerű falusi lakokat, különösen feltűnt előttem, ahol jelenleg Victoria, e nagy nemzet királynője tartózkodik. Londonban a Themse partján állott meg gőzösünk; amint megállott, azonnal számtalan ladikok lepték meg, lesvén, hogy a kiszállókat felfoghassák. A kiszállás előtt kézi málháinkat a vámtisztek megkutatták, kik mi magyarok eránt kitűnő szívességgel viseltettek, mert minden oly tárgyakat, amelyeket másoktól elszedtek s a városba nekik bevinni nem engedték, nekünk a bevittelt elnézték s itt a kutatás sokkal szigorúbban megy, mint Bécsben. A nők kikutatására egy külön erre megbízott nő alkalmaztatik. A vámtisztek irántunkni figyelme annál feltűnőbb volt, miután társaink egyike, épen szegény Blauhorn, egy altonai ügyvédnél munkát kapván, annak kívánata következtében kénytelen volt bajuszát levenni s vé-
lünk itt bajusz nélkül lévén, németnek tartották s így a nála találtató szivarokat mind elvették tőle, holott nekünk a nálunk nagyobb számban találtakat visszaadták. Vége lévén a kutatásnak, midőn a hajóról leszálltunk, a ladikosok érettünk formális csatát vívtak s így a nagy vita, rángatás s tolakodás követ-

keztében történt, hogy társaságunk három ladikba kerülván, Varga s Spelletics nejeiktől elszakadtak, s ami legszebb, minden ladikos más felé vevén irányát, minden ladikos a kedvencz fogadásához szándékozván vinni a nyereményt s semmi parancs, követelés, vagy kérés nem volt képes a ladiknak más irányt adhatni. így történt, hogy a fent említett két férj egyszerre nejét veszítvén, a legnagyobb aggályban szakadt el tőlünk, így maradtam én ismét Laci-val s egy más társammal harmadmagam, az utca közepin válva többi társaimtól s Laci fiútól. Ezen esetünk tanított bennünket bámulni az itteni rendőség ügyességét. . . Egy németül tudó vendéglős, kinek fogadója még ki sem volt nyitva ... hozzá szállni ígérkeztünk, holott ő sem az utca nevét, sem lakását, sem a fogadás vagy fogadó nevét (itt nincs a fogadóknak neve) nem tudta, még is odavezette a rendőr s csak kevés vártatva, midőn oda vezeték,, mi is s a társaság harmad része, melyek a nőekkel szakadtak oda, megérkeztünk s mindnyájunk nagy örömére ismét összevejtünk.

Lelkem, London egy nagyszerű város, itt egy helyen többet láttam ezen pár nap alatt, mint egész életemben eddig. Mielta hazámat elhagytam, még semmi sem lepett meg, de ezen roppant város egészen elkábított. Mióta kijöttem, itt éreztem az első lelki élvezetet, sok érdekest láttam, a többek közt a világ legjelesebb s legnagyobb épületét, az Új Parlament-házat, csak azt sajnálom, hogy belsejét nem láthatam, miután ámbár Pulszky belépti jegyeket szerzett, még sem mehettünk be, mert épen most rendezik a legközelebbi ülések megnyitását és az Alsóház most

fogja benne első ülését tartani. Láttam a zoológikus-kertet, itt világnak minden éghajlata alatt élő állatok, az elefánttól s a zsiráftól kezdve a... bogárig, kivévén halakat, láthatók. Láttam a Brittitsh Muzeumot is meg a . . . Themze Tunnelt, de ez kellemetlenül hatott reám, belátván haszontalanságát. . . roppant summa pénz, melybe került, semmi haszna s hány szegény falvakat lehetett volna boldogítani vele, pedig ugyan sok rongyos, éhséggel küzdő egyént láttam. Londont holnap reggel akartuk elhagyni, amint már írák, Boulognebe menendők, de mégis miután itt arról körülményesen értesültünk, hogy Frank-honban csak minden kivétel nélküli jó útlevéllel lehet nyugottan, bántalom nélkül maradni s ily útlevél hiányával vagyunk többnyire s az élelem is ott nem a legolcsóbb, Boulogneba nem mehetünk, sőt Frankhont a Policiális szigorúsága miatt kerülnünk kellettük, így Ostendét választottuk jövő tartózkodási helyünknek, hol ha oltson élhetünk, meg fogunk maradni, ha pedig ismét távoznunk kellene bármí oknál fogva, azonnal foglalak értesíteni, valamint odaérkeztemről is azonnal. A leveleket még innét tölem tudósítást nem kapsz, csak „Post restant” címezsd, mint már egyszer Altonából írák, e cím alatt „A Monsieur Viliams Simplon a Ostende per Viene Bruxel” . . .

Pulszkytól értesültünk K. Lajosnak februáriusban leendő kiszabadulásáról s mint P. mondja, ő is a kivándorlásra szánta el magát s mihelyt itt megérkezik, csak kevés üdözés után megy Americába, azonban Americának mely részét fogja választani, még nem tudja, mert meg akarja előbb utazni észak-Americának azon részéi, melyben még le nem foglalt

szabad Congressföldek léteznek, s így akarja ott megalapítani a magyar Coloniát s én Lelekem, ezen társulattól elmaradni nem akarok, vele megy Pulszky s Beöthy is, én pedig tőlük azért nem akarok elmaradni, miután ha K. Lajossal megyek, nagyobb financiai segély is mutatkozik, de sietnünk kellene azokból is, mert Ujházy azt is írja levelében, hogy oly anyira szaporodik Americában az emigráció s a földcsászárok úgy fölvásárolják a szabad földeket, hogy mindazok igen csalatkoznak, kik azt hiszik, hogy Americában még évtizedekig lehessen szabad Congress-földeket foglalni, pedig nekünk ilyféle foglalható földre van szükségünk, hogy a pénzünket az instrukció megszerzésére s építkezésre fordíthassuk. Ezért kívánnék veled, Kedvesem, szóval értekezni és kívánom kijövedeledet.. . Ha jössz, Angyalom, jöjj azon az úton, mint már írárok, csakhogy Bruxelből ne Boulogne felé, hanem Ostendébe vedd utad. Az ide útlevelet fürdők használása végett fogsz kapni, Helgolandba nem mehetünk, mert ott az élet méregdrága, még a londoninál is drágább ... Itt két részre oszlottunk, Paulina férjével, Blauhorns, Szontagh nőtől itt maradtak, Varga neje, Laci fia, Simoncsics s én megyünk Ostendébe . . .

Holtig hű szerető:
Öreged.

25.

Majthényi József, feleségéhez.

Ostende, január 24-én/851.

Szeretett kedves öregem! Hála Isten, ide is szerencsésen megérkeztem, az idei tengeri utunk

sokkal csendesebb s kellemetesebb volt, mint a Hamburg-London-i, mert rövidebb is volt, de a lehető legszebb nap örvendeztetett bennünket, ide csak harmadmagammal jöttem, én s Laci fiával, a többiek mind visszamaradtak Londonban, azon hiedelemben, hogy olcsón fognak élni, na de hadd tapasztaljanak ők is, iszen holtig tanul az ember s a legmaradandóbb tapasztalás az, melyet tulajdon kárával szerez az ember, majd csak két hét múlva is okosabbak lesznek, nekem azon nyolc nap is, melyet ott töltöttem, elég bő tapasztalást nyújtott s erszényem igen megérezte. Itt hárman nyugodt csendességben élünk, s remélem, miként itt háborgatni bennünket nem fognak, a policia nem igen szigorú, szállásunk igen szép s jó, van egy nappali szobánk, mely tökéletesen 4 négyszögöl, 3 nagy ablakkal, egy tiszta utcában hálószobánk az udvarra megy, tiszta, jó ágyneművel s kétszemélyre való széles ágyakkal, fizetünk havonként 32 francot, vagyis annyi váltóforintot. Reggel a kávé magunk főzzük, az ebéd mennyibe fog kerülni, nem tudom, majd ezt jövő levelemben fogom megírni, mert ma fogunk csak értekezni a koszt iránt, miután csak tegnapelőtt érvénk ide. Tegnap a korcsmában, hol szállva voltunk, ettünk ebédet, hol becsületesen meghúztak bennünket, tegnap kerestük szállásunkat s azonnal ide hurcolkodtunk, hogy legalább bőrünket le ne vonja a vendéglős. Ostende egy igen egyszerű csendes kis város, a kiadásra semmi alkalom, kellemetes éghajlat, a hideg kevés, február végével és martius elején szokott nálunk ilyforma idő lenni, igen tiszta, szép napos idő jár, a tengerparton! séta igen kel-

lemes, ha jössz, itt egészség helyre fog állani . . . Bécsből idáig négy nap alatt eljöhetsz, de igen kényelmesen, az utad Béctől idáig kosztal együtt mintegy 50-55 pfba fog kerülni. Az utad ez leend: Bécs, Prága, Halle, Magdeburg, Hannover, Köln, Ostende, megjegyzevén, hogy Csehországból Loboschiztól Schandanig Elbei gőzös köti össze a vasutakat. Cimem ez: A Monsieur Viliams Simson, peintre a Ostende, per Wien, Rue de la Chapelle No 20. Így biztosan fogom Mayertől leveleidet kapni, csak kérlek írd mentül előbb s bizonyosan mikor várhatlak, csak arra kérlek, hogy ne csalódjak ismét reményemben . . . Bizon, hidd el, kedvesem, nem hittem volna, hogy a sok [fájdalmat oly hamar felejtsem, hanem utolsó leveled, melyet Londonban vettem] meglehetősen írt volt az ütött sebekre, s most látom, hogy egyszer el fogod magadat határozni s sorsod ismét az enyémhez leend kötve, felejtve lesz a kiáltó fájdalom s én boldogabb leszek, amint eddig voltam.

Írd, Kedvesem, mentül többet s körülményessen, ma írok Altonába, hogy tudják oda időközben érkezett leveleidet hová utánam küldeni, hiszen eddig a küldött ruhaneműim is megérkeztek. Hogy e levelem mentül előbb útnak induljon, nem írok többet, későbbi soraimban majd többet, ma még négy levelet kell írnom. Anyánk kezeit csókolom . . .

Holtig hű szerető:

Öreged.

26.

Majthényi József, feleségének.

Ostende, február 14-én, 851.

Szeretett Kedvesem:

Azon tartózkodási helyek közt, hol még eddig voltam, itt legmegelégedettebb vagyok, mert itt senki sem ismer bennünket, sem mi nem ismerünk senkit, Ostende tiszta, csendes kis város, a levegő igen jó, mióta itt vagyunk, még olyan nap nem volt, hogy a nap ne sütött volna. Napirendünk ez: kétfertály kilenckor felkelünk s én szoktam a kávéval azonnal megfőzni s mihelyt kész, hozzá a früstököt még én főzöm, S. és V. az asztalt megterítik, azután tanulunk 12 óráig, tanulás után kimegyünk a tengerre sétálni, félkettőre hazamegyünk s kettőkor vagy félháromkor ebédelünk, délután beszélgetünk, vagy írunk, három- vagy négy órakor sétálni megyünk, s azután hazajövén, ismét tanulunk. így töltjük el egyik napot a másik után, s az idő múlik oly hamar, hogy az ember alig képzelheti.

Lukács ismét írt Americából, mely az előbbivel jóformán megegyez, csak még azt adja hozzá, hogy többen egy társaságba állván, 200-300 dollárnyi vagyonnal íjenként, vagy családként a lehető legjobb sikerrel kezdhetik meg a gazdálkodást.

maradok igazán s hön szerető:

Öreged.

27.

Majthényi József, feleségéhez.

London, martius 28-án/851.

Szeretett Kedvesem! Keserű elválásunk óta

még egy egész hosszú napot s éjt kellett Ostendében töltenünk, miután a „Columbia” gőzös – nem tudom mi oknál fogva – nem 10 órakor este, mint a táblára kiírva volt, hanem másnap, azaz szerdán reggel 4 órakor indult meg, azonban nekünk már este 10 órakor kellett hajóra szállnunk s így már a hajón háltunk. Reggel négy órakor mégindulván, a lehető legrosszabb szelünk volt, ellenkező oldalról jövén, s meglehetősen fújván a hajót, jól meghányta, melynek következtében Tivadar már kétfertály nyolcz körül rosszul lett s Szent Ulrichoz folyamodott, őt követte a más két útitársunk is, de Tivadart erősebben érte, mint amazokat, miután ő neki ez vala első próbaútja, a szél olyannyira hátráltatta hajónkat, hogy legnagyobb bámulatomra nem délután 4-5 órakor, mint midőn Londonból Ostendébe utazánk, hanem este 9 és tíz óra közt értünk ide. Már-már féltünk, hogy barátaink megunván a várakozást, a Costum Housenál őket találni nem fogjuk s így késő éjben felfogadott szállásunkra nem mehetvén, méregdrága fogadóba cipeltetünk valami ott ácsorgó vendégfogó, rémes angol által, azonban a legnagyobb örömünkre, ketten barátaink közül, Varga és Kékesi még mindég mozdulatlanul a kikötőben állván, reánk várakoztak s így még a legszívesebb baráti fogadtatásban részesültünk, de bezzeg akkor kerültünk ismét kisebb málháinkkal vizsgálat alá s miután az én egyik málhátáskámban volt a kölnivíz, nem vihettem el magammal, azon táskát ott fogták, miután a kölnivíz itt nagy adó alá van vetve, másnap azonban a podgyászungkat a vámháznál kikapván, a kölni vizet minden fizetés nélkül, a régi gratutio szerint

szinte kiadták. Szíves háziasszonyunk, a Varga né már több órákig egy igen jó hallevessel, vagy halászlével s ízletes borjúpecsenyével várt, ami nekünk, fáradt utasoknak, főképp a kiéhezett Tivadarnak igen jól esett. Már tegnap akartalak, kedvesem, szerencsés ideérkeztünkről tudósítani, de angol házigazdánk lakóját, a nekünk szánt szállásból csak előtte való nap tuszkolván ki, még rendezve nem voltak, eszerint semmit ki nem pakkolhattunk, de még helyem se volt leülni, hol egy pár sort írhattam volna Vargához, pedig minduntalan jött társaink közül egy bennünket üdvözölni, mint új jövevényeket... Itten újat nem hallottam egyebet, minthogy az első alkalommal Americába kivándorlott társaink közül egyik Calaforniából visszajövéen, Liverpoolba sok aranyat hozott. Valyon valóság, vagy sem, nem tudom, mert magam az aranyat, melyet magával hozott, nem tudom, de hiszem annyiból, hogy ezen újságot légingább oly társunk bizonyítja s mint valót állítja, ki nemcsak a kivándorlásnak, hanem még a hajóra szállásnak is a legnagyobb ellensége s így gondolom, ha legkisebbet kétségeskedhetne is e hír felett bizonynal elő sem hozná.

Igaz, Kedvesem, megérkeztünk Londonba szerencsésen, hanem Te hová értél eddig szerencsésen s miként, mikor fogsz haza érni kedveseinkhez?

Igazad volt, Kedvesem, hogy kértél, miként én semmibe bele ne avassam magamat, mert az emberek nem érdemlik, hogy érettük magát az ember fárasza, én ezért semmit nem fogok tenni, semmi egyébről nem fogok gondolkodni, mint arról, valyon mint jutok ki Americába magamnak s nektek, ked-

veséim, biztos menhellyel, hazát s jövőt szerezni, mert amint itt mutatkoznak a körülmények, aligha itt is ki fogják mérni az itt maradhatási időt, mert nemsokára más torry-kormány létrejöttét várhatni, s már egyszer a Parlamentben kérdőre is vonták a kormányt, valyon miért tűri itt azon sok nemzetbeli menekülteket s ezek közé mi magyarok is voltunk értve s érintve. Ebből láthatod, Angyalom, hogy sok vesztegetni való időnk nem marad tehát. Működj, Angyalom, s láss utána, hogy mehessünk s ha csak lehetséges, együtt mehessünk, ha pedig ez nem történhetik meg, ne tartóztass engem, Lelkem, hogy én júniusnál is még tovább maradjak, mert itteni idő-résünk csak erszényünket üríti úgy, hogy azt soká kiállni alig lehetne s ha rajta segíteni nem lehet, kár egy hónapig is pénzerőnket gyengíteni, hanem inkább külgy nekem annyit, amennyit lehet s én készen várlak. Ám már találtam itt igen derék s mivel embert, ki késznek nyilatkozott már akkoron, ha jössz, jövő évben kikísérni: Rónai Jácintot. Ő volt Győri Püspöknek kijelölve, ő St. Benedeki szerzetes, igen derék s mivel ember.

Tivadarnak a tengeri út jót tett, ámbár hányt s rosszul lett, utána jól néz ki... kezedet csókolja, úgy öreg anyját is, hűgait pedig csókolja, már számítja mit fognak azok tenni Americában, minő tisztet fogunk azokra ruházhatni. Az angol beszédet már megkezdtek, Varga s neje is szintén részt vesznek azokban, a fiúnak ámbár nehezen megy . . .

Isten veled kedvesem . . .

igazán s hű szerető
Öreged.

28.

Paris március 29, 1851.

Tcz. Szemere Bertalan úrnak, mint a magyar emigrationalis bizotmány tagjának.

Uram! Önhöz intézem soraimat, én tisztelni és becsülöm ugyan a bizotmány mind valamennyi tagjait, de Önhöz vagyon leginkább bizalmam, ez tehát oka, hogy Önnek alkmatlankodok.

Midőn tegnap a bizotmány előtt megjelentem, Ön is, mint annak tagja, hallotta nyilatkozatomat, ma reggel Csernátonyval találkozván, szükségesnek tartottam, hogy a történekről említést tegyek, mivel éppen az ő cikkei miatt vádoltatom. Csernátony nekem egy oly választ adott, mely a vád lényegére nézve egészen más fordulatot ad a dolognak s melyről egészen megfelejtkézvén, ha azt Csernátony elő nem hozza, valószínűleg többé nem is emlékeztem volna. Csernátonynak felelete ez volt: En a memorandum vételéről és tartalmáról az első tudósítást egyenesen Czetcz tábornok szájából vettem, emlékeztetek arra, hogy midőn Czetcz tábornok egy délelőtt hozzád jött, téged felszólítandó, miszerint a memorandumról a telegraphi sürgöny útján jelentést tegyél és az egész okiratról egy rövid resummét készítsél, én szobádban jelen voltam, írószekrényed melletti karszéken ültem, egész értekezésiék alatt ott maradtam és ezen alkalmmal volt először szerencsém Czetcz tábornokot személyesen megismerni és közelebről látni.

Hogy Csernátonynak állítása igaz, arra már mostan én is emlékszem és felhívom Czetcz tábornok urat, szóljon becsületére, de emlékezzen jól visz-

sza, váljon mindaz, amit itt leírtam nem szórói-szóra igaz-e? Következőleg még olyan vád is, mintha én Czetcz tábornok úr bizalmával visszaéltem volna, megszűnik, mert egy olyan tárgyról, melyről Czetcz tábornok úr egy harmadik személy jelenlétében szólt s mely úgylis az egész világ köztudomására van szöve, nem volt okom hallgatni. Mindazonáltal kijelentem újonnan, hogy magát az irományt, vagy annak fordítását (mely utolsónak most is birtokában vagyok) senki nem látta s nem olvasta. Ha én rosszlelküleg akartam volna, vagy akarnám ezen irományt felhasználni, tehettem volna, és tehetném is, mert azt minden lap, melynek levelezője vagyok, szívesen elfogadná s legrosszabb esetben saját lapomban, melyet szerkesztek, azt kiadhatnám, de hogy mindezt nem tettem, azt mindenki, aki csak lapokat olvas, tudja. Mindezeket kérem a Tisztelt Bizottmánnyal, valamint az Emigratio közgyűlésével is tudatni. Végére bátorkodom megjegyezni, miszerint bárcsak ritkán is jelenek meg honfitársaim körében, mégis mindezekről, különösen az ellenem készített tervekről, igen jól vagyok értesülve, ők már előre elítéltek, minekelőtte meghallgattak volna, ez pedig egy igazságszerető, nemes gondolkozású testületről még csak feltenni sem akarom, mert ez valóban nem a legnemesebb bosszúállás lenne. Ha az Emigratió mint tagja nem tetszem, szóljanak és én minden harag nélkül ismét előbbeni elfoglaltságomban maradok. A társulatbani egész részvétel most is csak annyira szorított, hogy Casinojukban kétszer, közgyűlésükben egyszer jelentem meg, továbbá, hogy Casinojukban pontosan fizettem havi járandóság-

mat és hogy honfitársaimnak használatul naponkint annyi különféle német lapokat küldök, amennyit bármely olvasóteremben sem találnak s amennyiért havonkint legalább 50 frankot kellene előfizetniük. Ha még ezen részvétem ellen is kifogásuk vagyon, szóljanak, én tolakodó nem vagyok s óhajtásukat szívesen teljesítendem. Tudom egyébaránt a kútforrást, melyből erednek mindezen ellenem irányított ármányok s szokott Öszinteséggel kimondom, hogy mindez Szabó Imre ezredes műve, ki már Londonban is megmutatta, hogy mennyire kérlelhetetlen ellenségem. Miért? Ő tudja legjobban és bizonyos is lehet benne, hogy én sem maradok adósa.

Ez egyébaránt utolsó szavam minden ellenem felhozott, vagy felhozandó vádakra, gyanúkra és rágalmakra, mely utóbbiak, különösen melyek Londonban szórattak ellenem, olyanok, hogy azokra felelni sem tartom érdemesnek. Ha időm volna hosszú becsületszéki vizsgálatoknál megjelenni, ismét perre bocsátanám a dolgot és bizonyos vagyok benne, hogy vádlóim ismét oly kudarcot vallanának, mint távoli vádlóim vallottak, melyekre nézve az ítélet kezemenél vagyon, de mindezekre időm nincsen, én munkám keresetéből élek, hogy pedig becsületesen megélhessek, éjjel-nappal kell dolgoznom, kiknek foglalatosságuk nincsen, unalomból is szerethetnek oly dolgokat felkutatni, melyek némely napig mulatságul szolgálhatnak, de amint mondom, nekem mindezekre időm nincsen, azért ki is jelentem, hogy ez a bizotmány és a közgyűlés előtt utolsó szavam. Akinek személyesen vagyon velem baja, az tudja szállásomat és számolhat arra, hogy az elégtételt

soha se fogom megtagadni, mint azt Pulszky irányomban tette (kihez intézett levelem mását, azon kéréssel, hogy azt nekem visszaküldeni méltóztasson, ide mellékelem). Aki a nyilvánosság terén támad meg, az is számolhat feleletemre, de ezeket mindig csak személyes dolgoknak tekintem, hazánk iránti szent kötelességemről mindamellet soha sem lógok megfélemleni, én tetteim olyanok nem lesznek, hogy azok szent ügyünket compromitálnák, én mindenekelőtt és holtomig magyar hazafi maradok s azon szent elveket, melyekért oly sokszor kész voltam életemet áldozni, megtagadni ugyancsak soha sem fogom. Mivel pedig honfitársaimnak legnagyobb része soha még nem bántott, tehát ezek is vegyék őszinte tiszteletem nyilatkozatát. Ön pedig t. ez. Ur, kérem szíveskedjen e soraimat belátása szerint azokkal, kikkel szükséges, közlendeni.

Megkülönböztetett tisztelettel maradok alázatos szolgája:

Bangya ezredes.

29.

Majthényi József, feleségéhez.

London, április 16-án/851.

Szeretett Kedvesem! . . .

. . . Júniusban innét megy csaknem mindenki, megy az öreg Beöthy, megy Schmidegh Kálmán szinte Americába, Zichy Ottó már elment Braziliába; s úgy itt alig marad valaki. Ismeretlenek közül megy Jankó, Stochlich (?), Mohor, s így még többen . . . Azon gőzössel mennék, mely június elején, gondolnám 16-án indul Philadelphiába, mert azon feleáron

lehet menni, mint a többiekén. mert ezen gőzösök oda csak minden három hónapban indulnak egyszer, ezt nem kellene elmulasztani.

Azóta ismét jött megint egy levél Americából, Zsurmaitól, melyben írja, miként egy magyarról sem lehet mondani, hogy keresetmódja ne volna, s becsületes úton-módon ne tudná kenyerét keresni. Ez a legkimerítőbb levél, mely onnét még eddig érkezett. Ez körülményesen tudósít mindenekről, megírja még azt, hogy az átmentek közül mindenik hol van, mit csinál, s mi a keresetmódja. Elég az hozzá, mindenki megél becsületesen, mindenkinek – akár-mihez fogott – jól van sorsa, gond s bú nélkül él. ő maga, a szegény, megbetegült s több napokig eszméletlenül feküdt, mely idő alatt útitársa, egy német, oldaláról a pénzerszényét levágta, úgyhogy egy fillér nélkül maradt. Felgyógyulván, dolgozott egy pár hónapig, s meggazdálkodott annyit, hogy ő is most megy Jowába s földművelő akar lenni.

. . . Téged pedig, a kis leánykákkal együtt, ezerszer csókolván, maradok holtig hű s szerető:

Öreged.

30.

Majthényi József, feleségéhez.

London, április 24-én/851.

Szeretett Kedvesem 1 .. . azt, hogy P-nek Iowa nem tetszik, azt nem csodálom, mert nem a legjobb fekvése van s melegebb tartományt is lehetne helyette választani, csak az a baj, hogy a melegebb statusok mind rabszolga-statusok, melyekben szabad rabszolgákat tartani s ily statusba nem szeretnék

menni, különben azt végkép elhatározni, valyon hová megy az ember, itt nem is lehet, kell előbb ott megismerni a körülményeket, látni kell magának az embernek ott a helyzetet s csak azután ott választhatja meg az ember jövő telephelyét . . .

.... a kis leányaimmal együtt csókolván maradok igazán s hű szerető:

Öreged.

31.

Szemere Bertalannak, Paris, Rue Fabourg St. Honore 67.

Brooklyn, J23 Sam Street, New-york
Igen kedves és tisztelt Barátom!

Hogy mint vagyok, feleséged leveléből tudni fogod. A magyarokról annyit, hogy Házmán könyvivő, Szerényi nevelő, Lórody Török-honban, Ujházy Texasban, Majthényi, mint magyar főnök Jowában, Varga, Spelletics, Madarással stb. Perczel Miklós visszajövöben ide. A török kérdés itt is izgalomban tartja a magyarokat. Kossuth Újházi által készültre buzdítja fel őket, de úgy szállítandja el őket, ha lobogója alatt akarnak hadakozni. Erre azok, kik megbántva érzik magukat, előbb Kossuth amerikai felkérése és nyilatkozata miatt, Katonát felkérték egy meeting tartására, melyet megtartottak és egy comitétét választottak, az utat-módot és eszközt Török-honbani elszállításokra eszközlendő. Ennek elnökévé engem neveztek ki, noha jelen sem voltam s bár leköszöntem, de megígérem a török követségeket felkérni. Ezt megtettem, mit fognak rá felni, azaz ő dolgozik. Kossuth-párt Komis és Török nevek alatt egy-

proklamációt írlak. Mi fog következni belőle, nem tudom, annyit azonban tudok, hogy scandalum nélkül nem fog megtörténni. Kossuth nagyobb részét embereinek itt elveszte, ami még megmaradt, azt Zsulavszkyné koldulásai szinte el fognak idegeníteni. Átaljában a magyarok állását igen megnehezíti A. B. B, az itteni „Tribune”, melynek levelezőjében Pulszkyt mondják rejteni s ez volt az, ki a Te levelezésedet Veldennel (?) felfedezte is, hogy Te árultad el a Koronát. Az itteni Times még beadja dicséreteit, a Herald az, ki egyszer kikel ellene. Mit ítélek róla és Kosztáról, idemellékelem.

S így anélkül, hogy kerestem, vagy csak akartam, a polémiákban bent leszek. Jövő hóban megyek Washingtonba, megnézem a törvényhozókat és a Capitolt. Ha lehet, nem politizálok, de ha kell, csak az igazat fogom kimondani.

Mi a szabadság: itt lehet látni, noha iszonyú soknak jobbnak kellene lenni, de mégis csuda, hogy sok nincs rosszabban. Azonban a statusokban sok zsarnokság is lakozik, legfőképen a temperance és vasárnaptartásban, a vallási szekták butítók, de nem üldözik egymást, noha sokat vitáznak. A bíróságot vesztegetéssel vádolják többnyire és a pénz itt még többet tehet, mint máshol és anélkül az önzés igen keveset tehet. Az egymásközti csalást ügyességnek hívják és a csalott ritkán panaszol, a becsületes, szerény ember mire sem mehet. Ez az én tapasztalatom már most. Az Isten áldjon, boldogítson és szerencsétlessen mindenben.

Igazi barátod
Mészáros Lázár.

32.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Május 5-én./851.

Szeretett Kedvesem! . . .

Összejöttem itt Schmidegh Kálmánnal, ki szinte azt nyilatkozta előttem, hogy néki is kedve lévén átköltözni Americába, csak az tartóztatá még eddig, hogy ismerős nélkül nem mert nékiindulni, de ha mi megyünk, ő is okvetlen menne vélem, mint régi ismerőseivel, napokban vára embereit, kikkel engem is öszve akar hozni, . . .

Az exhibitó megnyitása is megtörtént, bizony nagyszerű látvány volt azon nagy néptömeget látni, mondhatom, több, mint egy millió ember talpon volt, a pompa is nagyszerű volt, de engem bántott az arisztocratia dölyfössége, miután mellette sok nyomort láthatni e nagy városban.

... kis leányaimmal ezerszer csókolván, maradok holtig

hőn szerető:

Öreged.

Ha jössz, férfiút ne hozz magaddal, csak asszony-cselédet, de ezt okvetlen. Ne feledd el, Lelkem, szinte vajbabot is hozni, vagy ha nem jöhetnél, küldeni.

33.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Május 14-én./851.

Szeretett Kedvesem! . . .

Americából a lehető legjobb tudósításokat kaptuk. A magyaroknaki föld-adományozást csakugyan elhatározta a congressus, melyszerint mi is 480 hold

földet ingyen fogunk kapni, s ugyanannyit 5 évi hitelre, kamat nélkül. Még meg lehet, hogy többet is, de ennyi bizonyos: így meg haza a számunkra, s nem oly mostoha, mint tulajdon honunk, nem olyan, mint szülőföldünk. Ebből láthatod, hogy kevés pénzünket, mit magunkkal vihetünk, mind építésre, s instructióra fordíthatjuk, s úgy nem hiszem, hogy sorsunk rosszabb legyen, mint volt otthon, de sőt ekként meg vagyok győződve, hogy sokkal kényelmesebben, s kevesebb gondnal, aggodalommal fogunk élni, mint ezelőtt, annál is inkább, miután az ajándékföldet ott választhatja az ember, hol tetszik.

... a kisleányokkal együtt ezerszer csókolván, maradok holtig hú:

Öreged.

34.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Május 7-én/851.

Szeretett Kedvesem! ...

Újságul írhatom, hogy az Eszak-Amerikai President azon rendeletet küldé Jova Statusnak, hogy azon földterületek, melyekre Ujházy s a többi magyarok telepedtek, nyilvános árverésre ki ne tétessenek, miután a jövő Congressus a magyarok földadományozása iránt fog határozni. Ezen javaslat szerint minden magyar fogna kapni, férfiú, nő, s gyermek fejenként 160 hold földet ingyen s 160 holdat 5 évi creditre a congressusi árért, azaz 1 ¼ dollárért.

Az angol, francia s török kormányok abban egyeztek meg, hogy K. L. még ki ne szabaduljon néhány holnapig, vagyis addig, míg a Presidens-vá-

íasztásicrisis el nem múlt Franc-honban.

... Képzetbeni ölelések közt, maradok holtig

hűn szerető:

Öreged.

35.

Majthényi József, feleségéhez.

London Június 5-én/851.

Szeretett Kedvesem! . . . Tegnapelőtt néztük meg az exhibítiót, ez volt egy holnap óta egyetlen kiadás, melyet a koszt, szállás, mosás és levelek kiváltásán kívül tettem s jóformán utolsó pénzem volt, azért légy oly szíves, küldj mentül előbb. A mi az exhibítiót illeti, az minden fogalmat túlhalad, azt leírni lehetetlen, azt látni kell, azért jöjj! Azt is még tudtadra kell adnom, hogy azon véleményben, hogy júniusban meg fogunk indulni, megrendeltem magam s Tivadar számára puskákat Lüttichből, mert itt drágák, s ím most a puskák megérkeztek, az árukat ki kell fizetni: s majd még el is veszítem őket, mert a Zoli-házban vannak letéve, mert itt nem szabad behozni, majd csali Southamptonba fogják utánunk küldeni . . .

... ezerszer csókolván maradok:

hűn szerető:

Öreged.

36.

Szemere Bertalan úrnak, Paris, Rue Fabourg St.

Honore 67

London, 58 Oxford-street

18 Jun. 1851

Barátom,

igen köszönöm szíves leveledet és hogy elébb

nem írtam, oka annak, hogy még magamhoz nem jöttem ebben a nagy, füstös, ködös, esős, lármás, zajos és mégis különös városban.

Alig jöttem ide, Leicester városba híttak egy meetingre, Kossuth szabadítása mellett agitálni, beszélni s. a. t. onnét Nottinghamba leszek meghíva s így ingyen Angol-hont látogatandom meg.

Ki hitte volna, hogy a híres magyar nyelvcsontóból még egy angol is leszen, de úgy van, a tehetségek lappanganak az emberben tudatlanul s egyszerre egy valódi időben kifejlődhetnek.

Barátom, Te sokat tudsz, de még sem tudad meg, hogy nem hotelben lakom, hanem egy becsületes hazánfiánál, Mayer urnái, ki eddig még ingyen tart s így jobbítsd meg magadat és le a köcsögkalappal, oly derék ember ő és korántsem ellenségem.

Hogy Házmán miért maradt hátra, ő és Lórody, Szerényi s kik legjobban tudják mennyi részt vett benne az atyaságot is követelő szerelem, nem tudom, hanem amit tudok, az, hogy csak az utolsó 48 órában határozták el magukat. Batthyány – reményilem – kiszabadult, noha – hiszem – Kossuth, Perczel is, a többiek is úgyis oda értetődnek, hanem az utolsókra nézve még diplomaticus szalmacsépléseknek kell történni.

Sajnálom, hogy Nőd, betegség miatt távol van, azonban, reményilem, hogy megláthatom.

Tegnap szállottak 50 hazánkfit „Robert Peel” vitorlásan Americába, a jövő héten megy a többi utánuk, kik közül Spelletich, Amon és Marok is, Kationa Miklós erdélyi fi, csendes és jó barátom, önkéntelen velem osztó száműzetési pajtásom szinte oda megy.

Isten éltesen s tartson meg. Két hónapig maradok itt, azaz csak augusztusban indulok hozzátok. Különben Dembinszky júliusban idejön s aztán majd meglátjuk. Tisztel

Mészáros Lázár

37.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Junius 28-án/851.

Szeretett Kedvesem 1 . . .

Kisáziából a szabadon bocsájtott magyarok jöttek Mészárossal, 90-en s néhányan Southamptonban érkezők, az angol vendégszeretet szerint a legocsmányabb helyekre szállásoltattak. Az angol nép legelvetemedettebb osztályával, negyvenen, egyheti itt-tartózkodásuk után Americába szállítottak vitorlás hajón, zwischen decken, a barmokkal s disznókkal egy osztályban s egész addig, míg helyre nem érkeznek, a fedezetre feljönni tilos a szegényeknek, tehát képzelheted, mily borzasztó sors vár szegényekre, míg rendeltetésük helyére nem érkeznek, s ez az angol nagylelkűség, tehát mennyivel jobb a mi sorsunk, kik a gőzösön, a második helyen fogunk menni, 1-ő júliusban mennek ismét ötvenen, kik kijelentvén, ha az előttük távozott honfiak módjára fognak szállásoltatni, készek itt maradni, kézimunkájuk által keresni kenyerüket. Ezeket, a nyilatkozat után, elhatározta a kormány a második helyen, vitorlás hajón szállítani. Ezekkel megy Spelletics is nejével, a mi megyénkből Mihájlovich volt főbíró, a Baranyavári-járásból. Ez annyira vitte már, hogy minden ruhaneműjét maga varrja. Mutatott ingeket, me-

lyen a legszebb női varrást bámultam. Kékesi (Blauhorn) szinte ezekkel fog menni. Halász, Tolnából, ezekkel jövőn ide, ő itt maradand, addig, míg Móricz ki fog szabadulni, azután nekik is alig marad más hátra, mint minket követni; mi is éppen most gyakoroljuk magunkat a ruhavarrásban, magunk szabjuk s varrjuk Americában használandó nyári ruháinkat. Egy már kész s mondhatom bárki is el hordozhatja.

... maradok hűn szerető:

Öreged.

38.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Julius 2-án/851.

Szeretett Kedvesem! ... A mint múltkor íram, Vargáék szívesek várakozni reám Julius 16-áig, de tovább nem, ők már megkapták pénzüket, kezükben is van, összesen 3000 pforint s nem félnek útnak indulni, ők kik a gazdaszatot legkevésbbé sem értik, tehát miért féljek én, ki abban nőttem fel s azt egészen a magamévá tettem, ezekből láthatod, Kedvesem, hogy ha nem akarok visszamaradni, hogy később még is magamra hagyva legyek, kénytelen nem csak útnak indulni, hanem meg is telepedni, s úgy küzdeni magam a nehezmények ellenében. Julius 16-nál tovább én sem várhatok, miután innét már megy minden ember, magam én sem szeretnék itt maradni tovább, s Spelletich és társai 10 nap múlva már megindulnak. Ezért kérelek, Kedvesem, ha nem volna kilátásod az eladást eszközölni, haggy a haszonbéri úton 8000 pftot bevenni, ne várj tőlem semmi

további utasításra, hanem add haszonbérbe s küldd meg nekem a szükséges sommát s én Isten nevében útnak indulok azzal, hiszem, hogy a jó Isten meg fog segíteni s nem sok idő múlva magam is elejbéd jöhetek s én küldhetek számodra költséget, mellyel hozzám fogsz jöhetni. A többek közt mi egy titok birtokába jöttünk, mely ha sikerült, fogunk reá Americába egy pátenst eszközölni s akkor New-Yorknál tovább nem is megyünk. A feltalálónak ezen titok két hónap alatt 200,000 francot hozott. A napokban fogjuk megpróbálni, az egész egy tetőmáz. 2 négy-szögöltre megkívántató máz 1 francba kerül s 20 évig tart, csak arra kell kérnem ismét, Kedvesem, hogy mentől előbb megszabaduljak ezen istentelen országtól. Kivált tegnap utáltam meg ezen népet. Reggel 10 órakor kigyulladt házunkban a kémény, midőn észrevettük, természetesen azonnal bepakkoltunk, ezt háziasszonyunk látván, nem akarta megengedni, mert attól félt, hogy mi kitesszük az utcára s neki büntetést kell fizetni, mert ha vaifáhol a kéményen kicsap a láng, ezt a policia észreveszi, vagy tűz következtében a lakosok az utcára kirakodnak a házigazdának büntetést kell fizetni, azonban mi nem hagytuk magunkat lebeszélni s hátrálni, midőn szobáink már füstöltek, úgyhogy Vargáék szállásán már látni sem lehetett a füsttől, pedig a ház alatt lévő konyhában gyulladt ki s mégis a mi szobánk is már füstölt. Összeszedtük mindenünket s kitettük az utcára s az ott összecsoportosult nép hahotája îogadott bennünket e szerencsétlen esetben az utcán, persze, mert idegenek vagyunk, nem mondhattam mily kellemetlenül hatott reám ezen durvaság s ez

a nép a világ legmíveltebb népének tartja magát. Későbbben szerencsésen még is elfojtották s mi csendesen ismét visszavonultunk, hanem ezen papentekii-féle házakban, azóta félek az ilyféle tréfától, azért ismét kérlek siess . . .

holtig hű
Öreged.

38a.

Majthényi József, feleségéhez.

London, Julius 2-án/851.

Szeretett Kedvesem 1 Miután Southamptonból indulandó gőzös, mely július 16-án fog útnak indulni, már egészen el van foglalva s így rajta számunkra hely már nem létezik, kénytelenítettünk más hajót számunkra keresni s így egyéb hajó, mely erszé-nyünkhöz mérve alkalmas volna, nem megy, mint Liverpoolból Julius 25-én Philadelphiába. Ezen fogunk indulni, holnap fogjuk a szükséges helyeket számunkra biztosítani. Spelletich a nejével, két gyermekével s két szolgájával tegnap indult el, de miután ő csak vitorlás hajón ment, jóformán egyszerre fogunk véle New-Yorkba érkezni s ha netán később is csak egy pár nap leend a különbség. Philapelphiából vasúton csak 2 dollárt kell személyenkint New-Yorkba fizetni, ezek szerint mégis többet kímélünk meg, mert a hajóbér tetemesen olcsóbb. Mostan elindulásunk tetemes előnyökkel bír, mert a Törökországból jött magyarok szinte most szállítottak át. Ezelőtt 10 nappal indultak negyvenegynéhányan, többnyire közemberek s tegnap s Spelletichcsel, 50 néhány közember kivételével, mind tiszték. Ezek közt volt

Mihajlovich is, a Baranyavári-járás volt főbírája, már mondták ők, hogy a közemberek közt van sok becsületes fiú, kik szívesen szolgálatba állnak már némi pénzzel bíró magyar települőhöz egy időre, minthogy pénz nélkül tulajdon öklükkel kezdjenek eleiből gazdálkodni. Ez tehát számunkra mindenesetre jó volna, ha közülük jóra való cselédet is kaphatnánk, másodszor ezeket az északamerikai kormány mindenesetre saját költségén fogja szállítani Jowába, vagy az ország belsejébe, ahová majd menni szándékoznak, s így ha mi azon időtájba érünk Americába, mikor ők, mi is szinte fogunk ezen jótéteményben lésszesülni, mely tőlünk mindenesetre elesne, ha sokkal később érünk oda, mint ők, hogy velők nem egyszerre indulhatnánk az ország belsejébe. Ezekből láthatod, Kedvesem, hogy reánk nézvést mindenesetre sokkal hasznosabb a mostani elindulás, mint az itteni várakozás . . .

Isten oltalmába ajánlván, maradok, ezer ölelés és csók közt örök hű:

Öreged.

39.

Majthényi József, feleségéhez.

London Julius 17-én 1851.

Szeretett Kedvesem! Tőled nem búcsúzom el, mert erős hitem, hogy látni s karjaim közé foglak még szorítani. Ám iszen engem a sors jelenleg nem távolít el tőled, azt tévé már egy pár évvel ezelőtt, most csak a távolság nagyobbul köztünk. Ne neheztelj Jeám, Kedvesem, hogy meg nem várlak, bizon-bizon nem. passzióból történik, hanem egyedül azért, hogy

mindenben ahol lehet, valamit gyermekeimnek megkíméljek, s te még is e felett fájdalmadat jelented ki. Ne fájjon az, Kedvesem, ne gondold ám azt, hogy nekem könnyen esik nálad nélkül távozni, ám ítélj magadról, ha neked nehezen esik visszamaradni, képzelheted, hogy nekem még nehezebben eshetik, ki e bajnak okozója vagyok, mert én nem csak visszahagyom Nőmet, kit mindenek felett szeretek s szegény kis leánykáimat, hanem még azon meggyőződést is viszem magammal, hogy őket fájdalomban s keservben hagyom vissza, de légy meggyőződve arról, hogy szeretetem irántad csak nőhet, de nem fogyhat soha, azt tegnapi leveled vettével tapasztaltam; hidd el, midőn elolvastam, a fájdalom csaknem megfojtott, s ha e leveled csak akkor érkezik, mikor előttei soraid érkeznek, melyben a pénzküldésről biztosí tsz, a jövő tavaszig vártam volna, de most is irtóztató tusába került, de már késő, a hajóbér lefizetve, tehát mennem kell; egy kérésedet telyesítem. Tégy Kedvesem bárhányat s ha emberi erő elég telyesítésére, légy meggyőződve, telyesítendem. Igaztalan vagy te akkor irántam, midőn azt állítod, hogy más embereknek nagyobb befolyásuk van reám, mint néked. Istennem, iszen én azért fordultam meg Orsováról, hogy megkérdezelek, valyon, ha átmegyek Americába, utánam fogsz-e jönni, vagy sem, s csak azon esetre határoztam el magam a kijövetelre, másképp én ki sem jöttem volna, vagy ha te akarod szívemen nem feküdt volna, nem jöttem volna Orsováról vissza, hanem mentem volna oda, hova a többiek s szinte most úgy mint a többieket általvittek volna, azért légy meggyőződve, e leveledet örökké magammal

fogom hordani s kívánságodat szívemen, telyesíten-dem kérésedet, de viszont nekem is van hozzád ké-résem, az ugyanis, ha én neked megírandom, hogy Americában feltaláltam azt, ami reményltem, hogy Te akkor fészítsd meg minden erődet, hogy lányká-immal együtt mentül előbb utánam jöhess. Ugye meg-teszed angyalom? Nekem addig nincs nyugalمام, ne epeszd magadat aggodalommal, bízzál Istenben s igazságszeretetében, meg fog még ő bennünket se-gíteni. Ne neheztelj reám, bocsáss meg s szeress, ezek hozzád kéréseim.

Társadalmi szövetségünk ismét megszaporo-dott eggyel: Vargának barátja, Drahos megérkezett Török-honból, egy fillér nélkül s ezt Varga maga mellé vévén, be fogja helyette fizetni azon sommát* melyet félszemélyre fogunk határozni, ez most Varga fiának hívatik. Ma voltam bent a Cityben a pénzért, azonnal megkaptam, szóltam Reiterrel a további kül-detés végett s azt monda, hogy lehet küldeni s ő azt itt egy biztos new-yorki kereskedő-házra fogja utalványozni, nekem magamnak,

E hónap 7-ről kelt soraidat vettem, a jövőben a pénzt szinte ezen az úton küld. A levelet címezd: I. Mower 6 Trith-street, Soho Square. Zachnsdorfban meg lehet bízni, az nekem majd el fogja küldeni, azonban a poggyászt – teszem 2 paplanyt, 2 mad-ráczt, egy pár vánkost, ezekhez szükséges fehérne-műt s két szalmazsákot, úgy négy abroszt, s néhány asztalruhát, a könyveimet, gazdaságról szólókat, ki-vált a baromorvost, úgy a magokat, melyeket Os-tendében felírtunk, küld egyenesen Hamburg felé. Hatos majd Schubert és Bade által fogja tovább-

szállítatását eszközölni. Ezen az úton a szállítást New-Yorkig franquirozhatod. Ha elküldöd mégis, jó lesz, ha Wüppermannak megírod, utánna nézzen, valyon elindítatik-e s megérkezett-e, onnét majd megkapom én. Ők küldjék Theodor Dembinszky, Brodway No (szám?) New-York, de mindenesetre tulajdon nevemre címezve küldjék őt, csak Dembinszkyknél adassék által, hogy ő utánam küldhesse. Azon leveleket, melyeket Londonnak küldesz, szinte légy szíves, úgy, mint eddig írquirozni, Wüppermann adrese ez, ha elfelejtetted volna: I. T. A. Wüppermann, St. Georgen, Vor-Stadt. No 78. Hamburg. Én nem tudtam felőle egy szót is, hogy Tivadar neked írt, így nem volt hatalmamban meggátolni a fájdalmat, azonban bocsásd meg neki szegénynek, jó volt akarata s bizony jóindulat van benne, s légy meggyőződve, miként nem lesz parasztember belőle, hanem munkás ember, aki hiszem, lelki míveltségben nem fog megcserélni azon lelki szegényekkel, akik azt gondolják, hogy munka csak parasztnak illik . . . Téged kedvesem, még egyszer Isten oltalmába ajánlván, leányaimmal együtt, ezerszer csókollak s öllelek, maradok holtig hű férjed:
Józsi.

40.

Majthényi József, feleségéhez.

Liverpool, július 24-én/851.

Szeretett Kedvesem! ... Londonból idáig a Birminghami-vasúton jöttünk. A Vasut-statio: Uston Square, Londonban a nagyobb poggyászt azonban Cambdenstation kell feladni. Mi jöttünk a harmadik helyen,

igen tisztességes társaságot leltünk a vagonban s fizettünk 16 schilling 9 pencet. Indul minden nap reggel 7 órakor a parlyament-train s ideér 7 órakor este; csak a parlyament-train ily olcsó, a többi mind drágább . . . ha lehet légy oly szíves s küldd meg a pénzt még ezen ősszel, vagy télen, hogy kora tavasszal, mikor az instructiot bé kell szereznünk, a pénz meglegyen s befizetést én is pontosan meg lehessen, ha lehet 3000 ftot s akkor Te biztos lehetsz arról, hogy a mocsoládi kényelmet feltalálandod, vagy ha annyit nem, 25000 ftot, mert a többi is ennyi pénzerővel van s nekem bé kell fizetni 2400 ftot a Tivadarral együtt s így a maradványt csinosabb s több szobából álló ház építésére szeretném használni. íme kedvesem, itten küldöm a hajó planumát, melyen megyünk. Tegnap rajta voltam s meg néztem: négy árboczos gyönyörű roppant nagy hajó, új, a második hely, melyen mi megyünk, 13 font 13 schillinget fizetünk, kosztal együtt. Szebb, mint a dunai gőzösökön az első hely, mi Tivadarral a x-al megjegyzett cabinban vagyunk, Vargáék általellenben, csak ketten egy cabinban. Az első hely pazar fényvel van kiállítva, a fal köröskörül porcellánfestményekből áll, aranyozott rámázattal, a bútorzat bársony. Ha lehet s hajót fogunk elől találni, a tengeről is fogok írni, de Philadelphiából bizonyosan, úgy New-Yorkból is. Indulunk 26-án reggel. Isten veled kedvesem, szeresd s ne felelkezz távozó s Téged, a kis lányokkal együtt, ezerszer ölelve csókoló, holtig hü öregedre

Józsira.

41.

Majthényi József, feleségéhez.

London, július 13-án/851.

Szeretett Kedvesem! . . . Miután azt írtad, hogy a pénzt vagy a múlt hó végével, vagy a e hó elején fogod küldeni, tehát ezen ígéreted alapján csakugyan foglaltunk is már e folyó hó 26-án, vagy 27-én Liverpoolból indulandó „City of Manchester”-gőzösnön a második helyen jegyeket, mert két héttel előre kell magát az embernek biztosítani, hogy helyet kapjon s biztosítéku fele szállítási bért kell lefizetni s ha ígéreted nem teljesül, mit fogok csinálni, az Isten tudja. Már két holnapja egy fillér nélkül vagyok Vargáéknak a költségére s házbérrel tartozom, a legjobb esetben is, ha visszamaradva, elvesztem a már befizetett hajóbért, de még ekkor is miből fizetem meg Vargáéknak tartozásomat, kik a csekély pénzünk minden fillérxére reá szorultak, mert egész összegük 2000 pfból áll. Ez szerint képzelheted, Lelkem, szorult helyzetemet. Emigránsnak itt pénze nincs. Schuidegh Kálmán Parisban van. Itteni emberrel senkivel sem vagyok ismerős, aki kölcsönözne, tehát kihez s hová forduljak. Ha pedig pénzem meg nem érkezvén, mégis útnak indulnék, félek, hogy Te, Kedvesem, ide szállásomra intézvén a küldeményt, el talál veszni, ily iszonyú kétes helyzetbe szorultam. Lám mily jó lett volna azon esetre, ha nem küldheted is, még legalább írtál volna, hogy tudtam volna magamat mihez alkalmaztatni, hanem megfoghatatlan előttem, hogy éppen mióta Londonban vagyok, azóta sokkal ritkábban írsz, mint azelőtt . . . Vargáéknak immár összesen 200 pfval tar-

tozom s részükre is le van már azonfelül fizetve fele szállítási bér, hova forduljak, mit cselekedjek, nem tudom.

Ismét írhatok biztos irányul egy tudósítást arra nézvést, mint lehet reményelni s mint lehet bízni a kegyelemre, Thalyné, Hajnikné, Imrédy és Bittó elindultak, hogy hazamennek s az osztrák határszélén minden útlevel s minden kérelem dacára visszautasították őket. A két utóbbi már Bécsben is folyamodott, hogy per schub küldjék őket haza, mindhiába az osztrák kormány kérlelhetetlen irántuk, de nem ereszti őket, eszerint kénytelenek Drezdába vesztegelni s ez útra megtakarított pénzük fogytával, koldulásból élni. Ez ismét egy tanulság arra mint lehet várni a már oly sok ízben kürtölt amnesztiát. Engem már megtanított a sok csalódás, azért legjobbnak tartom azon angol közmondást: help your selv, segíts magadon. Spelletichék már csakugyan elindultak Southamptonból már e hó 2-án vitorláhajón; 50-en utaztak magyarok együtt. A múlt héten ismét érkezett Török-honból vagy 50 magyar s ugyanannyi lengyel, ezek nagy része szinte kormányi költségen fog Americába szállítatni, hétfőn vagy kedden fognak indulni.

Nekünk már van egy Molnárunk is, a napokban küldte hozzánk Szontagh, kinek zászlóaljában szolgált; szinte szepességi fiú s azon esetre, ha mi magunkhoz vesszük, Pulszky megígérte számára öszszeszerezni a szállítási költséget, ezserint, ezen esetre mi őt magunkhoz fogadtuk; ő egyszersmindt tanult ács. Megérkezett Mojzer is, a barcsi pap, Xantusnak öccse, kik szinte az itt levő Xantussal

velünk együtt fognak jönni, kézben tehát nem lesz fogatkozás, így a legjobb sikert remény lem.

Mit lehetne reményleni az amnesztiárai folyamodásból, még egy adattal szolgálhatok: Nagy Péter, ki még B. Kázmér által küldetett ki honunkból Olasz-honba, szinte folyamodott, kérvén, hogy engedtesen meg neki a hazamenetel s a múlt héten panaszko-dott nekem, miként kérése egyenesen megtagadta-tott a legszigorúbb kitételekkel s a Consultól azt a tanácsot kapta, hogy hagyjon fel minden kéréssel, e részbeni minden kérés sikertelen, a hazamenetelre engedelmet nem fog kapni.

. . . leánykáinkkal együtt ezerszer meg ezerszer csókolván, maradok
holtig hű
 Öreged.

42.

Majthényi József, feleségéhez.

London, július 4-én/851.

Szeretett Kedvesem! . . . kérlek tehát Istenre és minden Szentekre, intézkedj, hogy Londont már egy-szer elhagyhassam, mióta kijöttem, ily istentelen hely-zetben nem voltam, Vargáék Július 16-án mennek, ;Laczival együtt ők már most csak reám váraoznak, Spelletichné tegnap jött meg, az indul 8 nap alatt, így megy mindenki, csak én magam maradok s így nem élhetek, mert felemészti mindenünket az én it-teni élelem. Azért ha Július 1-éig nem jösz, vagy pénzt nem küldesz, felvessem az itteni Comitétól azt, amit szokott adni a kivándorlóknak s megyek azzal, ha kiszállván ott a partra, egy filérem sem fog ma-radni, mert így kétségbe kell esni az embernek.

. . . maradok
hű szerető Öreged.

43.

Majthényi József, feleségének.

A Nagy-Óczeánon „City of Manchester” gőzösön

Augusztus 7-én/851.

Szeretett Kedvesem! Ma 13-ik napot töltjük a tengeren s a mint a hajóni közvélemény nyilatkozik, még jóformán 5 napot fogunk rajta tölteni, amint mondják, jövő kedden érünk Philadelphiába: már rég vágytam alkalom után, hogy magunkról s utazásunkról tudósíthassalak, de még nem nyíltott alkalom, s most is csak az fáj, hogy soraimat tüstént nem bocsájthatom hozzád útnak, mért kevés hajókkal találkozunk s azok is mind messze tőlünk vitorláznak el. Még gőzössel eggyel sem találkoztunk, s nincs is remény hozzá, hogy fogunk vele találkozni, mert „City of Glasgov” gőzös, mely Philadelphiából most van úton Liverpoolba, már túlhaladott bennünket, a nélkül, hogy láttuk volna, s az okozta, hogy soraimat csak Philadelphiából indíthatom el hozzád. Még egész máig folytonosan ellenkező széllel kell; küzdenünk, s vagy három nap felettébb nyugtalan lévén a tenger, igen meghányott bennünket, így egész, máig szó sem lehetett az írásról, a hajó rázkódása nem engedé, hogy most is csak úgy kell küzdenem a rázassal, láthatod írásomból s csak annak tulajdonítsd, Kedvesem, írásom olvashatatlanságát. Tivadar vélem együtt egészséges, a tengeri levegő becsületesen megbarnított bennünket, nekem az oromról már íeslik a bőr. Tivadar ugyan 3 nehéz napot állott ki, a tengeribetegség igen előfogta, többnyirefeküdt és hányt, de annál egészségesebb. Most a rossz hajókosztot úgy eszi szegény, mintha egész éle-

tében ahhoz lett volna szokva, a színe barna-piros, egyszerűen oly jól néz ki, mintmég sohasem, szüntelen játszik az angol és amerikai urakkal a fedezeten egy angol játékot, fakarikákkal, melyet a hajóskapitány időtöltésül csináltatott a vendégeknek, így mulattatva magát tölti idejét. Az angolok szeretik és szeretnek vele játszani, mert az ismeretlen játékba oly hamar beletanult, hogy ügyesen játszván, mindenki szereti pajtásának választani a játékban, elnevezték őt: little blak prince, der kleine schwarze Prinz-nek, azonban nekem nincs más mulatságom, mint egész nap a tenger kék vizében nézem a hatalmas hullámokat, s azalatt szüntelen rólatok, kedveseim, gondolkozom, óhajtva azon boldog perczet, mely veletek egyesítend. Nekem a tengeri út semmit sem tett, még csak legkisebbb émyegést sem okozott. A hajón van összesen 210 pasasir. Angolok, skótok és americaiak, a második helyen lévő is. mind tisztességes emberek, a második helyen megy egy angol ezredes is, nejével, ki Kanadába indul ezredjével. Neje igen modest nő, új házások, amint láttam az első helyen levő nőket, mondhatom, ám-bár ő csak a második helyen megy, mégis az aszszonyok között ő a legmodestabb, egyszerűsége mellett a legtöbb noblest árulja el. Van összesen 25 nő a hajón s vagy 15 kis gyermek, még csecsemők is, öreg emberek, az első helyen van egy francia nejével, anyjával, mintegy 60 néhány éves nővel, egy kis csecsemővel s dajkával. Mindamellet, hogy a szél ellenkező nagy volt, de szélvészünk is, mondhatom, hogy veszélytől a tengeren a legkisebbet sem tartani, a veszedelem a tengeren ép oly rendkívüli

eset, mint a szárazon, azért ne félj, Angyalom, a veszélytől s jöjj mentül előbb, a tengeren csak a tengeri betegség, az is csak az utazás elején, s az unalom az ember legerősebb ellenségei, mert írják is bárminő regényesnek a tengeri utat némely írók, én mondhatom, hogy alig lehetett valami monotonabbat képzelni, mint egy 16 nap tartó tengeri utat. Már sokszor megsajnáltam szegény Spelletichéket, kik vitorlásan utazván, vagy 36 napra távoztatvák. Az utasok közt van igen sok amerikai. Több odavaló farmerrel megismerkedvén, mind egyhangúlag dicsérik elhatározottságunkat, magasztalják Amerikát s mondják: megfogják önök látni, mily szerencsések lehetnek Americában, *mert legyenek meggyőződve, jobbnők fogják az ottani helyzetet találni, mint minőknek képzelik.* Vannak köztük Illinois Statusból valók is, Jowa Status szomszédságából, kik igen dicsérik Jowa Statust, annak kitűnő jóságú földjét. Mihelyt mi odaérünk, azonnal szándékunk egy évre haszonbérbe venni mintegy 30-40 holdból álló farmot, hogy legalább legyen rajta ház, melyben megvonhassuk magunkat s ne legyünk kénytelenek készpénzért élni a télen, s ha egyebet nem nyerünk is, hiszen a foglalandó tulajdonunkba szükséges magot a jövő évben már nem leszünk kénytelenek venni, amint beszélük, Jowáig még utunk tartani fog 10 nap, de kényelmes folyami gőzösön, s kerül, mint mondják, egy-egy személynek, 50 pfba, mi azonban hiszük, hogy azokkal együtt, kik Török-honból jöven s az angol kormány költségén küldettek ki Americába, részesülni íognak az amerikai kormány némi kedvezményeiben a szállításra nézvést. Az élelem, amint útitársaink mondják,

igen olcsó. Americában, állításuk szerint, egy font kávénak az ára 10 valló garas, és egy font cukor 4 garas váltó, erről még majd Philadelphiában fogok írni, mindent feljegyzek, minden élelmiszer árát s megküldöm, úgy azt is, merre fogjuk venni utunkat s megküldöm Philadelphiából, mihelyt a hajóról leszállok. Americából minden héten két postagözös megy Európába s ugyananyi Európából Americába, tehát, hogy sűrűen fogsz onnét is tőlem tudósítást kapni,, képzelheted Kedvesem. Ha New-yorkba érek, onnét is azonnal fogok írni. Van a hajón néhány skót is, igen gentleman kinézésűek, kik farmerek akarnak lenni Americában, de előbb kénytelenek ott dolgozni, hogy a farmra szükséges pénzt előbb megszerezzék, s mind vígan, a legjobb reménnyel vannak.

Csak kérlek, Kedvesem, légy szíves a szükséges pénzüsszeget, mihelyt lehet, megküldeni, hogy társaságunkba én is befizethessem a megkívántató Összeget, ám ha csakhamar kellene is visszajönnöm, azon pénz nem lesz elveszve, az megmarad, de még szerezhetek is hozzá valamit, de hiszem, hogy inkább Te fogsz utánnam jönni, Kedvesem, mert a kilátás nem oly rózsaszínű, hogy én mehetnék utánad, ámbár ezt inkább szeretném, de ugye, Kedvesem, Te eljössz, ha én jövő májusig vissza nem mehetek???...

Az isteni szertartásról sincs megfeledkezve a hajón, minden vasárnap összevegyülekezik a hajónép, a 2-ik Cabinban, ahol szent énekek énekeltetnek s egy fentszóval előimádkozik s a nép utána, azután van szent szónoklat, melyet egyik vagy másik pap tart, azok közül, kik vannak a hajón, van

vagy 5, s így van, de rövidebben minden este. Ezen ájtatosságban mi is részt veszünk s én azalatt csak rólatok gondolkozom . . . Még majd Philadelphiában megtoldom e sorokat azzal, a mit ott érdekelt fogok tapasztalni.

„City of Manchester” Augusztus 11-én/851. Még mindig a hajóélet unalmát élvezzük, tegnap volt első túrhető napunk s a hajónépség nagy öröme este egy meglehetősen kedvező szél köszönte be, mely naplemente előtt kezdődött s ha nem is oly erős, mint kezdetben s az éjjel volt, de mégis tart mostanig s így azzal biztatjuk magunkat, hogy holnap, vagy holnapután partra szállunk. Tegnap este voltunk részesítve dicső látványban. Láttuk a napot a maga nagyszerű dicsőségében s arany tisztaságában lemenve, a tengerbe leszállni. Ha jössz, Angyalom, el ne mulaszd legalább egyszer a napfölkeltét s a naplenyugtát megnézni, mert ez egyetlen látvány a maga nemében, nálánál dicsőbbet s nagyszerűbbet képzelni nem lehet, akaratlanul is áhítat szállja meg a látványnál az embert és kényszerítve van meghajolni az Isten mindenhatósága előtt. Még elfelejtettem egyet utunk első napjaiból véled közölni: ugyanis második nap este felé egyik hajótiszt a tengerbe esett s ámbár tüstént leeresztett az életmentő ladik, hajóslegényekkel, mégis oly messze maradt el úszva, hogy egy álló óráig a tengerben küzködött s midőn visszahozták s ladikból kiemeltetett, megfosztva minden erejétől, magánkívül volt, alig látszott benne az életnek szikrája. Megvallom, egy garast sem adtam volna életéért, még is harmadnap múlva ismét

szolgálatot tett. A Tivadar, ki kezeidet s Öreganyáét s testvéreit csókolja, egészséges, mulat a hajón levő iiiiakkal. Tegnapelőtt este több skót ifjak egy hegedű s fuvola mellett eljárták nemzeti skót táncukat s Tivadart meghíván, becsületesen eljárta ő is a skót táncot.

Isten veled, Lelkem . . . Maradok hű, hű és hön szerető:

Öreged.

44.

Majthényi József, feleségéhez (Levéltörödéek).

?...?... 25-én/851.

A holmi árát megírtam utolsó levelemben, reménylem, hogy megkaptad, azonban, ha nem kaptad volna, íme itt ismétlem. 1 vaságy ára 1 fonttól, azaz 10 pftől kezdve terjed azon arányban, amilyen rajta a munka, egy vagy két személyre való-e, kárpitzatra készült-e, vagy sem. Az ágyi ruha igen drága, olyanyira, hogy ha Hamburgnak lehetne kihozni, itteni jutányos eladás mellett lehetne rajta nyerni, következőleg annyit hozz, amennyit mindkettőnk számára szükséges jó lesz magaddal hozni; legolcsóbb itt minden vasból készült szerszám s ilyesminek szinte, kivált a gépeknek Americában is csekély az ára. Asztali ruha nagyon olcsó, tegnap láttam ásinos pamutos damasztot, egy abrosz ára 3 schilling öt peny volt, vagyis 1 f. 40 kr. A vászonból készültek is aránylag olcsók, olyan öltöny, amilyenről beszéltünk Ostendében, 10 pfba kerül s talán a melegebb idő táján még olcsóbban is meg lehet kapni.

A múltkor írtam arról, hogy egy honfitársunk

viszajött Californiából, erről most bővebb adatokkal szolgálhatok, miután itt van s össze is jöttem vele. Ő ismét vissza fog menni, társa, kivel összeállt, ott maradt Americában. A visszajöttet hívják Juhosnak, ő neki honunkban bányái voltak s ismét Americában is bányamíveléshez akar fogni. Ő azt állítja, mindenki, aki Americában szorgalmatos s nem él a dologtól, biztosíthatja jövőjét. Az americaiak minden magyart, aki csak valamihez hozzá íog, akár földmíveléshez, akár kereskedéshez, minden úton-módon iparkodnak segíteni. Ha valamelyik boltot nyit, tehát mindenki azon kelméket s szereket, melyek boltjába kaphatók, nála vásárolja s nagyhamar felsegíti. Ő dolgai elintézése végett jött vissza, mihelyt azokat tisztába hozandja, vizamegy. A földadományozási kérdés congressusnál bizonyosan keresztül fog menni, mert Ujházy legutóbbi leveléből, melyet te még nem ismersz, azt olvassuk, hogy Jowa Status tanácsa követjét oda utasította, hogy a Congresszuson ezen kérdést minden kitelhető mód támogassa. Ezt maga írta Ujházynek s ő személyesen nem is esméri. K. L. nem sokára ki íog szabadulni, ezen biztos reményt fejezi ki utóbbi levelében, a praesidens egy gyönyörű memorandumot írt neki, az americait értem . . .
Forrón szerető:

Öreged.

45.

Majthényi József, feleségéhez.

Philadelphia, Augusztus 14-én/851.

Szeretett Kedvesem! Inkább szeretném, ha e sorok már kezeidben volnának, hogy nyugtalanságod

utazásunk felett el volna oszlatva, de hiszem, Isten segítségével, nemsokára megfognak hozzád érkezni.

Tegnap kora reggel találkoztunk a pilottal, ki bennünket az óhajtott célhoz vezérlett, *azonban* új baj ért bennünket, mert a mint jó messze haladtunk a Delaware-folyamban, mely New-Jersey s Delaware-Statusokat választja el egymástól, New-Castle városa előtt, a Delaware Statusban, a szénünk elfogyott s Philadelphiába kellett előbb érkezésünket telegraphiroztatni s úgy várni a szénét, amely megérkezvén 6 órakor reggel, ismét megindultunk. Képzelheted kedvesem, mily volt meglepetésem, midőn meglátván az óhajtott szabad földet, a folyam két partjain a legszebb erdőséget láttam elnyúlni s szép meleg, minőt nem éreztem még miolta honomat elhagytam, képzetben hononba visszavarázsolt. Megállván a fentemlített városnál, azonnal szép őszi baraczkokat s a legszebb görög- s czukor-dinnyéket hozták a hajóra árulni. Mi is vettünk egy véka baraczkot egy dollárért; a dinnye olcsóbb itt, mint Bánátban.

Még sehol sem éreztem magamat otthonosabban, mint itt. Mily szépen mosolyognak az erdők körül az emberre a csinos új majorok. Itt minden város, falu s majorság-épületek az újság bélyegeit viselik magukon. Mit mondjak a tiszta s ékes, mind építési modorra, mind csínyra s eleganciára nézvést az európaiaktól különböző gőzösökről, nem is tudom, mert le nem lehet írni az elegáns kiállítást. Egyszerre hármat versenyezve találtunk elől, tele a legelegánsabb vendégekkel, kik hurráhval fogadtak bennünket. Arrói ítélve, mit eddig láttam s tapasztaltam, szó sem lehet róla. hogy vállalatunk ne sikerüljön s jólétünket itt

fel ne találjuk, Egyszóval Európa mind civilizációjával, mind industriációjával zsákba bújhat America előtt. A partraszállás igen sokáig tartott, úgyhogy csak hat órakor este szabadultunk meg a megunt hajótól. Merre fogjuk utunkat venni, még nem tudom, annyi bizonyos, hogy vagy Pittsburgig, vagy New-Yorkig ingyen fogunk utazni vasúton. Ami az itteni árakat illeti, anyit mondhatok, hogy nem érdemes egyebet Európából hozni, mint fehér ruhát s némi öltöző ruhákat, de azt sem feleslegest, mert az ár ugyanaz. Ami az ágyneműt illeti, kár volna hozni, mert a legszebb madrácz egy személyre való 5 pf, 2 személyes 10 pf, egy font lószőr 30 krajcár. Kávét, cukor, tea, úgy mint fentebb írtam. A tea fontja 1 pf.

Most bezárom leveletem... igaz, hű szerető:

Öreged.

46.

Majthényi József, feleségéhez.

Philadelphia, Augusztus 19-én /851.
Szeretett Kedvesem! Tegnap este érkezvén meg New-yorkból, tüstént tollhoz fogok, téged tudósítandó a tapasztalatokról. New-yorkba csak ketten mentünk el, Varga s én; ezen utunk célja egyedül az volt megtudni, vajjon merre fog olcsóbbra kerülni utunk Pittsburgnak vagy Buffalónak. Körülményes tudakozódás után megtudtuk, hogy nekünk, kik Philadelphiában szálltunk ki a hajóból, olcsóbb az utat Pittsburg felé venni, Czinczinnati, Cairo s St. Louisnak az Ohajó vizén le s Mississipin fel; az út tart mintegy 8, vagy 10 nap. New-yorkból ezen utat ajánlom, mint legolcsóbb és legkevesebb alkalmatlansággal járót: Buf-

falóig kerül 7 dollár 50 c, Buffalótól Chikágóig 11 dollár, Chikágótól Burlingtonig 7 dollár, ez összesen 25 dollár. Ennyibe kerül egy személynek szállítása, étkezésen kívül, azonban ha megtudom jöttöd határozott idejét, mely azonban a körülmények által egy vagy két hetet változhat, elejbéd fogok jönni, hogy a gondot egyszer valahára vállaidról levegyem s könnyebbségedre legyenek. Mindamellet, ha valamikép jöttödet meg nem tudnám s így engemet New-Yorkba nem találnál, teszem később érkeznek, mint Te, fordulj E. Arthur Korlay hazánkfiához, igen szíves s mivel fiatal ember, ki kereskedésben működven, főnöke annyira megkedvelte, hogy 100.000 dollárnyi creditet nyitott neki s a napokban megnyitja már kereskedését. Ő szívesen mindenben kezdedre fog járni, úgy a pénzváltásban, mint bármiben lenne reá szükséged. Ő található Joseph Bramwell et Comp, New-York, 70 Beaver Street; leveleim is hozzá fognak érkezni s ő fogja utánam küldeni, ahová rendelen-dem a bagágiát s pénzt csak küldd azon az úton, melyet már előbb írtam: a poggyászt Hamburgba, a pénzt Londonba, mindakettőt biztosan meg fogom kapni Korlay közbenjárása által. Ha jössz, Angyalom^ ne Londonnak, hanem Brémának, vagy Havrenak jöjj, ezen az úton sok fáradságot s költséget megkímélsz. Havreból 3 vagy négyszáz francba kerül gőzösön egy személy általszállítása. Majd megírom C. Zachendorfnak, hogy Brémába Cornides és Havreba más ismerőse adressát csatolja be leveledbe, hogy legyen ezen helyeken vezetőd s útmutatód. Az utolsó gőzös Havreból érkezett 10 nap alatt. New-yorkban szállj Constanz-hotel, Williams Street. Ez

olcsó s tiszta vendéglő, a tulajdonos egy badeni menekült; a neje szinte egy-két héttel ezelőtt érkezett meg gyermekeivel s 10 nap alatt utazott a gözösön. Az út iránt már mindent, ami szükséges, amit tudok, megírtam. Még szükséges tudnod a pénz körülményeit: legjobb, ha Brémában vagy Havreban angol papírt vagy arany pénzt váltasz be, hiszen mindkét helyen fogsz kapni angol pénzt. Ide váltót hozhatsz magaddal, hol a váltót pénzre, amint mondám angol pénzre beváltván. Annak New-yorkban a legjobb kelte van: minden egy angol font sterlingért kapsz 4 dollár és 86-87 centet, vagy többet is, amint áll a kereskedés; mi kaptunk minden fontért 4 dollár 86 centet. A pénzedet itt csupa aranyra váltsd be, bankjegyet ne fogadj el, mert minden Státusnak tulajdon bankjegyei vannak s némely Statusnak sok adóssága lévén, a bankjegyei nem jók s könnyen megeshetne, hogy ép ily Status jegyeit tolhatná nyakadba, tehát azért csak aranyat fogadj el, leginkább 20 dolláros darabokban.

Minekünk szándékunk, amint Burlingtonba megérkezünk, semmit sem időzni, hanem azonnal egy közel, valami városhoz eső farmot árendába venni s onnét kirándulást tenni telephely keresése végett, hogy a hely választásában el ne hamarkodjunk magunkat s a télen ne legyünk kénytelenek készpénzért élni. itt a haszonbérlet modora ez: a farm, mely az embernek megtetszik, átvéteik azon árban, amint a kormányhivatalnál bé van írva, minden barmokkal, gazdasági szerekkel, épületekkel s házi bútorokkal együtt s a beírt somma 6-7-es kamatját fizeti a haszonbérlet fertályévenként a tulajdonosnak utólag-

san, vagy olcsóbban is, amint alkudhatik az ember s az ily haszonbért minden pillanatban ott hagyhatja a haszonbérő, a farmot visszaadván a gazdának. Amit vissza nem ad annak, a hivatalnál bejegyzett árát kifizeti. Itten a barmok s egyéb ára az, amit már megírtam, tán valamelyessel olcsóbb, azonban Jowában s környékén olcsóbb a marha, ami levágatik s New-Yorkban elkel, többnyire Jowából s környékéből hajtatik ide. Gondoldd csak lelkem, ki van még New-york közelében, bámultam, mikor hallottam: Gróf Vratiszláv Pécsről; ő a főváros közelében egy farmernél, mint kertész működik. Főnöke igen meg van elégedve. Ideérkezvén pénz nélkül, tüstént munkához fogott s van neki havonként 16 vagy 20 dollár fizetése, kosztja, szállása s mosás ingyen, bármely főbíróval sem cserél. Most csak egy kis tőkére akar szert tenni s azonnal ő is farmer lesz. Így minden honfitársaimnak meg van biztos jó keresetük: többnyire aranyművesek s képfaragók lettek, minden egyes keres hetenkint 6-8 dollárt, vagy többet is, amilyen a munkás. Találtam egy 16 éves fiút is, ki szülei s rokonai nélkül Ujházyval jövé ki, most egy hírlap« szerkesztőnél ír hetenkénti 6 dollár fizetésért s becsületesen él. Amerre mentünk, mindenki csak Jowát dicséri, a vándorlók tömege mind arra megy . . .

A leányokkal együtt, ezerszer csókolván, maradok örök hű:

Öreged.

47.

Majthényi József, feleségéhez.

Új Budán, November 20-án/851.

Szeretett Kedvesem! Augusztus 18-án keh le-

veledet egyszerre vettem azzal, melyet H. egyenesen New-yorka utasított. Ezen levél csaknem egész America} bejárta. Előre is bocsánatot kérek, Kedvesem, hogy oly soká váraoztatlak mind feleletre, mind pedig rólunki tudósításra, de hiába a lehetetlenséggel én sem daczolhatok. Mikor utolsó leveletem írtam, azonnal kimentem új telepünkre s ott Újházitól kölcsönzött vászonsátor alatt tanyázva kezdtem építetni Varga házát, míg ő visszament Burlingtonba a bagágiáért és a szükségeseket bevásárlani és így képzelheted, hogy se asztalom, se székem, sem tollam, sem tintám, sem papirom nem lévén, írnom lehetetlen volt. A ház most már félig-meddig készen lévén, 8 nap alatt talán egészen kész lesz. Székünk és asztalunk is van, egy szobában tanyázunk mind s az írásra helyem van, hozzá ígok s tudósítlak mind azokról, melyek érdekelnek s melyekről tudósítást kívánsz . . .

Szeretném még e tél végével a házhoz szükségeseket beszerezni s összehordani, hogy ha Te jössz, csak fellehessen rakni, mert szeretném, ha idejövén, a tájt megnézhén, a ház helyét Te választanád, miután addig, míg felépül, Varga házában elég helyünk lesz. Itt ezen házban van 2 nagy 9 négyzetöles szoba, egy konyha, melyet mint szobát is használunk, mert főzőmasinán főzünk s van egy kamara. Én úgy gondoltam, hogy nekünk elég lesz 4 szoba egy konyha s egy kamra; én dupla épületet akarok csináltatni, ha megegyezel benne. Erre, Lelkem s nem a Grosso gazdaságra kértem én azt a sommát s máshoz nem akarom magamat kötni, sem más erszényihez mérni mienket. Mint fog tenni

M. mintsem s mint îog à la Grosso működni, nem tudom; ő vagy 15 mértföldnyire települt hozzánk, észak felé; ő a legszélső települő a *magyarok* közt észak felől, azután lefelé jön Szirmay, Farkas, Zsarnay, Katona, Pomutz, Takács. Van még több új magyár települő, kik most jönnek. A tavasszal îog Prick Torontál-megyei volt jegyző vezérlete alatt jönni 125 (ember), kik útiköltségét, téli tartását s gazdasági szereik árát az amerikaiak összeszedik; már eljöttek Csikágóig s itt a télen megállapodnak, mit igen okosan tesznek, mert városban mind munkát, mind hajlékot biztosabban kapnak, mint itt. Hogy Kosuth Amerikába már megérkezett, hiszem, fogod tudni, olvastad hihetőleg a hírlapokból, hisszük, hogy jövő tavaszra el fog ide is jönni. Én, Kedvesem, most sem írhatok egyebet, mint eddig írtam, azt ugyanis, hogy én bizton reménylem itt jövőnket biztosíthatni és erősen hiszem és meg vagyok győződve, ha Te Lelkem, csak 5000 pftot hozhatsz is ki magaddal, képes leszek Neked oly kényelmet házadnál szerezni, minő a magyar-honi volt, de Te tán azt hinni nem fogod, de ám az mindegy, ez mind nem használ, ám az bizonyos, hogy én vissza nem mehetek, kivált azok után, mik mostanában Pesten történtek, amit itt a hírlapokban olvastam. Olvastam magam nevét is, lásd Kedvesem a jósolt változások ilyenek s még ilyenebbek lesznek. Sok tanácsadó s jósló, hogy így nem maradhat, nem bizony, ők mind tovább s tovább fognak menni megkezdett sistémájukban, azért kérlek ne tétovázz, hanem rendelkez egyszer végkép vagyonod felett, mindegy akár haszonbérbe adod, akár eladod, csak jöjj, hogy egy-

szer valahára együtt élhessünk, mi mindenünknek a legszükségesebb. Ami illeti a közös gazdálkodást,, az, Kedvesem, éppen ne agasszon, mert a mi Vargávali közös együttlétünk olyan, hogy minden órában elválhatunk, de azt át fogod látni, hogy én e percben nélkülük is egyszálhatnék, azonban, ha Te eljössz s az elválást jönnek és hasznosnak fogod találni, az megtörténhet abban a percben, mert tökéletesen különvált birtokaink vannak, az ingóság pedig könnyen megosztható, miután minden felírva s ára bejegyezve van. M. hogy nincs velünk, azt eddig már fogod tudni, így ez egyenesen csak tőled függ . . . Nőcselédet hozd magaddal, mert itt arra egyáltalán nem számíthatsz, ha kapsz is, az itteni nőcseléd a méregdrága bér mellett alig dolgozik valamit s még amellet a gazdaasszonya udvarolhatja, második, mit honunkon kívül már nem kaphatni, spékölő tű, ha ezt szükségesnek tartod, hozd magaddal. Én *számomra* nem kérek egyebet, mint mindennemű gyümölcsmagvakat, alma, körte, ringló s barack magvakat, minden kerti veteményeket, ezt ugyan itt is kaphatni, mert ami a mi honunkban terem, azt itt is kaphatni, de miután kevés helyet foglal, jobb hozni, mint itt drágán venni; fokhagymát ne feledd el, mert az itt már ritkább. Mostani gazdaságunk áll: négy ökörből, két lóból, két tehen s két üsző borjúból, 33 tyúkból. Még kell vennünk egy tehenet, ha lehet s két ökröt, ezt okvetlen kell, mertr csak hat ökörrel lehet prairit törni, pedig még e télen kell törnünk; az első törést a mi birtokunkon fogjuk tenni. A télre ölni veszünk 6 sertést, négyet egy-egy mázsásat, kettőt két mázsásat. Már kialakud-

tuk: mázsáját 2 és fél dollárral fizetjük; magló sertést csak a tavasszal fogjuk venni. Tegnap este káposztát metéltünk, azt télre eltenni. Vettünk 100 fejet, ez itt borzasztó drága, 3 dollár a 100 fej. Már jövő évben nekünk ezt sem kell venni, mert itt megterem öntözés nélkül, csak ültetni kell. Varga éppen, míg én írok, tiporja a káposztát. A mi a vadat illeti, környékünkön meglehetősen van, legtöbb a vadréce és a vadpulyka: ez a világon a legjobb szemű vad, ennél jobb vadhúst soha sem ettem; 30–40 van egy csapatban. Már nálunk jól beállott a hideg, de azért marháink még legelnek s szénát nem kapnak; szénánk van annyi, hogy marháink bőven kitelelnek vele. Ami illeti mindazokat, akik ki akarnak jönni, megmondhatod nekik, hogy aki itt dolgozni akar, az bátran jöhet, mert ez a legjobb földje Americának s ezen megye a Statusban, ámbár nem a legnépesebb s nem folyó mellett fekszik, mégis még nem lehet annyit termesztetni, mit itt el lehetne adni, sőt itt minden terménynek az ára 10 centtel mindig drágább, mint máshol. Princetownban, ami ide 4 óra járás, a legszebb búzalisztet kapni, mázsáját 3 dollárért, de van itt a mi szomszédságunkban, csak a Thomsonon át kell menni, egy jó száraz malom is. Czukrot, kávé s mindent, ami a háznál szükséges, Princetownban veszünk, ha St. Louisból rendeljük meg, olcsóbb s úgy jön Princeiownig, honnét magunk hozzuk el. Egy st.-Jouisi cukorgyáros megajándékozta a magyar itteni coloniát két hordó fehér törött cukorral; mireánk fog esni körülbelül 100 font. Ezekből is láthatod, hogy nem oly vadonság ez, mint sokan képzelik. A búzát el lehet itt

adni, buschliát, a mi méretünk szerint fél pozsonyi mérőt, egy dollárért, a marhatenyésztés itt a legjutányosabb, mert csak Brunswickig hajja az ember, hová 3-4 nap alatt minden költség nélkül elhajt-hatja s bizonyosan vevőre talál az ember tüstént, honnét azután szinte New-yorkba és Philadelphiába szállítják a marhákat és lovakat, a sertést leölvén, húsát felfüstölik s viszik a tengeri hajókra.

Írod, hogy szeretnéd, hogy ha Horváthné véled jönne; bizon magam is nagyon szeretném. Van itt a szomszédságunkban egy igen szép és jó, éppen neki való kész farm, ami birtokunkat csak a Thomson választja el attól s ő mindig kész farmot akart. Azt megírhatod neki, hogy ezen a farmon van a száraz malom, van rajta ház, hanem csak 2 vagy három szoba, egy bolt s istálló, de ami legtöbb, körülbelül 400 hold mívelt szántóföld s egy vagy két kisebbszerű ház, melyet mostani tulajdonosa kiad haszonbérbe, egynéhány hold földdel olykép, ha a barmot nem adja a szántáshoz, a haszonbérlő a termés harmadát adja, ha pedig a szántáshoz ad barmot, akkor felét. Mostani tulajdonosa midenáron el akarja adni, mert a most építendő Countri Street mentén(ez megye székhelye fog lenni) Decaturba akar menni, boltot nyitni. Ezen farmhoz van kötve a postamesterség is, így ezt is meg lehetne nyerni a kormánytól. Kétszáz dollárnyi évi fizetéssel a leveleket pedig más hordja. Jelenleg ő a farmot most 2000 dollárra tartja, de hiszem, ha az ember alkuba bocsátkozna vele, olcsóbban is odaadná. Ezt írd meg neki, tisztelem, most nem írhatok neki, mert hiányzik az idő. Annyi volna még a télen a tenni való,

hogy nem tudjuk, mihez fogjunk először.

Illésnek mondd meg tiszteletemet s ami illeti az 1000 ft biztosítékot, alig hiszem, hogy itt nagy szükség lenne a garanciózásra. Ujházy nál betegen fekszik Kerényi, azonban már felgyógyult, s kétszeri látogatásért az orvos 20 dollárt fizettetett magának, tehát képzelhetni, hogy ő, mint ügyes orvos, itt ahol a nép naponta szaporodik s az amerikai, ha beteg s közel tudja az orvost, bizon tüstént iolyamodik hozzá, nem úgy mint a magyar földműves. Tehát csak határozza el magát, ő is jöjjön; én, ha volna «nnyi capitálisom, hogy az 1000 pfot kiadná, egyenesen átadnám neki s keresetit én tenném zsebre, ily szerződésre lépnék azonnal véle,

Vargáék tisztelnek, a nő bocsánatot kér, hogy nem felelt még leveledre, de a házi gond: főzés és egyéb házi foglalatosság úgy elfoglalják, hogy lehetetlen neki jelenleg. Mondhatom, hogy reggel 6 órától fogva estig lábon van, főz és maga mosogat is, mert nőcselédet nem kapunk. Az amerikai nő csak végső szükség esetében megy szolgálni, mert otthon a férfiaknak kell gondoskodni élelmük s ruházatukról s ők semmit sem dolgoznak, csak úgy henyélve töltik az időt...

Hűn szerető

Öreged.

48.

Monsieur B. de Szemere, 12 Rue Boursault, Paris

London, december 2. 851.

T. cz. Úr!

Ma kaptam Campe úrtól választ, melyet minden «comentár nélkül, lemásolva beküldeni szerencsés va-

gyök. Jó volna már most velem, észrevételeit illetőleg értekezni, a legrövidebb lenne a cím változása.

Ha talán velem e tárgyban értekezni, vagy rendelkezni méltóztatna, úgy kérem azt néhány napra félhagyni, mert e napokban szándékozom Angolhont elhagyni, mihelyst új tartózkodási helyemre megérkeztem, azonnal szerencsés leszek adresemet megküldeni.

Addig pedig tapasztalt szívességébe és kegyébe ajánlva és Nagyságos Asszonyságnak kezeit csókolva, maradok alázatos szolgája

Bangya.

49.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda december 4-én/851.

Szeretett Kedvesem! Jelen helyzetemben képes vagyok már írni, azért nem akarok egy postanapot is elmulasztani, hogy rólunk tudósítást ne küldjek; innét tőlünk minden második hétben megy és minden második hétben jön a posta. Úgy gondolom, hogy mindenről tudósítotlak múlt levelemben, miről kérdéseket tettél, most csak arról tudósíthatlak, hogy egészségesek vagyunk, Vargának a háza egy hét múlva tökéletesen kész lesz, értvén a belsejét. Bizony Lelkem, ez csinos kis ház, ilyen még nincs Decatur Countryban. A yankeek ide tódulnak bámulni s Bighousenak nevezik, azaz nagyháznak; a múlt héten Princetownban voltam búza- s kukoriczalisztért s ahol megszálltam, a házi gazdák úgy kérdeztek, valyon én vagyok-e azon magyar, ki a Bighauzot építi. Még azt minden levelemben elfelej-

tettem írni, hogy ha jössz, ha bármerre is veszed utadat, egy női nyeret s kantárt mindenesetre Európából hozzá magaddal, mert itt ezen cikk sokkal drágább s itt nyereg nélkül nem lehetsz . . . Minden amerikai nő, kivált a farmernők, lovon járnak báhová is. Nem ritkán látni itt a farmert lóháton ülni s nejét a háta megett s neked csak mégis kényelmesebb lesz nőnyeregben ülni. E télre kaptunk két magyart segítségül, ügyes és szorgalmas két egyént, kik szinte itt fognak megtelepedni, csakhogy télre sem házuk, sem eleségük nem lévén, csak a tavaszra szándékoznak a magukéba munkálkodni . . . A jövő tavasszal fognak hozzá Missouri Statusban egy vasútnak az építéséhez, Hannibáltól kezdve St. Jóséig, a Missouri-folyam partjáig. Hannibál a Mississipi-folyam partján van, a társulat már alakul s választmányát ki is küldé a vonalnak kijelölésére. Ki is jelölte s megáldatta nagy pompával. Ezen vasút csak ötven mértföldnyire lesz hozzánk, mert a vasút a Missouri-folyam s Jowa Status s Missouri Status közti vonal közepén lesz vezetve. Ez már termelésünkre nézvést nagy előny s nemsokára Jowa Statusban is meg fog kezdődni az építés. Ám az amerikai ilyesmi felett nem soká gondolkozik, nem soká tervezget, hanem meggondolja magát s tüstént tetthez fog s a Jowa Statusban építendő vasút, hihetőleg, a mi Countrynkon fog keresztül menni s nekünk ennél több nem kell, hogy jólétre vergődhesünk. Különösen figyelmeztetek még egyszer arra, ha jössz nőcselédet hozz magaddal: én ezt Vargáéknak eleget tanácsoltam, még Londonban, de férje azt hitte, hogy majd Americában is kap és íme most

nejének kell mindent tenni, mert nőcselédet nem kap. Ha kettőt hozol, sem lesz baj, de tanácsolom, hogy inkább öregebb legyen, mint fiatal, mert a fiatal itt tüstént férjhez megy, miután a sok magyar, aki itt van s ide utón van, csaknem mind nőtelen.

Most látom, mily kevés széna kell itt barmoknak. Sokkal kevesebb, mint nálunk. Elgondolhatod, hogy ma 4-ik December s ökreink még egy szál szénát nem kaptak, ha hó nem lesz, csak akkor kell nekik szénát adni, ha prairit törünk. A tehének, lovak szinte csak keveset, tán 3-4 nap kaptak egy kicsit, este s reggel, azonkívül egész nap legelnek, csak borjaink kapnak szénát, azok is csak azért, mert ha kibocsájtánk őket, megszopnák anyjukat. Ha jössz lelkem, ne felejtsd el New-yorkban venni 2 vagy három szobára való olcsó tapétókat, kapni röfit egy vagy két centért, így ez sokba nem kerül, ha mégis a szállítás sokba nem kerülne, hagyd a vételt San Louisig, hová mindenesetre elejbéd fogok menni, mert New-yorkig belekerülne oda s vissza 150–160 dollárba. Hanem San-Louisba nem kerül sokba: Brounswikig kocsin megyek s onnét le a Missourin csak 6 dollárba kerül, ott akkor minden szükségleteket be lehet vásárlani.

Igazán hű szerető:
Öreged.

50.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda December 18-án/851.

Szeretett Kedvesem! Holnapután ismét postanap lévén, nem akarom elmulasztani, hacsak egy

pár sorban is, hogy ne tudósítsalak mintlétünkről.

Egészségünk tűrhető, Tivadar jól néz ki. Füttyö-részve hordja be a kemencékbe való fát, éteti a tyúkokat, jó kedve van, kezeidet csókolja. Az írást a jövő postára kell neki halasztani, mert eddig nem igen volt hely az íráshoz, azonban ma Vargáék át-hordozoskodván a másik szobába, mert csak ma készítettük végkép el, eddig még mind egy szobában voltunk. Ne neheztelj tehát, Kedvesem, hogy Tivadar még mindig nem írt, ám hiszem, Kedvesem, én is csak úgy lopom a helyet és az időt, hogy rendszeren minden postanap ír hassak. Hát tinálatok, Kedvesem, szinte ily borzasztó hideg van, mint itt? Már vagy egy hete itt legszebb, legtisztább napos idő mellett hideg van, hogy kunt semmit sem lehet dolgozni, mert nem állja ki a hideget az ember lába és keze. A hó csak alig lepi a földet, ökreinket csak most kezdjük egy kicsit szénázni, még eddig semmit sem kaptak.

Tivadar erősen készül a jövő vasárnapi vadászatra, mert a múlt vasárnap hideg lévén, hon maradt, csak én mentem el a két Radetzky-huszár segédjeinkkel vadászni, (Ez a két fiú igen jó munkás két egyén, ők Olasz-honból már besorozás után szöktek meg) és kaptunk vadpulykát, tehát Tivadar is már készül őket löni. Ma ettük meg második felét, dinsztelt káposztával. Én ennél jobb húst soha sem ettem, hét embernek fele untig elég egy ebédre. A kinőttek nyomnak 10–15 fontot s sokkal nagyobbak, mint a szelíd pulykák, különben tökéletesen olyanok, mint a szelídek: barnásak s fejükön lévő hús kékes, nem veres, még a kiáltásuk is épen olyan, mint a

szelídeké, különösen itt mikörülöttünk igen sok van: 30-40 egy csapatban, csakhogy eddig nem igen értünk rá vadászni. Hihetőleg a jövő héten fogunk mi is disznót ölni. 6 darabot szándékozunk ölni: 4 egyegy mázsásat és 2 két mázsásat. Vesszük pedig fontját 3 centért, vagyis 3 váltó garasért. Ez itt a legolcsóbb eledel, mert a disznók tartása semmibe se kerül. Itt a gazda, ha kihajt tavasszal 30 darab sertést, decemberben bizonyosan 70 darabot hajt haza tanyája körüli erdeibe s anélkül, hogy ő egész éven át látta volna őket s tökéletesen kihízottan, a leölésre alkalmasan kerülnek kezeire télen, amit azután decemberben nem bírnak a tanya közelébe terelni, azokat agyonlövöldözik. Minden gazdának megvan a maga jegye s úgy ösmér rá a maga sertéseire . . .

Azt hihetőleg fogod tudni, hogy Perczel Miklós is már megérkezett New-yorkba, nejével együtt; merre fog onnan menni, vagy mit fog kezdeni, még nem tudjuk. Kossuth csak a jövő tavasszal fog átjönni, a telet Londonban tölti, tudom ti is olvastátok, mily pompával fogadták Angliában mindenütt; itt a hírlapokban alig olvashatni másrul, mint róla, azonban itt is vannak pechovich hírlapok, amelyek nem a legkedvezőbben írnak felőle. Most Americában aláírás útján gyűjtenek neki a nép közt pénzt, reményük van, hogy 100 ezer dollár összejön.

... ölel és csókol a te hű szerető:

Öreged.

51.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda Január 11-én/852.

Szeretett Kedvesem! Ámbár a posta még csak

egy hét múlva fog menni, mégis, hogy levelemmé! ne késsek, mai napot hozzádi levélírásnak szentelem, miután vasárnap lévén, nekünk nyugnapunk. Nem akarom a levélírást másnapra halasztani, miután már bekövetkezett a terhesebb amerikai földműves munkánk, a karóhasogatás; ez ugyan terhes egy munka, de mégis csak megy s majd még inkább beleszokunk. Igaz, hogy egy amerikai egy nap maga meg-hasít százat s mi csak négyen vagyunk képesek 105-öt vagy 106-ot meghasítani egy nap, mégis ez-szerint is elvégezzük a tavaszt és azon ötezerét, amelyre jövő évben szükségünk leend, majd a tavasszal kertünk s udvarunk, s azon 20 hold bekerítésére, melyet a mi birtokunkon fogunk törni s a jövőben már ezen munka is könnyebben fog menni, ha majd jobban bele tanulunk, s azáltal, hogy magunk tesszük, 50 dollár a zsebünkben marad, miután ötezer felhasogatásának, helyrehordással és berakással együtt itten ez a megszabott ára.

A múltkor meglátogatott bennünket egy itten közel szomszédságunkban lakó yankee. Varga ne-jével együtt szinte ma ment el őt visszalátogatni, itt az a szokás, hogy az új jövevényt az itt már régebben lakók látogatják meg előbb s miután ő nőstőt volt itt, Varga is úgy ment át. Tivadar szinte átkísérte őket. Gondold el e szép expeditiót: a visit ökröszekéren történt, mert Mad. L. egyik lova megdöglött, a másik döglőfélben van. Neki is pénze szinte úgy, mint a miénk. Őkre neki nincs, így mi egyik lovunkat neki kölcsönöztük, amin legalább tűzifát hordhasson magának; ez az oka az ökrös visitnek. Nem tudom, hogy fognak velük boldogulni, mert az angol

ökör hajtását én értem még közülünk a legjobban, ami mondhatom, egész egy stúdium . . .

A Tivadar múltkori levelében írta, hogy az indiánusok minket is meglátogattak, tehát én is akarok rólok egy pár sort írni, az szerént ítélve, amit láttam tőlük s tapasztaltam. Én őket a hazánkban kóborló kolompár cigányokhoz hasonlíthatom kinézésüket tekintve. De az indiánus jóindulatú nép, ami íő, ők nem ellenségei valakinek, ha az ember őket meg nem bántja; előttük magukra otthaghatja az ember mindenét, ők nem bántják, nem lopnak. Hoztak nekünk már szarvascombot is és egy öreg nő volt itt lányával, hozott szarvasbőröket becserélni. Varga cserélt kettőt veres kendőkért. A veres szín előttük a legkedvesebb; a selyem nem bír előttük nagyobb beccsel, mint a pamut. A csere úgy megy náluk, hogy annyi kendőért adja oda a kikészített szarvasbőrt, amennyivel azt be lehet teríteni. Varga egy-egy oly kendőt, aminőt adott a szarvasbőrökért, vett Londonban 6 pencért, vagyis 12 pengő krajcárért; a két szarvasbőrért adott összesen 8 olyan kendőt és így került neki összesen 4 váltóírtba. A férfiak egyebet nem tesznek, mint vadásznak, az az egész foglalkozásuk. Mi azonban nem akarjuk túrni, hogy még jövő évben is eljöjjenek ide, mert ott, ahol megállapodnak, természetesen minden vadat kiölnék s az ő jövetelük csak két itteni lakosra nézve kívánatos, kik velük kereskedést üznek, kik tőlük a bőroket a jó drágán nekik felszámított pálinkáért szokták becserélni. Tehát mi véget akarunk szakítani az ő látogatásaiknak, nem tudom mint fog sikerülni szándékunk.

Megírtam múlt levelemben, hogy K. L. itt New-yorkba megérkezett, azonban, hogy minő leszen it-teni fogadtatása, azt még nem tudjuk, még a hírlapok csak a londoni fogadtatásával telvék, alig lehet bennük egyebet olvasni, mint az ő fogadtatásának leírását. Amit eddig róla olvastam, azt mondhatom róla, hogy ő még soha egész életében nem viselte magát oly eszélyesen, mint Angol-honban. O ki csak most száműzetésében tanulta az angol nyelvet, ezen a nyelven tartotta a beszédjeit, melyekkel mindenkit nemcsak elragadott, de magához vonzott mindenkit, szegényt s gazdagot, népet s magasabb aristocratiát. Minden angol városból kapott adresseket többezer aláírásokkal: Birminghamban félmillió ember fogadta s az adresse alá 5000 ember volt aláírva, a hírlapok, maguk az angolok, őt mint szónokot, minden eddig ismert angol szónokok fölibe teszik. Itt a katolikus papság szörnyen agitál ellene, a templomokban szónoki székből a szent szónoklatokban excommunicatióval fenyegetik híveiket, kik fogadtatásában résztvenni merészelnék. Ebből láthatni, mint s minő érdekekben dolgoznak még itt is a jezsuiták . . .

Mit csinál Illés? Mondd meg neki, hogy én meg merném adni az 1000 pengőt, ha minden keresetét átadná. Itt az orvosnak minden látogatásért, hová lóháton mennek, 5–10 dollárt vesznek s itt a legközelebbi orvos 15 angol mértföldnyire lakik s még tőlünk távolabbra vagy 50 mértföldnyire vannak lakosok . . .

Hú szerető: Öreged.

52.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda Január 1-én/852.

Szeretett Kedvesem! . . . Nálunk a nagy hideg megszűnt, amint mondják az idevaló lakosok, vége a tél nagyobb részének, amit szinte tán a barmok is éreznek, mert a tehenek s ökrök, míg a hideg napok tartottak, a háztól távoztak; azok megszűntével ismét elmentek legelni s esténként oly jóllakva jönnek haza, hogy a szénát tökéletesen nélkülözhetik. Már másodnapja, hogy a kis borjúkat is kieresztettem és azok is szintúgy jóllaknak, mint az anyjuk. A lovaink szinte legeléssel táplálják magukat s mondhatom, hogy jobban jóllaknak, mintha itthon szénán tartanánk őket, pedig azt is bőven adunk nekik, mert mi szerencsésen még elláttuk magunkat szénával, de nem úgy szegény Laci, ki később juthatott birtokhoz, mint mi s már akkor a dér és fagy jól leégette a prairikat s nap megszáritotta, tehát azon széna, amit használhatott nem ért annyit, mint nálatok a jó szalma s fia sokkal inkább szereti a lovat hajtani, mint etetni. Így történt, hogy 3 lova közül egy megdőglött s tél, hogy a második is meg fog dögleni, Azonban ő még most is olyan vak atya s majomszeretetű fia iránt, mint volt s a fiú, a szép mákvirág oly haszontalan individuum Americában, mint Európában.

Mi is megtartottuk már a nagyszerű disznótort; ötöt öltünk. Ott hol vettük, golyóval löttük őket agyon s tüstént vérüket kieresztették. Hazahozván őket, tüstént a pörköléshez fogtam, mert itt nincs nagy teknyő, miben forrázni lehetne őket. Azonban

annyit mondhatok, hogy mesterileg pörköltém őket, mert egy szál szőr sem maradt rajtuk, azután forró vízzel megmosván, késsel vakartuk őket tisztára, azután fogtam a feldaraboláshoz. Az 5 disznó feldarabolása, úgymint mi szoktuk, a pörköléssel és tisztítással – csak egy ember segítségével – megtartott egy nap. Másnap azután a kolbászhúsvágás, béltisztogatás, hurka s kolbásztöltés szinte egy nap tartott s szinte csak két segítségem volt, Vargánét beleszámítva, ki legtöbbet tett segélyemre. A többiek csak kevés segélyt nyújtottak, azonban egy nap mégis bevégeztem, pedig vagy negyven másfél rőf hosszúságú kolbászt megtöltöttem, 5 schwartelma-gent, májast és vérest szinte annyit, hogy 3 hétig betart, pedig heten vagyunk, miután naponta 2x2 tál ételünk van, tehát a kétféle étellel jól pakkolunk, hogy azzal is jólakjunk. Ám látod, Kedvesem, hogy mi nem fogunk semmibe is másra szorulni, hanem ha én megválók mostani társaimtól, mit fognak azok csinálni, nem tudom. S mi több még früstökre is hurka s kolbász járja, mert teheneink a tavasszal borjaznak, most kevés tejet adnak, oly keveset, hogy a kávéhoz 7 személynek nem elég. S biz az maga a munkás embernek nem igen tölti gyomrát; ez az oka, hogy a kolbász s hurkának kell pótolni a kávé, illetőleg tej hiányát. Ma kaptuk meg Ujházytól az ajándékozott cukorszámadást: mireánk jutott 90 font így cukor s kávé volna elég, csak pénzünk volna legalább annyi, hogy egy tehenet vehetnénk, mert bizony jó segítség az a háznál: ad tejet, tejfelt, vaját s túrót, pedig vajhmi jó ám itt a túrós tészta, ám iszen én hon is inkább ettem azt, mint a fino-

mabbat. De mit tegyünk egyebet, ha nincs pénzünk, mint várni türelemmel, míg érkezik. Mégis meg kell írnom Neked – fogsz neki nevetni – mint pótolják itt az emberek a hiányt: Vargáné, míg Ujházyéknál volt, értesült róla, hogy van nekik hurkatöltőjük s Tivadart, épen minekelőtte hozzáfogtam volna a kolbásztöltéshez, átküldtem Ujházyékhoz, gondolom levéllel, vagy megnézni, érkezett-e számomra levél s Vargáné egyáltalán se hinni nem akarta, se meg nem foghatta, hogy hurkatöltő nélkül lehessen kolbászt tölteni. Ámbár mondtam neki, ne hozassa, én egészen nélkülözhetem azt, így tehát Tivadar meglévén az elhozásával bízva, meg is hozta, nagy bámulatomra hurkatöltő helyett valóságos klistér fős-kendőt. Ebből azt láttam, hogy Ujházyék ezen nemes instrumentumnak kétféle hasznát is veszik. Na, de Vargáné meggyőződve, hogy én a hiányon egyszerűbb móddal is tudok segíteni, a munka nagyobb része is bé volt fejezve, mire Tivadar megjött.

Múltkor Tivadar Princetownban volt, látott ottan a postán egy levelet számomra, hihetőleg tőled lesz kedvesem, el is akarta hozni, de nem adták 4ieki át s én még csak jövő hétfőn kapom meg.

. . . holtig hűn szerető:
Öreged.

K. L. 5-ig Decemberben ért New Yorkba, nagy élénkséget fejtett ki a város, vagy 200.000 ember volt talpon., a zaj s zsidóság oly nagy volt, hogy beszélni sem tudott. A londoni fogadtatását leírni sem lehet, ott úgy fogadták, mint valami Triumphantort. Londonban csak egy ember fogadtatására emlékeznek, mely az övére hasonlított.

53.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda Január 25/852.

Szeretett Kedvesem! . . . Tivadar nagyot nőtt s erős az bizonyos, de vájjon hány ujjnyival nagyobb, mióta nem láttad, nem vagyok képes meghatározni, mert akkor nem mértem meg. Elég az hozzá, hogy egészséges és jól néz ki, jókedvű, most éppen ment ki az erdőbe méheket keresni, erre kedvet kapott a múltkor, mert mi az erdőben egy odvas fában találtunk a múlt héten méheket. A fát levágtuk s kaptunk vagy félmázsányi tiszta mézet. S minő szép fehér tiszta mézet! Azon fölül a viaszkot, de az mennyi lesz, nem tudom. Tegnap eresztette ki Varga s én még nem láttam, mennyi lett belőle. Én, ha jól emlékszem, azt gondolom, hogy Havreban gőzösön az első hely ára 500 franc s a második hely a fele. Ezt azonban ott helyben is alig lehet biztosan megtudni, mert mindig alkusznak az utasok. Te lelkem, hacsak egy kissé teheted, magadtól s a kislányoktól ne kíméld az első helyet, mert rémítő különbség van köztük . . . Magad s kislányok számára hozz jó magas stivletliket (csizmácskák) olyan magasat, mely felérjen a lábikrádig. Ez itt szükséges leend s az én s Tivadar számára nagy, magasszárú harisnyákat s csizmákat. A csizmát azonban csak úgy hozhatod be Americába, ha valami férfi azt a maga használatára fordítandónak fogja állítani. Azonban ezen is lehet segíteni, mert a vámtisztek mihelyt meg fogják tudni, hogy magyar nő vagy, igen gyengén fognak kutatni s véled gyengéden bánni. Ám mi is hoztunk 8 újdön puskákat s nem kellett érte fizetni. New-

Yorkban szállj a Constance hotelbe. Itt egy német menekült a vendéglős, tiszta s olcsó. Későbbi (korábbi) leveleimből azt is olvashattad, hogy az itteni folyamokon, a gőzösökön való utazás a lehető legolcsóbb: minden utasnak van külön kabinéja s mi úgy fizetünk, hogy étkezéssel együtt esett mindennap reánk 1 – 1 dollár. Már ennél olcsóbb utazást képzelni is alig lehet. Nem tudom, New Budáról szeptember végéről kelt levelemet megkaptad-e, ebben írtam le minő s mennyi földet foglaltam. Ujházytól esik délfelé az ő tőzsomszédságában; Dickens Crik választja el az enyémet az övétől: ez egy kis patak, mely vagy két hold hosszúságnyira van szélteben erdővel benőve, úgy hogy birtokunkat nyugatról s északról ezen patakocska környezvén, mintegy 500 holdnyit tesz a mellette folytában lévő erdő, többnyire makk s diófák. Keletre esik hozzánk a Thomson, ennek mentében is van vagy 300 hold erdők, különbözőféle nemű fákkal. Platánusok, hárs, sziker(?), nyár és szilfák. Az erdőtől északra esik mintegy 1000 holdnyi egyenes lapály, mint az asztal, oly egyenes. A java réttől azután tovább következnek a lejtős magaslatok, igen szép jó szántóföldek fognak belőle válni; e föld oly fekete, mint a korom. Tőlem délnek esik Varga foglalása: egy branch választ el bennünket, fákkal s bokrokkal benőve.

Tehát K. L. megérkezett, itteni fellépése minden várakozást felülmúlt, bámulatra gerjesztett mindenkit. Bátor s merész a fellépése, minő lesz az eredménye[^] azt a jövő fogja megmutatni. Bárcsak olvashatnám neked itten tartott beszédjeit. Itten a lapok azt mondák, hogy ő az ó s mostani világ első szónoka . . .

Itt várhatni, hogy a marha, ló s sertéstenyésztés után lesz haszon is. St. José (a Missouri partján) s Brunswikben a marha, sertés és ló, melyet oda hajt az ember, tüstént vevőkre talál. A nép tavaly óta csak úgy tódul ide. Vasútra számítani lehet egy pár év múlva; jövő évben ötven mértföldnyire íognak tőlünk egyet építeni s nálunk, americaiaknál 50 angol mértföldnyi távolság még nem nagy . . .

Emlékezz meg a téged képzetben ölelve hűn szerető Öregedről.

54.

New-Buda 31. 1. 1852, Decatur-co. Jowa.

Kedves Barátom!

December 25-érői írt barátságos leveledet veszem e f. hó 26-án Princetown városkában, ahová akkor személyesen s rendkívülig viszem postabőröndömet, hogy Kossuth és kedves Nőd, kiknek akkor írtam, egy héttel hamarabb megkaphassák leveleimet. Mert postahivatalomhoz eddig még csak egyszer 2 hétben jár a postalegény és így a rendes bőrönddel csak ma küldhettem volna el azon leveleket. Kossuthoz New-yorkba intézett ez már negyedik levelem anélkül, hogy az annyira óhajtott választ nyerhettem volna. Kedves Nődnek írtam, tudván, hogy ő nincs annyira elfoglalva, mint Ti férfiak és hogy ennél fogva terjedelmesen ebben fogná válaszolni, de különösen vágytam az ő résztvevő szívével kevés soraim által érintkezésbe jönni.

Rövidke leveledet is köszönettel vesszük, bár meg kell jegyeznem, hogy annyit – barátom – amit mozgalmairól tudtunkra adtál – de meg többet is –

magam írhattam volna neked. Azt kérde: hogy olvassuk-e az újságokat, vagy nem? hogy gondolhatod – barátom – hogy enélkül lennénk, kivált Ameri-
cában, hol még az utolsó squatter is olvas egy újság-
lapot. Mi pedig csak nem vagyunk az utolsó rendű
squatterek?

Különösen kívántam volna hallani e részbeni
terveket, hogy meddig szándékoztok itt maradni és
hol fogtok még megfordulni, hogy t. i. alkalmat és
lehetőséget nyerhessek veletek lenni. Bizon nagy
szerencsétlenség lenne reánk nézve, szegény kíván-
dorlókra, kik annyira ragaszkodnak az édes haza és
a közszabadság szent ügyéhez, hogy főnökünkkel,
midőn egy országban vagyunk, nem is értekezhet-
nének e tárgyról. Mi is csak vagyunk egy kis töre-
déke a haza maradványainak és mi lesz közösen
belőlünk és a jövődéből, hogyha alkalom nem ada-
tik véleményeinket és kívánatainkat összepontosítani,
A közügy közegyetértést kíván.

Nekem, vagy Madarász Lászlónak, vagy Majt-
hényi Józsefnek nincs annyi pénzbeli tehetsége, hogy
New-yorkba, vagy Washingtonba hozzátok utazhat-
hattunk volna, hanem nektek kell arról gondoskodni,
hogy valami reánk nézve közelebbi helyen össze-
jöhessünk. És ezt írtam meg már első levelemben
Kossuthnak.

Azzal biztatsz – barátom – hogy ha majd a
forradalom beüt, otthon látjuk egymást. Ej bizon,
könnyen veszed! Talán azt hiszed, hogy az egyesült
zsarnokok seregei egyben fognak futni a forradalom
zászlója előtt és meg sem állanak csak a Dnieper,,
vagy Wolga partjainál? Bizon, bizon sok véres ütkö-

zetet kell előbb kivívni és sok lelkes férfiúnak kell előbb csontjait ott hagyni a csatamezőn, minek előtte hazánkat visszafoglalhatnók és igen gyére lesz azon ismerősöknek a száma, kik az újra szabaddá lesz Magyar-hon földén fognak egymással kezét szoríthatni. Igyekezzünk tehát itt is a közügy és a régi barátság következéseinek eleget tenni, mert kitudja, látjuk-e vaiaha egymást?

Posta messze lévén, levelezéseim szabadalmával birok és így tedd oda nevem után: Post master és a levél sarkára: Free, és ha Európából írsz: Free in the United States. Isten áldjon! Barátod:

Ujházy László.

Pulszky Ferenc úrnak Washington.

55.

Majthényi József feleségéhez.

New-Buda, Február 6/1852

Szeretett Kedvesem! Im tehát sejtelmem ismét valósult. Mint megtudtam a londoni eseményeket, tüstént sejteni is kezdtem, hogy levelezésünk nehezíteni fog s ím, úgy történt. Én, ha egy-két leveled el is téved, egyiket vagy másikat mégis megkapom, de Te, Kedvesem, amint leveledből kiveszem, egy levelet sem kaptál meg, s hihetőleg egyet sem fogsz megkapni. Ez mireánk nézve a legnagyobb baj, azért felettébb jó gondolat volt az Tőled, utolsó leveledet H-nak utasítani, én is megragadom az alkalmat s ugyanazon az úton utasítom e hozzád intézett levelemet. Ezekből láthatod, hogy én nem mulasztok el semmi tudósítást adhatni mintlétünkről s hogy nem nyém a hiba, ha tőlem levelet nem kapsz, hanem

azoké, kik minden módon hátráltatják hazánknak a külfölddeli összeköttetését s pedig mindhiában, mert ha a végzet úgy akarja, minden erőlködésük meg fog hiúsulni. Nov. 5-ről kelt leveledet január végnapjaiban vettem s e leveledből értettem, miként Americából tőlem akkoron csak egy levelet kaptál, holott én Philadelphiából küldöttem kettőt, szeptember 15-ig Burlingtonból! szinte kettőt s ideérkeztem után ötödik nap múlva, szeptember 25-én ismét küldtem egyet, melyeket november 5-ig mind meg kellett volna kapnod s még egyet sem kaptál . . .

A havrei és brémai kikötők közt a szállítási térbe nincs tudtommal különbség, de biztosabb s kényelmesebbek a havrei hajók, mint a brémaiak, tehát jöttöd esetére igen jó lesz, ha te a havrei utat fogod választani. Mi s mennyi a szállítási tér, biztosan nem tudom, de tudom azt, hogy alkudni lehet, kivált, ha többen mennek egy társaságban a hajóra. A 10 éven alóli gyermekek csak a felét fizetik e szállítási térnek. En gondolom, hogy az első helyen egy személy 500 francot, a másodikon ennek felét, de Te, Lelkem, ha csak lehet ebben ne fősvénykedj, hanem szállj az első helyre . . . Veteménymagokat, ha hozol, hozz a tudvalévő babból, hozz hosszú kék szilvát és kötélmagokat bőven, mert ezt itt kapni nem lehet, szilva nincs is, a körtély pedig igen ritka. . . Fehér ruhát annyit, amennyit hozhatsz, hozz s minden személyre ágyi ruhát. A szállítási költségek miatt ne aggódj semmit, mert a tengertől, amint reá szállsz, egész idáig az utasoknak semmit sem kell fizetni málháiktól, kivált, ha megtudják, hogy magyar nő vagy, ki férje után megy. Itt sokkal többbe kerül az agyi ruha, mint

Te azt el tudnád adni, ha legjobb árért is adnád el. Felső ruhát szinte hozz magaddal, hogy vagy 4-5 évig ne szorulj vételre, mert ámbár itt is kapni mindent, de mégis drágábban rosszabbat, mint Európában. Cipőt szinte ne felejts el eleget hozni, kivált stivletlit (csizmácska) a lányod s magad számára, kivált magasszárúakat, melyek lábikrád egy részét takarják, azoknak itt jó hasznukat fogod venni. Nekem s Tivadarnak egy vagy két pár hosszú téli harisnyát, egy-egy pár jó erős magasszárú téli csizmát, ami legszükségesebb, de ne irtózz tőle, mert nélküle itt nem lehetsz. Egy női nyerget s kantárt hozz magaddal Európából, mert az itt rémítő drága és rossz s ügyetlen. Ne felejts el hozni magaddal spékkelő tüt s sodrófát, mert azt tán California minden aranyáért sem volnál képes kapni itt, még Londonban sem kapni spékkelő tüt. Egyéb nem szükséges, de ezeket ne hagyd el magadtól. . .

hűn szerető -
öreged.

56.

Szemere Bertalan úrnak, Paris.

London, március 4, 1852.

Tisztelt Úr!

Becses sorait vévém a Bl. úrnak szóló mellékletet azonnal a postára tettem. Mészárosnak címét még csak ma fogom megkapni, a levél számára készen fekszik. Kmetyt holnap fogom felkeresni, neki az Ön üdvözlétét közlendem. Az általam említett német lapnak főszerkesztője New-yorkban Weydemeyer, ki Frankfurtban az esmeretes „Neue Deutsche

Zeitung” című lapot szerkeszté, londoni dolgozó társai Marx és Freiligrath mind a kettő ösmeretes név. A lapnak címe „Die Revoluzion” tiszta demokrata lap és bárcsak a múlt Január 1-én lépett életbe, mégis már nagy hatással bír, Én beszéltem tegnap Freiligrathal, ki Önnek üdvözlétét jelentvén ki, azt ígérte, hogy Ön cikkje harmincer példányban fog megjelenni és minden statusokba szétküldetik, az amerikai angol lapok pedig az ilyen cikkeken nagyon is kapván, egymás után sietni fognak azt lefordítani. Innen minden pénteken szokás a cikkeket elküldeni. Jó volna tehát, ha Kegyed csütörtökön szíveskedne cikkjeit átküldeni. Eddig csak én magam vagyok ezen lap levelezője a magyar ügyekre nézve.

Itten most kevés az újság. Mazzini e napokban bocsájtott ki egy manifesztumot olasz nyelven, ebben a francia nemzetet gyávának nevezi, a szocialistákat kárhóztatja, Kossuthot dicséri és érdemeit kiemeli, felhozván, hogy mily sikerdúsan működik az most Amerikában és mily sikeresen működött Angol- honban, végtére demonstrálja, hogy most nincs egyéb remény csak az olasz és a magyar nemzetben és hogy ezeknek kelé az európai revolúciót megkezdeni. A manifesztum szelleme igen furcsa, Mazzini és Kossuth egyedül a két derék legény és csak úgy intézkedik Magyar és Olaszország felett, mintha ők ketten ezen nemzetnek született urai lennének. A fontos honfitársaink kutyán vannak, ha mindnyájukat présbe teszik, nem présel ki belőlük in solidam egy szerencsétlen schillinget, haholnap majd az utcán kártyázhatnak. Kappner, a híres magyar tracteur sem akar már tovább puffra főzni, Kmety adott neki e napok-

ban öt fontot, csakhogy még folytassa a főzést. Kiss Chiefieldben volt, ott akart collectat csinálni. Az angolok jól fogadták, de fontokat nem adtak. Kossuth sem levelet, sem pénzt nem küldött az utolsó időben. De Kiss biztatja a fiúkat, mint a cigány a lovát biztatta. Eszterházy, Thaly, Vukovits, Fülöp, dr. Glück, Csernátonyi, és még egypár névtelen, vagy ismeretlen celebritások együtt tanácskoznak és együtt intrikálnak. Most azt hirdetik, hogy Eszterházy és Thaly a 18-iki gyűlésben nem köszöntek le, hanem csak akartak, hogy ők szinte oly hő barátai Kossuthnak, mint bárki más és hogy a többiek coup d'etat-ot csináltak ellenük. Eszterházy tegnapelőtt írt Nagy Pálnak, a közgyűlési jegyzőnek egy levélkét, melynek tartalma körülbelül ez vala: „Nagy Pál úrnak, a 18-ik februáriusi közgyűlési jegyzőnek. Minekutána én mint elnök a 18-ik februáriusi jegyzőkönyvet még nem olvastam és alá nem írtam, tehát küldje a jegyző úr azt azonnal el, hogy elolvassam és hitelesítsem.” Erre Nagy Pál igen okos feleletet adott és Eszterházy tanácsosait ugyancsak lefőzte. Felelete ez: „A 18-iki februáriusi közgyűlés elnökének! A jegyzőkönyvet nem az elnök, hanem a közgyűlés hitelesíti, ez a február 25-iki közgyűlésben meg is történt, hogy a 18-ik februáriusi közgyűlés elnöke a 25-ik közgyűlésen részt nem vett, erre nézve csak magamagát okozza.” Most tehát úgy van a dolog, hogy a Kossuthiánusok Kmetyt, a másíkok pedig Eszterházyt ismerik el elnöknek. Vukovitsnak beszédje 18-án körülbelül ez volt: ő nem tartja célszerűnek, hogy Kossuthnak egy új bizalmi adresst küldjenek, elegendő hivatkozni a jegyzőkönyvben a Southampton!

adressre és jobb ha némely előkelő személyek maguk felelnek Batthyánynak és Szemerének, ahol azokat egyszersmind meg is cáfolandják, egyébiránt, hogy ő a Kormányzó Úrnak hű barátja volt, azt bebizonyította, mert hiszen ő nyilvánosan lépett fel mellette és iparkodott bebizonyítani, miszerint a Kormányzó most is törvényes joggal él ezen címevel, de fájdalom, a Kormányzó leghívebb barátait eltávolította és törvényes tanácsadóira nem is hallgat, hanem a maga íjeje szerint cselekszik, ez ellen pedig neki, mint törvényes tanácsosának tiltakozni kell és ő a felelősséget oly lépésekre nézve, melyek befolyása nélkül történnek, magára nem vállalhatja. Az egész beszédből kitetszik, hogy Vukovits csak azért haragszik, mert Pulszky az ő helyét foglalta el.

Zerffynek egy furcsa történetét írtam meg egy kis cikkben az „Examiner”-ben február 28-án, sub titulo „Alarming intelligence” okozta a nagy zavart, melyben Vukovits igen nevezetes szerepet játszott. Tessék Z-t megkérdezni, majd elmondja a históriát.

Ha valami érdekes történik, azonnal jelenteni fogom.

Most pedig magamat kegyeibe ajánlom és maradok alázatos szolgája:

Bangya.

57.

Majthényi Tivadar, édesanyjához.

Dátum nélkül.

Édes Anyám! Már három hete, hogy a magunk címjén vagyunk (?). itten most szénát takarítunk, de ez most igen lassan megy, mert csak reggel lehet

dolgozni, mert most kánikula van és a meleg egész negyven és fél gradusig megy és így csak kilenc-tíz óráig dolgozunk, ekkor bejövén pihenünk tizenegy óráig, azután megfőzzük az ebédet. Mikor ettünk, én elmosogatok és négy órákor lemegyünk ismét szénát takarítani. Kaszálva van hét hold, gyűjteni van kettő. Estve azután a tehenet megfejem, azután megcsináljuk a vacsorát és ezt elköltvén, lefekszünk. Mosni magunknak kell, még csizmát fotózni is megtanultam . . .

Maradok kézcsókoló fia.

Kedvesem! Miután Tivadar több óráig tartó fejtörés után sem képes e kis darabka papirost tele írni és én üres papirost a postán küldeni, hogy azért postabért fizessek, holott olcsóbban vehetsz papírt, nem akarok, ide még egy pár sort akarok írni. Amint Tivadar írja, mi csakugyan szénatakarítással foglalkozunk. Itt ilyenkor szokták takarítani. Én kaszáltam hét holdat, csak Laci segített. Ő pénzért kaszáltatott 18 holdat, én segítettem neki felgyűjteni. Én képes vagyok egy nap egy holdat lekaszálni, pedig összesen csak 6 órát kaszálok. Kétszer oly hosszú lévén az idevaló kaszák, mint a magyarhoniak, tehát hét lábnyi széles rendet vágok egyszerre. Igen szép s jó szénám lesz. Itt még több terem s takarodik egy holdon, mint honunkban.

holtig hű szerető:
Öreged.

58.

Szemere Bertalannak, Paris.

London, március 15, 1852.

Szíves levelét vettem és azonnal elmentem Freiligrathoz, a költőhöz, de őt nem találván, szerkesztőtársával, Marxxal szólottam és vele Ön kívánságát közöltem, ki is azt válaszolta, hogy kedden vagy szerdán (holnap, vagy holnapután) vár Amerikából tudósítást s ennek elérkeztevel képes lesz Önnek positiv választ írásban adhatni, – várjuk tehát ezt meg – mint broechurst, itten kifogja adni ezen iratot. Derra, ki Kegyednek Magyarhonból levelet hozott kedves nejétől, ezt szeretné ha ezen broechurs április előtt jelenhetne meg, azaz minekelőtte a Beckné pere felvétetik, mi 15-ik áprilisban fog történni.

Simonyi hetven angol mérföldre van innen. Ön leveleit sem velem, sem senkivel mással nem szoktam közölni.

Klapkának egy itteni jóbarátjához írt levelét olvastam, melyben k. b, azt mondja, hogy a Kossuth-adresszt azért nem írta alá, mert sokalja Kossuthnak amerikai bolondságait. Zürichbe is küldetett aláírási ív, de nem talált viszhangra.

Én a közgyűlésekbe és az emigracionális tanácskozásokba nem járok. A kossuthiánusok Batthyány és Kegyed után engem tisztelnek meg a legnagyobb ellenszenvökkel és azt mondják, hogy most már tudják, hogy én nem az osztráknak, hanem Kegyednek és Napóleonnak ágense vagyok. A kossuthiánusok azt állítják, hogy Batthyány és Kegyed Napóleonnal igen szoros összeköttetésben vannak, egyébaránt azt mondják, hogy nem volna rossz, ha

Napoleon Magyarország függetlenségét felkarolná, csak azt rosszalják, hogy nem Kossuthtal, hanem Kegyeddel működik. Egyébaránt vagy tízen mégis eljárnak hozzám, ámbár Kiss ezt nagyon tiltja nekik.

Már most az utolsó folyó hó 11-én tartott közgyűlést írom le Kegyednek: Jelen voltak mindenestől hetvenen. Kmety, az elnök, éljenzések között foglalta el helyét, mire Rózsafi, egy thalianus, óvását nyilvánította, kijelentvén, hogy Kmety nem legális elnök, mert az előbbi bizottmány csak az egyetlen törvényes. Erre felolvastatott Thalynek egy levele, melyben ez szinte óvását nyilvánítja és kijelenti, hogy ő sem a pénztárt, sem a számadásokat Kmetynek ál nem adja. Erre Kmety felelvén, kijelenti, hogy ő tehát ily körülmények között az elnöki hivatalt leteszi és a közgyűlés vagy újra válasszon, vagy a régi bizottmányt ismerje el, mire a közgyűlés általános felzúdulás utján Kmetyt ismét elválasztotta elnökül. Nagy Pált jegyzőül, Juhászt és Gilicset válaszmányi tagokul, kiknek meghagyatott, hogy az emigráció ügyeit az elnökkel együtt intézzék el és pénzt teremtsenek az emigráció számára, végtére még egy bizottmány választatott, Mednyánszky és Gál, kik Thaiy és Eszterházyhoz küldettek, ezeket felszólítandók, hogy a pénztárt, melyben még 100 fontnak kellene lenni, de melyből Thaly utalványára Eszterházy már 50 fontot pártemberei között kiosztott, valamint a számadásokat is jószerivel adják ki, mert ha ezt nem teszik, nyilvánosan fognak megtámadtatni és kényszerítetni.

Továbbá az angol kormányhoz fog egy petitio intéztetni, hogy 30 magyart, kik Amerikába akarnak

menni, ingyen szállítássá át. Ezután Kossuthtól egy levél, január 24-éről olvastatott fel, melyben Kossuth azt írja, hogy a dolgok Amerikában igen jól mennek, de pénz kevés jön be és költségei nagyok, ennélfogva az emigrációnak havi pénzeket ezután többé nem küldhet, hanem mindenki éljen, amint tud, csak azoknak, kiket ő személyes ügyeiben felhasznál és kik idejüket az ő szolgálatának áldozzák, ennekutána is pontosan fogja megküldeni a havi díjat. Ezen levél nem igen tetszett ugyan, de a főkolompokok Kossuthot háromszor éljenezni kívánták és a többiek utána kiálltották az éljent. Végtére az aláírási ívek hitelesítették és ezeknek elküldése rendeltetett, mire a gyűlés feloszlott.

Kapner, aki a magyaroknak eddig jóreményben főzött ebédeket, a Kossuth levelét nem akarta oly jól fogadni, mint a többiek. Ő már szombattól kezdve felmondta a hitelt és bezárta konyháját. Szombaton 45 vendég üres tálakat talált, mi a Kossuth iránti simpathiát nagyon lehűtötte, már ma nem éljenezhetik az éhes gyomrok.

Kinkel, a német Kossuth a napokban jött amerikai dollárcsikarló vendégszerepléséről vissza és Kossuthal elmenetele előtt kibékült, tőle leveleket is hozott gyermekeinek – meg az emigrációnak – e végett holnap gyűlés lesz. Még nem tudni mi a levél tartalma. Majd az eredményeket jelenteni fogom.

Hű szolgálója:

Bangya.

U. i. Már megtudtam, amit Kisst kivéve, két személy tud. Kossuthtól levél jött, melyben azt mondja: „Örömmel értesültem, hogy az emigráció február

7-i gyűlésében magát egy souverenus és független testnek nyilvánította. Jó szerencsét kívánok, de elvárom, hogy azon 500 fontot, melyet küldöttem, nekem visszaküldeni, ezért még 2.500 fegyvert vehettek. Tegyen az emigráció, amit akar, ha nem is egy úton. azért mégis a haza javára működhetünk”. Ez eirciter a levél tartalma. Kiss reábeszélte Kmetyt, hogy holnap a közgyűlésnek indítványozza, hogy kövessék meg Kossuthot és hogy Eszterházy, Thaly meg Vukovits, kik az emigrációt a hetedik határozatra csábították, zárassanak ki, mint árulók.

59.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda, március 15-én/852.

Szeretett Kedvesem! . . . Itt már egészen beállott a tavasz, mi már, ha dolgozunk, kénytelenek vagyunk már egy ingre nekivetkőzni, úgy hasogatjuk a íenceket, már 3000 készen van, még 2000-etkell hasogatnunk. A jövő héten fogjuk a kertet készíteni. Már két tyúkot megültetett a Tivadar, ő a tyúk-meister. Ő szedi össze minden nap a tojásokat, minden 40. tojás és 50. csibe az övé. Egy tehenünk tegnapelőtt borjazott meg, néhány nap múlva másik, azután lesz 3 fejős tehenünk. Itt gyönyörű az idő, már a fű is női erősen, azt le nem írhatom, mily temérdek hattyük vonulnak észak felé, egész nap elnézhetem oly gyönyörűek. Mi már csak néha fűtünk, ha északi szél fúj, különben nem szükséges. Csak arra kérek, Kedvesem, ha lehet küldj pénzt, ha többet nem is, legalább 15.000 pengőt . . .

Mi Tivadarral együtt egészségesek vagyunk. Ti-

vadar igen jól néz ki, most gyakorolja magát a német írásban s számvetésben is, mellettem dolgozik, lát vág, hordja be a szobába s konyhába, ő hozza le utánunk az erdőbe, ha fenceket hasigatunk az ebédre való kenyeret, sunkát, vagy szalonnát . . .

hű szerető:

Öreged.

60.

Majthényi Józseí, feleségéhez.

New Buda Mártius 21-én/852.

Szeretett Kedvesem! . . . Tivadarnak, ki kezeidet csókolja, meg íogsz bocsájtani, hogy nem ír e levélbe, először, mert ma húsért kellett neki átlovgolni Ujházyékhoz, ők ma ölnek disznót s adnak el. Egészséges, igen jól néz ki, volt bezzeg neki nagy öröme: tegnap három vadrécét lőtt, persze az elsőket. Tudom, Te azt fogod mondani, hogy a mai nap helyett, tehát inkább tegnap írt volna, mint vadászni ment, ez is igaz, de ő tegnap is csak úgy lőtte ám a récéket, midőn más foglalatosságban, vagyis kiküldetésben puskával ment, s azután nálunk, ha bármi ritkán történik is a vadászat, az nem mulatságból vagy passzióból történik, hanem szükségből. Csak gondold meg kedvesem azt, hogy egyikőnknek sincs egy fillérünk is és mi a télen múlt szeptember óta semmit sem termesztünk, következésképen így a magunk termését el sem adhatjuk, sem abból nem főzhettünk. Tanulmánya most a geographia, általános történettan és még gyakorolja magát mindennap a számvetésben és német írásban, szinte még az angol grammatikát is kell neki olvasgatni. Egyébként

ő beszél angolul, szeretném, ha franciául egyszerre kezdene húgaival, ha majd itt lesznek s mindbe mellett rendszeren, panasz nélkül elvégzi a napi foglalatosságát: összeszedni a tojásokat, megeteti a tyúkokat, fát hoz a szobákba, a konyhába, néha ő is segít látványt s a marhákat megetetni. Reggel, délután, este megerít s ha a Vargáné elmosogatott, ő megtörölgeti a csészéket, tányérokat s étszereket, ő munkanélkül soha sincs, ha rossz idő van s mi sem tehetünk semmit s beszélgetünk. Ő olvassa rendszerint a német hírlapokat is, legjobban érdeklik a hajókróli tudósítások . . .

. . . nekem most hamarjában nincs reményem változásra s ha soká itt kell maradni, nem hiszem hogy neked is legyen vágyad egy nyugodt csendes életből visszatérni. Annyit mondhatok, hogy legyen honunkban a lehető legszabadabb kormány, nyugodtabban s szabadabban, de oly szabadon sem, mint itt, élni nem fogunk, mert itt azt sem tudja az ember, van-e kormány, vagy alkalmatlankodó tisztviselő a világon, vagy sem. A földadományozás még nem fordult elő a Congresszusban, azonban van reményünk, hogy minden férfiszemély meg fogja kapni a 160 holdat, azonban mindez csekélység itt, anélkül is boldogulhat az ember, csak marhát vehessen. Paulináról kérdezel, lelkem, én nem tudom, vájjon írtam-e róla, vagy sem, mert nem sok gondom van reá, nekem van elég gondom nála nélkül is: vájjon jössz-e vagy sem, nekem e tárgy elég gondot ad. Ő nem itt települt, ők észak felé mentek, Davenport közelébe, Jowa Statusban ugyan, de tőlünk igen messze, messzebb, mint Magyarország egyik szélé

a másikhoz, így nemigen sokat tudunk róluk. Adót csak jövő évben fogunk először fizetni, gondolom minden 100 dollárnyi értéktől egy pár centet s 300 dollárnyi érték ki van véve, az szabad. Tehát képzelheted, minő csekély az itteni adó. Itten nehezen menne, azon vagyon után, mely után Te 300 pengő forintot fizetsz, az adó 10 dollár.

szerető Öreged.

61.

Szemere Bertalannak, Paris.

London, 29 márc. 1852.

Pulszkynek bécsi tettei alaposak, aki azokat írta, az vele együtt működött, majd néhány nap múlva átküldöm.

Kossuth Cincinati-féle levelét nem olvastam magam, tartalmáról csak második kéz által értesültem, még a jegyzőkönyvbe sincs nyoma, ha másolatban azt nekem átküldeni szíveskedik, a Timesben kiadom. A kossuthiánusok Kmetynek viszhangja lévén, ez pedig Kiss Miklósnak echoja – természetesen e levelet isteninek, nagyszerűnek mondják, csókolják a kezét, mely őket gúnyral ostorozza, mint illik azon béketűrő, állatokhoz, melyeket a profanus életben szamaraknak nevezünk.

Egy berlini kiadóra fogok szert tehetni, ha német fordításban Austria nem igen hevesen lesz megátámadva, mint már azon tekintetből is ajánlani bátorodom, mert ha célt akarunk elérni, szükséges, hogy e munka leginkább honunkban olvastasson. Ha már Kossuth és a haza bukása között van a kérdés, úgy minden jó hazafi át fogja látni, hogy inkább száz, ha kell ezer ember bukjon.

Az amerikai kölcsönpapírból láttam egy példányt Scitovszky ezredesnél, melyen Hajnik Pál, a hátterén, mint ellenőr (contrelleur) vagon aláírva. Elöl Kossuth arcképe, kezében egy gyilok, lába alatt a Uranus.

A január 7-iki jegyzőkönyv semmit sem foglal, mi Kossuthnak feltűnő lehetne, hanem éppen az Thalynek állítólagos bűne, hogy ő és Eszterházy, meg Vay, mint kormányzó Comité az egész emigráció nevében, határozatképesen azt írták, miszerint az emigráció magát souverainnak nyilvánítván, senkitől íüggni nem akar. És éppen e miatt záratott ki Thaly az emigrációból. Ha honfitársai körében valami új történik, azt azonnal megírom. Thaly és Farkas a két duellánsok szombaton utaztak el, hová, nem tudni, tegnapp kellett a duellumnak történni.

Tisztelettel
Bangya.

62.

Szemere Bertalan úrnak, Paris.

London, április 2-án 1852.

Mellékelten átküldön Pulszkyt illető sorokat Káoszonyi Dániel tollából, ki Pulszkyval együtt nevelkedett és 1848-ban Bécsben is vele együttműködött.

Thaly és Farkas, a két duellánsok, secundánsaikkal együtt Ostendéből visszajöttek. A duellumról persze szó sem volt, itten elakarják velünk hitetni, hogy Ostendében el voltak fogva, hogy egy zsandár állott ajtajuk előtt, de hogy ők szerencsésen megszöktek és a hajóra futottak. Ez merő hazugság. Én magam is Ostendében fogadtattam el és tudom, hogy

ha az ember a fogságból meg is tudna szökni, de a hajóra a rendőrség tudta és engedelmével nélkül nem lehet jutni, mert a tengerpart korlátokkal van elzárva és a hajóra csak a vámházon keresztül lehet jutni, mely mindig tele van rendőrökkel.

Eszterházy beteg, magyart egyet sem akar látni, lemondott a politikai életről – tarde post festa.

Tegnap 37 magyar szállott a hajóra, Amerikába, menendő.

Most semmi más újsággal nem szolgálhatok.

Tisztelettel maradok

Bangya János.

63.

A monsieur B. Szemere

12. Rue Boursault, Paris.

Kászonyi memoranduma:

Pulszky Ferenc első belépése a politicus világba ámulással és jellemtelenséggel teljes volt. Az 1834-ik évben Posonyban az országgyűlési ifjak között alakult társalgási egylet egyik alkotója volt s később – ugyanazon évben – négy hónappal annak alakulása után, az ifjak közti tanácskozásban többé részt nem vőn s midőn ebbeli hanyagsága miatt az ifjak egyiktől kérdőrevonáték, azt válaszolá, hogy nagyobb tekintélyű egyének tartóztatják őt a résztvétől, ugyanis báró Eötvös Ignác, akkori alkancellár azzal fenyegeté őt, hogyha ki nem lépend az egyletből, Sáros-megyébe aljegyzőül ki nem nevezendi; – az őt faggató ifjú erre azt kérdé tőle, miért nem lép őszinteséggel baráti elébe s ezt a körülményt miért nem vallja be, Pulszky ezt restelte, hanem bajtársai

felszólítá, hogy kövessen el mindent, hogy a társak törüljék őt ki, mi csakugyan 1835 év január havában megtörtént s Puíszky, mint hanyagság a társulatra nézve, ártalmas tag, az egyleti tagok közmegegyezésével ki is töröltetik. Társalgása többnyire oly egyéniségekkel vala, kik mini legservilisebb emberek s az osztrák kormány fizetett kémei voltak ismeretesek, mint báró Kulmer Ferenc, Wirkner és Parryary. Ennyit fiatal koráról, mihez még csak anynyi járul, hogy miután 1836-ban az osztrák kormány emberei az országgyűlési ifjakat üldözni és őket mindeféle vallomások tételére faggatni kezdték, a fennemlített alkancellár az ifjak egyikét, Pulszky Ferenc egykori legmeghittebb barátját, egy írásbeli nyilatkozványra s illetőleg hamis föladásra unszolá, mondván a többek között, hogy ezt már többen, jelesül Pulszky maga is tévé, de az unszolt illetén nyilatkozványra nem bíraték.

1848-ban márciusban az éppen most említett ismerőse és egykori barátja Pulszkynak, Bécsben, mint titkos szemlélője Pulszky működésének, időzött a bécsi forradalom kitörésétől egészen október 3-ig, látá Pulszky környezetét s ez nem éppen a legtisztább színezetű vala, ezek közül csak Zsedényi említendő, Pulszky nemcsak semmit sem követett el, hogy a bécsiek s főleg az Aula rokonszenvét a magyar ügyek irányában növelje, sőt ellenkezőleg működött, mivel a „Kossuth hírlapba” általa és irodája emberei által írott cikkekben a Camarillával szembeötölőleg kaczerkodik, az Aulát és a derék munkásokat desavouirozta s kigúnyolta, továbbá semmit sem tőn, hogy a bécsi szabadelvű lapokat, u. m.: a „Constitution”-t,

a „Freumuthige”-t stb. a magyar érdekek képviselőjére megnyerje s többszöri felszólításokra, hogy a lapokat előfizetés által magáévá tegye, azokra nemcsak elő nem fizetett, sőt a lapszerkesztőket, jelesül Heller Isidort, ki tőle csak legújabb újságokat a rácz toborzásról kért, hogy ezeket lapjában közölje, elég pimasz s nála szokásos modorban elutasítá, úgyhogy ezek csak futóhírek után írák cikkeiket. Midőn a nádorhuszárokhoz egy küldönc küldetek Szirmay Pál és Kállay Ödön által, Pulszky ennek tevékenységét egy másik ügyetlen küldönc ellenőrzése által majdnem egészen neutralizálta, úgy hogy akkoriban 5 század helyett, mely bizonyosan bejövendő vala, csak apródonkint jött be 2 század Sréter, Dezsewüy, Virágh s Hollán vezérletük alatt Magyarhonba. Október 5-én, ugyancsak a többször említett titkos szemlélő egy bécsi aulista által Bécsbe hivaték, hogy Pulszkyt arra bírja, hogy a kitörendő új forradalmat pénzzel gyámolítsa s érleltesse meg. Pulszky sokáig nógatiatta magát s késlekedése által a Bécsben időző Hurbán is elszalasztaték, azonban mégis a gumpendorfi laktanyában lévő gránátosokat már saját keze által kiosztogatott pénzzel meg lévén vásárolva s még több, a bécsi forradalomban szereplő egyének is Pulszkyhoz vezetettvén, ezek s a nép között körülbelül 18 ezer pengő forintnyi összeg kiosztatván, következő napon a forradalom kitört s ez a nap Latour is felakasztatok. A Schönbrunban lévő vadászok s utászok azonban semmit sem kaptak s így a fő maga, a császári család elillan, mivel Pulszky elég fősvény volt s ehhez félénk is, hogy valamit reszkírozzon. A többször említett ifjúkori társát pedig, nehogy

további ferde működései tanújául szolgálhasson, rögtön Magyar-honba küldé, hogy Posony megyében Jellasich ellen a földnépét felizgassa, miután ő maga is csakhamar, t. i. October 10-én – Bécsben nagyon szorulván kapcája – Posonba termett s barátját itt találván, ezt Bemhez küldé Bécsbe October 20-án levelekkel s elámult, látván, hogy ez harmadnapra visszatért s nem rekedt Bécsben. Ezen embertől Pulszky igen tartott, mivel ez tanúja volt pénzbeli sáfárkodásának s bécsi működéseinek s ennél fogva minden módokat elkövetett, hogy ez Kossuthal, vagy éppen nem, vagy legalább titokban ne beszélhessen, mi neki szerencsésen sikerült is, míg valahára Kossuth Pestre ment s Pulszky vele menvén, megszabadult a terhes mindentudótól. Nemsokára az országnak, éppen úgy mint octoberben Bécsnek, Windischgrätz bejötté után, hátat fordíta Pulszky s magát Angol-honba leié.

64.

Szemere Bertalan úrnak, Paris.

London, ápril. 3. 1852.

Vetter tábornokról szóló levelet postán átküldtettem. Mihelyst egy rajz készen lesz, tessén elküldeni, én majd angolra lefordítatom, így legalább időt nem veszünk. Ha tetszik, a fordításnak egy másolatát, átnézés végett, beküldhetem. Az amerikai német és angol kiadás végett minden el van rendelve, ottan igen nagyszámú példányok fognak eladatni s lehúzván a költségekről a kiadói percenteket, hiszem, hogy még nevezetes összeg fog bejönni. Itten Derra naponta nyakamra jár, Benthley alig várja már

a kéziratot. Német-honban nem Campet, hanem más kiadót fogok szerezni, kinek neve Ausztriában és Magyar honban nem a proscibáltak közé tartozik. Én hiszem, hogy e munkának nagyobb lesz hatása, mint gondoljuk és minekutána Kegyed nem Austria históriáját, hanem a magyar forradalom három híres emberét rajzolja, tehát magam is azt hiszem, hogy legjobb Ausziáról hallgatni, ezzel elvbeli áldozat nem történik, a főcél pedig el leszén érve. Had lássák könnyűhiszemű honfitársaink hamis isteneiket meztelességükben és had okuljanak.

Görgey ifjúkoráról némelyeket találhat Kegyed Gelice brochürjében, ez az én tollamból származott. Görgey a gárdánál szomorú szerepet játszott, kevés pénze lévén, a világtól távol, csak magányosságban élt, köztünk ő egészen eltűnt, nem volt szép, nem volt pénze, tehát tanulásra adta magát és tudományai által akarta magát rajtunk megbosszulni. Ő már akkor is mindenkit, aki szebb volt nálánál és kinek pénze volt, mint halálos ellenségét tekintette.

Ami Kegyed szíves ajánlatát illeti, azt csak akkor fogom köszönettel elfogadhatni, ha majd a resultatum olyan lesz, hogy pirulás nélkül elfogadhatom, mert ha mások visszaéltek Kegyed jóságával, azért nekem ezen példát követnem nem szabad.

Azt hallom, hogy Perczel Máltán időzni akar, ezt mondja Halász, ki újabb levelet kapott tőle.

A február 25-iki „Egxiemiener”-t ma megrendeltem s hétfőn elküldöm.

Amerikából, barátaimtól tudósítást kaptam április 1-én. Pulszky ismét kikelt, azaz felelt Eszterházy hercegnek, Batthyány grófnak és Kegyednek.

Kossuth gazdasági tekintetből a nagy staabját 5 személyre szállította le, t. i. Pulszky titkár, Nagy Péter irodaigazgató, gróf Bethlen és Ihász segédek. Török, ki velem gárdánál volt, mint sneltrabant, ezen marha nem is való másra. Kossuthot egy barátom a new-yorki német lapunkban ezen parádés és költséges kísérlete miatt igen megtámadta.

Californiában azon indítvány, hogy Kossuthnak egy sympatiát nyilvánító adresse küldessen, csúful megbukott.

Két darabka újságkivonatot is kaptunk, melyet itten lemásolok:

„It is stated that Kossuth will sail from Boston for Europe early in may; and that he expects a revolution to occur in Hungary in Juli.”

Egy másik:

„Employment for hungarian Refugees. It is stated that. Gov. Kossuth has rented a large warehouse belonging to Mc. Keck, near Plainville nine miles from Cincinnati, in which it is arranged to furnish employment for numbers of Hungarian refugees who are now idle, in making saddles and accoutrements for those who shall join in the battle for the independence of Hungary. A party of twenty Hungarians, under Capt. Gratzay, have gone to Missouri with means to purchase 10.000 acres of land, which they intend to stock and cultivate”.

Csütörtökön 35 magyar ment Amerikába, de itten a Whitchapel elővárosban egy korcsmában lakván, Eszterházy, mint elnök vagy két hónap előtt a korcsmárosnak azt monda, hogy csak puffoljon nekik, majd ha Kossuthtól pénz jön, kifizeti – pénz,

mint tudjuk, nem jött – az adósság tehát nem fizettetett ki, tegnap a vendéglős Eszterházyhoz ment és exequáltatta óráját, gyűrűjét és más praeciosait elvették. Ez a honorárium az elnökséget.

Más újság nincs. Magamat kegyeibe ajánlom, a nagyságos asszonynak kezeit csókolom, s vagyok hű szolgálja

Bangya.

65.

Majthényi Józseí, feleségéhez.

New-Buda, Április 11-én/852.

Szeretett Kedvesem! . . .

Igaz, szép a remény (t. i. az ami a hazatérést illeti), csak bár alapja is volna, de fájdalom, éppen az nincs. Ugyan mondd meg kedvesem, hogy lehetne valami jó fordulatot reményleni Európában, a decemberi francia események után s ha még ezután sem ábrándultak ki a dús reményűek, hiszem, hogy az angol miniszterváltozás, az utolsó, reménylem, ki fogja szemüket nyitni, ha még ez sem, akkor szánnom kell csak őket, mert csak vakságukat árulják el. Ámde talán sokan azt mondják, ott van Amerikában K. L., majd az csudát tesz. Bizony, pedig a csudák ideje lejárt s ha K. mindent keresztülvinne is, amit akar, tehát mi oly szörnyű győzelem volna az? Hiszen, az Istenért, ha ő itt mindent köröszkülvisz, amit akar, az még oly csekély lépés a fordulatra, hogy még azt alig lehet olyannak tartani, ami gondolkodó és hidegen fontoló embert reménnyel tölthetne el a boldog jövő iránt. Ámde K. L. nem csak hogy mindent nem log itt keresztülvihetni, de tán semmit se. Az eddigi

eredményt már csaknem egy nagyszerű fiasciónak lehet mondani. Minden fáradozása dacára, több nem jött még össze, mint 60.090 dollár. Már pedig azzal semmit sem fog megindítani. Ami az általa felállított elveket illeti, azzal sem állunk jobban, mert Pulszky levele szerint, amelyet Ujháznak írt s én olvastam, a senátusban minoritásban van még eddig, de tán nem is fogják tárgyalni, mert már harmadik márciusban vége a Congressusnak s még eddig nem tárgyalták tudtunkkal. Az alsóházban pedig még több ellene volt, mint a szenátusban. Ő, mégis reménytelenek szegények (S ő maga is csak úgy vélekedik, hogy sorsunk csak egy s fél év múlva fog eldőlni, vagy jobbra vagy balra, s hidd el nekem, Kedvesem, ő is csak oly próféta, mint én, ő is csak kenyeret eszik, mint én, s még akkor is mi a remény egy második kitörésre, iszen máris megtámadták Sze. Ba. és hát a P. testvérek mily ellenségei, tehát ezekből átláthatod, hogy mit lehet reményleni, jót bizonyosan nem. Azért ismét azt mondom, mert én nem hiszem, hogy én hazámat valaha lássam, mert az oszírák kormány alatt én oda vissza nem megyek . . .

Kérdést teszel az itteni kilátások iránt. Azt már egyszer megírtam, miként itt a legjobb siker fogja fáradságomat megoldani, bármint mondja is N, hogy igen bizonyítja tudósításom. Persze én nem írtam le a Paradicsomot, mert az nehezen van a világon s itt sincs, de az bizonyos, hogy itt békességben lehet élni s olcsón s mindenét eladhatja az ember s terem is elég. Én hiszem, nyugodtabb, megelégedettebb leszek, ha egyszer benneteket ölelhetlek, mint valaha voltam. Hogy a klímát meghatározottan leírhasam

már ahhoz több évi tapasztalás kellene és én még csak 7 hónapja vagyok itt. amit azonban tapasztaltam e rövid idő alatt, leginkább hasonlíthatom a magyarországi climához. Ami az itteni lakósokat illeti, azokra nézvést tökéletesen áll Ujházy azon levélbeni állítása, melyet Te magaddal elvittél Ostendéből. Tökéletes, eredeti yankeek, nem mívelt, de iparkodó spekulativus emberek, nem rossz erkölcsűek. Soha sem képzeltem, hogy oly biztos lehessen az ember vagyona s személye, mint itt. Mindent kint hagyhatni úton útfélen, házát odahagyhatja az ember bezárás nélkül, itt el nem lopnak semmit. Lám, a barmokat mi sokszor két hétig sem látjuk, még sem vesznek el; lovainkat holnap lesz egy hete, hogy utoljára látjuk, de halljuk a kolompot, nyugodtak vagyunk, itt mehet az ember többszáz mértföldnyi útra gyalog, még bot sem kell . . .

hűn szerető

Öreged.

Kedves Anyám! Szavamat teljesíteni akarván, ismét írok, Kedves Anyámnak, mert a papa és Drahos bácsi átmentek a postára, de a Thomson meg volt áradva, tehát fel kellett nekik menni a Thomson innenső partján, egészen Ujházy bátyánk házáig, hol egy kis csolnakon egymást áthúzták, de Drahos bácsi, ki utolsó volt s hátul a csolnakot nem tartotta senki, felfordult s ő beleesett a vízbe, de szerencsésen kijött s ekkor nem volt kedvük többé visszamenni, hanem megvárták az apadást s így ma, húsvét napján jöttek haza s Ujházy bátyánk fiai is eljöttek s így nincs időnk többet is írhatni.

Tivadar.

66.

Szemere Bertalan úrnak, Paris.

London, ápril. 24-én, 1852.

Görgey Artúr political arcrajzát megkaptam, senkinek nem mutatom, senkinek nem szólok, a fordításhoz már ma hozzáfogok és sietendek amennyire lehet.

Ha az amerikai újságtulajdonos olyan ember, akiben bízni lehet, úgy mindenesetre ajánlata elfogadandó, ez Benthleyre és a német kiadóra nézve semmi befolyással nem bírna, mert ezek Amerikába nem szállítanak.

Benthley nem az ügyért, nem is kedvünkért vállalja el a művet. Ő Kossuthot gyűlöli, nem bocsájthatja meg neki, hogy ötet a Beckné-féle ügyben compromítálta s ezért mindenhez örömet kap, mi Kossuthnak árthat, a Times ugyanazon okból fogja az egész brochüret közleni.

Én azt hiszem legjobbnak, ha ezen munka május hó folyamán juthatna sajtó alá, így Kossuthal egyszerre jelenhetne meg a közönség előtt.

A fordítást ledictálva, ismét átküldjem-é Kegyednek? Erre szíves válaszát elvárva, maradok hű szolgája
Bangya.

67.

Szemere Bertalannak, Paris.

London, május 3-án, 1852.

A fordításon erősen dolgozom, már a harmadik íven dolgozom, a lefordított íveket azonnal letisztázatom és úgy fogom az egészet átküldeni, csak a többi is minél előbb készülne el. Amerikából bará-

taim írják, hogy a legnagyobb feszültséggel várják a kéziratokat és azoknak szörnyű nagy succest remélnék – talán ott is német és angol nyelveken lehetne kiadni – azon szereplőről, kiről szólni tetszett múlt levelében angolul, barátaink pedig németül adhatnák ki.

Kossuth Washingtonból április 16-án írt Kiss Miklósnak és tudósítja, hogy május 16-án Londonban lesz.

Az én barátaim is írtak és újságkivágásokat küldtek, melyekből némelyeket másolatban közlök. Nem mind arany, ami fénylik.

„Charleston, Április 10. Kossuth left in the Welmington boat to day on his return to the North. His recepcion here has been very cool, and very fow persons called upon him at his quaters, There was no public demonstration or reception of any king.”

„The Councile of Cincinnati have refused to party Kossuthi board bill in that city, after cutling it down from dole 400 to 850”

„The Orleans Crescent. As a public speaker Kossuth greatly disappointed us. He was a good special pleader, that was all. A popular stump orator, all ather things being equal and the prestige of fame waiwed, would have towered ower him in reply: . . . stb.

Egy washingtoni barátom azt írja, hogy Kossuthnak csillaga Amerikában lejárt.

Görgeynek munkája megjelent, Lipcsében kapható. Ára 6 tallér.

Tisztelettel maradok hű szolgálja:
Bangya.

68.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda, Május 2-án/852.

Szeretett Kedvesem! Utolsó levelemben írtam, hogy az általam azon esetre, ha jönnél, építeni szándékolt ház plánumát küldöm, azonban a fiatal Ujházyak ittléte s hazasietése okozta, hogy azt a levélbe zárni elfelejtettem, így miután amúgy is meggyőződtem, nagy fájdalomra, eléggé, hogy Te bizony nem igen sietsz hozzám, tehát hiszem, hogy még e levellem is otthon érend, azért ismét íráshoz fogok, s a plánumot utólagosan küldöm, ámbár nem igen hiszem, hogy a plánumnak hasznát vedd, vagy hogy igen nagy örömet tegyek vele, mert aligha fogjuk itt egymást látni, mert Te nem jössz és én nem mehetek. Azonban, hogy megmutassam, hogy én inkább foglalkozom veled, iparkodom távolról is, ha lehet örömet tenni, csak írok s küldöm s megvárom ezután a másik leveleimre választ, mert most már csakugyan ideje volna, hogy egy határozott választ adnál, vájjon mit fogsz tenni s engem ne csak csupa ígéretekkel ámítanál.

Utolsó leveledben azt is kérdezed tőlem, vájjon milyen e táj? Már én egyszer azt leírtam volt egyik hozzád intézett levelemben, nem tudom megkaptad-e azt, vagy sem. Itt a főfolyam a Thomson, melynek partjai egy-két angol mértföldnyi távolságban bozontos erdőkkel van benőve, az erdők mellett van lapályos prairie, azután az emelkedik magasabbra, úgyhogy nyugatnak hullámzó dombos prairienek lehet mondani, mely nyugotrul keletnek a Thomson felé apró forrásokból eredő patakocskákkal hasítottatik ke-

resztül, melyeknek szélei ritkás fákkal s bokrokkal vannak benőve. Már a prairie szép zöld, amely a télen leégetett s az itt áltálján leégettetik. Az erdők szépen zöldéinek, telve tavaszi virágokkal, főleg sok a márciusi ibolya. Többféle hiacint-fajokat találtam, igen csinosak, hogy bármely címeres kertnek is díszítvényü! szolgálhatnak. A napokban nagy meglepetésemre szömörcsök-gombát is találtam. Legelőszőr virágzik itt a vadszilvafa, melyek különösen tömve vannak virággal és legtöbb illattal töltik el az erdőket. Első zöldelő iák a vadgesztenye és a nyáría, úgy az iharfá, melynek leveléből tavasszal cukrot is lehet főzni, azonban nem ad annyi cukrot, mint a cukorjavor, de annál jobb a levele ecetnek, mi is készítettünk belőle s már kezd savanyodni, czukorborsónk, spenótunk már kikelt a kertben, már prairiet is törtünk, öt holdat már beültettünk kukoricával, holnap fél holdat fogunk beültetni burgonyával, azután megyünk Ujházyékhoz befejezni a kukoricavetést; úgy azután ők ismét átjönnek hozzánk nekünk segíteni. Reményilem 14 nap múlva készen leszünk vele; lesz vagy 19 hold kukoricánk, mely fog adni 6 vagy 800 buslit, ez az itteni számítás. Csak ígért pénzküldeményed ne maradna el sokáig, mert a télre beszerzett elcségünk fogyatékán van. Elképzelheted, hogy mint kezdők, még semmit sem természetünk, sem még eladni valónk nincs, sem Vargának, sem nekem egy fillérünk sincs, én nem tudom, mit fogunk csinálni, ha még soká elmaradna, mit eszünk, ha nem lesz min venni, pedig itt egy magyarnak sincs pénze, hogy kölcsön lehetne kérni, yankee pedig nem ad. Már van 20 csirkénk, ül ismét 4 tyúk,

egy alá 10 vadpulykatojást tettünk, melyeket találunk. Hiszen ki fogja őket költeni s igen könnyű a kis vadpulykákat felnevelni; lám itt pulykát is ad a természet, nem kell venni. Majd még talán többet is fogunk találni, csak volna időnk utána menni keresni, de hiányzik az idő, a tavaszi munka igénybe veszi. Tivadar majd csak fog találni, ki csak mégis mehet néha vadászni s ő legnagyobb sikerrel szokott vadászni, ő köztünk legtöbb vadkacsát lőtt, tán vagy 30 darabot, összesen lőttünk vagy 60 darabot. Tivadar lőtt egy vadludat is, melynek igen ízletes húsa van, már most tejben sincs hiány, három tehenet fejünk, naponta kapunk egy fél akót talán a háromtól, de egyebünk sincs: a kávé elfogyott, búzalisztünk fogyatékán, a húsunk szinte csak kevés, kukoricánk nincs, a kukoricaliszt tán még egy hétig el fog tartani s még későbben, csak négy hét múlva lehet reményleni a termést. Sehonnan remény, hogy érkezzék valami egyéb, mint leveleidben a kérdések, vájjon, mit tegyél, pedig, ha szeretnél, magad is tudnád kérdés nélkül, mit kellek tenni . . .

ölelve csókol hűn szerető:

Öreged.

69.

Monsieur de Szemere, 12 Rue Boursault, Paris.

London, 5 Május 1852.

Campéval nézetem szerint jobb volna talán nem kezdeni, ő neve az absolutisticus országokból úgyszólván számúzve vagyon, nekünk conservatív kiadó kell, ki a munkát Austriában is eladhatja. Nekem van egy ilyenféle kiadóm, ha reám bízsa Ke-

gyed a dolgot, én majd Londonban és Német-honban a jellemrajzokat kiadatom. Ha mindemellett jobb szeretné Campénél nyomatni, írhatok neki.

Én már ma a harmadik ívet fejezem be, a hét végéig remélem a 4-iket és 5-iket is elkészíteni. Ami készen van, azt a napokban egy ösmerősöm által küldöm meg. A többiek, ha a héten ismét nem találkozna alkalmatossággal, a vasúton fogom elküldeni.

Z-nek azért írok néha, mert minduntalan szemrehányásokat teszen, hogy róla megfeledeztem és mert néha, mikor sebesen akarok írni, inkább írok németül, a magyar írásmódban, amint tudni tetszik, nem igen bírván ügyességgel.

Schmidt úr többet tud valamivel, ha azt mondja, hogy Kiss, kit nálam ismert meg, tetszik. Nekem az életben még nem volt szerencsém Kissel személyesen találkozhatni és ha egymásiránti véleményünk nem változik meg, úgy nem is igen hiszem, hogy mi vele pajtáskodni fogunk.

Midőn Thalyt kellett megbuktatni, harmadik kéz által én voltam Kissnek tanácsadója, ő akkor tőlem rendesvout is kért egy harmadik helyen, mire én azt válaszoltam „ha szüksége van reám, tudja szállásmat, ha nekem volna reája szükségem, én őt saját szállásán tudnám felkeresni”. Ez őt megbántotta és ennek folytán szólította fel párthíveit, ne jöjjenek hozzám, mert elcsábítom őket Kossuthtól. Mire én ismét azt üzentem neki „ménkü gyöngé lábón állhat ügyetek, ha annak híveit oly könnyű elcsábítani.” Schmidt úr énnállam nem Kisst, hanem Szeremley ezredest látta minden nap ebédközben és ez megtiszteltetés neki, mert valóban igen kellemes társalgó.

A kossuthiánusok felette is kimondották az anathemát, mert Kissnél azt mondta „Kossuth agitátor, más semmi, de Szemerének kisujjában több esze van, mint Kossuthnak egész testében”.

Köszönettel fogom venni Klapka programját, mert azt nem ismerem. Klapka ideküldötte inasát, maga pedig Genuába ment, honnét Máltába fog átmenni.

Kossuth beszédje nincs már meg. Ő azt március 15-én Louisvillében tartotta, német nyelvben, sok példányt ki is osztogatott, de az angol amerikai lapok nem vették fel, ez az oka, hogy Kegyed sehol sem találta. Ha lehet, megszerzem és átküldöm.

Andrássy Gyula és Manórol, Telekiről semmit sem tudok.

Most pedig tisztelettel maradok

hű szolgálja
Bangya.

70.

London, Jun. 7-én 852.

A munkát csak ma adtam át Benthley úrnak, az Önnel tett correcturák végett ezt előbb nem tehettem, néhány nap múlva majd a feltételek végett iogok vele beszélni, úgy hiszem, hogy a könyv e holnap végéig meg fog jelenni. Német kiadó végett legyen még egy kevés béketűrőssel, lesz az is. nemcsak egy, de több, majd aztán választhatunk.

A fordítóhoz majd többször magam is elfogok menni és a saját nevekre, dátumokra majd vigyázok. Kossuth 15-én megyén el Newyorkból, 25-én circiter angol földön lehet.

Gróf Schmideg, hallom hazulról sok pénzt kapott, jó gazda, pénzét jól investigálja, itteni szeretőjének házat vett, fundusért fundust.

Wukowich, Fülep, Thaly sokat futnak Percelhez, Hajnik a thesaurus ur, hallom azt állítja, hogy 4000 dollárt loptak el tőle. Talán neje felvilágosítást adhatna a tolvajról?

Kossuthné szokott nyájassággal és humanitással viseltetik az Amerikában létező magyar nők iránt,, egyszer mindnyájukat elfogadta, azaz a szoba közepén állott, a dámákat maga előtt defeliroztatta, mindenkinek szép kezét nyújtotta, ezzel magát meghajtván, el voltak bocsájtva. Amerikában különösen jól veszi ki magát az ilyen leereszkedő modor. Perczei Miklósné igen kellemetesen volt ezáltal meglepve. A kormányzó úr is igen kegyes és leereszkedő, csak-hogy nehéz hozzájutni, mert két testőr a folyosón, kettő az előszobában, mind kivont karddal, és ha ezen cerberuszokon keresztül ment az ember, aztán még három general adjutáns examinálja és átadja egy statustitkárnak, aki még csak aztán ítél felette, hogy be-é bocsátandó a kormányzó úrhoz, vagy nem.

Ezen igazán democratikus modor Kossuth népszerűségét igen neveli. A muszka czár és Ferenc József tőle tanulhatna etikettet.

Kossuth azt írta Kissnek, hogy már húsz milliós kölcsönt kellett neki aláírni, de arról nem szól, hogy hány kelt el.

Gróf Schertoschnak kedves öccse itten család végett vagyron bezárva, ez is bátyja szokása szerint scwäbend creditet keresett, de az angolok okosab-

bak a bécsiéknél. Ami Hamburgban sikerült, itt rajta vesztett.

Tisztelettel maradok, szolgálja
Bangya.

Szemere Bertalan úrnak, Paris.

71.

Majthényi József, feleségéhez.

New-Buda, Június 13-án/852.

Szeretett Kedvesem! . . . ami illeti a házat, azt most építtetni kénytelen vagyok, mert nincs pénz, de üresen áll egy más, melyet most kifizetni nem kell, ezt akkor kifizethetnénk, ha megjönnél. 130 dollár volna az ára, 10 hold Fenczezéssel együtt, talán kevesebért is megkapható. Van a házban négy szoba, a Thomsontól csak 20 lépésnyire van, majd jól lepadlásolom, lesározom, bétapasztom s elég meleg száraz téli lakást lehet belőle készíteni kevés fáradsággal s mégis kevesebbe fog kerülni, mint egy új kerülné s meg lehet benne egy pár évig jól lakni, így azon ne aggódj, hogy másnak légy alkalmatlan, mert azt én sem akarom, főképp azóta, mióta Vargával összezördültem s mihelyt pénz érkezik, menni akarok, mert magam sem akarom magamat örökre lekötölezni. Ami a pénzt illeti, Te azt csak úgy odavetted leveledben, hogy most nem küldhetsz többet ezer pfnál, mintha ez volna a Legmellékesebb engem érdeklő dolog s jobban érdekelné engem, mit vett G. Pepi, mit csinált, mit írt fiatal, új sógorasszonyom s nekem az csak sifli volna, hogy mit eszem holnap, fogok-e éhezni, vagy sem. Én váltót nem kaptam, sem pénzt, azt sem írod, hová és kinek küldötted el,

küldötted-e vagy sem, csakhogy többet nem küldhetsz. Ez mind szép, de jó lett volna ezt Ostendében megmondani, mikor kérdeztél, hogy mennyi kell és én megmondottam, vagy mikor az első sommát küldötted, nem ismét olyast ígérni, amit meg nem tartottál, vagy meg nem tarthattál, akkor legalább Tivardart nem tettem volna ki éhség veszedelmének, mert nem vártam volna, sem bizton nem számítottam volna semmire s az rend is, hogy ha eladásról van szó, Te számítottad azt, mit kell veszteni a papírpénzen. De ha nekem küldesz, nem a papír értékét, hanem azt veszed, mennyi van ráírva. Most már, hogy tudd sorsunkat, le kell írnom s arról számadást adnom, hová fordítottam az első küldeményt, hogy tudd miből éltem 8 hónapi ittlétem alatt, midőn még mindent venni kellett, kivéven a tejet s vaját. Ugyanis Londonba küldöttéi, Lelkem, 800 pft, mert én annyit kaptam, ezt imígy használtam fel: azt tudod, mily pénzerővel kellett Londonba mennem. Elindulásom alkalmával, midőn a pénz megérkezett, tartósam két havi koszt- és ugyanannyi szállásbérrel, ezt ki kellett fizetnem, ez tesz 150 prot, vettem két nyerget és 2 kantárt, mert ez ott olcsóbb, mint itt, 80 pí, magamnak s Tivadarnak 3 pár csizmát 23 pf, 3 puskát 80 pl, két öltözet ruhát, nekem s Tivadarnak 30 pí, Liverpoolig vasút 10 pf, a podgyászért 3 pf, Liverpoolban a korcsma 3 pf, onnét Philadelphiáig 321 a hajóbér. Philadelphiából idáig útiköltség 150 pí, ez összesen 860 pf. Én átszállítás fejében kaptam magamra és Tivadarra 100 pft, mely még az aprólékos, ide nem írt költségekre, teszem a hajóról a korcsmába vitele a podgyásznak s a vasutakra a korcsmákból.

teszem Londonban, Liverpoolban, Philadelphiában, S. Louisban, Burlingtonban, egy heti élelem Philadelphiában, két heti Burlingtonban, még erre sem volt elég, így át fogod látni, hogy csak a szerszámok megvételére is kölcsönt kellett felvennem s arra, hogy a közös gazdálkodásra csak valamit is beleadhassak. Hál a 8 hónapi élelem mennyibe került, midőn minden élelmi cikket úgy kellett venni? Ezszerint azon a ponton állok, ha hogy azon pénz, melyet érintesz leveledben, meg is fog érezni, annyi sem marad belőle, hogy csak egy falat kenyeret is vehessek rajta, pedig még semmink sem termett. Az elvetett 21 hold kukorica s fél hold burgonya csak október elején kecsegtet bennünket terméssel, úgy babot, borsói a kertből már csak két holnap múlva ehetünk, vagy négy hét múlva. Hová forduljak, mit tegyek, nem tudom, de annyi bizonyos, ha hogy ezen ősszel még ide nem érkeznél s még mondom, azon esetre, ha magad a jövő ősze el nem mennél, jövő október hónapra nem küldesz teljes értékben annyit, hogy két lovat, négy ökröt, öt tehenet, egy kocsit és egy évre a konyhára szükségeseket, úgy konyhaszereket, melyre szükség lenne 1200 pf, ez teljes értékben 600 dollár, kénytelen leszek Tivadarral együtt munkába állni s úgy megszerezni a pénzt, amivel a gazdaságot folytathatom, vagy megkezdhetem, igaz, erre Te azt mondhatod, Kedvesem tán, miért adtam pus-kákra, minek nyergekre pénzt, ez mind igaz és én megvallom, ha azt tudom, hogy Te ígéretedet nem tartod meg, vagy nem tarthatod meg, nem is vettem volna, de sőt nem is gőzösön, hanem tán vitorlás hajón, a fedezeten jöttem volna s így sokat meg-

kímélhettem volna, azért jó, Kedvesem, az emberrel mindig előre tudatni a körülményeket, mert akkor tudja az ember magát mihez alkalmaztatni és addig nyújtózik, míg a takaró ér. Ám, pedig itt nehéz ló nélkül, a nyakig érő harmatban s fűben a marhák s ökrök után jární, azért kell a nyereg, ez itt nem multság, hanem szükség, a puskával pedig az élelem nagy részét szerezheti meg az ember, azért még egyszer kérek, ha magad el nem jössz a jövő őszig, a fentebb említett sommát légy szíves megküldeni a jövő október közepéig. Ne neheztelj, Kedvesem, hogy pénzt kérek, ám, hiszen úgýis fáj, hogy kérnem kell, hogy kérésemmel terhedre kell lennem, de én fiunkat, Tivadart tekintem. Hidd el, ha magam volnék, egy fillér sem kellene, mert azt még Hamburgból megírtam s bár amelletz szigorúan megmaradtam volna, de hittem, hogy utánam fogsz jönni s csak hiedelem ingadott meg feltett szándékomban . . .

Hűn szerető:
Öreged,

72.

Majthényi József, feleségéhez.

New Buda, Augusztus 22./852.

Szeretett Kedvesem! . . . Tehát megkezdem pontonkint a választ (t. i. előbbi leveledre) l.-ször is, mint a minket leginkább érdeklő első tárgy, Perczel Miklós csakugyan itt él és egészséges New-Yorkban. Neje szép kézimunkával, ő pedig nyelvtanítással keresnek pénzt, ezt ő maga írta nekem. Egészségesek, az őszre visszaszándékoznak menni Európába, mit fognak ott tenni, nem tudom, mert e

felől nem írt. A Te szereteted másforma, én legalább nem értem, hahogy jéghideg az bizonyos, én csak úgy hiszem, hogy kényelem közt igen könnyű az érzésdús és kötelességét teljesítő nő szerepe, az nagy baj, hogy Te azt véled, hogy itt nincs más csak nélkülözés, mert leveledben is kérdezed, *ugye nehéz nélkülözni?* Erre azt feleltem, miként csak attól függ, mit kell nélkülözni. Teszem, nekem nőmet, kit még mindig szeretek s lánykáimat nélkülözni szerfelett nehéz, ellenkezőleg a pamlagot s karszéket igen könnyen nélkülözhetem s legkissebbé sem esik nehezemre, ámbár itt is van, én azonban igen keveset ülök benne. Még ugyan nem vettem meg s nem is szándékozom megvenni, ha magam maradok, annál is inkább, mert csak egy szalmazsákom sincs, mire feküdni. Ami a nélkülözést illeti, nem tudom, miként érted; ha az éhség elleni panaszomat, úgy nem vagyunk egy értelemben, mert ezt már én többnek tartom, mint nélkülözésnek, itt éhségnek nincs is kitéve az ember, csak tisztában legyen az ember a sorsával, de nem ám úgy, mint én, kinek most múltott egy éve Londonba írtad, hogy a többi pénzt mentül előbb utánam fogod küldeni és Isten kegyelméből annak már egy éve múltott és én pénzt még most sem láttam, csak annyi tudósítást kaptam, hogy Londonba megérkezett, el fogják küldeni. Na, de ez legkevesebb, mert hát a pénzt nem lehet megszerezni oly könnyen, mint sokan gondolják, de bocsáss meg Kedvesem, hogy egy rongyos paplant s ugyanolyan rongyos matracot nem küldöttéi, mindkettőnknek egyet-egyét, az már csakugyan szívtelenség, mert az van, csak egyik ágyból kellett volna kivenni, s ha

már sajnáltad tőlünk a jobbat, küldhettél volna a rosszabbikból, teszem valamelyik inasét vagy szolgálóét s a jobbat azoknak adhattad volna, hogy legálább férjed s egyetlen fiad rosszabbul ne feküdjenek, mint szolgálóid . . .

... s én bizonyossá teszek, miként legkésőbb öregségemig, inkább magam mosok, magam főzök és magam dolgozom, semhogy valami nőt vegyek a házamhoz. Ám ezt is megpróbáltam s ime reggel megfőzöm Tivadar segítségével a fröhstököt, fröhstök után kaszálok, Tivadar gyűjt. 11 órakor ebédet főzök, ebéd után Tivadar mosogat, én vagy gyűjtök Tivadarral vagy ismét kaszálok. Este megmelegítjük a maradékot, vagy aludtejet eszünk, azután lefekszünk bundáinkba. Szombat a mosás napja: Tivadar a maga, én a magam szennyesít kimossuk s ám-bár három téglázó vasunk van, mégis ismét a lég-lázásnak békét hagyunk . . .

Hát az indiánok, mit nyugtalanítanak téged? Hiszen itt nem laknak indiánok, ők a Missouri túlpartján laknak több száz mértföldre ide s csak télen jönnek ide vadászni, ha a kormány azt rendelné, hogy a St. Józsefi révnél ne hozzák őket át ide, át sem jöhetnének s azután nekem amúgy is mindegy, akár jönnek, akár nem, kinek a vadászatra nincs ideje. Ez szerint Tivadar, ha ki is megy az erdőbe, semmi veszélynek nincs kitéve, bárcsak már az anyja jönne, hogy maga tanúja lehetne, miként igenis tud angolul, elbeszél már folyvást, olvas hírlapokat s más könyveket s így gyakorolja magát a német nyelvben, csak az a baj, hogy lusta. Egészséges, nekem az a legnagyobb bajom, hogy sokat is füttyül, mert,

ha füttyülni hallom, mindig szívemet sérti füttye; tőlem ugyan sem azt, sem dalt nem hallhatni, van már tán egy éve, hogy nem is mosolyogtam, de persze ez mind nem téged, hanem csak engem bánt, így sebjaj.

Vincének mondd meg igazán szívből eredő üdvözlétemet s azt, hogy énvelem igazán tisztába lehet, mert ezt a vidéket, ahol vagyok, esmérem és tudom, miként itt szorgalom mellett becsületesen meg lehet élni és egy kis tőkével rövid idő alatt vagyont is szerezni, következőleg nem akarom azt bizonytalan eldorádóval felcserélni. Hogy neki is a bizonyos tapasztalatból és nem könyvek után, melyek Európában íratván, legyen az ő kedvenc országairól fogalma, itt egy kis útmutatás: Ujházy volt Texasban átvenni Kossuth részére King által neki ajándékozott földbirtokot. Azt írta Corpus Christiből, a Nueces-íolyam partjáról, ahol az a Mexicói-öbölbe kifolyik, hogy nincs erdő, csupa préri, a legtöbb erdő van a Nueces partján, ott is csak 25 ölnyi szélességben, azok is nyomorék, girbe-görbe fák, a prériken látni itt-ott egyes satnya fákat és bokrokat, úgy hogy a szántóföld-kerítések bokrokból készíttetnek s nagy az ivóvízhiány. Chilében a múlt héten forradalom volt. Be van-e fejezve, vagy sem, nem bizonyos, annyit tudunk az újságokból, hogy elnyomták, de hát csak elnyomták s ő forradalmat forradalommal akar felcserélni. Ott nagy a jezsuiták befolyása s töméntelen még a régi időkben a majorátus. Hát még araucanerek, kik a köztársaság közepén laknak és így az ő általuk lakott Chili köztársaságot két részre szakítja. Ez egy igen harcias indián törzs, mely még

gusztus végével tértem vissza – sok fáradalom után – és akár hiszed, akár nem, egy szegény parasztnak is van gyakran annyi dolga, kivált ha nincs másra mire támaszkodni, mint egy statusférfinak. De azért, légy meggyőződve, hogy mindnyájan rokon és baráti érzéssel emlékezünk rólad és jó nődről. Most igen röviden írok, talán ez a legrövidebb levél, mit életemben írtam, utánozva spártai rövidségedet, de azért nem akarom azt, hogy engem utánozzál, hanem írd meg „fuse” a Világ középpontjából, habár confuse is.

Mit rólunk tudni kell, Kossuthoz intézett levelemben fel fogod találni, azonban jó Klárim nemso-kára ki fogja pótolni mostani rövidségemet, írván Nődnek.

Az idemellékelt levelet add át, kérlek Kossuthnak és írd meg időről időre címedet, ha lakásod változnék.

Isten áldjon benneteket! Üdvözet és testvériséggel

igaz barátod
Ujházy László.
Pulszki Ferencnek, Londonban.

74.

New-Buda III. 1853. Jova.

(-+-tel megjegyvezve forint nem franc, mert ez iránt is látszik valami tévedés lenni.)

Kedves öcsém Barátom!

Minél szegényebb az ember, annál több baja van a szegénységével. Hugóm és Magyar-honban levő gyermekeim összeszedtek egy kis pénzt, hogy

azzal minket felsegéljenek s azonkívül utasítottak felénk 3 ládát, mikben különösen vásznak és fehér-ruhaneműek valának, reánk úgy férendők, mint a koldusra a tarisznya. A pénz két küldeményből állott. Először 200 m. aranyból, miket néhai ipám ajándékoza és másodsor fíjam által kölcsönvett 2305 ezüstforintból. Az első összeg New-yorkba megérkezett, a második, nagyobb summa és a ládák, hiányoznak. Bár Sedguil Tivadar newyorki barátunk a bécsi háztól, Zinner & Co-tól előlegesen értesítve lön, hogy ama második összeg is számomra érkezend. A sok várakozás közben már annyit írtam New-yorkba és egyszersmind az említett bécsi háznak, hogy már szinte eluntam. Jelenleg még szívességedhez akarok folyamodni, kérvén Téged, keresnéd fel halasztás nélkül Droper-Pietroni & Co-t Londonban és fürkészd ki ama kereskedőháznál, ki által utasították tovább az említett 2305 forintot és a 3 ládát. Az utasítás úgy szólott, hogy Sedguil Tivadarnak New-yorkban kell azoknak általadni. ő ezelőtt lakott 37 Broadway. A bécsi ház D. Zinner & Co. A londoni házuk Droper-Pietroni & Co. van összekötésben és hogy a kérdéses pénzt számunkra felvette, tanúsítja Sedguilhez Aug. 12-én 1851 írt levele. A 3 ládák iránt pedig gyermekeim ugyané háztól legközelebb a következő választ kapták: „–” Ezek aztán biztos adatok, miknek nyomán indulhatsz. A tárgy reánk nézve véghetetlen érdekes és sürgetős, mert ama pénz nélkül vásárolt texasi birtokunkat ki nem fizethetjük. A fürkészésed eredményét légy szíves vagy magad, vagy Droper-Pietroni által Sedguilhez tudatni és ha nekem is szíves leszel vála-

szólni, írdal nekem már csak Texasba e cím alatt:
Ladislaus Ujházy – care of C. N. Rione, San Antonio, Texas – via New-Orleans.

Mióta Texasból hazajöttem, neked már kétszer írtam: 14/10-én és 1/II-án. Tőled még leveleket nem kaptam Angol-honbani visszautazásod óta.

Mi április első napjaiban vándorlunk el. Ha leveledet veendem, majd írok további mibenlétünkről.

Kedves Nődöt üdvözöljük mindnyájan és testvériséggel vagyok

rokon
Újházi.

Pulszky Ferenc, London.

U. i. Ne csodálkozz, ha ezen levelem több példányban fog érkezni, de mert mostani szállásodat bizonyosan nem tudom. Hát Szirmay Pali hová lett?

75.

Liverpool jun. 9 /853

Tisztelt Barátom!

Mi csak reggel, de szerencsésen érkeztünk Liverpoolba, itt f. hó 16-ig időzendők, azon okból, mivel a mai napon távozott gőzösön helyet nem kaphattunk. Ha tehát New-yorkba valamilyen megbízásod lenne, légy szíves azt az ideig vélem tudatni, mit örömmel teljesítendek.

Az idezárt levelet légy szíves Guthery úrnak – legőszintébb tisztelem nyilvánítása mellett – általadni, valamint kézcsókomat Nődnek és ölelvén kedves gyermekeidet.

A legőszintébb tisztelettel maradok
barátod
Spelletich (Bódog).

U. i. Kérlek, légy szíves némely barátunktól értesült eseményeket velem is tudatni. 5 Brownlon hill. Pulszky Ferenc úr, London.

76.

San Antonio 16. XI 53 Texas.

Kedves öcsém Barátom!

Ejh, hát ti Iondoniak már egészen eliejejtkeztek a többi szegény szétszórt száműzöttekről és különösen a nevezetes és régen várt időpontban, midőn közhazánk és szabadság ügyére nézve a remények fejlődnének. Ez valóban nem a hallgatásnak, de a viszontos értesítéseknek és közremunkálásnak ideje. Tördd meg tehát Te is a hallgatást és írd meg körülbelül, hogy mi történhetik és mire lehetnek hivatva most újabban a hazámnak fiai.

Midőn texasi utamról tavaly Jowába visszatértem, egy reám nézve felette szükséges tárgyban sűrgetőleg írtam hozzád: kérvén, nyomoznád egyrendbeli pénzbeli összeg és két láda hoválétét, miket magyarhoni gyermekeim még 51. évben hozzám utasítottanak, de melyek valahol eltévedve sohasem jutottak hozzám. Az út, melyen jönniök kellett, volt Bécsben Zinner & Co., Londonban Dropper-Pietri & Co., utasítva végtére Theodore Sedguilhez New-yorkban. Az összeg 2.305 p. írt. volt, tehát körülbelül 1.100 dollár, mire bizonyosan számolva és ekkoráig nem kapva meg, a legnagyobb zavarba jötiem. Kértelek: nyomozzad a pénzt és a ládák hovakerültét a londoni megnevezett háznál és tudósítottál engem az eredményről. Válaszodat nem vettem. Újítom – wint megszorult ember – e részbeni kérésemet. A

nyomozás tisztábai hozatalánál és tévedés elkerülése, elmellőzése végett közlöm veled, hogy a kérdéses fenntebbi összeget nem kell összezavarni má& előbbi és azutáni következett küldeményekkel, melyek vélekedésem szerint szinte azon londoni ház révén történhettek. Tudniillik küldetett nekem még a 2.305 p. írt. előtt, vagy tán ugyanazzal együtt 200. m arany, mintegy 90 Dl. s most újabban a múlt év végével, vagy ez évben 1600 dollár és ismét 275 fontsterling és újabban egy láda is.

Itteni új helyzetemmel meg vagyok elégedve,, jobban, mint Jowában, amennyiben egy a sorscsapások által oly annyira sulytott ember valamiben megnyugvását találhatja. Ha a török háború nem hozand reánk nézve kedvező változást, majd közlendem bővebben az itteni viszonyokat. Most hallgatok azokról, mert háttérbe vonultak a nagyobb tekintétiük mögött.

Üdvözöljük a legszívesebben jó nődet.

Testvériséggel rokon, barátod

Újházi.

Pulszky Ferenc, London.

U. i. írtam ugyan a mai napon egy pár sort Kosuthnak is. Ő is mindig hallgat és ha ez mindig így menne, végtére én is kénytelen lennék hallgatni.

77.

Szemere Bertalannak, Paris.

Hushing Long Island, N. y. 11 Szept 1857

Tisztelt Barátom!

Haraszty Árpád nevű fiatalember, ki a Politechnikumban akarja magát kiművelni, viszi e leveletem;

jókívánságaim, igazabban óhajtásaim tömegével Enmagad s becses Nejed egészségére s jólétére nézve. Ha otthon találsz, adj Neki némely jótanácsot, mitől őrizkedjen s mire törekedjen.

Mást ismét mitsem tudok írni, minthogy tisztelettel üdvözöllek s minden jó kívánok, Nejeddel együtt. Isten áldjon meg. Szerencsétless soraiddal. Maradok

őszinte barátod
Mészáros Lázár

78.

Hamburg, Jan. 14, 1858.

Kedves Tisztelt Hugóm!

Kegyednek a hónát hön szerető szíve méltányolni tudja azon. szerencsétlenek sorsát, kik fájdalomai közepette még arra is kárhoztatnak, hogy gyászuk könnyüi nem a néhai, boldogabb ősök sirhalmaira, hanem egy idegen parlag földjére hullanak. Aki még ily megtört keblekbe is tudja csepegtetni a vigasztalás malasztját, az a boldogtalanok legnagyobb jótevője. A mesés korban Habe nyújtogató az Olymp lakóinak az éltető nektár tiszta nedvét. Kegyed táplálja nemes szíve érzéseivel a száműzötteket, hogy el ne csüggedjenek s hogy a remény világító sugara el ne aludjon már-már kétségbeeső keblökben. Kegyed kiragadja a kényuralom kezéből a vaspálcát, mellyel az szegény áldozatait sújtja, mert mintegy általa soha meg nem rohanható fellegvárban tartja fenn a barátságot, a kedélyes, szíves emlékezetel számukra. Legyen kegyed áldva ily nemes indulatért.

Roppant igen szerencsétlen az, ki édes hazáját csak távolról imádni, gyászolni kénytelen, de mind-

addig mégsem sülyedett boldogtalanságának legmélyebb fokozatáig, míg barátokkal és jóakarókkal szüntelen és egykori bármely csekély igyekezete földén találkozik szív és lélekben. Kegyed keble dacol a távolság s időnek. Üdvöz legyen Kegyed ezért, hogyha én az érlelemnélküli nem is leszek többé, még sok más boldogtalant hasonló esetben vígasztal hasson. Azonban, bár múltjanak el oly szomorú idők s ne legyen Kegyednek alkalma oly keserves kötelességeket teljesíteni.

Visszatekintve a történetek tanulságos lapjaiba, látjuk, hogy a polgári erények eddig soha sem szüntek meg, míg lelkesedés uralkodott a nők keblében. Ezeknek a szeretete erősíté a hazáért s szabadságért harcoló férfi karokat – ezeknek a büntől irtózó tiszta szíve szivárogtatá már az anyai tejjel együtt a kisdedek elméjébe az igazság és méltányosság érzelmeit. Az úgynevezett gyöngéd nem nevelte fel szerencsésen az aprókat nagy polgárokká. Miért? Mert hatalma kedves, szelíd, behatóbb, mint a parancsnak kemény szava. Ameddig hát hazám nem fényes, de szerény háziasságban tündöklő tanyáin oly nőket honolni látok, kik tudják azt, hogy a hazának nemcsak jómodorú, ügyes, tisztos viseletű ifiakat, de mindenkefelett polgárokat nevelni kell, addig lelkemet sohasem hagyandja el az édes remény, hogy a haza az őt most emésztő hamvaiból ismét feltámad. Kegyed példája – szeretném hinni – nékem kezekedik arról, hogy vannak még Magyar-honban számos, hasonló magasztos lelkületű hölgyek. Akarjanak ők és szerelmeseik, férjeik, fiaik nemesvérű oroszlanokká fognak válni, épp oly győzhetetlenek az ellen-

ség ellenében, mint szelídek egy törvényszerű s nemzeti kormány alatt a polgári munkásság körében.

Súgja meg Kegyed ama jó honleányoknak, bárha nem is vagyok szerencsés őket ismerni, testvéri köszöntésemet, mert hiszen most sokat csak súgva mondhatunk el egymásnak. De sebaj, meg is értjük egymást.

Most azonban már a jeles sapkára térek át, mellyel Kegyed nekem oly szívesen kedveskedik. Fogadom köszönettel, igen becses emlékezet zálogául. Díszes bizony a sapka, de még jobban tudom becsülni az indulatot, mellyel azt Kegyed nekem szánta és készítte.

Hátha még néha oda a távol földre egy pár sorokat írna nekünk, ezzel bizon tetézve szívességét, mert bús magányunkat csak akkor szakítja meg egy derültebb óra, ha az áldott honból rokonérezelmű szó hangzik által. Akkor mindig ünnepnap van nálunk.

Üdvözlöm a régi barátság vonzalmával kedves férjét, sógorát, erdélyi régi hívemet, áldást kívánva kedves magzataira. Kegyed pedig tartsa meg nemes lelkében azon helyecskét számomra, melyet most is oly szívesen engedett

lekötelezett barátjának

Újházi Lászlónak.

Szinnyei-Jekelfalusy Valériának, húgomasszonynak.

79.

London, Niv. 34 Mary Street, Hampstead
Road, 26 Augusztus 1858.

Tisztelt Honfitárs!

Negyvenkét napig s így sokkal több ideig lévén

útközben Törökországból Angliáig, mintsem közönséges számítás szerint reménylhettem volna, kénytelen valék az útiköltség kisebb részének fejében poggyászatot zálogul a gőzösön hagyni, megérkeztem után látván, hogy hazámfiainak nagyobb része szinte csak éledgül, nem mertem senkihez sem fordulni, hogy azt kiváltsam, amíg a gőzös Amerikába indult s így poggyászom, mindenem mi volt, elveszett.

Garas és ruha nélkül lévén egy idegen országban, melynek nyelvét, szokásait s életmódját nem ösmerem, tudatlanságom okozta csakhamar nagy nélkülözésbe és szükségbe estem, amelyből legnagyobbrészt Gen. Staug, ki ekkoron Angliába megérkezett, annyiba kiségitett a bajból, hogy egy iskolába mehettem tulajdon iparom által kenyeremet szerezni. Húsz font lévén csak évi fizetésem, elhagyám azt félesztendő múlva, jobb helyet keresendő, amihez alapos reményem volt, minthogy az angol nyelvet annyiba tulajdonná tettem volt, hogy abba taníthatam volna és taníthatnék mathesist, katonai tudományokat, francia és németet akartam tanítani, –katonai növendékeket – kaptam is leckét, melyet februárban feladtam, reményem lévén, hogy Törökországba visszamehetek.

E reményeim valósulása közben megghiúsultak – Bangya a cserkeszek irányábani magaviselete által, amelynek története talán uraságod előtt némileg tudott lehet a hírlapokból. – Egy Girczy János, hazánkfia, Bangyának rokona, barátja és közremunkálójának s azáltal Bangya leveleinek hitelt adtam, mert Girczyt becsületes embernek tartam, ösmervén őt magyarországbani kényszerített bujdosásom ideje óta.

Girczy talán maga is megcsalatott, mert ő Bangya ösztönzésére jött ki Magyarországból Angliába, hogy onnét Cserkesz-honba induljon – s így vele én is.

Felhozom azt, nem mentségül könnyűhívőségemnek, hanem mint okot, mely által életkeresetemről egy ideig elvágattam, – felhagyván az illusiókkal, vissza szándékozok térni a tanító pályára – tehetem ezt mindjárt, helyem leend, de a véletlen által ismét szükségbe esvén – talán újabb lecke a Sorstól – nem tehetem segítség nélkül, mert kevés ruhám, mi van, elzalogosítva van és a házbérrel hátralékba vagyok, mely körülmények által nem tudok e helyről mozdulni.

Némi segítségért fordulok Uraságodhoz. Tudom, hogy közelebről ösmeretlen vagyok Ön előtt, nincs jogom a kérelemre se, de tudatom azt is, hogy házámfiái közül Kegyed az igen kevesek közé tartozik, ki azt teheti, ha nem tekint semmi egyebet, mintsem hogy egy honfitársát, ki akar s tud is, amíg egészséges, maga magának kenyeret szerezni egy kis segítség által, a sem nem érdemlett, sem nem maga maga okozott nyomorból kiránthat s így módot nyújt életkeresetére.

Ha hogy kérésemet teljesítendi, legyen meggyőződve hálás köszönetemről és az összeg első félévi fizetésemből megterítéséről, az esetben pedig, ha segítő kezét megtagadná bármely okból, kérem, bocsássa meg e soraimat és legyen elnézéssel alkalmatlankodásom irányában, mit elkerülnék, ha nem bíznék lelkületében.

Uraságod kész szolgája:

Mack József.

Pulszky Ferenc úrnak, London.

80.

Weisz Vilmos úrnak, Genf.

Sírmező, St. Antonio felett, Nov. 18, 1858.

Kedves Barátom! Hibának tartanám tapasztalt őszinte barátságodba is Laci fíjamat nem ajánlani. Remélem, úgy viselendi magát a fíjam, hogy azt kiérdemelhesse.

Írhatnék egyet-mást visszaérkezésemről, itteni létünkről, de azt bővebben tehetvén fíjam, őt bízam meg, hogy tegyen néked körülményes jelentést.

Ha valamit halhatnék felőled, az nagy örömünkre szolgálhatna.

Hol és hogy van Teleki Sándor és neje? azt szeretnők tudni.

Mondd meg tisztelő üdvözetem Klapkának, ha ottan van és légy meggyőződve, hogy meg nem szűnök lenni őszinte barátod

Ujházy László.

(Széchenyi-könyvtár kéziratgy.)

81.

Pulszky Ferenc úrnak, London.

St. Louis Mo, 1859-ki június 12.

Tisztelt Bátyám Uram!

Önhöz intézem soraimat egy kérelemmel, melynek kielégítéséhez meghalt atyámhozi ő s nemzetsége s engedje hinnem, barátsága, reményt nyújt. Távol a jelen mozgalmak helyszínétől s majdnem minden összeköttetés nélkül a 48-iki forradalom vezetőivel, itten felette nehéz, a háború befolyását saját hazánkra s hazánk szabadelvű pártja lépéseire helyesen megítélni. Ezen okból bátor vagyok Önt megkérni, hogy tudósítson engemet, hacsak egynehány sorral is, ha

eljön a pillanat, midőn Magyar-hon gyermekei karjaira saját határaiban számot tart.

Ittlétem alatt Manan, a west-pointi hadiiskola tanítója „Hadmezei sáncolat” című munkáját, egy más kisebb- francia művet, „Napoleon hadszabályai”, magyarba fordítottam. Ha ezen művek kiadása jelen körülményekben kívánatos és lehetséges, Önnek utasítása szerint nyomban elküldöm.

St. Louisban tartózkodik jelenleg Albert, ki 48-ban Kmety tábornok tábornagyi karának elnöke volt. Szolgálatjai minden hadban kívánandók és egy új hadban, hol jó tábornoki tiszték ritkák, meg sem becsülhetők. Körülményei itt nyomasztók és ha családja anyagi szükségei másrésről nem pótolhatók, szolgálatai Magyar-honra nézve veszítve lesznek. Atyám hagyományaiban 599 Hungarian Fund-bankjegyet találtam, melyeket további utasításig kezeimben tartom. Ugyhiszem, ezen bankjegyek nagyobbbrésze, hasonló összegekben más Americában élő honfiaink kezében lesznek. Ha Magyarországon a forradalom újra kitör, akkor könnyen lehet, hogy illő előlépések után, az amerikai népességben könnyen támadható lelkesedés segédelmével, ezen jegyek pénzbe fordíthatók.

Az ön válasza magamon kívül itt élő fivéreim és több honfitársunk elindulásának jelt adhat.

Kormányzónk hollétéről az itteni lapok a legellenkezőbb híreket hoznak. Közvetlen felhívására az itt élő 48-i magyarok nagyobb részét a szabadság zászlaja és az ő vezérlete alá hozandjuk.

Mély ajánlásomat Pulszkyné asszonysághoz, maradok tisztelettel

Rombauer Robert.

Adress: Box 3959, St. Louis Mo. U. A.

82.

Sírmező, San Antonio városa felett, Texasban, Sept. 29-én 1860.

Kedves jó húgom! Már oly régen bírák kedves két leveleidet és én még csak most válaszolok reájuk. Ah, de a magyar boldogtalan száműzöttnek lelke oly békok közé van verve, kivált az utolsó világi események után, hogy nem tud ezen nyomasztó bilincsektől szabadulva pillanatokat is megragadni, melyekben a kedélyesség azon édes fokára emelkedhetnék, hogy méltólag fordulhasson szellemi szünettel rokonaihoz. Mindinkább vérző keblei viharjai alig ismerik már a szélcsendet. Odajutánk már, mint ki a kőpadon életerejétől kiapasztva fájdalma jajait nem bírja többé kiejteni s hallgatása közel végének jele. Hát mi, korosak, csakugyan arra vagyunk kárhoztatva, hogy messze mindentől, ami nekünk kedves lehet, egy idegen föld szemétdombján haljunk meg vigasztalás nélkül? Ezen szomorú kérdést csak egy mihamar bekövetkezendő változat oldhatná meg tagadólag, különben miránk nézve későn érkezik, – és a remény sugara már csak a fiatalabb lelkeket fogja melegíthetni, mindaddig, míg a hamu alatt soha el nem alvó mennyei szikra, a hazaszeretete, ismét nyilvános lángra fog borulhatni.

De íme tapasztalom, ismét azon hangulatba eszem, mellyel barátim velünk közös bánatit nem kell nevelnem. Megszakítom tehát e panaszaim mérhetetlen fonalát; mert elég terhes az, mi a közös súlyból lelki rokonaink vállaira hárul és mi, távollevők, tartozunk elviselni zúgolódás nélkül, utolsó lehetőleg saját részünket, mivel így akarta szabad, saját meggyőződésünk.

Látod, kedves húgom, szívörömmel használom azon testvéries megszólítást, melyet nekem felajánlani szíveskedtél. Testvériségünk meg lón alkotva már akkor, midőn a természet, a haza s annak szabadsága iránti hív indulatainkat kebleinkbe oltta és így, midőn a bizodalom ezen édes hangjaival élünk, csak a természet örök törvényét követjük, mely az egyíormán érzőket testvérekül akarta tenni. És a lelki rokonság legnemesebb ága a származásnak. Üdvözöllek hát a legszívesebben, mint kedves húgomat.

Oh, a testvériség eszméje, érzete, teljesítése alapja a polgári szabadságnak, magába rejti már az egyenlőséget is, mert minő testvér lenne az, ki nem akarná, a közös anyától öröklött javait vérével megosztani? Egyszermind fűszere is ez egy szabad társaságnak, mert csak azon örömet érzünk igazán, mit másokkal együtt élvezhetünk. Azért azt tartom, hogy ha annak ellenében a testvériség indulata nem uralkodó alkatrésze a polgári szövetségnek, vagy nem a leg-erősebb rugója a közös gépnek, ott soha az emberi faj nem fogja elérni azon tiszta, mindenkit egyaránt boldogító fokát a szabadságnak, melyre az emberiség hivatva van. Ezért úgy vélekedek tovább, hogy az amerikai szövetséges állam sohasem fog emelkedni a lehető dicső tökélyre s tán idő előtt szét fog bonttatni polgárai között nélkülözhetetlen általános testvériség hiánya miatt, mivel annyi száz meg száz különböző s változó történet által összecsoportozott, külön véru nemzetségek közt soha sem gyökerezhetik annyira az igazi kedélyes testvériség, mint egy fajból származott embereknél. A magyar, ugyebár, nem lehet oly édes testvére másnak, mint a ma-

gyárnak? És lehetetlen kitagadni a közös származás vonzalmait természeti jogából.

Amerikáról lévén szó, szabadjon egy kitérést tennem, mire tán másszor nem lenne hely és alkalmom. Elmúltak, tapasztalásom szerint azon idők, melyek az Európából kivándorlásnak irányát Amerikába kimutatta. Régen a szűkölködő itt talált kenyeret, a nyereszkes mezőt a hirtelen gazdagodásra, a szerencsétlen, vagy üldözött a puszták úrébe temethette el jajait, vagy éleszthette igazságos bosszúállását, anélkül, hogy kaján, kemény szívítélete fájdalmasabbá legye szenvedését, vagy gúnyolólag fogadja panaszait. Most a szegény ember se jöjjön többé ide, mert itt is csak *Ádám* felett kimondott kárhozat szerint, homlokának véres verejtékével kellek kenyerét megkeresni. S nem talál rokonra, ki a verejtéket segítsen arcáról letörölni s a nyereszkesekre nézve a gazdagodás különféle bányái mind elfoglalvák, a mívelt ember az európai mívelődést mindenütt fogja nélkülözni, a szerencsétlen végiére nem hatolhat oly mélyen a pusztába, hogy háboríthatatlanul lenyögheti fájdalmát. Így vagyok én kiszorítva egy nyugati államba, magányomból. Ide hoztam át lóhátán ezer angol mérföldre sátorfáimat, dél-nyugatra s most emberek vesznek körül, kik lelkem hangját nem értik. A számkivetett római költő szerint: barbár vagyok én, mert senki által meg nem értetem – „barbarus ego sum, quia non intelligor aili”. – Es így nemhogy az emberi társadalom kellemeit velük éreztethetném, hanem csak utolsó menedékem, – a hallgatag pusztaság határait – szűkítik nekem.

Kedves húgom, szíves voltál velem közölni a „Báj-völgybeni” tanyázásod kellemes és közérzetű, szívemreható leírását. Ismerem magam jól a múltból a természet ama regényes vidékét s tudom felfogni minő hangulatba emelhatték a minden szép s jóért annyira buzgó lelkedet. És még a vadászó társaság megemlékezése mennyire megnyitá lelkemben mindazon hasonló képeket, midőn régen én is szerencsés voltam jóbarátok körében e férfi mulatságot megosztani. Kedvesem olvastam mindezeket, de még jobban szerettem volna köztetek lenni, tudom ott s akkor, leélt nyomorjaim bánata is elnémult volna.

Mivel viszonzzam én e szíves közléseket, ki szegény vagyok mindenben mi neked s kedves tiednek érdekes s mulattató lehetne. Nem tudok egyebet vizsadamányul küldeni, hanem naplóm egyik lapját, nem mintha valami kiváló lenne tartalma, hanem egyedül, mivel történetesen némely észrevételeket is foglal magában az amerikai állapot felől, így teljesítvén kívánságodat is, miszerint óhajtottál írni egy kis emléket ezen földről, hová a sors minket kiutasított. Tivadar fiamtól fogod ezeket megkapni: két pálmalevél s egy tölgyágacska, melyek azon, a naplóban említett fákról szakítvák és azon kívül némely mogyoró alakú magvaik egy örökzöld violabokornak, mely szinte a sír egyik védője. De fájdalom, nem fognak oly éppen kegyeletos kezekhez jutni, amint én azokat gondosan kívántam elküldeni, mert a harmincadosok durvái kezei feldúlták az azokat rejtő ládát.

1861 Jan. 18-án. Kétszeres bocsánat, jó húgom: nem elég, hogy igen sokára válaszoltam kedves so-

raidra, de midőn készen is volt levelem, ismét heverni hagytam azt maiglan, gondolván naponta Olaszországba megyek már s onnan majd valami érdekeset is küldhetek utóiratul. De látván, most nem lesz tervemből semmi tavaszig, nem tartom íöl többé e levelet, hanem kérem, fogadd testvéries elnézéssel.

Az itt levő gyermekeim meleg érzéssel viszonozzák az irántuk nyilvánított szíves megemlékezést és én – ölelve barátilag kedves férjed s jó gyermekeidet – meg nem szűnhetek híve maradni azon rokonsági frigynek, melyet kötöttünk Szinnyey Valéria és bátyja

Újházi László.

Szinnyey Valériának, Jernyén, Sárosban. U. i. Imé, mit múlt szept. 29-én jósolva sejdítek, máris látszik bekövetkezni. Aligha itt egy polgári háború küszöbén nem állunk s bomlásnak indul az egyesült respublica. Többnyire üdvös minden forradalom, mert ki szokta irtogatni a mérges gyomot és tisztítja a véleményeket előítéleteitől, de itt csakugyan bolond, mert saját szívének szegzi a szuronyt, midőn még alkotmányos törvény változtatásával lehetne segíteni a bajon, kivált ha nincs háttérben egy hamisan esküdő dynastia, mely az elfogadott törvényt vissza nem vonná. De nagyrészt a testvériség hiánya és szülőanyja a viszálykodásnak. Hát nálatok, olvasom a lapokban, ragadozó állatokkal tartatnak különféle vadászatok, hullanak a sasok s minthogy állommadarak voltak, nem fognak többé felrepülhetni. S. a. t.

Ez mind jó kezdetnek, míg -----

83.

Szinnyey Valériának, Pernyén, Sárosban.

Május 19-ke 1859 Texasban.

Egy magyar száműzött napja:

Kint szokván hálni, az itteni rövid téli szakokat kivéve, az udvar kerítése belsejében, a lég feltűnő ritka s tisztasága miatt igen kevés megszakadásokkal mindig fényesen ragyogó csillagokkal hímzett mennyboltozat alatt, a pirosuló nappal keltem fel. Apró agár kölkeimet – miket némely régi magyar barátom szíveségéből, múlt évben nyert fajtából nevelék – friss, lágy, meleg tejjel jól tartván és aztán időzve és a reggeli idő kellemeit élvezve, megjött a reggelinek ideje, hét óra tájban. Itt nem szokás napkelte és reggeli között a munkába menni, mivel a nap nyári szakban is csak 5-6 óra között kelvén, rövid a közbeneső idő s csaknem a munkahelyre való menetel és visszajövetel járatával töltetnék el. Reggelizni szoktunk tejes kávéval kenyérral, ez volna a legolcsóbb étele, illetőleg itala Amerikának. Azért használtatik oly roppant mértékben a legszegényebbek által is. S Katona Gábor barátom, egy 8 angol mérföldre tőlem lakó, volt szabolcsi nemzetőr és mint fogoly osztrák seregbe sorozott, későbbben Olasz-honból szökevény, azért azt szokta mondani, hogy már több kávéval kénytelen volt Amerikában lenyelni, mint az ő idejében egész Szabolcs-megye megivott számos évek alatt. Hát még a yankee-ok, kik kivétel nélkül háromszor napjában élnek azzal, ebédi étkezés közben is szüntelenül szürcsölvén az újra meg újra megtöltött csészéből. Ha a yankeek valaha pogányok lettek volna, az ő isteneik asztalánál Thetis a nektáros kristály-

kancsó helyett nagy pléhes kávékannával járta volna körül a lakomázó kört. Szegény yankeeok! – bizony, rájuk férne egy kis költői mithologia, mert különben csak a dollár után törekedő realizmusuk úgy ki fogja szárítani szívüket, hogy majdan olyan lesz, mint a ropogó hólyag, melyből a magyar ember dohányszacsót szokott készíteni.

Nos hát ezen amerikai quasi nektár éldelete után, elővettem a kétágú kapát s kimentem a közel dombon levő még csak kicsinyben alakított szőlő-kertembe. Félhold ez négyszögben, kőgáttal körülkerítve, lejtő fekvésű napkeletnek, édes hazám felé. Keresik a láthatár hullámzatos halmain keresztül világom sugarai, de nem érhetik utói a dicsőt, csak lelkeiben viselt gyászfátyollal körülvelt képei képek azt nekem előmutatni még. De még más tekintetnél fogva is keservesen drága nekem e hely. Kik a vérségi s baráti viszonyoknál fogva hozzám közelebb csatolvák, emlékeznek, hogy minden magány s közpolgári szerencsétlenségemet tetézte, hontalanságom már második évében, még a jowai államban létemkor, hív nőmnek idejekorán bekövetkezett keserves halála. Martaléka Ión ő a kivándorlás fáradalmi s nyomorjainak. Légy engedékeny jó magyar, ki talán történetesen olvasandod e sorokat, ha itt áldozok egy-két szóval emlékezetének. Ha a sors téged is megáldott hív, szíves élettárrsal, kímélő ítélettel leszel irántam, ha nem ismered a boldogság e nemét, nem hozzád szólanak e szavak. Áldott múlt nőm engem s gyermekeink nagyobb részét nem-hogy zúgolódás nélkül, de lelkesedéssel követvén egy távol, ismeretlen, de mindenekfelett mégis sza-

had országba, hívsége határt nem ismert s ha közös vélemény-okoza sorsunk úgy hozta magával, a világ legzordabb végéig követett volna. A bel- sőt külső-gazdaságban fáradhatatlan és ügyes volt munkássága, tanácsban okos, sokszor tudta mérsékelni hevesebb véralkatom rögtönzött elhatározásait, ha nekem főeszmém volt az emberek javítása, szíve inkább foglalkozott boldogításukkal és felsegélésükkel. Ily közremunkáló tulajdonok veszte rámnézve a legnagyobb csapás volt, mit a forradalom következményei keblemre mérhettek, kivetkeztetvén engem közös, egybeíort valónk jobb, nemesebb feléől. Sokat mondok, de aligha bünösb szülöföldem irányában, tudom, elismerem: mindennel tartozom szülöföldem irányában, édes hazámnak, életem sorsával, halállommal, de ha sejdíthettem volna, hogy igénytelen polgári pályám eredményei hív társam érényes életét megrövidíteni fogják, tán nem is lépek a más, erősebbek által megnyitott forradalom mindenkor kétes mezejére, mert bár vagyonom és saját éltém a hazáé volt, nem volt jogom egy más életet is veszedelembe ragadni. E nőnek is sírhelye e kert. Egy fám, ezredéves a többi ösfák közöl, a szölökertben általam egyedül meghagyott örökzöld tölgynek – *quercus vitae* – földig szomorúan lecsüngö lombjai árnyékolják a tetemet s íedendik valószínűleg csontjaimat is, hogy poraink visszafogadó méhében a természetnek egybevegüjlenek, mint valának egyesítve életben szíveink, hacsak az örök végitéletnek órája mihamar meg nem kondul és az utolsó magyart is ki nem parancsolja ismét a tett mezejére. Ha késik ez óra, legyen elég az utódok számára ily szó sírunk felett: „Támadjon bosszúálló csontjainkból!”

A drága tetemnek már jowai földön lévén nyugalma letéve, de még e nyugalmat sem kímélvén a végzet, midőn vándorbotomat – habár fáradt – kezembe újra elővenni késztetve valék, kiástam azokat, magammal vivém ide, mint Aenas házi isteneit, hogy megőrizze az ellenségtől, ölébe vive a világ egyik részéből a másikba, mert érzésem nem engedé, hogy hív társam test maradványait oltalom nélkül hagyjam, hol az idegen szívtelen jövevények megvető és romboló léptekkel taposták volna sírja hantjait. így szállottak e maradványok e mostani második sírba, hol pálmafát és örökzöld violabokrot is ültettem annak lábánál, kevés távolságba az agg tölgytől, melynek tövében most szőlőfát is nevelek, hogy ágaihoz ragaszkodó venyigéi sűrű lombjaikkal neveljék az árnyt, az emberi halál jelvényét.

Megismertetvén Téged, rokonérmű lélek, e napon elővett munkáim helyével, visszatérek foglalkozásom parányi érdekű elbeszéléséhez. Ott vagyok tehát a szőlőkertben és vizsgapillanatot vetve, váljon az itteni vad tengeri apró nyulak, vagy mezei patkányok nem tettek-e ismét bosszúságomra – mi igen gyakran történik – kárt a szőlőtövek hajtásában, felgyürközve ingem ujjait – egyedüli öltözetem úgy is csak abból s lábravaló szárból állván, februártól kezdve december haváig. Kezdem jókedvvel s kapafokig való mélységre sorba ültetett szőlőtőim közt a kapálást és szinte hangosan kong a kapa a kovás kavics között. A nap tiszta fényben ragyog és csak néha-néha mérsékli egy gyenge délkeleti fuvalat a csaknem függőlegesen eső, égető sugárokat, mert hiszen a 29-ik és 30-ik szélességi fokozat alatt Cairóval

egy vonalban találok magamat, minélfogva az itteni májusi napok melege már felülmúlja a magyarhoni júliusi és augusztusi szak legnagyobb hevét. Süssön bárhogy is a felettem mindinkább emelkedő nap, csupasz karjaimat már nem égetheti meg, mert lassan hozzászokván, úgy megbarnultak, hogy egy indián karjával vetélkedhetnek, különben a testbőr fejei részeit, ha csak néhány percig is éri a nap, megsüti azonnal, úgy, hogy égető fájdalom után csakhamar lehámlik a bőr. De ha karjaim ki is állják a sarat, izzadok mégis erősen s ritka hajszálaimon hosszan hull le cseppekben a verejték, bármi könnyen van fedve a testem és a meleget nevelő kalap is boszant, de kopasz koponyám nem nélkülözheti az oltalmat. Ha azonban olykor napszállat után folytatom valami munkámat, földre szoktam dobni még üngem s kalapomat is s akkor ki volna a régi társ magyar, ki ráismerne ily alakban a száműzöttre s talán még néhai főtáblabíróra. Nem állván hátam megett mogyorós bottal ellátott régi hajdúforma ember, koronként pihenést engedek magamnak s letörlöm arcomról az izzadságot. Így bírák folytatni kapálásom munkáját, míg a közel délutáni két óra ebéd idejére menni int. Távozásom előtt meglelégedéssel tekintek munkámra, mert ez nem béres munka, maga a gazda vitte végbe és úgy rémlik előttem, mintha a szellő által ingatott sűrű szőlőlevelek közepette hallanék egy köszönő, lassú zengést, hogy megtisztítám tövét az életnedvét elszívó gyomtól és megporhanyítám, meglágyítám gyökeik összesült földjét. Ápolom is ezen szőlőtöveket, mint kedves magzataimat, nem annyira, mivel az egyik legnemesebb gyümölcs nemtői, hanem

mivel édes hazám földiről származnak, ottan lévő jó gyermekeimtől lévén küldve. Hej! a hónától erőszakosan elszakított ember tanulja meg csak igazán becsülni, mi abban jó, szép és dicső vala. így ragaszkodom én is minden porcikájához, mit megmentve a zavarteljes időszakban, magammal hozhaték szülőföldemről, vagy azóta nyertem onnan. Mindezek nekem szánt ereklyék és még egy kis magyar színt vetnek hontalan életem külsejére. Ily érzéstől ez alkalommal is áthatva, délután két órakor házunkhoz tértem vissza.

Ez ebédünk rendes ideje, mivel híves éghajlatunk alatt sokkal inkább lehet bírni a munkát egészség veszedelme nélkül, habár hosszabb ideig ebéd előtt, mint csak kevés óráig étkezés után. A telt gyomor és a délutáni 3-5 óra közötti legnagyobb forróság egyetemben, csaknem tehetetlenségig lankasztván az emberi erőt.

Házhoz jövet, készen találok az ebédet, melynek mindenkori szakácsnéja leányom. Nem sokból áll, de hagyján, hiszen ezen égaljban úgy is kevés tápot kívánunk. Étlapunknak csak két oldala van: az egyikén főtt marhahús s annak leveze, a másikon lőtt marhahús és egy tésztás. Ennyi a változat, de azért olyan erőben vagyunk, mint voltunk Magyarhonban, hol a hat tál étel sem hiányzott, barátságosabb, dúsabb ebédeinket nem is említve. Azonban egy pohár bor mindent kipótól s mivel a száműzött atyát a honban maradt jó gyermekei szívesen látnak el, ha történetesen a hajóval együtt el nem süllyed a tengerbe, mint már kárát vallottam s azután még haluraimék, ezen megrögzött „temperance-men”-ek sem élhetnek a jó magyar itallal.

A rövid ebéd után a szobaajtó s ablaka között,, hol légvonat húse érhetett leginkább, amerikai bölénybőrt a szoba padlatjára terítve s arra leheverve pihentem egy ideig s végbevitt munkám eszmefonalán, pipám sűrű füstjei közben okoskodni kezdtem, azon előítéletekről, melyek az amerikai egyesült déli tartományokban a gyalázatos rabszolgatartás szüksége mellett, a természet tekintetében, fel szoktak hozni. Ej, be ravasz – mondám magamban – ezen déli álrepublikánus negro-aristocraták faja, tunya lévén, csak testi élvezetekben dőzsölni szeretvén, fennen pedig mindig azt kiáltja: szép, dús földünk parlaggá válnék a nagy világ kárával, ha a forró Afrikából származott fekete emberi fajt nem tartanok kényszerítve munkához erővel s hatalommal, mert testi alkotásunknál fogva sem magunk, sem pedig általunk fogadandó más fehér emberek se viselhetnék el a munkát ezen heves éghajlat alatt. Hiú, hamis beszéd! Ha én, magyar, 65 éves koromban, ki hazámban testi munkához nem voltam szoktatva, hatóra hosszút el tudok, el bírok dolgozni tartományaitok egyik legdélibb részében s egészségem nem szenved, akkor ti sem vagytok más agyagból gyúrva, sőt még azon előnnyel birtok, hogy már e földről származtok, midőn én messze a Tátráknál születtem. Nem csupán ész és szív, hanem tény és valóság is, kimondván rátok a kárhozatot, ha csakugyan azon hiedelemben, vagy hamis állításban akartak maradni, hogy ezen égalj nem fér össze finom fehér, de pirulni mégsem tudó bőreitekkel, akkor takarodjatok el ezen földről nyomorú alkotástokhoz illő más világrészbe s ne undorítsátok többé terét ezen republikának, mely reá-

tok is, érdemtelenekre pazarolja szabadsága áldásait s hatalmas oltalmát, ha másutt sem tudtok megélni rabemberek nélkül, vesszetek! – s veletek vesszen el azon szennyfolt, mely a szabadság mennyboltozatán most ragyogó 32 csillagok fényét homályosítja meg egyedül a világ ítélőszéke előtt.

Ezen belső elmélkedés után eszembe jut, hogy ideje már a szokott fürdőhelyre menni s lemosni a fáradt test izzadságát. Szeretném veled, magyar atyafi, kellőleg megismertetni e hideg varázs kellemeit, de sokkal nagyszerűbb, sokkal elbájolóbb ott a természet, sem hogy tollam annak képit előmutathatná. Közel egy angol mérföldre házunktól agg-erdő homályába el van rejtve e regényes hely, de nagyobb részint árnyékolt ösvény vezet oda s így tűrhetővé teszi az oda való ballagást. Szépen festi le Ovid az „Átváltozások” című költeményében Árkádiának azon forrását, melyben Diana társnimpháival a vadászat fáradtsága után szokottan megfürödvén, a véletlenül odabukkant vadászó fejedelembí Achaiosz, akaratlan ezen merészségéért, szarvassá lett átalakulásával bűnhődött. De az én fürdőhelyem is méltó lett volna egy szűz istennő látogatásául, ha itt általában Achaioszként lehetne ilyenekre bukkanni. Középterem nagyságú ezen forrás medencéje, mik az esők idejekor nagyobbra gyűlt hullámok ezredvekes munka után az élő sziklából kivájtak, felülhaladván a természet az emberi kéz ügyességét. Ott buzog fölfelé minduntalan a friss buborék a szikla fenekéről a felszínre és újítja a forrásból el-elhaladó vizeket. Ott szakad be rohammal felülről a tágas medencébe a patak s mintha parányit pihelve meg-

állapodott volna a forrás csendes vizében, ismét zajos zuhataggal hagyta el azt az ellenkező oldalon, életet mintegy adva a forrás nyugalmának. A víz tükre vetélkedvén az ezüst s kristály tisztasága s fényével, ott láthatod úszkálni a fürge halakat s szemlélheted – habár nyakig is a vízben – a sima sziklapadlat alján a legcsekélyebb kavicsot is. Diós, szeder, szilfa s azokon sűrűn csüngő vadszőlővenyigék húst és árnyékot terjesztenek felette, kitöltvén az alkalmatlankodható nap sugárit. A víz mérséklete csak valamivel hívesebb az emberi testnél és sohasem változik az év akármelyik szakában annyira, hogy a téli hónapokban is csak olyan kellemes benne megfürödni, mint nyár derekában. Nagy adománya az itteni természetnek, hol a hőtől ellankasztott ember új vidor s munkásságra élesztheti tagjait és koronkint elfelejtheti ezen égalj égető súlyát. Ki volna az, kit itt, Texasban, ily fürdőhelynek kelleme nem csalna gyakran magához. Követtem én is hívását e mai nap munkája után, valamint szoktam gyakran – s visszatért az öreg magyar agg testét megerősítve és edzve új dologra.

Visszajővén a fürdőből, házunk ajtója előtt még a természet őserdejéből ott megmaradt terebélyes szilfa árnya alá helyezvén magamat, böngésztem az amerikai angol s német újságlapokban, mikből már nappal előtte feszített nyugtalansággal kihalásztam volt nagyjában az európai, most sűrűn bontakozó eseményeket. Reáérvén most a részleteket is követni, tíz évi várakozás után, a remény önkínzásában már nem sínylődő keblemet újra dagasztá egy szabadabb lehetet. Mindinkább kezdtem hinni édes

hazánk új fölélédeése és szegény hontalanjai erkölcsi rabláncainak lehullása hatalmas órájának közeledését, Ébren, bár álmoképen, vonultak el elmém előtt az új jövő kedves képei – iszonyú honvágy tölte el szívemet – és nem gyaníthatom, hogy egy holnappal későbben egy váratlan békekötés két nemes nézetet áruland el ugyanegy csapással. És ime csakugyan, valóságos hív államokká lettek a remény szárnyain ekkor Európa relé repülő gondolataim.

Ily édes andalgások közben, a nap leszállta lepén meg, agaraim rendes estéli etetésére intett. Öreg – száma hat – agaraimat forrázott tengeri darálttal és eldaraboltan kifőzött marhalábakkal jóltartottam, a kölkök tejjeli etetéséről sem feledkezvén meg. A marhalábakat itt ingyen szedtem fel a vágóházaknál, hol rakásszámra hevernek a húsolcsóságú országban, senkinek sem kelletvén, midőn ellenben – ha visszaemlékezem – honunkban mennyi kocsonyát készítenek azokból csak a debreceni kofák is Laci-konyhája vendégei számára, kikelnem iszonyodnak, ha néha patkószege is akadnak benne.

Nemsokára, 7-8 óra közben, ami esteli konyhánk is hallattatá magát, nem úgy, mint hajdan régi udvarházainknál függő harang hirtelen megkongatása, hanem a kávéscsészék csörömpölése által, mert gyermekeink háznépe ezzel elvacsorául, számomra pedig – miután már régen megelégettem az estvéli kávét – szalonnás vagy vajás piritós jön változatlanul az asztalra, az ebédkor megkezdett palackbor maradványával együtt. Végtére a lefolyt nap parányaságait és a jövőnk felőlít röviden itt el nem sorolom, egy kis házi beszélgetés után, ki-ki fordulván nyug-

helye felé, engem is az este hús karjai fogadandának el, mik boldogot, boldogtalant, lerótt napszámja után pihenő álomra hívnak. Ah, de én, ki csak Magyar-honban tudtam élni, még csak aludni sem tudok az idegen földön, hol erőfeszítő álom helyett, mely csak a lelki nyugodtság következménye, vagy álmatlanság, vagy rémületes álmok kínnának.

(Ujházy László)

84.

Pulszky Ferencné úrasszonynak, Florenc.

94 Contrada del Comune, Turin.

Dec. 1-en Sept. 1860.

Kedves Teréz Barátnőm!

A Te augusztus 21-éről kelt barátságos leveledet csak tegnapelőtt sikerült megkapnom. A levél a turini szálláson volt, miközben én távol, Guassolán tartózkodtam. Turinba való visszamenetelem alkalmával csak egy éjjelt töltöttem ott s ezt az időt arra használtam fel, hogy megpróbáljam viszonzni a Te jóságodat.

Gaussolában olyan a természet, mint az Alpokban, de a gondoskodás és az elszállásolás nagyon is szűk és szegényes volt, hogy én, aki egyébként kényelemre keveset adok, nem tudtam ott kibírni sokáig s rövid otttartózkodás után vállamra vettem útizsákomat s továbbálltam.

Turinban az én legnagyobb csodálkozásomra és öröömre texasi gyermekeimtől érkezett levél várt, amelyet már oly rég és nagyon vártam. Ez a levél nagy örömet okozott nekem s ezt az örömet sietek megosztani, mikor közlöm, hogy gyermekeim, a vöm

és unokák minden viszontagság- dacára is egészségben és gondtalanságban vannak, noha ők még mindig azt a kitűnő és gazdag életszínvonalat remélik, amiben nekünk tizennégy évvel ezelőtt részünk volt. Az is lehetséges, hogy régebről érkezett már több levél elveszett s ezért én csak félig vagyok megnyugodva, mert mi minden történhetett négy hónap óta. A texasi gyermekeimnek ez a mostani levele megérlelte elhatározásomat, sürgősen visszatérni Amerikába. Mi más is maradhatott volna számomra. Rá vagyok kényszerítve egynémely körülményeim által s úgy érzem, hogy közég a végem s ezt inkább gyermekeim körében várom be, ha már nem érhettem meg a békés elhalást régi környezetemben, hazámban. Oda csak akkor térnék vissza meghalni, ha az szabad lenne, amire ez idő szerint igen kevés kilátás van. Számomra tehát nem marad más választás, mint magamat ismét a sorsra bízni, aki az általmával elhárít minden nehézséget s kegyét velem bátran annyiszor megosztotta. Amerikában én megtalálom védelmét egy örökbefogadó hazának, amit én most megszerettem és tisztetek, ahol egy nemes fajta között magamnak függetlenségét kivívtam, nem úgy mint a másik oldalon, Európában, ahol én csak mintegy hazátlan üldözött vad érezhettem magamat. Azzal a szilárd elhatározással siettem én vissza Európába, hogy itt magunknak – ahol az írásaimat is hátrahagytam – még néhány alkalmat biztosítsak texasi gyermekeimnek, Laczi fiammal, aki magát szintén ide visszaohajtotta, ahol remélte megkezdeni az ő férfiéveit. Amerikába való visszatérésünk időpontja még nincs meghatározva, de már valószínű-

nek látszik, hogy visszatértünk alkalmából, kedves meghívásodra, egy időt Florencben fogunk tölteni. Ezt határozottan nem tudom még megígérni, de ha egyetlen lehetőség lesz erre az élvezetre, mindent el fogok követni, hogy elutazásom időpontjáig szállásomat Floreneben üthessem föl. Addig is az én bensőséges üdvözetemet küldöm Neked, Ferinek, Tanárknak szívélyes üdvözlettel maradtam

Újházi László.

Pulszky Ferenc úrnak, London.
Igen Tisztelt Kegyed!

A New-yorki Courier des Etats című – rendszeren Parisból influencirozott – lap egyik legutóbbi számában azon távirati sürgönyt olvasánk, miszerint Turinban egy hazánknak külérdekeit vezető ideiglenes kormány volt alakulóban. A többi elsőrendű lapok erről tíz nappal későbbben sem tettek említést, jelenleg nem tudjuk, ha valóban áll-e a sürgöny közleménye, vagy nem, Azonban az időnek mindinkább növekedő fontossága nem engedi az azt megerősítő, vagy megcáfoló további hírekre várakozást s legyen bár egyik, vagy másik az eset, mi meg vagyunk győződve Kegyednek a hazánk külérdekeire befolyásáról – s azért híven az egykor St. Louisban (Ujházyval együttlétünk alkalmával) adott szó s ígérethez képest, hazafiúi kötelességet vélek teljesíteni, midőn alábbi előterjesztésemet előadom s amennyiben annak a fennforgó körülmények közötti célszerűsége azon helyen, mely felette határozand, elismertetik, annak eszközlésbe vételére szolgálataimat elajánlom.

Hazánk eddigi átalakításában két lényeges körülmény, mint egymást kiegészítő factor működött elhatározólag. Az egyik kétségtelenül a másfél év óta történt külesemények s ezekkel kapcsolatban az európai diplomatáknak kívülrőli nyomása. A másik benn a hazában, a régi különérdekűek – úgy a különajkú s vallásúak – az összes egész népnek hazafias erélyes összetartása. Míg az elsőnek időmítása nem egészen függ hazafias közreműködésunktől, az utóbbinak fenntartása, szilárdítása, csakugyan legnagyobb részben hatalmunkban áll.

A még hátra levő sine qua non fontosságú kérdések megoldása – amennyiben ez békés úton lehetséges leend – a fennebbi két factornak további folytonos létezéséről, de még attól is függend, hahogy az eddig egyhangon s akaraton lévő megyék küldötteiből alakulandó Országgyűlés, minden eventualításra elkészülve, az elhatározó percekben kifejlődő körülmények niveaujára fog emelkedni.

Így hát az összetartás ügyebem működés leend azon egyik fontos feladat, mely egész figyelmet érdemel s melyet benn a hazában elérniök, de elérnünk s jövőre biztosítanunk is keli.

Különösen a különajkú és vallásúakra intézve figyelmeinket kölcsönös felvilágosítás s ezt lehetővé őszinte indulat, szenvedély nélküli türelmesség és ahol kell, erélyes, de hű akarat vezetne célhoz. A saját vallásukbeli ember, kiknek a közhaza iránti ragaszkodása kétségtelen és határozott, a különajkú s hitűeknél többet vihet ki, különösen ha még egyúttal a hazai intézmények összegét, de meg az ő – mint értelműnk speciális nehézségeiket is ismeri,

érti. Így az Urban et Comp.-féle historicus gyalázat repetíciója lehetetlenné váland – így a bárhonnan inspirált rosszakaratúak által keresve keresett ürügy is, mely mint 1848-ban, egyes félremagyarozott esetek, vagy éppen szavakból kimesterkélt logicának zűrzavaros argumentumaiba fogódzik, elleend állítva s jövőre eleje véve. Mert valósággal a közügy és a különajkúak – hitűek úgynevezett speciális érdeke nemcsak nem ellenkezik egymással, de mindkettő igenis compatibilis, sőt hazánk körülményeinél fogva elválhatatlanul összeforrott s egyazonos.

Az aldunai vidéknek, különösen Moldva és Oláhországnak fontossága éppen a jelen körülmények között mindinkább növekszik; sőt némely eventualitások esetében, az ottani népnek hazánk ügye iránt tetlegesen barátságos indulata, lényeges befolyással birand. Itt szinte a nagyobb eredmény kinyerésében, hazánkbeli oly férfiaknak is közremunkálása segíthet sokat, kik hazai intitucióinknak ismeretén kívül az ottani létező görög nem egyesült valláshoz tartoznak, tehát a korunkbeli görög egyház állása sat tekintetében minden kellő adatot megadhatják. Ez utóbbi körülmény azáltal válik fontosabbá, mivel az ottani görög nem egyesült vallású népet eddig elhagyatottságban egy más hatalmas, rokonvallású birodalomhoz szításra szoktatják. Bármerre forduljanak a vajúdó körülmények, ez éppen e népnek jóelőre felvilágosítása, irányunkbani balitéleteinek elfoglalása, részünkre megnyerése és hazánk nagy feladatának könnyebb s jövőre biztosítékot nyújtó megoldása tekintetéből közvetett, de folytonos közremunkálásban felhasználása el nem halasztható figyelmet érdemel.

E nézetemnek előrebocsájtásával – s jelenleg különösen a havasalföldi népnek ügyünk számára minél nagyobb mértékben leendő megnyerése és hazánk érdekében – de hisz csakugyan végre a maguk javára is – felhasználása terén, azon kijelentéssel ajánlom közreműködési készségemet, miszerint én a görög nem egyesült valláshoz tartoztam s tartozom s az ottani nép nyelvét gyermekségem óta értem, beszélem s írni tudom; vallási – papok által úgynevezett – speciális érdeküket ismerem s azokat hazánk közügyével teljesen megegyeztetni tudom; magyar intitucióinkat két évtizede praktice értem, némely pontjait kezeltem – s azok iránti ragaszkodásom 1840-ik év óta folyvást kétségtelen és határozott tettekben bizonyult; végre az ügy maga, melynek 1848–49-ben a komáromi vár feladásáig tetlegesen szolgáltam, oly szent, hogy annak – addig is, míg benn a hazában tehetem, száműzött társaim figyelmeztetésére szívesen hajolva, e téreni érelyes szolgálomat felajánlom.

Engedje Kegyed, hogy tisztelet s hazafiúi bizalommal kérhessem meg a fennebbi – tárgy- és térismeretekből merített nézeteimnek s a kijelentett közremunkálási szándékomnak azon helyen előadására, mely elfogadásuk s életbelépésük iránt határozhat; mint szinte ajánlatom elfogadása esetében magamat haladék nélkül tudósíttatni kérem, hogy itteni ügyeim befejezése iránt a kellő kevés időt igénylő lépéseket megtehessem.

Fogadja Kegyed különös tiszteletem s kiváló nagyrabecsülésém őszinte kifejezését, mellyel maradok hazafiúi üdvözlettel

New-Buda, Decatur Co. Jowa, február 16-án 1861.

Pomutz György.

U. i. Leveleim via New-york care of Taylor Bros Bankers, 76 Wall street, corner of Pearl biztosabban érkeznek.

86.

Kedves szeretett Barátim és jóakaróim!

Leszállott hát egy nagy napon a szabadság nemtője az örök igazság égi téréiből – hol Prometheusként a bitorlás által tornyosított sziklákhöz tizenkét hosszú, sanyarúteljes évek alatt le vala láncolva – leszállt édes közhazánk és különösen kedves Sárosunk derűre fakadó láthatárán keresztültörve és a jobb remény zöld ágát kezében tartva lebegett felettek, a régi teremben, azon órákban, midőn a szabad szó soha sokáig el nem némítható hangjai között minden polgári intézmények legbecsesebb és legsikeresőbbje – a helyhatósági hatalom – általatok régi jogába vissza lett ígatva. Nagy tanúság minden népeknek, hogy mit nem lehet kitűrés s álhatatosság által kivívni. Szerencsétlen vagyok én, kinek ily magasztos percekben szíve vére össze nem oldvadhatott a haza szeretetébe egybefort keblek malasztjával, – nem lehettem egy parányi szeme az egyetértés erősen összekulcsolt nagy láncának, melyet meg nem törhet hatalom. Lettem volna tanúja egy már több évektől óta kötött, áldásteljes testvéries frigy ünnepélyes megerősítésének, mely frigyben – fájdalom – régi időkben oly ritkán élünk. De átkozott maradjon ennek emlékezete! az én szívemből rég ki van törölve keserősége és elenyészett ez – úgylátom örvendve – min-

den sárosi polgártársam kebelében is. Csak tanúsága soha se vesszen el, hanem maradjon föl intésül a legkésőbbi ivadék számára is.

Tisztelt, kedves Barátim! hogy becsüljem meg méltólag szíves, testvéries meghívástokat? Nincs oly mérpálca, mellyel a barátság és bizodalomnyújtotta erkölcsi adomány okát meg ne lehessen mérni. Érezhetem egyedül, de nem fejezhetem ki köteles hálám nagyságát. Ha voltak életemnek boldog szakai, ha derűs napok virradtak rám, csak azokat számítom ilyesek közzé, midőn polgári kötelességeink gyakorlatában összegyűlvén, együtt küzdöttünk, hol egyetértve, hol elágazva véleményben az eszközök választására nézve. De még a szellemi polgári harcnak is meg vala a maga vonzó érdekessége és haszna, valahányszor a meggyőződésnek a kifolyása volt. És büszke maradok mindig, az egész megyei közönséggel együtt, azon tőlünk meg nem tagadható férfias jellemre, hogy polgári harcosaink hevét soha nem vivénk által magány társalgási életünk téréire, hol csak oszthatatlan barátság és kedélyesség honolt. Ha életem esthajnalán osztozhatnék még ily boldogságban, nem adnám kevés hátra lehető éveim egyikét egy egész örökkévalóságért és le is törölném arcomról 12 éves gyászom könnyeit. De kell: hogy hittel pecsételt fogadás első törvénye legyen minden férfiúnak. Én Debrecenben fogadám: nem leszek soha többé alattvalója egy uralkodói háznak, mely nemzetemet ármány s erővel jogától ismételve megfosztá. Hazám függetlenségének zászlaja lehet csak azon vezérszavak, melynek fénye mostani létem sötétéből mutatja ki a várt utat honom felé. Ameddig leheletem, addig re-

menyiem. Felém oly várólag kitért karjaitokba még nem borulhatván, visszanyújtom én is felétek baráti jobbjomat a nagy tengeren keresztül, mely minket lélekben soha el nem választhat egymástól.

Szíveskedjete az idezárt köszönő levelimet a tekintetes megyei közönségnek bemutatni.

Áldás, diadal legyen hazafiúi erényetek jutalma és az én halálos órámnak megvigasztalása.

Üdvözzel s testvériséggel holtomiglan. Sírmezőn, Texasban, tavaszutó 6-án 1861,

hű lekötelezett barátotok

Újházi László.

Szinnyey Félix első Alispány Úr barátomnak s általa több tisztelt barátim és jóakaróimnak.

(Széchenyi-múzeum, 1939, 131 n. sz.)

87.

Ancona jan. 18. 1862.

Kedves öcsém Barátom! Ideértem Genuából két nap alatt, baj nélkül. Bolognában meghálni kén-telenítettén – bár bizon környezett a baj, mert Bolognán túl egy előttünki vonat felborulván, apró darabokra tört, úgy hogy a legközelebbi állomásig gyalognunk kellett. A sinek is ki lévén törve egy darabon.

Laci fiam, öröömre, szinte másnap reggelén megérkezett Triestből. Magyarországon csakúgy vannak a dolgok, mint voltak kevés idő előtt. Többi gyermekeim jól bírják magokat.

Most egy barátságos kérdésem van tehozzád. Minden személyes értékem maradványa 12.000 frankból áll, mely összegrőlí váltóm Mailandra szól. Ennek nagyobb részét biztos kamatra fektetni kívánom.

Úgy értesülvén, hogy a szard régi kölcsön részvényeit, melyek öt percentet hoznak, most 65 frankért lehet megvásárolni s hogy a kamatok félevenkint fizettetnének. Légy szíves részemre annyi részvényt megvenni, hogy évenkint 800 frank kamatom abból kikerülne. Az ezen összeg felüli maradványt, t. i. 12.000 frankig, szíveskedj pedig egy ide, Anconába szóló váltóban nekem megküldeni. – Idezárom tehát endorsalva az említett 12.000 frankos váltót rendelkezésed alá.

Ha még jutányosabban is és biztosan helyezheted el pénzemet, azt okos belátásodra bízom.

Itt nem oly olcsó az élet, mint képzelem. A sok katonatiszt mindent elfoglal és neveli a fogyasztók számát. Egy havi szállásért – két szoba és egy kis rekeszből állóért – havi 80 frankot vagyok kénytelen fizetni, tüzelés és világ nélkül.

Kedvező híreket várva tőled és jó nődet s gyermekeidet ölelvén. Üdvözet és testvériséggel rokon

barátod

Újházi László.

Pulszky Ferenc, Turin.

88.

Pomperly Jánoshoz, Genua marc. 18. 1862.

Tisztelt honfitárs! Meg lévén győződve affelől, hogy e leveleket Ön biztos úton fogja megkapni s így compromittacióról szó sem lehet, némely dolgokat akarok tudomásulvételni, minek ha még most nem is, idővel hasznát veheti Ön. Az nem titok önök előtt sem, hogy a magyar emigráció feje, Kossuth a küludvarok némelyikével hazánkra vonatkozólag,

minő egyetértésben van. Tudja az egész világ, hogy Kossuth nagy szelleme soha meg nem szűnt a haza felszabadítására minden eszközt felhasználni. Kossuthnak Pulszky Angliában, sőt még Olaszországban is a legmegbízhatóbb ágense volt. Azonban Pulszkynek a bécsi kormánnyal cocetirozása, programja, a hazatérhetésérti folyamodása, még Cavour életében szakadást idézett elő, melynek nemcsak bizalmatlanság, hanem személyes gyűlölet is lett a következése. E személyes gyűlölet Pulszkynek, mint látszik, lerántotta álarcát s politikai életére elég tanulságot szolgáltat. Ő ugyanis – látván, hogy a magyar emigráció fejei között, különösen pedig a hadsereg között Kossuthot népszerűtlenné tenni tán Istennek sem áll hatalmában – elég botoran oly eszközökhöz folyamodott, melyek ha sikerülnek, nem Kossuthnak, hanem hazánknak ártanak leginkább. Ilyenek, hogy ő minden megbízás nélkül Caprerába nem egyszer szaladgált, a nagy férfit arra bírádó, hogy Kossuthal semmi érintkezésbe ne tegye magát, mert most Magyar-honnak egyetlen szentje Deák Ferenc, annak pedig Pulszky úr csak a megbízottja, azonkívül sem a nemzet, sem Deák tudni sem akar másról; ergo tehát, Garibaldi tárja ki neki szivét s kössön vele frigyet, ha azt akarja, hogy Magyarországon kövessék zászlaját. Ez mind titokba ment, mert Garibaldi bizony, ha végighallgatta is Pulszky szavait, annyira hitelre nem méltatta őt, hogy csak egyszer is emlékezetbe hozta volna úgy Kossuth, mint Türr, vagy Klapkánál a dolog mibenlétét. Kevés napok múlva Garibaldi Turinból visszajővén, márc. 12-én Gr. Teleki ezredessel, reggel korán, Garibaldi

szállására, a Villa Spinolába menvén, nagy meglepetésünkre s még tán inkább az övére, Pulszkyt egy inas szobájában ólalkodva találánk, ki – állítása szerint – még este későn jött s ott is hált. En nem tudtam titkolni meglepetésemet s éppen akkor, midőn Kossuth, Klapka, Türr mind Turinban vannak s Garibaldi is odakészült, hogy éppen akkor kell Pulszkyt ismét ott látnom, hová csak nagy dolgokban jár az ember. S evégből szóra sem igen méltattam, hanem Teleki tréfásan mondja neki: Fene a tót szentedet, már megint rosszba töröd a fejed – bocsánat a kifejezésért! ő erre azt felelte: bizony egyszer már illő is volna tenni valamit. Persze hogy feleletünk készen volt, utalván őt Turinra, hová most sem időtöltésül mentek el főbbjeink. Ezzel, azt adván okul, hogy a városban megyén, mint a leforrázott, kertnek vette magát.

Az esetet Kossuthnak egy pár szóval tudomására adván, kapom e rettenetes választ: Ne csodálkozzék ezen, édes barátom! Mást beszélek el én most ő róla Önnek, ő ugyanis a napokban szebb dolgokat vitt végbe. Elment Parisba – írja Kossuth – s egyenesen nevemben Napoleon hgnél audentiát kéretett sürgős közlendők végett. S mindamellet, hogy Kiss ezredes tudja a szakadást közöttünk, mégis a kibékülés lehetőségét tételezván fel: csakugyan ki-
eszközölte, hogy Napoleon hg. termei megnyíltak számára. Halljuk, hogy kezdte a hercegnél:

- Reményilem ösmeri Fenséged a nevemet?
- Igenis, Pulszky?
- Tudja political múltamat, mert bebizonyíthatom, hogy Cavour legfontosabb ügyekben conféralt

velem. (Itt meg kell jegyeznem, hogy igenis, míg Kossuth ágense volt) Tehát én Deák Ferenc nevében jövök Fenségedhez, kinyilatkoztatni, hogy a Magyar-nemzet rajtam és Deákon kívül senkiben sem bízik. Kérem Fenségedet, adjon felvilágosítást a helyzetről, bízhat-e a nemzet s hogy állanak az ügyek? Erre hg. a senatusba való menetellel elmentetözvén, Pulszkyt ötöd napra rendelte magához. Ez alatt a sürgönyök megtették útjukat s Pulszkyknak nem audentia, de kisepröztetés lett a felelet, már csak azon hazugságért is, mellyel Kossuth nevével mert fellépni. Nem tudom, Deák Ferencnek van-e szüksége ily ügynökökre, hanem annyit tudok, hogy csak ellessége lehet a hazának, ki ilyesmire vetemedni képes. Azonban mi Deák Ferencet sokkal jobban tiszteljük, mintse olyasmit tételezni fel róla, hogy ő Turin és Parisban csak azért küldözgetné ágensét, hogy Ausztriát mielőbb engedékenységre bírja a pragmatica sanctio értelmében az örökös kibékülésre. Pulszky úr programja szerint a status-adósság elvállalása, újoncállítás, egyszóval a nemzetet a reakció sorába beiktatás s a szabadság elleni harc s más ily zsarnoki mütét részvétére bírni és éppen most, midőn minden annyira kerékvágásban van, hogy a nemzet felszabadulása a zsarnok alul megszentésitve van? Jó lesz Önöknek is a vigyázat! Isten Önnel. Tisztelője
Újházi.

89.

Ancona melletti Villán, ápril. 15-én, 1862.

Kedves Öcsém Barátom!

Köszönöm a bizodalmas közlést, mely annyival

is inkább érdekes volt nekem, ki egy kicsit távol s elszigetelve vagyok azon központoktól, hol a politikai vélemények ár s apálya folyik.

Ami hitervezetemnek azon részét illeti, hogyha Olaszországban idejekorán semmi részünkre szolgáló mozgalom nem történik, de a szerbiai fejedelem oly erőt fejtenék ki, hogy ahhoz csatlakozni és egyesülnen Magyarországra is kiterjeszkedni lehessen, akkor az alkalmat hazánk felszabadítására nemcsak célszerű, de inkább kötelességünk – ezt én részemről is elfogadom s magamévá teszem. Mert én magával az ördöggel is szövetezem, hacsak hazám függetlenségére felhasználhatom és ha aztán a célt elérve nekem tovább nem tetszenék az ördögöt hitem szentjei közt imádni, más bálványt is választhatnék, meglévén már polgári vallásom szabadsága állapítva.

Ami különösen egy szláv törzsű fejedelem felhasználását illeti, abban még egy nagyjelentőségű és horderejű cél is elérhetőnek látszik: ilyen móddal mi magyarok lekenyerezhetvén a horvátokat és oláhokat annyira, hogy valószínűleg elállanának további elszakadási régi hongyilkoló terveiktől s maradnának testvérileg egyesülve magyarjainkkal, nyolc százados testvéreikkel. Mivel én megvallom, semmi áron nem akarnék megegyezni az 848-ik előtti tömeges Magyarország megnyirbálásában s alig tartanám méltónak egy megtörpített, vagy megtörpítendő honért hadrakelni: egy kicsi világ mindig jelentéktelen marad a világ politikai színterén, kevés befolyás s tekintéllyel bír, különösen itt Európában, hol egy nemzet 20 milliomtól 40-ig számít. Akkor mi megfosztva Horváth, Tóth-országtól s tán Erdélynek egy részéről, csak olya-

nok lennénk, mint a házas zsellérek a telkes gazdákhoz képest az európai nagyközségben. És hol lenne akkor tengerpartunk, melynek híjjával egy nemzet a kereskedés általi gazdagulásban nem boldogulhat. Es ha egyszer a szláv nemzetségek részünkre nyerve és biztosítva lesznek, akkor az erdélyi szászokkal könnyen elvégeznők a dolgot és elbánnók velük, mintegy meghódított törzsök töredékkel s engedelmességre tanítanók őket, ezt a legkutyább fajt, mely hazánk zsírján meghízott, csak azért, hogy ellenünk örökké törekedjék (a legújabb események is mutatják) s halálos ellenségünk, az osztrákoknak gyalázatos farkcsóváló ja legyen. Hát azért fogadta e be hajdan hazánk ezen jó helyre vágyó embereket, hogy későbben ellene örökké con spiráljának és valami aprányi, valóban nevetséges ön és különállásra vágyódjának. Ez tehát mind egy szláv természetű kezdeményezés, felkelés s alkalmilag megragadandó csatlakozás mellett szól. Ennyiben én is tisztában lennék véleményemben.

De azért a legnagyobb balesetnek tekinteném, ha ezen kérdésben a magyar emigrációnk véleményben megszakadva, külön utak felé kellene szítani. Ha mi itt véleményünk egysége és eljárásunk központosítása által nem fogunk példát adni a hazánkban levő jó testvéreinknek, akkor ott is az egyik rész jobbra, a másik balra fog húzni s mibelőlünk semmi sem lesz. Még időelőtti dolog lemondani azon remény s hitről, hogy miután tagadhatatlan csak egy cél, az eszközök megragadására nézve is egyesülhetünk, akkor, mikor az órának mutatója a cselekvés irányába lesz. Nevezetesen, nem akarom elhinni, hogy

Kossuth is fel ne áldozza hazája érdekének a khatájai emlékü török iránti kegyeletét. Fönökinktől elszakadni a legszomorúbb dolognak tekinteném. Fönök nélkül semmiképen sem lehetünk, tehát azt Kossuthban vagy tovább el kell ismernünk, vagy in ultima differentia más egyént kellene annak elismerni s illetőleg választani. De micsoda zavart okozna ez az egyébiránt elég rakoncátlan magyar emigráció testületében. Köztünki haddal valóban igen gyászos jelvények alatt kezdenők meg az osztrák elleni halálós harcunkat. Es mit mondana a történelem azon magyarokról, kik elhagynák s illetőleg eldobnák azon nagy férfiút, kinek a magyar nép leginkább köszönheti az 1848-ki alkotmány lérehozását. Én ezen nagy érdemeit mindig kellőleg méltányolva és tisztelve, engedelmes híve akarok maradni körömszakadtáig s csak akkor tudnék elválni tőle, ha oly krízis bekövetkezne, hogy hazám java és egy egyéniség között kellene választanom.

Te, kedves öcsém, és tán még némelyek olykor-olykor már némi ingerültség szemüvegén keresztül nézitek Kossuthnak egy vagy más tetteit. Mint most p. o. az a Te nézeted, miképen Kossuth csak azért táviratoztatta volna Klapkát, hogy az olasz minisztériumnak tudtára essék parancsoló hangja, hogy t. i. „ő az úr Genuában” és az ő híres tudta nélkül nem lehet egyezkedni azon minisztériummal. Sok függ egy tény előadásánál a szó megválasztásától. Ha azt mondod, hogy ő a fönök Genuában, akkor mingyárt másképen hangzik és az így értelmezett tény nem kárhoztatható többé. Mert amint mondám, fönöknek köztünk csakugyan lenni kell s kell lenni hatóság-

nak is ily értelemben, különben festett szobor lenne, mely nem használhatna senkinek és semminek.

Nem ismerhetjük el magunkat fejteleneknek, különben a fejtelenség semmire sem vezető következményeibe esnénk.

Ha Garibaldival felvetted a közlekedést, ez mindenestre jó, mivel így általad mindig értesítve lehetünk az ő szándéka és teendőiről, kellő időben. Ugy tartom, mostani körútjában ide is el fog jönni. Ha eljön, elmegyek hozzá én is, – de melyekben semmi szóba ne fogok ereszkedni vele; mert nem akarom magamat színe előtt, mint valami notabilitásra aspiráló ember, bemutatni. Valószínűleg csak annyit fogok mondani, hogy én magam is egyike a magyaroknak lévén, szív és lélekkel fogom a magyar haza nevében kitűzendő zászlaját fiammal követni és hogy csak azért jöttem el Amerikából ide, Olasz-honba, hogy közel legyek cselekvés teréhez.

Már most hadd fecsegyek még egy pár csip-csup tárgyakról. Régente is a hazában a mezei parasztléletet szeretvén egyedül, Amerikában ennek még egyszerűbb s eredetibb modorát követvén, itt hamar megelégteltem a szokatlan városi lakást. Kíváncoztam a szabadba, mely megegyez lelkem szabadságával. Kibéreltem hát mintegy három mérföldnyi távolságra a várostól egy kis villái lakást s elrendeltem egy ehhez idomított egyszerű háztartást is, ahonnan naponta bejárok fiammal a városi hivatalos szállásra, hol csak egy irodai szobám van, 94 Contrada del Comune, oda t. i. címzendő leveleim. Szereztem egy kicsi, egyfogatú kocsit s egy lovat, hogy kivált rossz időben, azon rándulhassunk a városba. Alkalmam

lesz Villán egy kis dinnyeföldet is művelni, mivel Texasban szenvedélyes kertésze lettem. így tehát meglehetősen érzem magamat elhelyezve, várva a jobb időket.

Nagyon remegtem kedves vőm, Fáy Gusztáv életéért, ki typhus-féle intaciában veszedelmesen és sokáig sínylődött. De immár vigasztalva vagyok üdülése által.

Írjál, kérlek, újra is, ha valami tudnivaló előfordul, mert amint mondom, én itt töletek el vagyok szigetelve. Amiket velem közöltél, azokat természetesen a bizalom törvénye szerint híven fogom megőrizni és azáltal is megőriztetni, aki ezen soroknak tollvivője.

Szíves üdvözetemet nyújtva tisztelt jó Nődnek s Tanárknak s gyermekeidet ölelve

őszinte atyafi barátod

Újházi.

Pulszky Ferencnek.

Firenze (?)

90.

94 Contrada del Comune, Ancona Sept. 7-én, 1862.

Kedves jó Hugom, Barátném!

Nem kevésbé nyugtalan lévén Feri miatt, már eddig is írtam volna hozzátok, de nem régen a Rimaszombathi Dagisy Turinból jövéen ide, azt monda, hogy szállást változandók voltatok, ennél fogva a legközelebbi napokra halasztván leveletem, midőn egy itteni ismerősöm Turinba menendő, benneteket ott mindenesetre feltalált volna levelemmel. És íme, ma vettem fiatok, öcsém Guszti levelét és látom, hogy a régi helyen vagytok. Válaszolok tehát ezen

atyafiságos közlésre, minden halasztás nélkül, mivel ugyanis írni és tudakozódni egyenesen szándékom volt.

Én persze csak az újságlapokból tudtam meg Feri letartóztatását, kutattam mindig a lapokat, hogy mi történt vele később, de mire nem akadhaték és így egész sötétben maradtam e részben. Azt nem tudtam persze, hogy a tudvalevő követekkel Siciliában is volt és ennél fogva Garibaldi kíséretében. Az eszközlésbe vett intézkedéseket tekintve már nem is igen csodálkozám Feri elfogatásán s hogy Türr ármánykodásai is zavarták a vizet, bizon valószínű, mert hiszen őt már a „Magyarország” lapja is e mozgalomra nézve szolgálai napóleoni eszköznek tart. Hiszen csak hízelkedjünk a francia Caesarnak és az olaszországi proconsulnak, mégis mernék fogadni, egy sem fogja elősegíteni a magyar ügyet, a tapasztaltak szerint s másnak saját érdeke mit sem fog gondolni velünk. Az olasz kormány csak úgy tett volna valamit a magyarokért, ha egy olyan népszerű férfi által sarkaltatik, mint Garibaldi. Már most, hogy a békés diplomacia hálójába kerítette az elszánt közt és közszabadság barátját, hosszú pausára lehetünk elkészülve, mely tán hosszabb lehet, mint hátra lehető kevés éveim s így végtére is a száműzés szemétdombján adhatjuk ki utolsó leheletünket, mely a haza után sóvárgott.

Ferinek, úgy tudom, nem lesz baja, mert őt előbb-utóbb szabadon bocsájtják, de nagy baj a mozgalom hiúsulta miatt, mert ez nem orvosolható többé. Már most Batorri tarthat fényes jelentést a parlamentben, minő eréllyel és szerencsével vívta ki a bé-

ke fenntartását és az egész európai diplomatia utána fogja kuvikolni a nagy applasust, hogy szinte megbíznánk benne a miniszterelnök, de az olasz nép számára csak a csonka, sovány könny marad s a nagy gyász.

Midőn Garibaldi Siciliában ide s tova vonult, magamnak is feltett szándékom volt oda, vagy legalább Nápolyba menni Laczi fiammal együtt, de éppen augusztus végére ígérkezvén némely gyermekeim s rokonaim ide hozzám, nem mehetek, hogy őket el ne mulasszam, azonban ők sem jöttenek s az én utam is elmaradt. Most pedig hát már nem megyek: éppen csak hogy bosszankodjak ott. Két nappal az aspremonti csata előtt egy lakonikus cikket küldtem be a „Diritto”-nak Garibaldi Batorrira nézve, mely úgy tartom, megnem jelent, mert én mindig olyat találok írni, mit az ördög sem akar kinyomatni. Ezt azonban csak neked mondom, mert a consulok tiltatnak más országok viszonyáról az újságokba írni. Texasi jó két lányaimtól csak éppen most kaptam az első tudósítást távirózásom óta. Ez a levél is csak Mexicónak jöhetett. Élnek még, de veszélyek között s nyomorúan. Farkas fiamtól – fájdalom – még nincs hír, hogy visszaérkezett volna nővéreihez. Írjatok, kérem, ismét nemsokára Feriről s hol van Tanárky barátunk? Ölelve mindnyájatokat, üdvözet s testvériséggel hív bátyád

Újházi.

Pulszky Teréz húgomnak.

94. Contrada del Comuna Ancona Sept. 12, 1862.

Kedves Guszti!

Atyám megbízásából felkérlek, lennél szíves Te-

leki Sándor hollétét kitudni a turini magyaroktól, vagy akármi módon, mivel atyámnak fontos ügyben írnia kell neki. Tudomásunk szerint Elba szigetén volna, de ezt már jó ideje, hogy hallottuk s azóta ki tudja, hol van, mert olyan, mint a vándormadár, nem mulat sokáig egy helyen. Azonban azt hiszem, minden nehézség nélkül meg fogod tudhatni jelenlegi hollétét és címét. Nagyon lekötelezel, ha ezt mielőbb tudunkra adod. Üdvözlettel

őszinte barátod
ifj. Újházi László

91.

Pulszky Ferenc úr, Paris.

Ancona, Febr. 16.

Hón Tisztel Miniszter Ur!

Örömmel vettük becses sorait pár napok előtte, – feleltem volna mindjárt, de azt hittem, ha várok pár napig, megfogom nyugtathatni a könyv vétele iránt, de látom a könyv nem jön és nem is hiszem, hogy megérkezzék, – de hiszen megkaphatom ön-nél Parisban, ha t. i. szíves lesz egy új rendeletet küldeni Bentleynek, mert az elsőt, mint látszik, elfelejtette.

Sajnos, részvétellel vettük, hogy kedves családja oly igen kellemetlen változásoknak van kitéve, de hiszem – hogy eddig már az a kis nemzedék teljesen restaurálta magát és teljes mértékben élvezhetik a szabadban közeledő gyönyöreit.

Kedves apám egészsége lassan, de lassan helyreállott – , bizon sokat szenvedett még itten is. E hosszú út és az éghajlatnak változtatása elég kíno-

san vették meg rajta az árát ezen új állomásnak. De hiszen itt már nyílik a tavasz és amit szenvedett, azt most kétszeres élvezettel ki fogja pótolni.

Az itteni körülményeket majd szóval bővebben. Itt most a Carneval-világ van, idegennek igen becses időpont a nép jellemét tanulni.

Én tovább időzök itt, mint ahogy gondoltam, bizonyos magyarországi dolgok itt tartottak. E hó 25-e körül fogok indulni és Parisban mintegy március elején leszek.

Nem volt Parisban egy bizonyos Zeyk Albert, útjában Olaszország felé? 0 szinte torontói consul lett, apám ajánlotta őt Sewardnak.

Reménylem, soraim jó egészségben és minden baj nélkül írogják Önt és tisztelt családját találni, mit szívem mélyéből kívánok, hő tisztelettel maradok addig is, míg személyesen leend szerencsém és legyen meggyőződve őszinte igaz érzelmeimről.

Újházi Farkas.

U. i. Apa a legszívesebb üdvözetét küldi és Laci öcsém, ki becsületes üstökölést kapott, bocsánatot kér vétkéért és amit ott elmulasztott, itt ki fogja pótolni.

92.

Ancona, febr. 11, 1863.

Kedves Öcsém és Barátom!

Baráti s atyafiságos bizodalommal mutatom be ezennel Laczi fiamat, hivatalombani írósegédemet – ajánlván őt becses szívességiekbe.

Egy ízben Guszti fiad biztatott, hogy midőn szabad szárnyra kelsz Nápolyból, majd írsz nekem.

Igen szívesen vettem volna, de elmúlt azon alkalom.

Kívánom, hogy jó híreket hozzon nekem Ham felőletek – amit kívántok tudni létemről, azt majd elmondja ő nektek.

Valljon az új lengyel forradalomból nem fog-e kinőni valami közharci paripa, melynek farkába aztán mi is kapcsolódhatnánk?

Kedves jó nődet egész családotól és Tanárky barátomat szívesen köszöntve üdvözlés s testvériséggel vagyok

őszinte atyafi barátod

Újházi László.

Pulszky Ferencnek, Turin.

U. i. Marc. 11-én, éppen ma egy hold-napja, hogy írtam e sorokat, de akadály a törtévé, fiamnak indulása mai napig elmaradt.

93.

Ancona július 6, 1863.

94 Contrade del Comune.

Kedves Öcsém Barátom!

Politikus bosszúságomban firkáltam az idemlékelt cikket, azon szándékkal, hogy a l'Italiának leadhassam, de amint megvult, látom, hogy hiába számolnék arra s hiába tenném a kísérletet. Pedig tán nem ártana, hogyha tudatnék, hogy miképpen éreznek a Hungaro-Americanusok is. Ha lehet, tehát küldjük meg a Tribünének angol szerkezetben. Én – tudod – nem vagyok annyira járatos a nyelvben, hogy egy érdekesebb tárgyba belevágjak.

Nagyon megköszönném, ha az angolrai fordítást eszközölnéd, különösen, ha kedves jó nő –

ki úgy tartom, köztetek a legerősebb mester e nyelvben – szíves lenne a fáradságot elvállalni.

Ha kívánságom teljesítetik, idezárva fogod találni Greelyhez intézett kísérő soraimat is, amiket a cikkel együtt azonnal, amint elkészülend, adj fel kérlek a postára, bérmentesítve, hogy időt ne veszítsünk és a cikk az elkésettek sorába ne vessék.

Legyen kérem a fordítás, amennyire lehet, szó szerinti és általán fogva semmiképpen sem lágyítva.

Nemsokára örömem leend köztelek megjeleni hosszabb időre, megtérítem a postabért s addig is mindnyájukat a legszívesebben köszöntve, üdvözlés s testvériséggel,

őszinte atyafi barátod
Újházi.

(Az angolból kérek magamnak egy példányt megtarthatni.)

Pulszky Ferencnek.

94.

Ancona, november 22-én, 1863.

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Szíveskedjék e cím alatt „Ai Signori Uffiziali del 1° Battaglione Honvéd della Ligione ausilaria ungherese in Ancona” részünkre az „Ország” iolyamát jövő december hó 1-től kezdve megküldeni, minthogy a jelenlegi előfizetési árt a külföldre póstabérrel nem tudom, azt előlegesen nem küldhetem.

Szerkesztő Ur lesz szíves az első küldemény alkalmával, avagy postán egy bérmentetlen levélben tudatni, hogy első decembertől március hó végéig, azaz négy óra mennyi az előfizetési ár, vitelbérrel

együtt (megjegyzendő, hogy az összeg frankban legyen megnevezve) mit is Szerkesztő Úrnak köszönem mellett, azonnal megküldeni késni nem fogok.

Önnek tudósítását elvárva, maradok honfíúi tisztelettel

zászlóaljparancsnok:
Girczy (János)
Pompery János úrnak, Budapest.

95.

94 Contrade del Comune

Ancona Jan. 11, 1864.

Kedves Öcsém Barátom!

Tegnap vettem január 8-án kelt leveledet, de mai délután s vasárnap s ennélfogva a hivatalok zárva lévén, csak ma reggel járhattunk el a kívánt dologban. Tudakozódtunk a Lloydnál és a porosz consuláiusnál, ki mint helyettes, az osztrák ügyekben jár el; mert itt nem a francia consul szokott foglalkozni a Rómára szóló útlevelekkel, hanem azon országnak consula, ahonnan az utas jön. Nem akadhatunk semmi nyomra, mert meglehet, hogy ha Zselinszkyné Triestben is volt, a mostanában mindig igen viharos tenger miatt szárazon vehette útját onnan Rómába.

A derék magyar és jó atyafi fiának váratlan halálát mi is rokonos fájdalommal érzéssel vettük, őrizzen meg benneteket a gondviselés ily további csapástól.

Mikor fogok jöhetni hozzátok látogatóba Florencbe, egészen bizonytalan. A szokatlan kemény tél igen rosszul hat egészségemre s nem merem az út

változásainak magamat tavasz kikelte előtt kitenni, fienn akarván tartani legalább annyira erőmet, hogy még átvihessem öreg csontjaimat Amerikába, nem is magam miatt, de ottani gyermekeim miatt, kiknek még segítségül lehetek némely ügyeik elintézésénél.

Hivatalomról lemondást csakugyan elküldtem Washingtonba, várhatván onnan a választ e hó végivel.

Amerikai gyermekeimtől az utolsó tudósítás még augustus közepéről szól. Azóta a bizonytalanság kínjai rágódnak mindinkább életem fonalán. Igaz, hogy az északiak már jóformán elfoglalták Texasnak tengeri partjait, de ebből vajmi kevés kedvezmény hárul még reám, mert Banks generálisnak eddigi terve csak a tengerparthelyek biztosítására látszik irányozva lenni. Ameddig tehát a belsőbe s nevezetesen San Antonioba nem fog haladni, addig a levelek közlekedése még inkább meg lesz akasztva, bizonyos lévén, hogy San Antonioból semmi leveleket nem fognak kibocsátani a federálisok hadi vonala felé és így Brownsville és Matamoras felé az eddigi szabad út is meg lesz akasztva.

A magyar hirdetmény időszerűségéről magam is kételkedem. Egyébaránt a következés fogja megmutatni, bír-e azon bizottmány valami tehetséggel s rendelkezhetik-e némely eszközökről. Ha igen, akkor jó, hogy kijelentette magát a világnak, ha pedig csak szóval bír, akkor jobb lelt volna neki még elhallgatni egy kedvezőbb óráig.

Teréz, kedves nődet s gyermekeidet szívesen ölelvén, Tanárkty köszöntvén, rokonos érzéssel vagyok

hú bátyád
Ujházi.

u. i. Majd el is feledem említeni, hogy jó magyar gyermekeim november utolsó napjában itt voltak engem meglátogatni. Régen készülvén erre, nagy nehezen aztán csak összeszedődtek, mert oly szegény most a középmódú magyar birtokosember, hogy alig tud egy útra megtakarítani egy kis pénzt. Itt voltak: Nagyné, Fáyné leánya, Rózsa, vőm Fáy, két fiam Sándor és Tivadar, régi ügyvédem s barátom Erdélyi és Fáyékkal rokonos Hámos Józsi.

Mind szomorú s leverő mit hírül hozhattak. A nemzetiségek közötti izgatás nőttön nő. A tótok tartózkodás nélkül, úton-útfélen mondják, hogy ők bizony be akarnak menni a Reichsrathba. A német tisztviselők egy új anyagot kaptak fel: izgatni a régi úrbéreseket a volt földesurak ellen, kínozván ezeket mindenütt az erdőrészek kihasításával. Pulszky Ferencnek, Florenc.

96.

Turin, március 8, 1864.

Kedves Öcsém Barátom!

Itt vagyok Turinban, útban régi menedékem földére, Amerikába, lemondván – amint már tudod consuli állásomról. Régi érzéseim készítenek elbúcsúzni tőled és kedves Nődtől, mint szíves rokonoktól. Midőn ezt teszem, sajnálva kell kimondanom, hogy személyesen meg nem jelenhetek köztetek Florencben. De nem szégyenlem bevallani, hogy az ember szegény lévén, el kelletik mellőzni minden félreutakat, alig takaríthatván meg eddigi fizetéséből annyit, hogy Amerika partjaihoz s tovább, kedves gyermekeimhez eljuthassak. Engedje a Gondvi-

selés, hogy megnyíljanak számotokra felszabadítandó hazánk kapui, számomra pedig legalább annyira, hogy édes anyai föld hantjai alá kerüljenek csontjaim. Rokon üdvözlettel őszinte bátyád

Újházi László.

Pulszky Ferenc öcsémnek.

U. i. Tanárky barátunkat itt találtam.

97.

Southamptonban, a hajón, március 16-án 1864.

Kedves Barátom!

Parisban hozzám intézett soraidban te ugyan rossz kedvedet töltötted rajtam s pedig érdemetlenül, mert én még soha életemben senkit sem kívántam látogatni, csupán kedvtelésből s azért, mivel nem lenne egyéb teendőm.

Node semmi, én is a tizenöt évi száműzetés alatt nekiszoktam a türelemnek.

Ennélfogva apellálok a maie inïormato praetore ad melius inïormandum praetorem. A. i. a beteg és rosszkedvű Szemerétől a majdnem egészséges (mit kívánok) és jobb kedvben leendő Szemeréhez.

Régi barátja

Újházi László.

Szemere Bertalannak.

(Széchenyi könyvtár.)

98.

A Vasárnapi Újság szerkesztőjének. Pesten.

(Közölte e lap 1867 február 24-én.)

Sírmező, San Antonio felelt,

Texasban, január 10.

Ne várjon tőlem a szerkesztőség komoly tár-

gyakról való értekezést – ily esetről én nem írhatok édes hazámba; mert eddigelé nem tudtam tolatamat annyira megjámborítani, hogy közérdekbe vágó cikkeim az „Imprimatur” hatalmas privilégiumát magyar lapnál megnyerhette volna. Már pedig hiába minden igyekezetem, mert amit Laczika nem tudott megtanulni,- abba az öreg László sem tud már beleszokni.

De megszakítom e bevezetést, mely bolygó tűzként ismét ingoványba vezethetne, honnét majd nem tudni kár nélkül kigázolni és csak közönyös és mindenképpen gyermeki ártatlanságú dolgokra lévén szorítva, küldök egy kis elbeszélést azok számára, kik olykor megunván az elmefárasztó tudósításokat sikertelen feliratokról, készséggel fogadják a könnyebb természetű olvasmányt is és a magyar nemzeti multságok kedvelőivel tudatni kívánom, hogy mi itt Texasban sem hagytuk el egyik nemzeti szokásunkat, az agarászatot. Mielőtt azonban január 9-én tartott egyik nagyobb agarászatunkat leírnám, előbb agaraimról és az itteni nyulakról kell egy pár szót ejtenem.

Rendesen hat agarat tartok és ezúttal is anynyit vezettünk az agarászó térre. Agaraim magyar törzs tisztavérű származékai. A két törzskutyát zempléni régi barátaim szívességéből kaptam, Hamburgból személyesen átszállítottam s nem kis ügyelbajjal, midőn 1858-ban Genfből e földre visszautazám. Nagy újság s bámulat tárgyai voltak eleinte.

A nyulak karcsúbb testűek s valamivel kisebbek a magyarországiaknál, másrésről nagyobb fülekkel ellátvák, miért is az idevaló köznép által ösz-

vér-nyúlaknak neveztetnek. Ezek azonban csak a Texas-államban s az azzal határos Mexicoban honosak, az Egyesület többi északi és keleti részében, kivéve Kaliforniát, nincs tulajdonképpen nyúl, csak egy apróbb faja a vad tengeri nyulaknak, melyet itt rabittnek, Franciaországban pedig lapinnek neveznek. A kaliforniai nyúl ismét kisebb a texasinál és véresebb szőrű.

Amint a hívesebb időszak beállott, többen a szomszéd San Antonio városból felkértek, hogy részesíteném őket agarászati mulatságban. Szívesen hajlottam kérésükre s az imént említett napot társaságos agarászatra tűztük ki.

Meleg verőfényes nap volt, csak néha vonulván el egy-egy ritka felleg a láthatár felett., de gyengé fuvallat tartá föl a lég kedvező mérsékletét. Reggeli két órakor s így a nap első sugaraival indulunk, mi családbéliek: – két fiam, Farkas és ifjabb László, leányom, Ilona, én magam s két nálunk hált honfitársunk, a hét angol mér földnyire fekvő agarászó tér felé. Útközben egy gyűlhelyül kijelölt külvárosi mulatóháznál a többi meghívottakhoz csatlakoztunk. A társaskört bátran nevezhetem válogatottnak. Az ott tanyázó Egyesült-állami katonaságnak két ezredese, egy őrnagy, pár százados és hadnagy, a polgáriak közül a kerületi törvényszék elnök-bírája, az Egyesült Államok itt nemrég felállított bankjának igazgatója, egy ügyvéd s mint emlitem, két magyar társunk, kiknek egyike Katona Gábor Balmazújvárosról, 48-i honvéd, később besorozott osztrák katonára és szerencsés szökevény Olaszország határaitól, képezték azt. Tizenként lovas személyből állott

az egész társaság, közöttük egy szomszédunk hajdan rokona és ennél fogva – leányomat is ideértve – két lovagnő. Kísért azonkívül könnyű kocsin az említett bíró neje s végre egy kis társzekér, melyen theát és lélekvidámító tápot s italt szállítottak utánunk. Megérkezvén a kitűzött térre, kiadtam a napi-parancsot, mert bár közöttünk két ezredesi rangú vitéz volt, én vettem fel, mint az ostromló hadnak, t. i. az agaraknak ura, a hadjárat parancsnokságát s két egyenlő szárnyra osztván a lovasokat, nyolcat jobbra, nyolcat balra rendeltem, magam Laczi fiammal, mint legfiatalabbal s ennél fogva segédemmel, a derékhadat vezényeltem. Egyenes homlokvonaltartására szólítván a csapatot és az agarakat szabadon bocsájtva, mint száguldozókat a lovasok vonala előtt, jókedvvel is indultunk előre egy kisebb s ritkább bokrokkal fedett füves mezőségen, melynek éppen csak nyugat felé volt némi lejtős domborodása. Valami egy óranegyed múlva bukkant fel az első nyúl és „Haj rá” kiáltásunkra utána rohantak az agarak, vágattak a lovak, a nyúl azonban igen jó futó volt és egyenesen a sűrű, bokros helynek tartván, az agarak nem érhatték utói, ameddig a mezőség bokrossága terjedett és már kételkedni kezdek a jó eredményen, de az agarak nem tágitottak, utána a sűrűben is és csakugyan elfogták dicsőségesen, már jól bent a sűrű bokrok közepette. Azonnal megszólalt segédem kúrhangja, jelélül, hogy a nyúl el van fogva és hogy odagyülekezzenek a sűrűben egymástól el-elszakadt lovasok. Összegyülekezvén az elszórt had, a nyúl halála helyén a három „hurráh”-kiáltással kedvezett a társaság agárőkigyelmeiknek,

kiknek jóhírük s nevük az első jeles futás által biztosítva lőn.

Nem oly szerencsés vala a második futás. Az üzött nyúlnak sikerült még sűrűbb bokrok közé menekülni, mint elébb, mert az egész nyiltabb tér, melyen előrehaladhattunk, csak két angol mérföldre terjedt. Azonban, ha együtt maradnak az agarak, úgy tartam, még is elfogták volna, hanem egy más esemény okozta a nyúl elmenekülhetését, futás közben t. i. még más két nyúl ugrott ki az agarak előtt, mi őket zavarbahozta és egymástól elszakasztá. E bal eset által kissé lehangoltan vettük irányunkat tágasabb tér felé, hol csakugyan akadály nélkül el is fogtuk a második nyulat, illetőleg a harmadikat, mit üzöbe vevénk.

Eközben a dél ideje elérkezvén, tanyát csaptunk egy szép tisztavízű tavacska mellett. A három nő sietett sóvárgó szemeink előtt mindazt a gyepen elterített tiszta fehér ruhára kitálalni, miről előtte való nap konyháikban gondoskodának. Volt sült pulyka, malac, disznósajt, sütemény s én kezdem a boros palackokat kibontani, hogy mint töltött fegyverek kélegyenek, midőn tüzelésre kerül a sor. Mindenekelőtt jó magyar szokás szerint, egy kis papra-morgóval köszöntöttünk egymásra s aztán nem kellett nagy ceremóniás invitáció, hogy körülüljük, vagy inkább heverjük a természet gyepasztalát. Falatoztunk jóízűen és ittunk még jobban, mert vendégeimet jó magyar borral: törökvérű egrivel és jeles tokajival tartottam – eredeti tokajival, melyet több hegyaljai szőlőbirtokos rokonom szívességéből nyertem, kiknek ezúttal is legyen köszönet kedves megemlékezésükért. Volt

közben tréfa, áldomás pohár, először az Egyesült Államok vitéz seregéért, mély fenntartá dicső republicának életét, felszabadíta minket, délieket, a rabszolgatartó arisztokraták zsarnokságától, kivívta egy népfaj polgári létét stb. És én különösen éltettem mostani elnökünket, a szerencsétlen flautest, mondván, hogy éljen! t. i. ameddig meg nem hal, de hogy a congres vádló 'és büntető hatalma minél előbb szabadítson fel minket elnöki hatóságától.

Helyreütvén eszerint minden délelőtti fáradalmainkat s lovaink is némely gyére szalat harapván az itatóhoz járó tömérdek marha által erősen letarolt fűből, de vízzel bőven élhetvén s agaraink is bőven részesülvén a hulladékokban s a tóban is meghűtvén magokat, az egész vadászó csapat megújított s borfűszerezte kedvvel nekiindult a földadat délutánra halasztott folytatásának. Volt futtatás és bár a sereg nem ismerte kellően a hadjárat fegyelmi szabályait, mégis újra győztes lőn, mert még négy nyúl esett különböző vidor jelenetek között zsákmányul. Nem is regél ez agarászati krónika egyéb csapásról, hanem csak, hogy az egyik ezredes otthagya a bokrok tuskéjén nadrágja két szárának nagyobb részét s hogy az egyik hadnagy lebukott lováról, komoly kérdés tárgyául hagyván, vájjon azért-e, hogy egyik kengyele leszakadt, vagy hogy a magyar bor megzavarta az amerikai súlyegyent, mely nagyfontosságú kérdést maga a jelenlevő elnök-bíró sem tudta eldönteni. A csapat polgári része minden sérülés nélkül menekült ugyan ki a csatából, de a katonai osztály azt suttogá, hogy ezen ép állapot csak merészségük hiánzásának tulajdonítható.

Hazafelé útközben az egyik ezredes tábora mellett jövén el, ez sátorába hívott minket és igen szívesen vendégelt meg pezsgővel, mi új vidámságot öntött a már fáradni kezdő társaságba. Onnan még egy óráig tartott, míg mi magyarok házunkhoz értünk s akkorra a nap is éppen leszállott. Reggeli 7 órától esteli 5 óráig – a falatozás idejét kivéve – mindig a nyeregben voltunk és ezen agarászat-vezér, ki éppen tíz nap múlva fejezi be korának 72-ik évét; csakúgy bírta a nap terhét, mint a fiatalabb nép.

Újházi László.

99.

T. ez. Pónori Thewrewk Emil úrnak, a Budapesti Philologiai Társaság Elnökének, Budapestben.

Tisztelt Elnök Úr!

A cigány, vagyis Romani eredetét nyomozva, a Sanscrit szótár lapozása alatt észrevettem, hogy némely szavak hasonlítanak némely magyar hasonértelmű szavakhoz. E szavakat a túlsó lapra jegyezve, bátorkodom Tisztelt Elnök Úrnak előterjeszteni. Méltóztassék azokat megvizsgálni és ha méltónak tartja, a Budapesti Philologiai Társaságnak tiszteletem kifejezésével benyújtani.

Azon esetre, ha ezen a téren már másvalaki megelőzött volna, kérem tessék e levelet megsemmisíteni és nekem megbocsájtani, hogy vele alkalmatlankodtam.

Megkülönböztetett tisztelettel maradok Tisztelt Elnök Úrnak

Davenport, Jowa, Nov. 21-én, 1881

kész szolgája
Fejérváry Miklós.

TARTALOMJEGYZÉK:

I. Az emigránsok.....	3.
II. A komáromi kapituláció.....	7 „
III. Elindulnak a bujdosók.....	11 „
IV. A londoni emigráció.....	16 „
V. Az első magyar emigránsok Amerikában.....	20 „
VI. A „Hermann” New-yorkban.....	24 „
VII. Washingtonból Új-Budára.....	33 „
VIII. Kossuth kolonizációs törekvései	53 „
IX. Xantus János Új-Budán	62 „
X. Új-Budaiak Észak–Dél harcában.....	68 „
XI. Sírmező	81 „
XII. Ismeretlen levelek Új-Budáról és Sírmezőről	94 „

A szerző 1940-ben megjelent munkái:

Akik elvándoroltakP 5.–
Kossuth papja: Ács Gedeon P. 4.50

K A P H A T Ó M I N D E N Ű T T !